

Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru

Departman za pedagoško-psihološke nauke

**NASTANAK I RAZVOJ PREDŠKOLSKE USTANOVE
REUDA I NJEN DOPRINOS VASPITNO – OBRAZOVNOM
SISTEMU U SANDŽAKU**

(Doktorska disertacija)

Mentor:

Prof. dr Vesna Srdić

Kandidat:

Msc.Amela Muratović

Novi Pazar, 2019. godine

SADRŽAJ

Popis slika, tabela, grafikona i fotografija.....	10
Sažetak	15
SUMMARY.....	17

I. TEORIJSKI PRISTUP PROBLEMU PROUČAVANJA

1. UVODNA RAZMATRANJA.....	19
1.1. Aktuelnost i značaj problema istraživanja.....	20
2. RAZVOJ IDEJE O PREDŠKOLSKOM VASPITANJU I OBRAZOVANJU I PRVE INICIJATIVE.....	22
3. SISTEM PREDŠKOLSKOG VASPITANJA FRIDRIHA FREBELA I MARIJE MONTESORI KAO VODEĆIH KONCEPCIJA	
3.1. Frebelova koncepcija.....	24
3.2. Koncepcija Marije Montesori.....	27
4. KULTURNO – PROSVJETNE PRILIKE KAO HISTORIJSKO PEDAGOŠKI KONTEKST NASTANKA , RAZVOJA I RADA PREDŠKOLSKIH USTANOVA NA TERITORIJI SRBIJE.....	36
4.1. Zbirka cjelokupnog rada u „Srpskom vjeroispovjednom zabavištu za porodice, zabavišta i zabavilje, „Školski odjek“, Novi Sad, 1904 – 1905.....	38
5. OSNOVNE KARAKTERISTIKE PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE ZA PERIOD OD OSNIVANJA PRVIH PREDŠKOLSKIH USTANOVA DO PRVOG SVJETSKOG RATA.....	47
6. HISTORIJSKO – PEDAGOŠKI KONTEKST RADA ZABAVIŠTA ZA PERIOD IZMEDJU PRVOG I DRUGOG SVJETSKOG RATA.....	49
7. HISTORIJSKO – PEDAGOŠKI KONTEKST RADA ZABAVIŠTA ZA PERIOD OD 1945. DO 1958. GODINE.....	52
8. RAZVOJ PEDAGOŠKOG DELOVANJA U VREMENU IZMEDJU 1959. I 1968.GODINE.....	57
9. HISTORIJSKO – PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD 1969. DO 1995.GODINE.....	70
9.1. Program vaspitno - obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi / 1969. (Zavod za osnovno obrazovanje i obrazovanje nastavnika SR Srbije, “Naučna knjiga”, Beograd, 1970.).....	71
9.2. Program vaspitno – obrazovne djelatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAPV / 1975. (Pedagoški institut Vojvodine: Predškolsko vaspitanje u SAP Vojvodini, PZZIU, Novi Sad, 1975.).....	78
10. HISTORIJSKO – PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD 1996.GODINE DO DANAS.....	89

10.1. Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja djece uzrasta od tri do sedam godina, «Prosvetni pregled», Beograd, 1996. godine.....	91
10.1.1. Polazišta programa prema modelu A.....	94
10.1.2. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje i njegove funkcije prema modelu B.....	95
10.1.3. Uloga vaspitača u organizaciji vaspitno – obrazovnog procesa (prema Modelu A i Modelu B).....	96
10.1.4. Programiranje, planiranje i evaluacija vaspitno – obrazovnog rada (prema Modelu A i Modelu B).....	97
11. KULTURNO – PROSVJETNE PRILIKE I ŽIVOT MUSLIMANA – BOŠNJAKA SANDŽAKA OD ODLASKA TURAKA PA DO POČETKA DRUGOG SVJETKOG RATA	
11.1. Sibjan-mektebi u Sandžaku.....	102
11.1.1. Zabrana rada sibjan-mekteba.....	104
11.1.2. Reforma sibjan-mekteba.....	112
12. TERMINOLOŠKE ODREDNICE ISLAMSKE PEDAGOGIJE I RELIGIJE	
12.1. Odnos islamske pedagogije i religije.....	114
12.2. Religija kao urodjena potreba.....	115
12.3. Uticaj religije na život društva.....	116
13. PEDAGOGIJA U ISLAMU	
13.1. Muhamed s.a.w.s. kao najbolji pedagog.....	117
13.1.1. Snaga Muhammedovog a.s.w.s. javnog diskursa.....	117
13.2. Postupnost u odgoju djece.....	118
13.3. Davanje primjera.....	119
13.4. Usmjeravanje djece.....	119
14. ISLAM I OBRAZOVANJE	
14.1. Hadisi o znanju i obrazovanju.....	121
14.2. U islamu obrazovanje je općenitiji pojam od odgoja.....	122
15. STANJE ISLAMSKE PEDAGOGIJE DANAS	
15.1. Metode primjene sukladne njenom poimanju.....	124
15.2. Faktori uspjeha u oblastima islamske pedagogije.....	125
15.3. Ciljevi aktivnosti islamske pedagogije u odgojno-obrazovnim fazama.....	127
16. KONCEPCIJA PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U ISLAMSKIM PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA	
16.1. Programski okvir.....	129
16.2. Cilj, uloga i značaj mektebske pouke.....	130
16.3. Zadaci mektebske pouke.....	130

16.4. Očekivani opći odgojno-obrazovni ishodi/postignuća mektebske pouke.....	131
16.5. Posebni zadaci predškolskog odgoja.....	133
17. PREDŠKOLSKA USTANOVA “REUDA” MEŠIHATA ISLAMSKE ZAJEDNICE U SRBIJI, NA PODRUČJU SANDŽAKA	
17.1. Kratak osvrt na formalno-pravni položaj osnivača predškolske ustanove Reuda, Islamske zajednice, kao i na opravdanost osnivanja ove važne vaspitno-odgojne ustanove	134
17.1.1. Islamska zajednica u bivšoj Jugoslaviji.....	134
17.1.2. Formiranje Mešihata IZ-e Sandžaka.....	136
17.1.3. Izbor organa IZ-e Sandžaka.....	139
17.1.4. Mešihat IZ-e Sandžaka „sukcesor“ Islamske zajednice u bivšoj SFRJ.....	141
17.1.5. Država ne priznaje Mešihat- priznaje samo Odbore.....	142
17.1.6. Pritisak lokalnih političkih organizacija a rad Islamske zajednice, posebno na obrazovne ustanove.....	144
17.2. Osnivanje predškolske ustanove Reuda.....	146
17.2.1. Opštinske vlasti naredile rušenje objekta vrtića Reuda.....	147
17.3. Izvještaji o radu predškolske ustanove Reuda kao historijska potvrda osnovanosti potrebe za ustanovom ovakvog tipa	
17.3.1. Izvještaj o radu dječijeg mekteba „Reuda“ i „Wildan“ za 2005. godinu.....	149
17.3.2. Reuda je uspješno prebrodila i brutalni pokušaj agresije na Islamsku zajednicu o čemu svjedoči i izvještaj za 2007/08 godinu.....	151
17.3.3. Bitka za Altun alem džamiju.....	151
17.3.4. Pismo muftije novosadskog direktoru policije Miloradu Veljoviću.....	153
17.4. Izvještaj o radu predškolske ustanove „Reuda“ za školsku 2007/2008. godinu.....	154
17.5. Osnivanje Jaslica pri dječjem vrtiću „Reuda“.....	157
17.6. Predškolska ustanova „Reuda“ i mekteb „ Wildan“ u 2010. godini su nastavili sa uspješnim radom.....	157
17.7. Izvještaj o radu iz 2018. godine.....	160
17.8. Predškolske ustanove „Reuda“: Cilj.....	163
17.9. Predškolske ustanove „Reuda“: Zadaci.....	163
18. ORGANIZACIJA ŽIVOTA U PREDŠKOLSKOJ USTANOVU	
18.1. Uredjenost i struktuiranje prostora.....	165
18.2. Prostorni i tehnički uslovi u Predškolskoj ustanovi (mektebi, vrtići) „Reuda“.....	167

18.3. Predškolska ustanova „Reuda“: Ishrana djece.....	168
18.4. Predškolska ustanova „Reuda“: Prijevoz djece.....	169
18.5. Predškolska ustanova kao produžetak obiteljskog odgoja i mjesto socijalizacije djece.....	169
18.6. Specifični programski sadržaji Predškolske ustanove „Reuda“.....	170
18.6.1. <i>Aktivnosti sa vjerskim sadržajima</i>	171
19. AKTIVNOSTI DECE U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI „REUDA“	
19.1. Radna aktivnost djece predškolskog uzrasta.....	173
19.2. Usmjerene aktivnosti.....	175
19.3. Slobodne aktivnosti po dečjem izboru.....	176
19.3.1. <i>Uloga odgajatelja u slobodnim aktivnostima</i>	177
19.4. Program stručnog usavršavanja.....	179
20. PRIMJENA IGRE U RADU SA DJECOM PREDŠKOLSKOG UZRASTA.....	180
20.1. Pedagoški teoretičari o igri.....	181
20.2. Značaj igre u dječijem razvoju.....	182
20.3. Razvoj aktivnosti djeteta u igri.....	183
20.3.1. <i>Igra razvoja govora</i>	184
20.4. Vrste igara.....	185
20.4.1. <i>Funkcionalne igre</i>	186
20.4.2. <i>Igre mašte ili igre uloga</i>	186
20.4.3. <i>Igre sa gotovim pravilima</i>	187
20.4.4. <i>Konstruktorske igre</i>	188
20.4.5. <i>Igrolike aktivnosti</i>	189
20.5. Prednosti učenja kroz igru.....	190
21. PROGRAM ODGOJNOG RADA SA DJECOM OD JEDNE DO TRI GODINE U VRTIĆU (MEKTEBU) „REUDA“.....	191
21.1. Odlike djece u dobi između tri i četiri godine.....	191
22. PREDŠKOLSKA USTANOVA - PPP: VASPITANJE DJECE U PRIPREMNIM PREDŠKOLSKIM PROGRAMIMA	192
23. PRIPREMANJE DJECE ZA CELOŽIVOTNO UČENJE.....	200
24. SARADNJA SA PORODICOM U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI“ REUDA”	
24.1. Institucionalno (vrtići) i porodično (roditelji) vaspitanje.....	201
24.2. Uloga vaspitača u saradnji sa roditeljima.....	202
24.3. Roditelj.....	203
24.3.1. <i>Roditelji - stilovi roditeljskog vodjenja</i>	204
24.4. Principi i metode u radu sa roditeljima.....	205
24.4.1. <i>Roditeljski sastanci u predškolskoj ustanovi</i>	206

25. RODITELJI (PORODICA) I PREDŠKOLSKE USTANOVE (JASLICE, VRTIĆ, PPP).....	208
26. SARADNJA PREDŠKOLSKE USTANOVE I ŠKOLE.....	211
27. OBILJEŽJA MODERNOG SISTEMA PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA.....	213
27.1. Sličnosti i razlike A i B modela.....	214
27.2. Nove uloge vaspitača.....	215

II. EMPIRIJSKI DIO - METODOLOŠKI PRISTUP PROBLEMU PROUČAVANJA

1. PREDMET ISTRAŽIVANJA.....	219
2. CILJ I ZADACI ISTRAŽIVANJA.....	219
3. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	219
4. POSTUPAK (DIZAJN) ISTRAŽIVANJA	
4.1. Karakter istraživanja i nacrt varijabli.....	220
4.2. Metode istraživanja.....	221
4.3. Tehnike i instrumenti istraživanja.....	222
4.3.1. Izrada i primena instrumenata – upitnika i skala procene.....	222
4.3.2. <i>Metrijske karakteristike upitnika zadovoljstva učitelja prvih razreda pripremljenošću djece za polazak u školu.....</i>	223
4.3.2.1. <u>Dimenzionalnost upitnika za procenu zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu.....</u>	223
4.3.2.2. <u>Pouzdanost upitnika za procjenu zadovoljstva učitelja pripremljenošću dece za polazak u školu.....</u>	225
4.3.3. <i>Metrijske karakteristike upitnika zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”.....</i>	226
4.3.3.1. <u>Dimenzionalnost upitnika za procenu zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”.....</u>	226
4.3.3.2. <u>Pouzdanost upitnika za procjenu zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”.....</u>	229
5. ORGANIZACIJA I TOK ISTRAŽIVANJA	
6. UZORAK ISTRAŽIVANJA	
6.1. Struktura uzorka roditelja.....	230
6.1.1. Prosječna starost roditelja na uzorku.....	230
6.1.2. Struktura uzorka roditelja prema obrazovanju majke.....	230

6.1.3. <i>Struktura uzorka roditelja prema obrazovanju oca</i>	231
6.1.4. <i>Struktura uzorka roditelja prema broju djece u porodici</i>	232
6.1.5. <i>Struktura uzorka roditelja prema broju djece koja su pohađjala vrtić „Reuda“</i>	233
6.2. <i>Struktura uzorka učitelja</i>	
6.2.1. <i>Struktura uzorka prema mjestu škole u kojoj učitelji rade</i>	234
6.2.2. <i>Struktura uzorka učitelja prema polnoj pripadnosti</i>	235
6.2.3. <i>Struktura uzorka učitelja prema dužini radnog staža</i>	235
6.3. <i>Struktura uzorka vaspitača</i>	
6.3.1. <i>Struktura uzorka vaspitača prema polnoj pripadnosti</i>	236
6.3.2. <i>Struktura uzorka vaspitača prema dužini radnog staža</i>	236
6.4. <i>Relacije pojedinačnih skupova</i>	
6.4.1. <i>Polna struktura uzorka učitelja i vaspitača</i>	237
7. <i>STATISTIČKA OBRADA PODATAKA</i>	237
8. <i>ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA</i>	
8.1. <i>Stav roditelja prema radu ustanove i saradnji ustanove sa roditeljima</i>	238
8.1.1. <i>Deskriptivni pokazatelji ajtema na skali: Zadovoljstvo roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“</i>	238
8.1.2. <i>Deskriptivni pokazatelji ukupnog zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“</i>	239
8.2. <i>Razlike u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“ s obzirom na sociodemografske varijable</i>	243
8.2.1. <i>Razlika na ajtemima skale procene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“, s obzirom na stepen obrazovanja majke</i>	243
8.2.2. <i>Razlika u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“, s obzirom na stepen obrazovanja majke</i>	246
8.2.3. <i>Razlika na ajtemima skale procene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“, s obzirom na stepen obrazovanja oca</i>	246
8.2.4. <i>Razlika u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“, s obzirom na stepen obrazovanja oca</i>	251
8.2.5. <i>Razlika na ajtemima skale procene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“, s obzirom na broj djece u porodici</i>	251
8.2.6. <i>Razlika u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“, s obzirom na broj djece u porodici</i>	255

8.2.7. Razlika na ajtemima skale procene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na broj djece koja su pohađala ovaj vrtić.....	256
8.2.8. Razlika u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na broj djece koja su pohađala ovaj vrtić.....	259
8.2.9. Povezanost skora na ajtemima skale procene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA” i starosti roditelja.....	259
8.2.10. Povezanost zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA” sa starošću roditelja.....	260
8.3. Ocjena uspješnosti realizacije plana i programa u predškolskoj ustanovi „REUDA“ od strane učitelja	
8.3.1. Deskriptivni pokazatelji ajtema na skali: Procena zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu.....	261
8.3.2. Deskriptivni pokazatelji ukupnog zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu.....	262
8.3.3. Razlike u zadovoljstvu učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu, s obzirom na sociodemografske varijable.....	264
8.3.4. Razlika na ajtemima skale procene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na područje rada škole u kojoj učitelji rade.....	264
8.3.5. Razlika u zadovoljstvu učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na područje rada škole u kojoj učitelji rade.....	266
8.3.6. Razlika na ajtemima skale procene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na pol učitelja.....	267
8.3.7. Razlika u zadovoljstvu učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na pol učitelja.....	269
8.3.8. Razlika na ajtemima skale procene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na radni staž učitelja.....	269
8.3.9. Razlika u zadovoljstvu učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na radni staž učitelja.....	272
8.4. Stavovi vaspitača o ključnim oblastima rada vrtića „Reuda“.....	273
8.5. Razlike u stavovima vaspitača s obzirom na sociodemografske varijable.....	283
8.5.1. Radno iskustvo vaspitača.....	283
9. DOKAZANE HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	294
10. ZAVRŠNA RAZMATRANJA I PEDAGOŠKE IMPLIKACIJE.....	297
11. LITERATURA.....	304

12. PRILOZI

12.1. Anketni upitnik za vaspitače.....	312
12.2. Anketni upitnik za roditelje.....	317
12.3. Anketni upitnik za učitelje prvih razreda osnovne škole.....	320
12.4. Fotografije.....	322

Popis slika, tabela, grafikona i fotografija

a) Popis slika

Slika 1. Dopis MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH DJELA CG o Mektebima.....	101
Slika 2. Dopis Sresko-vakufskog povjereništva o Sibjan mektebima.....	102
Slika 3. Žalba Islamske zajednice Ministarstvu prosvjete.....	103
Slika 4. Izvještaj sa sjednice Vakufskog odbora od 05.08.1951.....	105
Slika 5. Izvještaj o radu Odbora Islamske zajednice u Novom Pazaru za period od 1984. do 1987. godine.....	107
Slika 6. Rešenje o smjeni Hamdije Jusufspahića sa mjeste beogradskog muftije.....	130
Slika 7. Informacija o osnivanju Mešihata IZ-e Sandžaka.....	134
Slika 8. Dopis Ministarstva vjera Crne Gore Mešihatu IZ-e Sandžaka 01 – 4, od 31.12.1993.god.....	137
Slika 9. Sandžačke novine br. 49.....	139
Slika 10. Saopštenje za javnost Mešihata IZ-e Sandžaka od novembra 2001. godine.....	142
Slika 11. Izvodi iz izvještaja o radu Reude iz 2007/08 godine.....	150
Slika 12. Izvodi iz Izvještaja o radu Reude za 2010. godinu.....	153
Slika 13. Izvodi iz izvještaja za 2018.godinu.....	157
Slika 14. Način prepoznavanja stručnih saradnika.....	189
Slika 15. Socijalne sredine (roditelji i predškolska ustanova) u dječijem razvoju.....	191
Slika 16. Kompetencije vaspitača i saradnika.....	191
Slika 17. Partnerstvo roditelja (porodice) i predškolske ustanove (jaslice, vrtić, PPP)....	203
Slika 18. Cilj partnerstva između roditelja (porodice) i predškolske ustanove(jaslice, vrtić, PPP).....	203
Slika 19. Izgradnja saradničke veze porodice (roditelja) i predškolske ustanove(jaslice, vrtić, PPP).....	206

b) Popis tabela

Tabela br.1: Kajzer Majer Oklin i Bartletov test.....	217
Tabela br.2: Svojevne vrijednosti (Varimax rotacija faktora).....	218
Tabela br.3:Faktorska opterećenja za izlučeni factor.....	218
Tabela br.4 : Pouzdanost upitnika za procenu zadovoljstva učitelja pripremljenošću dece za polazak u školu.....	219
Tabela br.5: Kajzer Majer Oklin i Bartletov test.....	221

Tabela br.6 : Svojsvene vrednosti (Varimax rotacija faktora).....	221
Tabela br.7: Faktorska opterećenja za izlučeni factor.....	222
Tabela br.8 : Pouzdanost upitnika za procjenu zadovoljstva roditelja.....	223
Tabela br.9: Prosječna starost roditelja na uzorku.....	224
Tabela br.10: Struktura uzorka roditelja prema obrazovanju majke.....	224
Tabela br. 11: Struktura uzorka roditelja prema obrazovanju oca.....	225
Tabela br. 12: Struktura uzorka roditelja prema broju djece u porodici.....	226
Tabela br.13: Struktura uzorka roditelja prema broju djece koja su pohađala vrtić „Reuda“.....	227
Tabela br.14: Struktura uzorka prema mjestu škole u kojoj učitelji rade.....	228
Tabela br.15: Struktura uzorka učitelja prema polnoj pripadnosti.....	229
Tabela br.16: Struktura uzorka učitelja prema dužini radnog staža.....	229
Tabela br.17: Struktura uzorka vaspitača prema polnoj pripadnosti.....	230
Tabela br.18.: Struktura uzorka vaspitača prema dužini radnog staža.....	230
Tabela br.19: Polna struktura uzorka učitelja i vaspitača.....	231
Tabela br.20: Deskriptivni pokazatelji ajtema na skali: Zadovoljstvo roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“.....	232
Tabela br.21: Deskriptivni pokazatelji ukupnog zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“.....	233
Tabela br.22: Pitanje: Po Vašoj procjeni, u čemu je dijete osobito napredovalo tijekom protekle pedagoške godine u vrtiću?.....	234
Tabela br.23: Pitanje: Šta bi ste rekli o saradnji sa vaspitačima?.....	234
Tabela br.24: Ajtemi: Razlozi zadovoljstva saradnjom sa vaspitačima.....	235
Tabela br.25: Pitanje: Razlozi djelimičnog zadovoljstva saradnjom sa vaspitačima.....	235
Tabela br.26: Pitanje: Šta je to što bi po vašem mišljenju u vrtiću trebalo mijenjati ili ugraditi/doraditi?.....	236
Tabela br.27: Pitanje: Šta je to što bi po Vašem mišljenju u vrtiću trebalo istaknuti kao pozitivan primjer?.....	236
Tabela br.28: Razlika na ajtemima skale procjene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“, s obzirom na stepen obrazovanja majke.....	237
Tabela br. 29: Razlika u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“, s obzirom na stepen obrazovanja majke.....	240
Tabela br.30: Razlika na ajtemima skale procjene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“, s obzirom na stepen obrazovanja oca.....	240
Tabela br.31: Razlika u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“, s obzirom na stepen obrazovanja oca.....	245

Tabela br.32: Razlika na ajtemima skale procene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na broj djece u porodici.....	245
Tabela br.33: Razlika u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na broj djece u porodici.....	249
Tabela br.34: Razlika na ajtemima skale procjene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na broj djece koja su pohađala ovaj vrtić.....	250
Tabela br.35: Razlika u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na broj djece koja su pohađala ovaj vrtić.....	253
Tabela br.36: Povezanost zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA” sa starošću roditelja.....	254
Tabela br.37: Deskriptivni pokazatelji ajtema na skali: Procjena zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu.....	255
Tabela br.38: Deskriptivni pokazatelji ukupnog zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu.....	256
Tabela br.39: Pitanje: Da li pored nastavnih aktivnosti koje se realiziraju u školi djeca imaju i dovoljan broj časova fizičkog vaspitanja i boravka na čistom zraku?.....	257
Tabela br.40: Pitanje: Da li ste zadovoljni saradnjom sa roditeljima u dijelu njihove spremnosti da sa Vama dijele informacije koje su od velikog značaja za uspješan odgoj i obrazovanje učenika?.....	257
Tabela br.41: Pitanje:Postoji li nešto čime, po Vašem mišljenju niste zadovoljni u saradnji sa roditeljima djece koja su pohađala predškolsku ustanovu „ Reuda“?.....	257
Tabela br.42: Pitanje: Razlozi nezadovoljstva – čime niste zadovoljni?.....	258
Tabela br.43: Razlika na ajtemima skale procjene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na područje rada škole u kojoj učitelji rade.....	258
Tabela br.44: Razlika u zadovoljstvu učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na područje rada škole u kojoj učitelji rade.....	260
Tabela br.45: Razlika na ajtemima skale procjene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na pol učitelja.....	261
Tabela br.46: Razlika u zadovoljstvu učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na pol učitelja.....	263
Tabela br. 47: Razlika na ajtemima skale procjene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na radni staž učitelja.....	263
Tabela br.48: Razlika u zadovoljstvu učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na radni staž učitelja.....	266
Tabela br.49: Pitanje : Kako sredina za učenje reflektuje aktualna dješavanja i vaspitno obrazovnih proces?.....	267

Tabela br.50: Pitanje : Da li prostor ispunjava kriterijume povoljne sredine u pogledu svojih fizičkih karakteristika (toplota, provetrenost, osvjetljenje, nivo buke...)?.....	267
Tabela br.51: Pitanje :Da li svi prostori u vrtiću i van njega se koriste kao mjesto za igru, aktivnosti i učenje?.....	268
Tabela br.52: Pitanje :Šta od navedenog se uzima u obzir kada se radi o načinu na koji se njeguje pozitivna atmosfera u grupi?.....	268
Tabela br.53: Pitanje :Šta od navedenog se uzima u obzir kada vaspitač podstiče djecu na interakciju i zajedničke aktivnosti?.....	269
Tabela br.54: Pitanje : Koje od navedenih tvrdnji je neophodno uzeti u obzir u procesu pripreme plana i programa vaspitno obrazovnog rada?.....	270
Tabela br.55: Pitanje : Šta od navedenog uzimate u obzir kada se planira program vaspitno-obrazovnog rada?.....	270
Tabela br.56: Pitanje :Da li se planira aktivno učestvovanje roditelja u različitim aktivnostima u okviru vaspitne grupe?.....	271
Tabela br.57: Pitanje :Na šta od navedenog se treba posebno obratiti pažnja kada se se evidentiraju promjene kod djeca koje vaspitač registruje?.....	271
Tabela br.58: Pitanje : Šta od navedenog se treba uzeti u obzir kada sačinjavate plan adaptacije djece na boravak u vrtiću?.....	272
Tabela br.59: Pitanje : Šta od pobrojanog se treba uzeti u obzir kada se realizuje vremenski raspored dnevnih aktivnosti?.....	273
Tabela br.60: Pitanje :Da li se svakodnevno praktikuju fizičke aktivnosti u vrtiću?.....	274
Tabela br.61: Pitanje :Šta od navedenog se uzima u obzir kada se ostvaruju različiti tipovi aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja dječije ličnosti?.....	274
Tabela br.62: Pitanje:Šta od pobrojanog se treba uzeti u obzir kada vaspitač podstiče i pomaže djeci da izraze svoje ideje i grade značenja, osmišljavaju svoja iskustva?.....	275
Tabela br.63: Pitanje : Da li životne situacije djece i neposredna dješavanja u grupi su izvori aktivnosti u vaspitnoj grupi?.....	276
Tabela br.64: Pitanje:Koji sve od navedenih tipova aktivnosti se primjenjuju u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece u vrtiću?.....	276
Tabela br.65: Radno iskustvo vaspitača.....	277
Tabela br.66: Pitanje : Kako sredina za učenje reflektuje aktualna dešavanja i vaspitno obrazovni proces; razlike s obzirom na radni staž vaspitača.....	278
Tabela br.67: Pitanje : Šta od navedenog se uzima u obzir kada se radi o načinu na koji se njeguje pozitivna atmosfera u grupi, razlike s obzirom na radni staž vaspitača.....	279
Tabela br.68: Pitanje: Šta od navedenog se uzima u obzir kada vaspitač podstiče djecu na interakciju i zajedničke aktivnosti, razlike s obzirom na radni staž vaspitača.....	280

Tabela br.69: Pitanje: Koje od navedenih tvrdnji je neophodno uzeti u obzir u procesu pripreme plana i programa vaspitno obrazovnog rada, razlike s obzirom na radni staž vaspitača.....	280
Tabela br.70: Pitanje: Šta od navedenog uzimate u obzir kada se planira program vaspitno-obrazovnog rada, razlike s obzirom na radni staž vaspitača.....	281
Tabela br.71: Pitanje :Na šta od navedenog se treba posebno obratiti pažnja kada se se evidentiraju promjene kod djeca koje vaspitač registruje, razlike s obzirom na radni staž vaspitača.....	282
Tabela br.72: Šta od pobrojanog se treba uzeti u obzir kada vaspitač podstiče i pomaže djeci da izraze svoje ideje i grade značenja, osmišljavaju svoja iskustva, razlike s obzirom na radni staž vaspitača.....	286
Tabela br.73: Koji sve od navedenih tipova aktivnosti se primjenjuju u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece u vrtić, razlike s obzirom na radni staž vaspitača.....	287

c) Popis grafikona

Grafikon br. 1 Stepen obrazovanja ispitanika (roditelja-majka).....	225
Grafikon br. 2 Stepen obrazovanja ispitanika (roditelja-otac).....	226
Grafikon br. 3 Broj djece u porodici.....	226
Grafikon br. 4 Broj djece koja pohađaju ili su pohađala vrtić “ Reuda”.....	227
Grafikon br. 5 Područje kojem pripadaju škole u kojima učitelji rade.....	228
Grafikon br. 6 Pol ispitanika (učitelja).....	229
Grafikon br. 7 Radni status ispitanika (učitelja).....	230

d) Popis fotografija:

Fotografija br.1 Vrtić u haremu Altun Alem džamije, objekat u kojem je počela sa radom „Reuda“.....	322
Fotografija 2. Prvi polaznici mekteba „Reuda“, 1998. godina.....	322
Fotografija 3. Posjeta Reis ul uleme, Dr. Mustafe ef. Cerića vrtiću.....	323
Fotografija 4. Javni nastupi polaznika vrtića „Reuda“ prilikom svječanosti u organizaciji IZ.....	323
Fotografija 5. Novi objekat vrtića na Musali, smješten u prostorijama povraćenog vakufskog objekta.....	324
Fotografija 6. Tok odgojno-obrazovnog u objektu vrtića na Paricama.....	324
Fotografija 7. Kolektiv vrtića „Reuda“.....	325

SAŽETAK

Rano djetinjstvo, od rođenja do polaska u prvi razred osnovne škole, zasigurno je jedan od najljepših, najkreativnijih i najdinamičnijih perioda u toku života svakog djeteta.

To je period gdje se djetetu pruža pomoć i podrška u sticanju socijalnih kompetencija iz razloga što je to period koji omogućuje preduslov za kvalitetno funkcionisanje djeteta u socijalnom kontekstu. Prvi ozbiljniji kontakt djeteta koji izlazi iz uže porodice jeste polazak u vrtić. To je njihovo prvo razdvajanje od roditelja na duži vremenski period, kao i susret sa velikim brojem nepoznatih lica, vršnjaci, učiteljica, i ostali stručni saradnici. Odgoj i obrazovanje predškolske djece doprinosi njihovom dugoročnom razvoju, nije samo priprema za polazak u prvi razred osnovne škole, već mnogo više od toga. Kvalitetno predškolsko vaspitanje i obrazovanje ima veoma bitan uticaj na razvoj djetetove ličnosti i predstavlja temelj za uspjeh u daljem obrazovanju, ostvarivanje statusa pojedinca koji doprinosi dobro svojoj zajednici (socijalno uključivanje), zapošljenja, formiranja svoje porodice.

Odgoj predškolske djece zasniva se na humanističko-razvojnoj koncepciji zapravo na ideju humanizma gdje je dijete vrijednost po sebi, gdje se spoznaju i predstavljaju specifične osobine i zakonitosti razvoja djece predškolskog uzrasta, ali i spoznaja o čovjekovom razvoju u cjelini, i saznanja o značaju izvanporodičnog odgoja predškolske djece (vrtići).

Osnovna hipoteza ovog empirijskog istraživanja predstavlja predškolsku ustanovu „REUDA“ kao instituciju koja ispunjava osnovne zahtjeve u pedagoškom smislu i da kao ustanova koja zadovoljava standarde vaspitno-obrazovnog procesa vrši pozitivan uticaj na cjelokupan razvoj vaspitno-obrazovnog sistema u Sandžaku. Zato je ovo empirijsko istraživanje usmjereno na izazove i percepciju roditelja djece u vrtićima čiji je osnivač:

Mešihat Islamske zajednice u Srbiji ali i na učitelje o njihovim socijalnim kompetencijama, sposobnostima, vještinama djece koja polaze u školu, o komunikaciji roditelja sa vaspitačima u vrtićima, o informisanosti roditelja o uslovima i radu vrtića, o zadovoljstvu vaspitača postignutim rezultatima djece koja borave u vrtiću, o njihovim mogućnostima i stepenu usvajanja svih aktivnosti predvidjeni planom i programom ove vaspitno-obrazovne ustanove.

Kvantitativna analiza rezultata dobijenih istraživanja su na tragu postojanja dobre organizacije i planiranja i programiranja vaspitno-obrazovnog rada koje je uskladjeno sa opštim i posebnim standardima, ali isto tako i prisustvo visokog stepena zadovoljstva roditelja djece koja pohađaju predškolsku ustanovu „REUDA“ načinom rada i ostvarenom komunikacijom, ali i iz ugla učitelja prvih razreda koji su iskazali visok stepen zadovoljstva pripremljenošću djece za polazak u prvi razred osnovne škole koja su pohađala vrtić „REUDA“. Rezultati iznošenja ovakvih stavova vaspitača, roditelja i

učitelja nas upućuje na potrebu neposredne komunikacije, razumijevanja, povjerenja, prihvatanja između roditelja, vaspitača ali i učitelja, unapređivanje rada predškolske ustanove „REUDA“, kao i usavršavanje načina rada i djelovanja svih činioaca koji su uključeni u vaspitno- obrazovni proces.

Ključne riječi: predškolska ustanova, dijete, vaspitači, učitelji, roditelji, Islamska pedagogija, komunikacija, saradnja, socijalne kompetencije, sposobnosti, vještine, umeća.

SUMMARY

Early childhood, from birth to the first grade of primary school, is certainly one of the most beautiful, most creative, and most dynamic periods of the life of every child. This is the period where a child is provided with assistance and support in the acquisition of social competence, because this is the period which facilitates preconditions for quality functioning of the child in a social context. The first serious contact of a child who comes from a close family is the enrollment in kindergarten. This is their first separation from their parents for a longer period, and encounter with a number of unknown persons, peers, teachers and other associates. The education of pre-school children contributes to their long-term development, not only as preparation for first grade, but much more than that. Quality pre-school education has a very important impact on the development of the child's personality and is a foundation for success in further education, the realisation of the status of an individual who contributes to the good of his community (social inclusion), employment, forming their own families.

Education of pre-school children is based on humanistic-developmental concept, actually on the idea of humanism, where the child is a value in itself, where specific characteristics and principles of the development of preschool children are acknowledged and represented, but also acknowledgement about man's development as a whole, and acknowledgement about the importance of outside-family education of pre-school children.

The main hypothesis of this empirical research is pre-school institution „REUDA“ as an institution that fulfills the basic requirements in terms of pedagogy and as an institution that meets the standards of the educational process creates a positive impact on the overall development of the educational system in Sandžak. That is why this empirical research is focused on the challenges and parent's perception of children in kindergartens whose founder is The Meshihat of the Islamic Community in Serbia, but also on teachers, on their social competence, abilities, skills of the children that start going to school, on the communication of parents with the teachers in kindergartens, on the awareness of parents about conditions and work of the kindergartens, on teacher's satisfaction with the achieved results of children residing in the kindergartens, their capabilities and the degree of adoption of all the activities stipulated by the curriculum of the educational institution.

Quantitative analysis of the results obtained from the research are on the trail of existence of good organization and planning and programming of educational work, which is aligned with the general and specific standards, but also the presence of a high level of satisfaction of parents of children who attend pre-school institution „REUDA“, they are satisfied with the mode of operation and real communication, but also from the perspective of first-grade teachers who have demonstrated a high degree of satisfaction with training of children for

first grade who attended kindergarten „REUDA“. The results of such attitudes of educators, parents, and teachers leads us to the need for direct communication, understanding, trust, acceptance among parents, educators, as well as teachers, improving the work of pre-school institution „REUDA“ as well as upgrading the mode of operation of all the factors involved in the educational process.

Keywords: pre-school institution, child, educators, teachers, parents, Islamic pedagogy, communication, cooperation, social competence, abilities, skills.

TEORIJSKI PRISTUP PROBLEMU ISTRAŽIVANJA

1. UVODNA RAZMATRANJA

Doktorska disertacija pod nazivom "**Nastanak i razvoj predškolske ustanove REUDA i njen doprinos vaspitno-obrazovnom sistemu u Sandžaku**" je empirijsko istraživanje koje ima za cilj da istraži, analizira i predstavi nastanak i razvoj predškolske ustanove „Reuda“ i njen uticaj u pogledu definisanja sistema standarda i kvaliteta na cjelokupan razvoj vaspitno – obrazovnog sistema u Sandžaku.

Historijsko-kulturološki značaj teme apostrofiran je činjenicom da je predškolsku ustanovu „REUDA“ 1998. godine osnovao Mešihat IZ-e Sandžaka i kao takva punih 20 godina realizira odgojno-obrazovni proces kroz koji je prošlo nekoliko hiljada polaznika. Ustanova predškolskog obrazovanja „Reuda“ već pune dvije decenije uspješno realizira jedinstven plan i program koji u sebi sadrži sve segmente važne za uspješno realiziranje svih predviđenih ciljeva i zadataka predviđenih zakonima ove države ali i ono što je posebnost ove predškolske ustanove jeste dio programa koji u sebi sadrži određene vjerske sadržaje.

Društveni značaj proučavanja prepoznat je u aktu verifikacije od strane države kao „nultog“ razreda sa sertifikatima koji se dobijaju na kraju boravka u vrtiću koji omogućavaju da se bez ikakvih problema i sa veoma kvalitetnim predznanjem nastavi dalje školovanje. Preko koncepcije ove ustanove, ključnih momenata u njenom razvoju, promjena koje su pratile ovaj razvoj, kao i društveno-političkih prilika u okruženju, moguće je sagledavati razvoj predškolskva na teritoriji Sandžaka, kom su ljudi zaposleni u njoj bitno doprinijeli, a doprinose i danas.

Praktični značaj proučavanja koji proističe iz društvene opravdanosti omogućuje da se, oslanjajući se na sadašnje stanje, sagledaju i istraže ključni problemi koji stoje na putu njenog razvoja ka budućnosti. Da bi se mogle postavljati pedagoške osnove organizacije rada savremene predškolske ustanove mora se postaviti onakva pedagoška osnova organizacije njenog rada kakva će odgovarati društvenom razvoju Sandžaka i Republike Srbije u sadašnjosti, ali i kakve će joj odgovarati vizije budućeg razvoja i biti u mogućnosti da same sebe modifikuju u skladu sa društvenim razvojem. Pedagoške osnove organizacije rada predškolske ustanove “REUDA” treba da daju odgovore na sva pitanja postavljena u Strategiji razvoja sistema obrazovanja do 2020. godine.

To su sljedeća pitanja:

- kakva treba da bude predškolska ustanova u sistemu obrazovanja Republike Srbije do 2020. godine a i dalje;
- koje su vizije mogućeg razvoja i jesu li ostvarive;

- na kojim pedagoškim osnovama, uz korišćenje kojih mjera, se može takva vizija razvoja predškolske ustanove ostvariti;
- koji su to društveni i pedagoški putevi kojima treba razvijati predškolsku ustanovu da bi ona bila kompetentan dio evropskog prostora obrazovanja, privlačna za međunarodnu i vjersku saradnju i prepoznatljiva u neposrednom okruženju Republike Srbije, na Zapadnom Balkanu odnosno u Jugoistočnoj Evropi?

Pedagoški značaj proučavanja navedene teme usmjeren je ka organizovanju rada predškolske ustanove na savremenim pedagoškim osnovama i u skladu sa perspektivama razvoja našeg društva . U okviru ovog rada želimo uspostaviti paralelu u razvoju savremene pedagoške misli i njenom posredovanju u neposrednu praksu u radu predškolske ustanove “REUDA”. U ovom trenutku pomenuta tema zaokuplja pažnju mnogih pojedinaca pa i institucija pa je s tim u vezi proučavanje i empirijsko istraživanje skroman doprinos tom procesu.

1.1. Aktuelnost i značaj problema istraživanja

Specifičnost razvoja predškolske ustanove „REUDA“ u odnosu na razvoj ostalih ustanova u Sandžaku određena je činjenicom da je od otvaranja pa do današnjih dana, uz sva lutanja, uspone i padove koje je prošla u svom razvoju, uslovljeno društvenim prilikama kao i previranjima u raznim periodima, evidentan njen neprestani rad i razvoj, što omogućava da se djelatnost ove predškolske ustanove može sagledati u kontinuitetu. Iz mogućnosti da se nastanak i razvoj ustanove identifikuje, analizira, sistematizuje i ocjeni proistekla je potreba da se pristupi pojedinačnom istraživanju nastanka i razvoja predškolske ustanove „Reuda“ u Sandžaku. Osim navedenih, razlozi koji su odredili proučavanje navedene teme leže u činjenici da nastanak i razvoj predškolske ustanove u Sandžaku nije dovoljno sistematski proučen. Osim uobičajenog konstatovanja da ustanova postoji i obavlja djelatnost nema dubljeg sagledavanja koje bi pružilo jasnu sliku razvoja sa aspekta vremena u kome je nastala i sa stanovišta savremene predškolske pedagogije.

Navodjenje i razmatranje brojnih relevantnih podataka, izloženih hronološki o životu i radu ustanove u kontekstu različitih društvenih zbivanja, omogućuje dalja razmatranja i sticanja novih saznanja, polazeći od proučavanja činjenica do utvrđivanja određenih zakonitosti razvoja, kako bi se isti dalje mogao usmjeravati ka pozitivnim tekovinama.

Značaj sagledavanja nastanka i razvoja predškolske ustanove „REUDA“ na tlu današnjeg Sandžaka ogleda se u utvrđivanju činjenica i određivanju kako je današnjim različitim društveno-ekonomskim uslovima postavljena organizaciona struktura ustanove i utvrđeni njeni ciljevi, zadaci i sadržaji. Sagledavanjem pravaca razvoja ustanove dolazi se do

saznanja o karakteru i načinu rada ustanove, razvoja pedagoških ideja, postojanja veze između pedagoške teorije i prakse a time i razvoja pedagoške nauke.

Kroz razvoj ustanove ogleda se strategija cjelokupne društvene zajednice, u određenim periodima, u odnosu na vaspitanje i obrazovanje u toj zajednici. Zato je potrebno istražiti okolnosti nastanka i razvoja ustanove od najranijih početaka do danas.

U tom smislu, *problem istraživanja* može se operacionalizovati pitanjem : *kako se ustanova razvijala i mijenjala kroz vrijeme u odnosu na društveno-ekonomska zbivanja i filozofiju vaspitanja i koliko način rada ustanove obezbjeđuje ispunjenost zahtijeva za postizanje standarda kvaliteta, kao vaspitno – obrazovnog resursa u školskom sistemu Sandžaka?*

Odgovori na prvi dio problema proučavanja predstavljeni su u narednim teorijskim razmatranjima dok će odgovore na pitanja empirijskog karaktera dati analiza i interpretacija podataka prikupljenih istraživanjem.

2. RAZVOJ IDEJE O PREDŠKOLSKOM VASPITANJU I OBRAZOVANJU I PRVE INICIJATIVE

Kada govorimo o razvoju predškolskog vaspitanja i obrazovanja, trebamo imati na umu da ona seže u daleku istoriju i da je kao takva bila društveno-istorijski uslovljena sa obeležjima vremena u kome je egzistirala.

Prvobitna zajednica ljudi iskazala je svoju potrebu za zaštitom, njegom i vaspitanjem najmladjih, jer je i tada postojala tendencija da se žene i starija lica staraju o najmladlima; u robovlasničkom društvu ova ideja odnosila se samo na djecu koja potiču iz vladajućih slojeva.

Organizaciju i dužnost staranja o najmladlima veliki grčki mislilac, Platon, povjerava porodici a pod nadzor zakona stavlja ne samo organizaciju sistema vaspitanja nego i vrste igara i igračaka koje upotrebljavaju predškolska djeca.

Razvijajući dalje koncepciju Platona, Aristotel smatra da je potrebno definisati vrste igara i odgovarajuća sredstva kojima se one ostvaruju. Do pete godine djecu treba upućivati prigodnim vježbama na fizički razvoj kao i ostvarivanje zdravstvene zaštite, a nakon pete godine moguće je i potrebno predstavljati sadržaje iz raznih oblasti putem igre. Djeci predškolskog uzrasta u porodici treba pričati, pjevati, recitovati, omogućiti da crtaju, konstruišu, objašnjavati sve što je nejasno. Izgradjivanju moralnog lika djeteta potrebno je posvetiti posebnu pažnju u cilju njegovanja i razvijanja pozitivnih odlika volje i karaktera, smjelosti, istinoljubivosti, dosljednosti.

U vrijeme Rimskog carstva, kada su očevi zbog ratovanja odsustvovali iz porodica a majke bile centralne ličnosti u vaspitanju djece, predškolsko vaspitanje je takodje nosilo porodični karakter. Kvintilijan preporučuje majkama da prilikom izbora dadilje odaberu onu koja najbolje govori i koja dobro poznaje psihofizičke sposobnosti djece predškolskog uzrasta, da bi odabrala pravu metodu.

Za razliku od predhodno navedenog, po Platonu vaspitanje i obrazovanje je pod nadzorom države, jer bi pojedinci u kući mogli loše shvatiti smisao cjeline, pa bi se lako iskvarili. Zato što se vaspitava i obrazuje u mladim godinama. Platon smatra da treba pregledati djela svih pjesnika, a sve ono, što ljude može ili pokvariti, ili u njima razviti neku preteranu nježnost treba izbaciti.

U patrijahalnoj sredini 19. vijeka, odgoj i obrazovanje djece odvijalo se u okviru obitelji. Da bi u drugoj polovini uz podršku mladih ljudi školovanih u inostranstvu, u Srbiji se uz postepeno prihvatanje evropskog načina života, mijenjaju stavovi o ulozi i položaju žena u društvu. U stručnim listovima prenošena su iskustva drugih evropskih naroda iz oblasti pedagoškog vaspitanja. Poseban uticaj imala je Njemačka zahvaljujući pedagogu Fridrihu Frebelu koji je u Blankenburgu 1837. god. Otvorio prvi „Zavod za gajenje i zabavljanje male

djece“ a od 1840 ovakve ustanove naziva „Dečiji vrtovi“ (Kindergarten). Dok se šetao gradom vidio je djecu na ulicama koja se samostalno igraju bez nadzora i brige odraslih, pomislio je da su djeca poput cvjetova u bašti kojima je potrebna briga i njega a takodje i sloboda odrastanja, gdje su ga ti vidici inspirisali da konačan zaključak, termin koji je i danas divan zar ne-kindergarten-dječiji vrtovi. Djeci je neophodno da se razvijaju slobodno, spontano, ali opet pod nadzorom poput biljki u vrtu. Tim konceptom je njemački pedagog Fridrih Frebel prije 177 godina unio revolucionarnu promjenu u rani odgoj djece.

Usred industrijske revolucije 1840. je pedagog Fridrih Vilhelm Avgust Frebel u tirinškom Blankenburgu osnovao „Opšti njemački dečiji vrtić“ i time prvi vrtić na svijetu.

Već ranije su postojala mjesta za brigu o djeci. Ona su se zvala ustanove za čuvanje ili škole za čuvanje, u takvim ustanovama su roditelji ostavljali svoju djecu dok su radili u fabrikama. Za stariju djecu je postojala već školska obaveza. Za malu djecusu u najboljem slučaju postojale ustanove koje su ih čuvale od potpunog zapuštanja. To Frebelu nije bilo dovoljno. Zastupao je mišljenje da bi djeca što prije trebala da dobiju pristup obrazovanju. Kako je već iznio takvo mišljenje sigurno je da nije mislio na stvarnu, praktičnu nastavu za djecu, već je smatrao da djeca najbolje usvajaju, uče kroz igru koja je njihovo prirodno ponašanje. On je prepoznao ono što i danas uvijek naglašavamo u razvojnoj psihologiji, a to je da su učenje i razvoj aktivan proces, a ne pasivan, znači umjesto da se djeci neko znanje utuvaluje on je htio da djeci prepusti da otkrivaju svoj svijet. Kako bi maloj djeci prenio osnovne matematičko-fizičke zakonitosti Frebel je razvio igračke u obliku geometrijskih figura, kao što su kocke, cilindri i kugle. Zadatak je vaspitača i odraslih da djecu pri tom prate jezički i emotivno. Tako djeca uče da artikuliraju ono što su iskusila i razvijaju svoje društvene kompetencije.

Prvi dječiji vrtić na svijetu Frebel je morao da zatvori već nakon dvije godine zbog nedostatka novca. Putovao je, istraživao, tražio osobe koje su bile zainteresovane za posao vaspitača gdje bi im držao predavanja i edukovao ih, tada su u početku bili uglavnom muškarci, kasnije se pojavljuju žene koje nisu bile udate, koje su tada dobijale rijetku priliku za usavršavanje datog zanimanja.

3. SISTEM PREDŠKOLSKOG VASPITANJA FRIDRIHA FREBELA I MARIJE MONTESORI KAO VODEĆIH KONCEPCIJA

Teorijska osnova Frebelovog učenja bila je njemačka klasična filozofija, iz koje je slijedeći Pestalocijevu ideju o samorazvoju, stvorio koncepciju u čijoj osnovi leži ideja univerzalnog jedinstva i traganje za božanskim načelom koje vlada materijom i duhom i ispoljava se u raznim pojavnim oblicima. Pronalazeći tu suštinu u djetetu smatrao je da se vaspitanje sastoji u njenom razvijanju.

3.1. Frebelova koncepcija

Ishodišnu tačku Frebelovog učenja čine principi na temelju kojih je odredio cilj i sadržinu vaspitanja, organizaciju, metode i sredstva rada u dječijim vrtićima, a to su:

- princip saobraženosti prirodi,
- princip razvoja i posredovanja,
- princip samoradnje.

Princip razvoja zahtijeva da se vaspitanje djeteta upravlja prema tom razvoju oslanjajući se na unutarnje snage djeteta i njegovu sposobnost za samorazvoj. Vaspitanje je razvijanje urođenih instikata, koji su ispreplitani i djeluju zajedno, u isto vrijeme i u neprekidnom jedinstvu, a ispoljavaju se u igri, pa njihovo poznavanje određuje izbor metoda i postupaka u vaspitanju.

Princip samoradnje zahtijeva da dijete bude što aktivnije jer u njemu samom postoji težnja za aktivnošću a vaspitanje treba da zaposli dijete, da bi se ono nečim zanimalo.

Smatrajući da u vaspitanju čovjeka ne smije da se zapostavi ni jedan period njegovog života, vaspitanje treba da teče osmišljeno, kao kontinuiran proces od prvog dana života djeteta.

Period života djeteta posle treće godine života je najznačajniji u razvoju ličnosti pa je Frebel razradio čitav sistem i metodiku razvijanja baš za uzrast od 3-7 godina. On smatra da vaspitanje djece tog uzrasta treba da se odvija u specijalnim ustanovama kojima je dao simboličan naziv "dečji vrtići," jer je dijete veoma često poredio sa mladom biljkom koja raste i razvija se. U vrtićima djeca se vaspitavaju u društvu svojih vršnjaka a indirektno su uključeni i roditelji, pa vrtići treba da budu i vrsta "škola za majke".

Tragajući za stvaralačkom samoaktivnosti koja bi podstakla samorazvoj i oslobodila dječije unutrašnje snage, Frebel u igri nalazi prirodan način na koji dijete uči da društveno komunicira. Igra za dijete predstavlja strast, oblik ispoljavanja svih instikata a istovremeno je i prirodan način prilagodjavanja djeteta društvenom aspektu života, metod je duhovnog i

fizičkog razvoja, model saznavanja i sredstvo izražavanja kojim se razvija mašta i unapređuje stvaralaštvo.

Za Frebela je igra "najviši stupanj dečjeg razvitka u ono doba kada je ona slobodno aktivno predstavljanje stvarnosti" (Opšta pedagogika, str.229).

Igra po Frebelu znači početak dječijeg razvoja, stvaralaštva i vodi ka vaspitanosti i obrazovanju.

Vaspitanje, po njemu, nije ništa drugo nego proces u kojem se sredjuje iskustvo do kojeg je dijete došlo aktivnošću, igrom, a pošto je igri pridavao izuzetnu vaspitnu vrijednost i u njoj vidio glavno vaspitno sredstvo, smatrao je da ona treba da ima didaktički sadržaj i pedagošku namjenu.

Da bi se ostvarile razvojne funkcije igre i ostalih aktivnosti predviđenih za djecu, potrebni su i odgovarajući materijali koji treba da bude unutarnji svijet djeteta pomoću čulnog i lokomotornog iskustva, pa je u tu svrhu Frebel izradio specijalne materijale za igru, poznatije kao "Frebelovi darovi".

Darovi su nekakvi simboli okoline i svaki od njih ima svoju simboliku, shvaćenu pomalo metafizički: npr. lopta treba da upozna dijete sa simbolom vasiona (kosmosa) a istovremeno je i savršeni simbol jedinstva; zatim, kocka koja simbolizuje svetski zakon suprotnosti i raznolikosti u jedinstvu, i valjak - simbol života.

Prvi dar, lopta - Lopte treba da budu male, meke, ispletene od dlake, obojene u crveno, narandžasto, žuto, zeleno, plavo, ljubičasto (tj., u dugine boje) i bele. Majka pokazuje djetetu različite lopte učeći ga tako da razlikuje boje. Ljuljajući lopte na vrpce u raznim pravcima i izgovarajući pri tome riječi "napred-nazad", "gore-dole", "desno-levo", ona kod njega razvija predstave o prostoru. Pokazujući lopticu na dlanu i skrivajući je u šaci (uz izgovaranje reči: "tu je loptica - nema loptice"), ona upoznaje dijete s afirmacijom i negacijom.

Drugi dar, mala drvena lopta, kocka i valjak (prečnik lopte, osnova valjka i strana kocke su jednaki). Uz njihovu pomoć dijete upoznaje različite oblike predmeta. Kocka je suprotnost lopti svojim oblikom i stabilnošću. Lopta je simbol kretanja a kocka nepokretnosti i "jedinstva u višeobraznosti" koja se zapaža kada se ona okreće prema posmatraču svojom ivicom, stranom, površinom. Valjak sadrži osobine i lopte i kocke: stabilan je kada se postavi na osnovu, a pokretljiv kada se obori itd.

Treći dar, kocka podijeljena na osam dijelova (kocka je rasječena na pola a svaka polovina na četiri dijela). Pomoću nje dijete treba da stekne predstavu o cjelini i dijelovima od kojih se ona sastoji ("složenom jedinstvu" i "jedinstvu u višeobraznosti") uz čiju pomoć će moći da razvija svoje stvaralaštvo, gradeći kockicama i različito ih kombinujući.

Četvrti dar, kocka podijeljena na osam pločica (kocka je rasječena na pola a svaka polovina na četiri pločice). S ovim darom se povećavaju mogućnosti za gradjenje i razne kombinacije, naročito s elementima prethodnih darova.

Peti dar, kocka podijeljena na dvadest i sedam malih kockica, pri čemu je devet od njih rasječeno na još manje dijelove.

Šesti dar, kocka koja je takodje podijeljena na dvadest i sedam kockica, od kojih su mnoge rasječene na pločice, dijagonale i sl.

Poslednja dva dara predstavljaju veliku raznovrsnost, koja postoji medju geometrijskim tijelima, potrebnih za konstruktivne igre. Pored konstruktorskih sposobnosti darovima se razvijaju predstave o obliku, veličini, prostornim odnosima i brojevima. Osim darova, Frebel je predlagao da se djeci daju i dopunski materijali (lukovi na primer) kao i da im se omoguće aktivnosti u kojima će modjelovati, crtati, zabavljati se štapićima, plesati i sl.

Razradjujući metodiku primjene darova, Frebel zahtijeva da se oni koriste po redu, jedan za drugim, ali da ne bude namjetanja fiksiranog redosljeda zanimanja, nego da pomognu odraslama da u slobodnoj dječijoj igri vide jedinstveni rani oblik učenja.

U težnji da sistematizuje igru, pored darova, Frebel je predvideo i drugi materijal kojim su se djeca "zanimala" što su takodje igre koje omogućuju da se pomoću njih usmjerava svestrani razvoj, a to su:

- slaganje pločica u geometrijske oblike
- slaganje štapića, za predstavljanje linija i pravaca
- slaganje prstenova, radi uočavanja kruga
- zanimanje sa sjemenkama i zrnima i slaganje zrna po konturama nacrtanih likova
- crtanje lenjirom - povlačenje linija na tačkastoj hartiji, povlačenje linija od tačke do tačke, najpre po utvrđenom redu, a posle u slobodnim kombinacijama
- savijanje hartije, polazeći od nepodijeljene površine kvadrata
- pletenje i preplitanje
- izbadanje i prošivanje

Pored nabrojanih zanimanja u Frebelovim dječjim vrtićima njeguje se još modjelovanje, crtanje, bojadisanje, pričanje i recitovanje stihova. Takodje, Frebel zahtijeva i gimnastiku, i to pokretne igre i igre podražavanja pojava u prirodi.

Muzika i pjevanje zauzimaju vidno mjesto jer su značajna sredstva za "budjenje harmonije i reda" pa se zato preporučuje povezivanje igre sa pjevanjem.

Radovima u bašti pridaje poseban značaj, naglašavajući da djeca treba da ovim putem upoznaju prirodu, da se navikavaju na rad u zajednici sa drugom djecom. Svaki dječiji vrtić, po zamisli Frebela treba da ima baštu u kojoj treba da bude jedna zajednička leja za povrće i cvijeće, a i leja za svako pojedino dijete, koju će ono urediti kako samo želi i umije.

Velika Frebelova zasluga leži u shvatanju igre kao najznačajnije aktivnosti u razvoju djeteta i osnovnog sredstva u vaspitanju. On je izmijenio potcenjivački odnos prema igri kao besposlici, praznom gubljenju vremena, skaradnoj i bogohulnoj aktivnosti koju što prije treba

zamijeniti korisnim radom. Zahvaljujući Frebelu na igru počinje da se gleda kao na najdublju potrebu djeteta i nezamenljivo vaspitno sredstvo.

3.2. Konceptija Marije Montesori

Imajući u vidu prirodne zakonitosti ili principe koji određuju psihički razvoj djeteta, prema shvatanjima Marije Montesori, svrha vaspitanja je proučavanje i posmatranje samog djeteta od trenutka njegovog začeca. Djetetu su potrebni za razvoj određeni sredinski uslovi čije odsustvo izaziva razne poremećaje u njegovom ponašanju, što je znak da je dijete uskraćeno u nečemu, da neka njegova suštinska potreba nije zadovoljena na odgovarajući način.

Da bi se dijete razvilo neophodna je interakcija sa svojom fizičkom i socijalnom sredinom, jer samo kroz nju dijete može da razumije sebe i svoj svijet kao i sloboda u vaspitanju. Dijete mora da razvije sopstvene načine ponašanja u životu, a da bi umjelo da ih odabere u složenim uslovima u kojima odrasta, pomaže mu urodjena kreativna osjetljivost koja se ogleda u "*periodima osetljivosti*" i "*upijajućem duhu*".

U toku razvoja djeteta za koji je dijete unutrašnje motivirano, djeluju prirodne zakonitosti ili *principi* koji čine suštinu Montesori vaspitanja.

Prvi je *princip rada*, koji ukazuje da djelatnost kojom se djeca bave djeluje integrativno na njihovu ličnost. Kad se završi naporna aktivnost koja je zahtijevala dužu koncentraciju djeca postaju mirna i prijatno se ophode a svi oblici nepoželjnog ponašanja nestaju.

Princip nezavisnosti ogleda se u prirodnoj težnji djeteta da bude sve samostalnije u toku svog razvoja i da se oslobadja upravljanja spolja. Pomoću samostalnosti dijete stiče nezavisnost a pomoću nezavisnosti slobodu ličnosti.

Princip snage dječije pažnje ima za cilj da se pažnja toliko podstiče i razvija da obuhvati čitavu ličnost djeteta. U početku je dijete instinktivno privučeno nekom osobinom materijala, ali kako se njegovo iskustvo širi, intelektualno interesovanje je sve jače i ono sve više može voljno da usmjerava svoju pažnju i da je kontroliše. Dječija volja se razvija kroz djelovanje u svojoj sredini počev od sticanja kontrole i nezavisnosti u vršenju pokreta, preko samodiscipline, do sposobnosti djeteta da se razumno povinuje.

Princip prema kojem *razvoj inteligencije* predstavlja ključ za razumijevanje samog života, određuje inteligenciju kao skup aktivnosti koji osposobljavaju duh da izgrađuje samog sebe. Intelektualni razvoj započinje sa pojavom svijesti o razlikama koje se javljaju u okolini koja okružuje dijete i ono ih zapaža putem čula a zatim u svojoj glavi sredjuje ono što je opazilo.

Razvitak urođenih snaga djeteta sadržan je u *principu razvitka dječije imaginacije i kreativnosti*. One se razvijaju kroz interakciju sa sredinom koja treba da je harmonična, lijepa i zasnovana na stvarnosti. Montesori je ne smatra da je dijete sklono za maštanje po prirodi

već smatra da je maštanje posljedica zavisne i podređene uloge koju dijete ima pa to nadoknađuje stvarajući iluzije. Shodno tom shvatanju, bajke smatra beskorisnim.

Princip koji se odnosi na *razvoj emocionalnog i duhovnog života djeteta* ukazuje da djeca imaju urođenu potrebu i sposobnost da vole i razumiju druge kao i potrebu za Bogom. Dijete će na ljubav odgovoriti ljubavlju ukoliko ima slobodu izbora i prisustvo odraslih spremnih da zadovolje njegove potrebe i pomažu mu ne dominirajući njime. Bitno je da dijete razvije i moralni osećaj koji je urođen da bi moglo da razlikuje dobro od zla.

Princip stadijuma u dječijem razvoju u Montesori koncepciji povezan je sa hronološkim uzrastom. Od ukupno pet perioda dva se odnose na predškolski uzrast. Od rođenja do treće godine je period nesvjesnog razvoja i upijanja kada se uobličavaju emocionalni i intelektualni razvoj. Drugi period je od 3. do 6. godine kada se iskustvo sa nesvjesnog nivoa prenosi na svjesni nivo. Do 6. godine dolazi do unutrašnjeg formiranja discipline i spremnosti za povinovanje. Od 6. do 9. godine dijete postaje sposobno za sticanje akademskih i umetničkih znanja i vještina. Od 9. do 12. godine dijete je spremno za svjesno saznanje univerzuma samog po sebi i stvara se osnova za dalji razvitak njegovih intelektualnih interesovanja. Završni period od 12. do 13. godine je posvećen produbljivanju saznanja u oblastima za koje je već stvoren interes, kao i donošenje značajnih životnih odluka.

Po shvatanju Montesorijeve, sva djeca imaju upijajući um, žele učiti kroz igru i rad, ispoljavajući težnju za nezavisnošću i prolazeći kroz razdoblja posebne osjetljivosti. Budući da djeca imaju urođenu motivaciju da uče, ona to čine aktivno učestvujući, posebno koristeći se rukama vlastitim tempom i brzinom.

Za dijete je igra ugodna, dobrovoljna, smisljena i odabrana aktivnost, kreativna, koja u sebe uključuje rešavanje problema i učenje novih društvenih vještina.

Sredina mora biti podešena tako da udovolji njegovim potrebama za samoizgradjivanje, da sadrži sve ono što je djetetu potrebno u pozitivnom smislu, ali i da iz nje bude uklonjeno sve što može da ometa njegov razvitak. Sredina u kojoj se dijete kreće treba da mu obezbjedi slobodu ispoljavanja sopstvenih potreba, da bude sredjena i da ima određenu strukturu da bi dijete u njoj osjećalo se sigurno i da stvori sopstveni mentalni red.

U sredini naglasak treba da je na realnosti i prirodnosti, kako bi se dijete oslobodilo maštarija i iluzija a razvijalo tačno procjenjivanje svijeta oko sebe. Ona treba da je lijepa, da ima atmosferu koja podstiče pozitivne i spontane oblike ponašanja u odnosu na život. Sve sa čime djeca dolaze u dodir treba da bude kvalitetno, dobrog izgleda, boje da budu vedre, svijetle i harmonično rasporedjene, a atmosfera opuštena i topla.

Prilikom struktuiranja sredine u Montesori domovima vodilo se računa o konstruisanju školskog namještaja koji bi bio uskladjen sa djetetom. Stočići različitih oblika koji su lagani da bi ih djeca mogla prenositi, stoličice pletene, neke od drveta, proporcionalne dječjem tijelu, foteljice od drveta sa širokim rukohvatima i od pruća, mali četvrtasti stolovi sa samo jednim

mjestom, stolovi različitih oblika i dimenzija koji se prekrivaju malim platnenim stolnjacima, niski lavaboi sa bočnim ravnim površinama, bijelim i lakim za pranje, niski kredenci, lagani i veoma jednostavni od kojih se neki zatvaraju običnom zavesicom, neki imaju zastakljena vrata i svaki sa posebnim ključem, brave koje su dostupne djeci tako da ih sami mogu otvoriti i zatvoriti; po zidovima postavljene table i male slike koje predstavljaju ljupke porodične prizore, bića iz prirode, istorijske ili religiozne slike.

Odgajatelju je u uspostavljanju aktivne discipline potrebna posebna tehnika kako bi dovela dijete na put do takve discipline po kojem će ono hodati cijelog života, napredujući stalno ka savršenstvu, tako se dijete navikava sada na jednu disciplinu koja nije ograničena na prostor škole, nego je proširena na društvo. Sloboda djeteta svoje ograničenje mora imati u interesu kolektiva pa se djetetu mora zabraniti sve ono što može da povrijedi ili da škodi drugima ili ono što ima značenje nedostojnog ili neljubaznog čina.

Takodje je bitno da se usvoji princip kolektivnog reda što ne znači da djecu treba poredjati da sjede kao u tradicionalnoj školi nego da se rasporede po nekom redu.

Za odgovarajući razvoj djeteta potrebno je obezbijediti podsticajnu sredinu koja sadrži *razvojni materijal* primjeren različitim stupnjevima *unutrašnjeg strukturalnog plana* i odnosi se na posebna razdoblja života u kojima dijete samo od sebe usredsređuje pažnju na one sektore stvarnosti koji odgovaraju njegovim tekućim razvojnim potrebama. Svi odabrani materijali su uredno složeni u prostoriji za aktivnost djece, a od svake vrste materijala postoji samo jedan komplet. Dok se jedno dijete koristi nekim materijalom, drugo koje poželi isti materijal, treba pričekati. To čekanje je važno sredstvo u socijalizaciji jer privikava na uljudnu međjuljudsku komunikaciju.

Materijal je sam po sebi povezan odredjenom unutarnjom logikom a razlikuje se po složenosti aktivnosti koje pomoću njega dijete može prikazati. Djeca slobodno i spontano biraju materijal na kojem će raditi i sama odlučuju koliko će dugo i koliko puta raditi. Odgajatelj će ponekad predlagati djeci šta da rade, pa ako to ona prihvate, on se povlači. On često individualno radi sa djetetom, ali mu ne nameće način rada i ne insistira na ispravljanju grešaka, već podstiče dijete na dalju aktivnost kako bi samo ispravilo grešku.

Materijali za razvoj čula omogućuju obrazovanje i usavršavanje čula proširivanjem polja percepcije kada putem kontakata i putem otkrivanja sredine inteligencija pokreće nasljedne djelatne preciznosti, tačnosti i inspiracije. Taj kontakt postoji preko čula i preko pokreta. Čulni materijal sastoji se od jednog sistema predmeta koji su grupisani prema odredjenoj fizičkoj osobini tijela kao na pr. boja, oblik, vjeličina, zvuk i sl. Svaka pojedina grupa ima istu osobinu ali u različitim stupnjevima, kao i po jedan "*maksimum*" i jedan "*minimum*" u seriji koji označavaju granice koje samo dijete fiksira dok ga upotrebljava. Ako se ta dva kraja približe,

pokazuju najjasniju razliku koja u seriji postoji, čime se utvrđuje najveći mogući kontrast koji materijal omogućuje.

Osobine koje karakterišu materijale za razvoj jesu:

- kontrola greške
- estetika
- aktivnost
- ograničenja

Kontrola greške. Čitava sredina je pripremljena tako da čini lakim otkrivanje grešaka prilikom primjene materijala. Potrebno je da materijali koji se daju djeci sadrže u sebi "*kontrolu greške*" kao što su na primer, čvrsti komadi za umjetanje, tj. drveni stalci koji imaju rupe u koje se mogu uvući valjci poredjani po veličini; tanki i debeli, ili kratki i dugački, ili mali i veliki. Svim otvorima tačno odgovaraju valjčići koji se u njih stavljaju i nije moguće postaviti ih sve pogrešno pošto na kraju uvijek bar jedan ostaje za koji nema mjesta; time se otkriva da je napravljena greška. Materijalna provjera greške navodi dijete da svoje vježbe obavlja razmišljajući, kritički, usmjeravajući svoju pažnju sve više na preciznost, uz usavršenu sposobnost da uočava i veoma male razlike, pripremajući tako dječiju svijest da kontroliše greške i onda kada nisu više materijalno i čulno uočljive.

Estetika. Predmeti su uobličeni tako da su privlačni za dijete.

Aktivnost. Materijali za razvoj treba da su pogodni za dječije aktivnosti. Mogućnost da zanimljivošću zadrži pažnju djeteta ne zavisi toliko od "*osobine*" koja se nalazi u stvarima, koliko od njihove mogućnosti da podstaknu aktivnost. Da bi neka stvar bila interesantnija nije dovoljno da to bude sama po sebi, nego je potrebno da je pogodna za motoričku aktivnost djece.

Ograničenja. Materijal mora biti u "*ograničenoj količini*" što podrazumijeva da dijete ima potrebu da sredi kaos koji je stvoren u njegovoj svijesti od mnoštva utisaka koje mu je svijet dao. Ono se vezuje za stvari usmjerene ka cilju koje uredjuju kaos koji je nastao u njemu, dovodi red u svoj um, štedi sopstvenu snagu i sa sigurnošću napreduje na teškim putevima razvoja.

Materijal za razvoj čula strukturiran je tako da zadovoljava pet osnovnih zahtijeva.

Prvo, teškoća na koju dijete može naići rukujući materijalom ili greška koju može da napravi treba da bude svedena na jednu njegovu osobinu. Ovim se dječija pažnja maksimalno usmjerava na tu osobinu dok se ostale zanemaruju, što doprinosi bržem sagledavanju i rješavanju problema.

Drugi zahtijev je da materijal svojim izgledom i načinom korišćenja slijedi pravac od jednostavnog ka složenom.

Treći zahtijev je da materijali treba da indirektno pripremaju dijete za učenje koje mu predstoji.

Prema četvrtom zahtijevu, materijal koji se daje djetetu treba da u početku bude konkretni izraz neke ideje a zatim da je predstavlja na sve apstraktniji način.

Peti zahtijev se odnosi na potrebu da materijal bude "*autokorektivan*" što znači da kontrola greške leži u njemu samom a ne da bude jedan od poslova vaspitača.

Materijal je tako podešen da omogućava djetetu da otkrije svoje greške i ispravlja ih ukoliko je dostiglo potreban stupanj razvoja.

Materijali Montesori dijele se na četiri opšte kategorije:

- materijali za svakodnevne vježbe u staranju o ljudima i stvarima iz okoline;
- senzorni;
- akademski;
- kulturni i mehanički materijali.

Njihova primjena započinje praktičnim životnim aktivnostima u kojima dijete podražava ono što želi što je vidjelo da rade odrasli. Materijale nije moguće unapred propisati s obzirom da ove aktivnosti polaze od iskustva koje je dijete steklo u svojoj neposrednoj okolini. Bez obzira šta djeca rade važno je da se izgrađuje unutrašnja disciplina, organizovanost i samostalnost, sposobnost samoocjenjivanja kroz koncentrisanje na jedan cjelovit skup precizno izradjenih aktivnosti. Kada se to ispuni djeca su spremna da se sretnu sa senzornim materijalima. Njihov cilj je vaspitanje i usavršavanje čula vida, sluha, dodira, mirisa, ukusa, osjećaja za toplotu, osjećaja za težinu, za oblik, vjeličinu i sl. Ovo doprinosi ne samo boljem funkcionisanju čula već razvoju dječije inteligencije koji je zavisan od organizacije čulnih uticaja u jedan unutrašnji mentalni poredak.

Akademski materijali se koriste za početnu obuku u govoru, čitanju i pisanju, matematici, geografiji i prirodnim naukama. Njihova upotreba se oslanja na iskustvo koje je dijete steklo na konkretnom, čulnom nivou i teži da ga prenese na aptraktni nivo.

Kulturni i mehanički materijali služe za samoizražavanje i prenošenje ideja, a obuhvataju materijale kojima će se djeci približiti muzika, crtanje i modelovanje, ali uz oslanjanje na dječiju inicijativu i izbjegavanje direktnog podučavanja.

Prilikom upućivanja djeteta u vježbu sa čulnim materijalom potrebno je početi sa veoma malim podsticajima koji su međusobno oprečni, a potom treba odrijediti jednu količinu predmeta sličnih ali sa sve finijom i sve teže primetnom diferencijalnom stupnjevitosti. Na primjer, ako je potrebno da se prepoznaju taktilne razlike, počćeće se sa samo dvije površine, jednom savršeno glatkom i drugom potpuno hrapavom; ako treba izmjeriti težinu predmeta prvo će se donijeti najlakše pločice u seriji i one koje su najteže i sl. Vaspitačica treba da olakša djetetu razumevanje veoma aktivnog i neprekidnog posla koji ga čeka - odabir

predmeta i vježbanje njima i da ga postavi u odnos prema njegovom reagensu predmetu koji će izazvati kod djeteta duboku zainteresovanost. Osim toga vaspitačica mora veoma dobro da poznaje materijal, da precizno nauči tehniku predstavljanja materijala, tretiranja i efikasnog vođenja djeteta.

Da bi bolje upoznala materijal ona mora dugo da vježba na njemu pokušavajući da iskustveno registruje teškoće i zanimljivosti koje svaki materijal sadrži. Pored toga što dijete postavlja u odnos prema materijalu, vaspitačica ga postavlja i u odnos prema redu, sredini, odnosno podvrgava ga pravilu na kojem počiva spoljna organizacija discipline.

Svaki predmet mora imati određeno mjesto gde se čuva i gde se nalazi kod nje u upotrebi. Dijete može uzeti materijal samo sa mjesta gdje se taj materijal nalazi na slobodnom raspolaganju; kad završi sa njegovom upotrebom, mora ga vratiti na mjesto u istom stanju u kakvom ga je uzeo. Dijete nikada ne smije svoj materijal da prepusti drugu niti da ga od njega uzme: uz valjane napore ono mora pokazati poštovanje prema sredini i prema pravilima koja u njoj vladaju. Postupajući po ovakvim načinima, eliminiše se svako takmičenje. Vaspitačica treba i da nadgleda kako dijete radi i da interveniše kako bi prosvjetlila dijete.

Govoreći o postojanju "*mentalnog reda*" u umu djeteta, Montesorijeva smatra da on nije bez znanja i ideja, u trenutku kada započinje obrazovanje čula, ali su njegove slike konfuzne. Smatra se da haosu u dječijoj duši nisu potrebne nove stvari, nego red u onima koje već postoje, što je pretpostavka da može razlikovati osobine stvari. Kao što dijete nauči da postavi "*svaku stvar na svoje mesto*" u spoljašnjoj sredini, tako uspjeva, obrazovanjem čula da uspostavi red medju svojim mentalnim slikama. To je prvi čin uređivanja u umu koji se formira.

Veliki značaj Montesorijeva je pridavala učenju grafičkog jezika, odnosno učenja čitanja i pisanja. U Montesori koncepciji veliki značaj se pridaje razvoju govornog jezika pa se smatra da se ne može ni zamisliti jedan estetički koncept u obrazovanju bez usavršavanja artikulisanog jezika. Najpovoljnije razdoblje za razvoj pisanog jezika jeste djetinjstvo, doba oko četvrte godine, kada se u punoj aktivnosti prirodni procesi koji se tiču razvoja govornog jezika prirodno razvijaju i utvrđuju.

Montesori metod izbjegava slobodno crtanje i smatra ga nezrelim produktom koji bespotrebno zamara, a umjesto volje insistira na određivanju granice u crtanju, bojanju geometrijskih figura na crtežu i crtanju samih figura. Priprema ruke i čula predstavlja prirodnu pomoć djetetu za crtanje. Crtanje u Montesori metodu nosi obeležja indirektnosti, pa djeca postaju sve sposobnija da se izraze, prave stotine crteža pokazujući se neumornima kao i u pisanju.

Najbolji način vršenja uticaja na crtanje nije taj da se ostavi slobodnim već da se pripreme prirodna sredstva za njegovo stvaranje, odnosno da se edukuje ruka. Pravi talenat

pokazaće se spontano i neće biti posebnih lekcija crtanja da bi se u tome pomoglo. Odustajanje od očiglednih napora djeteta da se izrazi rukama predstavlja prepreku slobodnom razvoju crtanja. Da bi se takva šteta izbjegla mora se obogatiti sredina sredstvima izražavanja i indirektno pripremiti ruku da ispuni svoju funkciju na najbolji način. Obrazovanje ruku je posebno važno zato što je ruka izražajni instrument ljudske inteligencije: ona je organ uma.

U osvrtu na muzičku umjetnost Montessori metod smatra da u muzičkom obrazovanju učestvuju nekoliko činilaca, kao što su: ritam i ritmička gimnastika, izvodjenje muzike i muzičko čitanje i pisanje. Centralno mjesto i značaj u Montessori koncepciji zauzima shvatanje o religioznom vaspitanju i obrazovanju i disciplinovanju djece.

Religiozno obrazovanje podrazumijeva pripremu sredine, pod čime se podrazumijevaju različiti poslovi, oni koji bi se mogli nazvati životna praksa i oni koji odgovaraju onome što se u školi odnosi na razvoj uma i što se tiče širenja religioznog osjećaja, obrazovanja srca i znanja o religiji koja predstavljaju kulturu neophodnu za upoznavanje same religije.

Montessori koncepcija ogroman značaj pridaje crkvi i religioznom vaspitanju pa je crkva cilj velikog djela obrazovanja, a ogromno i moćno vaspitno sredstvo tzv. *"igra tišine"*. Tišina koja priprema dijete da se usresredi i smiri, pretvara se u unutrašnju utonulost misli koja mora postojati u Božjoj kući, u poluzatamnjenom prostoru pri laganom podrhtavanju svjetlosti svijeća. Tiho hodanje uz izbjegavanje bilo kakvog šuma, premještanje stolica bez buke, skrušeno ustajanje i sjedanje, prolaženje između redova i ostalih prisutnih izbjegavajući svaki i najmanji dodir, nošenje u rukama i lomljivih predmeta pazeći pri tom da se ne nanese šteta, npr. noseći posude sa vodom u koje treba staviti cvijeće i postaviti podno oltara, ili upaljene svijeće, a da se odjeća i ruke ne uprljaju voskom, sve je to ponavljanje i primjena onoga što je dijete naučilo da radi među zidovima razreda.

Navika koju djeca u školi stižu, na rad, tišinu, smirenost, u sredini gde neprekidno traju društveni odnosi među djecom koja moraju da rade birajući sopstvene aktivnosti i spontano prilagodjavajući sopstvene potrebe potrebama drugih otvara im mogućnost i za jednu duhovnu tekovinu od velikog značaja. U tišini kad su pokreti odmjereni, može se razvijati unutrašnja osjećajnost koja se naziva *"religiozni osećaj"* ili *"duhovni osećaj"*.

Tek u uzrastu od sedam godina dijete osjeća potrebu da razlikuje dobro i zlo, a malo dijete ne postavlja sebi takva pitanja, ono sve prihvata i u sve vjeruje. Za njega je zamislivo zlo ona nevaljalost koja proizvodi strogost odraslih prema njemu. Ono je krajnje *"prijemčivo"*, a sredina koja djeluje na njegova čula vrši na njega veliki uticaj.

Zato je potrebno shvatiti da u prvom periodu razvoja sredina i utisci koje ona proizvodi bivaju uklesani u neizbrisiv način u njegovu dušu. Tek kasnije se budi jedan društveni osjećaj i osjeća se odgovornost za sopstvene postupke - tad je vrijeme da taj novi razvoj dobije i svog

vodiča. Što su djeca više religiozna i slobodna u svom intelektualnom djelanju i radu, to je veća i jača snaga njihovog duha.

Neposredno vezana za religioznost je i disciplina djece koja je upravo i ponikla iz religioznog osjećaja. Montessori metod karakteriše grupa od četrdesetoro djece od tri do sedam godina u kojoj su sva deca usredsređena na svoj posao: neko vježba čula, neko aritmetiku, neko dodiruje slova, neko crta, međutim usredsređenost je apsolutna. Djeca liče na male ljude, obavljajući različite aktivnosti individualno, čute satima i nikada se ne svadjaju oko predmeta: mališan od tri godine mirno radi pored djeteta od sedam godina i spokojan je sa svojim nižim rastom i ne zavidi starijem djetetu. Sve teče i raste u najdubljem miru i spokoju.

Ako učiteljica hoće nešto od svih zajedno, dovoljno je da tiho izgovori riječ, da da neki znak i svi prekidaju i sa pažnjom gledaju u nju. Početke discipline donosi "rad" u jednom datom trenutku desi se da je dijete živo zainteresovano za rad, pa je tako na putu prema disciplini. Tada se počinje sa vršenjem efikasnih pripremnih radnji za motoričko i psihološko uređivanje jedne osobe. Disciplinovano dijete nije ono dijete koje ume da bude mirno nego ono koje je nadmašilo uobičajene granice svog uzrasta, koje je osvojilo dobrotu ali ne u inertnosti nego u pokretu. Disciplina je u tom kontekstu put tokom kojeg dijete osvaja pojam dobrote i tokom čega osjeća uživanja unutrašnjeg reda.

U razvoju poslušnosti takodje postoje periodi: prvi, u stanju unutrašnjeg nereda, kada dijete nije poslušno i kao da je psihički gluvo i neosjetljivo na komande; u drugom periodu htelo bi da poslušna, ponaša se kao onaj ko prima komandu i hoće na nju da odgovori, ali to ne može i ne uspeva uvijek, što znači da nije spremno i da ne osjeća radost u tom da bude poslušno; u trećem periodu odgovara spremno s oduševljenjem; i kod djeteta sa usavršavanjem u vježbanju, nastaje radost što ume da bude poslušno. Iz tog reda tako nastalog u svijesti - tamo gdje je vladao kaos - proističe čitava lepeza pojava discipline i intelektualnog razvoja koji se iznutra širi kao stvaranje.

Pored toga što je stekao mnoge pristalice i sljedbenike, sistem M. Montessori je bio i oštro kritikovan, a naročito u sovjetskoj pedagogiji zbog preteranog insistiranja na individualizmu odvojenom od društvenog života i preteranog oslanjanja na unutrašnje snage djeteta.

Zbog toga, što djeca nauče da rade sama, svojim tempom neometana od susjeda i vodjena svojom voljom, Montessori susjedi su *lijepi ali odvojeni od života*. Naročito su značajni prigovori zbog odnosa prema mašti i potiskivanjima dječije težnje za izražavanjem.

Mariji Montessori se posebno zamjera prenaglašen intelektualizam koji u suštini i nije postignut jer je umno vaspitanje u njoj koncepciji predstavljalo kombinaciju percepcije sa motornim procesima pa je svedeno na kombinovana vježbanja čulnih organa i pokretnih procjesa. Uprkos nedostacima sistema Montessori, nesumnjivo je bitan značaj određenih pedagoških pokušaja kojima se pedagoška misao obogatila. Savremena proučavanja dječijeg

razvoja potvrdila su mnoge njene postavke o značaju ranih uzrasta za kognitivni i intelektualni razvitak, razvoj čula, periode osjetljivosti, unutrašnju motivaciju djece za učenje i sl. Ukazala je na suštinsku povezanost mentalnog razvoja s onim što djeca rade. Također su potvrđena i njena zapažanja o spontanom interesovanju za učenje kod djece, sa potrebom za unutrašnjom motivacijom djece da biraju materijale za rad u skladu sa svojim sposobnostima, uz naglašavanje njihove nezavisnosti u učenju kao i osposobljavanja za samostalno sticanje iskustva. Marija Montessori je čitav svoj način rada uskladila sa dječijim potrebama i mogućnostima, dala veliku slobodu djeci u izboru materijala izradjenom prema nivoima težine i složenosti, pa se smatra tvorcem prvog programiranog materijala u predškolskom vaspitanju.

Upoređivanje sistema Frebela i Marije Montessori

Sam izgled ustanove i prostorija kao i organizacija rada u njima govore o različitostima; naime, radne sobe Frebelovih zabavišta nisu se značajnije razlikovale od školskih učionica. U njima su se nalazile klupe za djecu, sto za zabavilju, podijum, a Marija Montessori, u težnji da dječiji dom što više približi kući, izbacila je klupe i umjesto njih unela male stolove, stolice i slobodno rasporedjen sobni namještaj koji je bio prilagodjen dječijem uzrastu. Sve zidove u visini djece pretvorila je u table, unela cvijeće, slike i mnogo nastavnih sredstava.

Frebel je djecu u zabavištu podijelio na tri "razreda", prema uzrastu, i to: od 3-4 godine, od 4-5 godina i od 5-6 godina. U zabavištu Montessorijeve djeca su od 3-6 godina zajedno u mješovitoj grupi, za koju je smatrala da je prirodnija i da više podsjeća na porodicu jer i u porodici zajedno žive djeca različitog uzrasta. Značajna razlika je u zanimanjima: kod Frebela ona su pretežno kolektivna i zabavilja radi istovremeno sa cijelom grupom a u Montessori domovima su individualna i zasnovana na samoradnji. Programska orijentacija ova dva sistema je također različita: u Frebelovom zabavištu se ne uči čitanje i pisanje a u Montessori zabavištu se pored čitanja i pisanja uči i račun; crtanje je podredjeno pripremi za pisanje a didaktički materijal Montessorijeve je prilagodjen vaspitanju čula i motorike.

I pored navedenih razlika dve koncepcije, osnovicu oba sistema je predstavljalo razvijanje motorike i čulnih organa, a ključnu ideju je predstavljala senzorna kultura. Iako su oba sistema nužno bila uslovljena društvenim okolnostima u kojima su nastala i istovremeno ograničena stanjem, odnosno stepenom razvoja nauke o djetetu, u evropskim razmjerama i prostorima sačuvali su dugu tradiciju i dugi niz godina predstavljali vodeće ideje na polju predškolskog vaspitanja.

4. KULTURNO – PROSVJETNE PRILIKE KAO HISTORIJSKO PEDAGOŠKI KONTEKST NASTANKA , RAZVOJA I RADA PREDŠKOLSKIH USTANOVA NA TERITORIJI SRBIJE

Devetnaesti vijek predstavlja razdoblje nacionalnog budjenja, borbe i postepenog oslobadjanja ovih prostora od turske i austrougarske vlasti, pod uticajem ekonomskih i političkih promjena, uslovljenih razvojem kapitalizma u Evropi. To je period stvaranja zajedničkih planova o oslobodjenju i ujedinjavanju u zajedničku državu, doba međusobnog pomaganja u političkoj borbi i na kulturnom polju, a na ovaj način su postavljeni i temelji za zajednički prosvjetni i školski napredak. Zahvaljujući tom procesu stvarani uslovi za napredak narodne prosvjete i širenje škola po uzoru na slične ustanove u Evropi. U takvom ambijentu, kod nas dolazi do otvaranja sve većeg broja svjetovnih škola, od osnovnih do univerziteta, dolazi do razvoja stručnog i specijalnog školstva, kao i razvoja društvenog predškolskog vaspitanja.

Tokom 1848. i 1878. godine dolazi do suštinske prekretnice u razvoju prosvjete i školstva. U tom historijskom periodu, posebno nakon revolucije 1848. godine ukinuto je kmetstvo u Austrougarskoj monarhiji, čime je ubrzan kapitalistički razvoj, a time i razvoj prosvjete.

U vremenu od 1858. do 1878. godine, od Svetoandrejske skupštine, kojom je svrgnut ustavobraniteljski režim, do Berlinskog kongresa, kojim je, osim teritorijalnog proširenja Srbija dobila i punu nezavisnost, čitav sistem školstva je podvrgnut temeljnoj kritičkoj analizi, da bi se što više uskladio sa onim što su bile realne potrebe zemlje (Kopas-Vukašinović, str. 21). Odlukama Berlinskog kongresa su stvoreni uslovi za njen dalji privredni, politički i kulturni razvoj.

Nakon Austro-Ugarske nagodbe o dualističkom ustrojstvu Carevine (1867. godine), u svim južnoslovenskim zemljama dolazi do ubrzanog razvoja, što je uticalo i na razvoj školstva i prosvete u njima. Međutim, mada su ekonomski i društveno-politički uslovi bili dobra osnova za prosvjetni i kulturni razvitak svih naroda u Ugarskoj, s obzirom da su mađarske vlasti vodile politiku denacionalizacije Srba, Rumuna i Slovaka, to je izazvalo nove borbe i otpore. U oblasti prosvjete i školstva Vojvodina je postala područje sukoba između ugarske vlasti i nosilaca naprednih nacionalno i socijalno-oslobodilačkih ideja narodnosti u njoj (Isto). Srbi i brojne narodnosti u Vojvodini uspevali su da održe svoje škole u okviru crkvenih organizacija, što je bilo moguće zahvaljujući fondovskom načinu održavanja, ali samo do 1912. godine, kada su autonomna crkveno-školska prava srpskog naroda u Ugarskoj bila suspendovana.

Ideje o osnivanju prvih ustanova za rad sa djecom predškolskog uzrasta su sporo i teško prihvatane. Međutim, zahvaljujući mladim ljudima koji su se školovali u inostranstvu, i u

sredinama kakva je u drugoj polovini 19. vijeka bila patrijarhalna Srbija postepeno je polako dolazilo do prihvatanja evropskog načina života. To je nesumnjivo uticalo i na promjenu stavova o ulozi i položaju žene u društvu dr R. Makarića koji je dao izuzetan doprinos historiji pedagoških ideja je svojim člancima pisao o organizovanju skupština vojvodjanskih srpskih učitelja u periodu od 1886. do 1894. godine. Među mnogim njegovim djelima ističemo značaj monografija: *“Srpske škole u Austriji u vreme Bahovog apsolutizma i početak školske reforme”* i *“Srpske škole u doba stvaranja školskog zakonodavstva i donošenje školske uredbe.”*

U pedagoškim djelima i stručnim listovima razmatrana su znanja i iskustva drugih evropskih naroda iz oblasti školstva i predškolskog vaspitanja, a u okviru toga posebno su razmatrane pedagoške ideje F. Frebela o «gajenju i zabavljanju male dece» (Vučetić: 2/1971, 212)

Polazeći od iskustva tadašnjih učitelja koji su se žalili da dobijaju »razvraćenu decu«, Frebel je smatrao da porodice nisu vršile svoje dužnosti oko vaspitanja djece ili su to radile nedovoljno i pogrešno. Po njegovom mišljenju nije postojala prirodna veza između škole i porodice, između «javnog» i domaćeg vaspitanja, što podrazumijeva da nije moglo biti ni adekvatnog napredovanja djece u porodici. Smatrao je da se ovaj problem može riješiti prvo u njegovom «Zavodu za gajenje i zabavljanje male dece», odnosno u «dečijim vrtovima».

Interesantan je podatak da se F. Frebel još 1808.godine, prilikom posjete Ifertenu, gde je želio da više sazna o Pestalocijevim shvatanjima vaspitanja, često sastajao sa čiteljima koji su mu se žalili da ne mogu da napreduju jer dobijaju «razvraćenu decu». Isticali su da porodice u odnosima prema djeci nisu obavljale svoje dužnosti ili su ih izvršavale nedovoljno. Nije uspostavljena prirodna veza između škole i porodice, između «javnog» i domaćeg vaspitanja. Frebel je smatrao da je rješenje ovog problema u osnivanju zabavišta za djecu.

Polazeći od Pestalocijevog načela očiglednosti Frebel je utvrdio pravilo: «Čovjek nije biće, koje samo posmatra i uči, nego koje i predstavlja i radi, te se prema tome mora odrediti i dečije vaspitanje. Predstavljati, djelati i tvoriti, to su dragoceniji i uzvišeniji radovi, nego posmatrati i učiti.» Frebel je vaspitni postupak utvrdio na osnovu dječije potrebe za samoradnjom, jer dijete neprestano želi da radi i da se zabavlja. Medjutim, on ističe da djeca ne mogu biti sama sebi ostavljena jer će se na taj način zabavljati nečim čemu nisu dorasli, raditi poslove koji nisu za njih i slušati priče koje će im škoditi. Stoga je Frebel osmislio igre i radove kojima će se djeca moći prijatno zabavljati i na taj način ostvarivati vaspitni cilj čovjekovog svestranog razvoja (Isto, 212 -21).

26. jula 1898. godine donijet je *Zakon o narodnim školama*, kojim je bilo naredjeno da se pri osnovnim školama osnuju zabavišta. U skladu sa odredbama donešenog Zakona narodne škole su se dijelile na više i niže. U okviru nižih škola, kao njihov prvi stepen bilo je predviđeno

zabavište, koje se tada prvi put zavodi, i osnovna škola koja traje četiri godine. (Kopas-Vukašinović, str. 26). Cilj Zakona bio je da zabavišta preuzmu zadatak zabavom poučavaju i vaspitavaju mušku i žensku djecu od 5-7 godine te da ih kroz taj proces pripreme za učenje u školi. Zakodavac je bio predvidio da državna zabavišta budu obavezna za svu djecu tog uzrasta.. Prema čl.7 Zakona, resorni ministar prosvjete i crkvenih poslova imao je diskreciono prava za odluku o tome u kojim će se mjestima o državnom trošku otvarati zabavišta.

Na osnovu ovog Zakona usijedile su aktivnosti najistaknutijih prosvjetnih radnika na izradi programa rada u zabavištu, koje ima «poglaviti zadatak, da održavanjem srdačne blagosti i roditeljske nežnosti, popuni i potpuno izvede prelaz iz domaćega života i vaspitanja u školski i da zabavom potpuno upućuje djecu na rad, red, poslušnost i sve što je dobro.» (iz Programa rada u zabavištu, Beograd, 1899.) *Srećko Ćunković*, u svom djelu «*Školstvo u periodu do I svetskog rata*», ističe da je u ovom periodu prvi put iznijeto šta i kako treba raditi u zabavištu sa djecom predškolskog uzrasta.

4.1. Zbirka cjelokupnog rada u „Srpskom vjeroispovjednom zabavištu za porodice, zabavišta i zabavilje, „Školski odjek“, Novi Sad, 1904 – 1905.

U dijelu u kojem govorimo o naznačenom periodu važno je napomenuti da je nakon uspostavljanja buržoasko-parlamentarne monarhije 1903. godine došlo do bržeg razvoja kapitalizma i uspostavljanja većih političkih sloboda. To je uslovalo povoljne uslove za dalji rad na razvoju i unapredjenju školstva.

Već 19. IV 1904. godine donijet je novi *Zakon o narodnim školama*. Prema ovom Zakonu prvi stepen sistema narodnih škola čini zabavište, koje obuhvata djecu od 4-7 godina.

U listu „Školski odjek“ koji je izlazio u Novom Sadu i u to vrijeme bio zvaničan prosvjetno-pedagoški časopis, tokom 1904. i 1905. godine objavljena je ova zbirka, što je sakupila, složila i napisala Mila K. Malateški, rođena Subotin, osposobljena zabavilja iz sela Turije.

Visokoslavni Školski Savet je na svojoj sednici 9.jula 1903.godine odobrio nastavno gradivo za srpska veroispovedna zabavišta i propisao da se sve veroispovedne zabavilje moraju strogo pridržavati ovog gradiva i po njemu decu voditi i vaspitavati.

U tom historijskom trenutku smatralo se da «deca koju bojažljivi roditelji u sobi medju četiri zida vaspitavaju, postaju većim dijelom tupa, bojažljiva, često sebičnosti naklonjena i suviše osjetljiva; dočim su iz zabavišta izašla djeca većim dijelom iskrena, slobodna, čija je narav vesela i sveža...U zabavišne je djece medjusobna ljubav i druževnost mnogo razvijenija...» (Maletaški: 17/1904, 260). Zbirka je objavljena u pomenutom listu u brojevima od 17–24, iz 1904.godine i u brojevima od 1–24, iz 1905. godine.

M. Maletaški naglašava da se u narednom periodu mora posvetiti više pažnje radu zabavišta. Ona dalje analizira gradivo za srpska vjeroispovjedna zabavišta, koje je Narodni Školski Savet

izdao 1903.godine. Na osnovu svog višegodišnjeg iskustva smatra da se u ovom gradivu nedovoljno obraća pažnja na metodičke postupke i oblike rada sa djecom, kao i na mogućnosti njihovog uzrasta. Dalje naglašava da u nastavi mora da se planira postepenost u radu, o čemu se do tada nije vodilo računa, prelazeći od poznatog ka nepoznatom.

U zbirci je takodje istaknuto da se djeca u zabavištima, niti nastavna gradja, ne mogu dijeliti po razredima, nego u dvije grupe. Djeca od 3 – 4 ½ godine spadaju u prvu grupu, a od 4 ½ - 6 godina u drugu grupu, te se samo tako može dijeliti i nastavno gradivo.

«Npr. dijete, koje nikad nije išlo u zabavište, te je od 5 godina došlo, manje ima pojma o svemu, nego dijete od 4 god. koje je išlo u zabavište, s toga zabavilja ne treba da gleda samo doba godine, već neka djecu svakad dijeli u grupe po razvijenosti uma detinjeg, dakle, neka od njene stručne veštine zavisi u koju će grupu, koje dijete doći, i neka prema tome razvija dalje duševne sposobnosti djeteta.» (Maletaški: 17/1904, 261)

Cilj zabavišta je da «primljene mališane, kako tjelesno, tako i duševno, otkloni i sačuva od svake opasnosti» (Isto, 260).

U tekstu su dalje istaknuta dva osnovna zadatka zabavišta:

- očuvanje života mališana, radi društva i
- što bolji i razumniji razvoj tjelesnog i duševnog života djeteta, tj. njegovo vaspitanje, koje je po tadašnjim shvatanjima bilo mnogo važnije od prvog istaknutog zadatka.

U skladu sa tim, M. Maletaški posebno apostrofira podjednak značaj duševnog i tjelesnog razvoja djeteta u zajednici djece, zabavištu. Posebno podvlači činjenicu da zabavište predstavlja vaspitni zavod u kojem su djeca « duševno i tjelesno očuvana», jer u zabavištu djeca bez obzira na polne razlike i razlike u položaju dobijaju iste osnove vaspitanja.

Apostrofira se da se djeca u zabavištu privikavaju na bogobojažljivost, poštovanje roditelja i starijih, uče se tačnosti, redu i radu, od najranijeg uzrasta se pripremaju za društveni život i rad koji ih očekuje kad odrastu. U tekstu se navodi da su ta djeca «očuvana od onih grubih reči, pa i od rdjavih primera, koji bi odista nevina srca njihova za navek zarazili» (Isto, 261).

Predmeti u zabavištu

Govoreći o predmetima koji su se izučavali u zabavišti Malateški navodi sljedeće:

- Nastava o vjeri
- Pojanje
- Jezik i Očigledna nastava

- Igre
- Pjesme
- Deklamacije
- Priče
- Ručni rad
- Tjelesna vježbanja
- Računska nastava
- Madjarski jezik

Ovi predmeti se realizuju kroz igru, priče i ručni rad. M. Maletaški naglašava da je «svako ostalo učenje ne samo sporedno, no i štetno.» (Isto, 261).

U ovom dijelu zbirke ona ističe da «stručnjak ne sme dozvoliti, da se u zabavištu odomaći mehanizam, već svom energijom mora nastojavati, da sve ono, što u zabavištu dete valja da nauči, da se to u igri, priči i veseloj, prijatnoj zabavi nauči, i sve što radi ili uči i da razume. « (Maletaški: 18/1904, 275)

- **Nastavom o vjeri** realizuju se zadaci moralnog vaspitanja djece u zabavištima, što je još 1891. godine zakonski određeno kao osnovni zadatak zabavišta. U zbirci je istaknuto da sa ovom nastavom treba odmah početi, «još tako reći u početku zapravo čim je duša detinja toliko razvijena, da razum istinu i dobrotu traži, a to je odprilike u trećoj godini deteta.» (Maletaški: 17/1904, 262)
- **Pojanje** na crkveno-slavenskom jeziku, napominje M. Maletaški, treba izostaviti u radu sa djecom u zabavištu, jer su za malu djecu takvi tekstovi pjesama nerazumljivi i ne doprinose njihovoj pripremi za dalje školovanje. Djeca treba da uče kraće pjesmice na maternjem srpskom jeziku.
- **Jezik i Očigledna nastava** imaju za cilj prisvajanje pravilnog govora djeteta. Od samog početka rada sa djecom treba organizovati očiglednu nastavu u vezi sa zanimljivim pričama, zanimanjem koje je povezano sa dječijim aktivnostima, «n.pr. kada od Frebelovih kocaka ili prutića načine deca kakav predmet, u tom slučaju neka nam isti predmet služi sredstvom vežbanja u razgovoru, to jest obuci očigledne nastave.» (Maletaški: 18/1904, 276) . Medjutim, M. Maletaški napominje da se dječija pažnja i radoznalost postepeno razvijaju sa uzrastom i stoga se redovna očigledna nastava može organizovati tek sa djecom od 4-5 godina. Pri tome treba voditi računa da u početku razgovaramo sa djecom od 10-15 minuta, a kasnije 20-25 minuta, uvijek o temama koje oni mogu shvatiti i razumijeti (stan, dvorište, bašta, ulica, zanimanja ljudi,...). U zbirci je dalje istaknuto da za očiglednu nastavu treba koristiti prirodna tijela, modele i slike.

Autor ističe sledeće dobre osobine očiglednih slika:

- jasnoća u prikazivanju,
- jasno raspoznavanje osobina predmeta,
- prikazivanje samo jednog predmeta ili jedne pojave i
- jasan prikaz koristi ili štete određenog predmeta po čovjeka (Kopas-Vukašinić, 31.) Ona dalje naglašava da je vrlo važno prilikom organizovanja očigledne nastave i posmatranja određenih predmeta polaziti uvijek od onoga što će najbolje privući pažnju djeteta (kod jabuke - okruglina, kod trešnje - boja, kod zvonceta - glas, kod živog stvora - pokret).

M. Maletaški je u ovoj zbirci predložila sljedeće korake (postupak) u organizovanju očigledne nastave:

- “Prikazivanje predmeta i budjenje pažnje prema predmetu,
- imenovanje predmeta,
- posebno posmatranje kao pokret, boja, oblik, veličina, tvrdoća ili mekoća, glatkost ili hrapavost, glas, miris, težina, ukus, sastav, vitkost, providljivost, glavni i sporedni dijelovi, i na posletku položaj i pravac,
- upotreba, korist i šteta,
- rasteenje i razvijanje, a kod veštačkih proizvoda način kako se gotove,
- ponavljanje, sravnjivanje i razlikovanje,
- izvodjenje moralnih pouka.” (Maletaški: 18/1904, 277)

Na kraju poglavlja o jeziku i očiglednoj nastavi autor iznosi sledeća pravila o kojima treba voditi računa pri ispitivanju očigledne nastave:

- “Odgovori neka su slobodni i jasni, ali ne smiju preći u deranje i vikanje.
- Dijete prvo neka misli, i tek po tome neka govori. Nikako se ne smije dozvoliti, da prije odgovori, no što je pitanje dovršeno.
- U početku se valja zadovoljiti i odgovorom od jedne riječi, no docnije ih treba navikavati da u potpunim rečenicama odgovaraju.
- Odgovor neka je uvijek objektivan. Ako dijete ne bi odgovorilo objektivno, valja mu razjasniti i uputiti ga na pravilan i stvaran odgovor.
- Ako vidimo da se dijete dugo lomi pri sklapanju odgovora, ispomognimo ga.” (Isto).

Igre

Mila Maletaški ističe da je igra djeteta prva njegova aktivnost i najmoćnije sredstvo za njegov duševni i tjelesni razvoj, i sveukupni napredak. Djetetu se čini da je cio život igra i sve što radi, radi kroz igru, usvaja prve pojmove, stiče prve slike o svijetu. Autorica takodjer navodi da se jedino kroz igru "...mališa može,- kako telesno, tako duševno – bez ikakvog i najmanjeg naprezanja spremi za osnovnu školu." (Isto, 278)

Ona dodaje da se dječije igre dijele u dvije vrste:

- **Igre sa igračkama** (mala kola, konj, lutka, Frebelove lopte, kugle, kocke, valjak, prirodna neobradjena sredstva – drvca za zidanje, tablice za slaganje,...)
- **Društvene igre**, kod kojih je sredstvo za igru samo dijete, kroz koje se predstavljaju slike iz života, uz pomoć kojih djeca stiču iskustva i pojmove. U tekstu se spominje i važnost društvenih igara za razvoj pojedinih dijelova tijela, zajedničkih emocija, podstiču djecu na tačnost, urednost, ljubav, razvijaju kod njih naviku za dobro i skromno vladanje.

Ove igre dijele se u četiri podvrste:

- gimnastičke igre, pri kojima se svi dijelovi tijela kreću i pravilno razvijaju,
- igre kojima se čula razvijaju,
- podražavajuće igre u kojima se podražavaju razna zanimanja ljudi, ili postupci nekih životinja i
- zagonetne igre.

U zbirci autor dalje ističe zahtjeve koje zabavilja treba da poštuje pri organizaciji pomenutih igara:

- «djecu ne treba goniti i prisiljavati na igru;
- pri igri valja upotrebiti tih glas, oštrim glasom djeca se zbunjuju;
- igre valja najbrižljivije odabrati;
- igra ne smije biti po tijelo djeteta opasna;
- pri razjašnjavanju igara neka su rečenice kratke i jednostavne;
- najbolje su igre one, u kojima se što manje govori, a što više radi;
- igru prije svega valja djeci protumačiti;
- manja djeca neka igraju kraće, a odraslija veće i duže igre;
- pri igri, u kojoj se djeca življe kreću, neka se što manje pjeva;
- pri igri nastojavati treba da je što veći red.» (Isto,278).

Pjesme

U ovom dijelu svojih radova, na naznačenu temu, M. Maletaški piše da radost i veselo raspoloženje čovjek najbolje i najjasnije izražava pjesmom. To znači da pažljivo odabrane pjesme za djecu izuzetno pozitivno djeluju na raspoloženje djece, razvijaju im sluh i osjećaj za lijepo, kako autor ističe, utiču na vaspitanje djece. Međutim, u suprotnom, ako nisu smišljeno odabrane, pjesme mogu štetno uticati na dječiji glas, sluh i ukus, takodje i na njihov moral. Stoga se posebno naglašava da se pri odabiru pjesama mora paziti na sledeće:

- «neka je pjesma po sadržini vesela;
- neka je laka i za dječiji glas udešena;

arija i riječi treba da se slažu, tj. veseloj ariji, vesele riječi, i obratno;

- prije no što bi djeca naučila pjesmicu, valja je rastumačiti, da ju djeca posvije razumiju;
- riječi pjesmice neka su jednostavne i jasne, tj. neka su prema dobu i razumu djeteta;
- dugo pjevati ne treba, a još manje treba djecu goniti da pjevaju, tj. djeci treba na volju ostaviti, te koje hoće da pjeva, neka pjeva, a koje neće ostavimo ga;
- pjesma treba da odgovara dječijem glasu,..., sve pak neka su napisane u veselom taktu, jer ozbiljan i tužan takt ne primamljuje dijete u tolikoj meri, koliko veseo takt.»(Isto, 295).

Deklamacije

U ovom dijelu zbirke ukazuje se na činjenicu da deklamacije «oplemenjuju detetovo srce», podstiču umni razvoj i razvoj jasnog, čistog slobodnog govora. Stoga se preporučuje da je važno da budu razumljive za djecu, svaku deklamaciju zabavilja mora prethodno rastumačiti, odnosno slobodnim riječima ispričati, nakon čega je djeca «stav po stav na izust nauče». Naravno deklamacije treba da su što kraće, 3 – 4 strofe i pri njihovom izboru treba polaziti od okolnosti i godišnjeg doba. Važno je spomenuti da pri deklamovanju djeca treba da tijelo drže pravilno (Kopas – Vukašinić, 33)

Priče

Dječiju pažnju ništa ne može zadržati kao što to mogu priča i bajka, naglašava Malateški, jer je to «dečijoj duši najmilija hrana». Imajući u vidu motive kojima se priče bave, ona ih dijeli u više grupa (priče iz kruga životinja, poučne priče, priče iz dječijeg svijeta, priče o istoriji i vjeri, bajke, anegdote, dosetke, igre riječima, zagonetke).

U tekstu koji tretira pitanje pravila kojih se vaspitač mora pridržavati pri pričanju priče djeci, posebno se naglašava sljedeće :

- vaspitač treba što jednostavnije da se izražava da bi je djeca razumela;
- izbegavati dugo pričanje i veliki broj pojmova;
- rečenice, kao i sama priča, moraju biti kratke;
- da bi se podstakla dječija radoznalost potrebno je u priči označena imena zamijeniti imenima slušalaca;
- izgovor mora biti čist i jasan;
- treba voditi računa o naglašavanju i načinu govora, npr. ako se ističe radost, glas mora biti veseo, kod bola i tuge govor je tih i žalostan, a kod ljutnje je govor oštar;
- kad god je moguće prižu treba prikazati pomoću slika ili predmeta;
- radi podsticanja razvoja dječijeg govora i pamćenja, nakon dva do tri ponovljena pričanja vaspitačice, djeci treba ponuditi da slobodno, svojim riječima, onako kako su zapamtila, sama pričaju priču;
- pričanje priče uvijek treba organizovati kroz igru, a nikako odvojeno od nje (Isto, 34.)

Ručni rad

Prenoseći u tekstu dio sopstvenog iskustva autor apostrofira da je ručni rad omiljena zabava djece u zabavištu. Ove aktivnosti dijeli u dvije kategorije:

- zanimanja pomoću igračaka, što podrazumijeva aktivnosti koje se mogu na različite načine izvoditi i mijenjati (gradjenje Frebelovim kockama, slaganje pločica, slaganje krugova i polukrugova, pletenje iverja, slaganje prutića, redjanje sjemenja ili šljunka, crtanje,...)
- pravi ručni radovi, zanimanja koja su postojana (provlačenje i pletenje papira, savijanje papira, posao sa graškom, posao sa ilovačom,...)

M. Maletaški u dijelu svoje zbirke (koja je objavljena u listu «Školski odjek br.19/1904.) posebno vodi računa o sljedećim uslovima i zahtijevima za organizovanje nastave ručnog rada u zabavištu:

- u radionici svetlost mora dopirati do djeteta uvijek sa lijeve strane,
- kad je oblačno vrijeme, ručni rad treba izostaviti ili organizovati samo onaj rad koji neće štetno djelovati na dječije čulo vida,
- dok djeca rade za stolom, treba da sjede pravo i da se mnogo ne nagnju ka stolu ili predmetu, tako da im on od očiju bude udaljen bar 20 – 50 cm,

- ručni rad djece treba da se obavlja po instrukcijama vaspitača,
- ove aktivnosti treba organizovati uz prijatan razgovor,
- treba štedeti materijal i djeci dati samo toliko materijala koliko mogu i obraditi,
- treba voditi računa o čistoći za vrijeme i nakon ručnog rada,
- ljepše radove djeca mogu odnijeti svojim kućama,
- ručni rad djece ne može trajati više od 20 – 30 minuta.

Tjelesna vježbanja

U svom radu M. Malateški konstantno ukazuje da je tjelesno vaspitanje podjednako važno koliko i duševno, zbog toga što bez zdravog tijela nema ni dugog života. Zato je veoma važno podstrekivati na tjelesno vaspitanje djece još u zabavištu.

Od izuzetne je važnosti za pravilan tjelesni razvoj djeteta je gimnastika, jer najveću vaspitnu vrijednost imaju tjelesna vežbanja.

Za tjelesno vaspitanje autor preporučuje sljedeće igre i vježbanja:

- gimnastičke igre (društvene igre koje služe pravilnom razvoju pojedinih dijelova tijela i kojima je glavni cilj kretanje, npr. trčanje, skakanje,...),
- redna vježbanja (koja imaju za cilj «da se dete nauči redu i privikne udruženosti», npr. obrazovanje redova, koračanje, marširanje, stupanje po taktu,...),
- slobodna tjelesna vježbanja, bez sprava (koja imaju za cilj da se svaki dio tijela naizmenično pokreće i time dijete uputi u mogućnosti pravilnog kretanja svakog pojedinog dijela tijela, npr. pokreti rukama, nogama, glavom, tijelom,...)
- tjelesna vežbanja na spravama, koja preporučuje za školsku djecu, jer su opasna i suviše opterećuju djecu, stoga gimnastičke sprave ne treba ni unositi u zabavište.

U daljem tekstu ovog poglavlja M. Maletaški daje sledeća uputstva vaspitačima za organizovanje tjelesnog vježbanja:

- « da je uvijek u vezi sa kojim drugim zanimanjem;
- vježbe počnimo uvijek sa kojim umerenim pokretom, zatim predjimo na brže i najposle završimo sa najlakšim;
- življe kretanje neka ne zamijeni odmah mirnoća, no se valja sa djecom najprije prošetati malo, da bi se postepeno rashladila;
- posle vježbe djeca ne smiju piti vode, niti na hladnu zemlju sestiti,
- pri tjelesnom vežbanju ne smije se pjevati, šta više i kod stupanja (marširanja) samo je umjereno pjevanje dozvoljeno, jer su pluća pri tjelesnim vježbanjima već i tako dosta zauzeta;

- redovi neka su smešteni jedni za drugima, a nikako jedni prema drugima;
- djeca neka su toliko daleko, da ruke i noge slobodno kretati mogu, bez da jedna drugima smetaju;
- pri vježbanju na komandu paziti treba, da djeca sa najvećom brzinom i tačnošću izvršuju, i ne treba se zadovoljiti sa polovnim i neusavršenim pokretima;
- djecu treba dotle vježbati svakom prilikom dok se ne zagriju, ali ne valja ni ovdje do umora tjerati tj. preterivati;
- djeca treba da naizmenično vježbaju sve dijelove tijela; najbolje je početi sa vježbanjem ruku, produžiti sa vježbanjem nogu, i završiti sa vježbanjem glave i trupa;
- s djecom od 3–4 godine samo gimnastičke i redne igre treba preduzimati, od 4–5 godina pak jednostavna slobodna tjelesna vježbanja; od 5–6 godina osim napred rečenih, još i neke složene slobodne igre;
- sva tjelesna vježbanja valja preduzimati pri čistom vazduhu, tj. ljeti u vrtu, a zimi u dobro provetреноj dvorani.» (Maletaški: 20/1904, 308)

Računska nastava

Prema uputstvima datim u zbirci, ovaj predmet se ne izučava posebno sa djecom u zabavištu, već kroz očiglednu nastavu, ručni rad i igru djece, nabrajajući stvari od 1 – 10 (Kopas-Vukašinović, 36.)

5. OSNOVNE KARAKTERISTIKE PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE ZA PERIOD OD OSNIVANJA PRVIH PREDŠKOLSKIH USTANOVA DO PRVOG SVJETSKOG RATA

Analizom procesa razvoja i uočavanjem karakteristika programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji za ovaj period, može se primjetiti da se već u to vrijeme javlja posebno interesovanje i potreba tadašnjeg društva za otvaranje zabavišta, što je bilo uvjetovano promjenama u razvoju sistema školstva, čiji sastavni dio je bilo i zabavište. Ukazala se potreba povezivanja porodičnog i institucionalnog vaspitanja i obrazovanja djece do polaska u školu i njihova priprema za školsko vaspitanje i obrazovanje.

Bez obzira na različite poglede po ovom pitanju u društvu, kao i materijalne probleme vezane za otvaranje zabavišta, zatim probleme vezane za usavršavanje vaspitača, bilo je ljudi koji su svojim znanjem, iskustvom i produhovljenošću ukazivali na značaj društvenog vaspitanja djece prije polaska u školu i koji su se zalagali za otvaranje zabavišta. Takvi ljudi bili su i tvorcima prvih ideja za pripremu plana i programa za rad u zabavištima, što je predstavljalo uputstvo vaspitačima za rad sa djecom (M.Kosovac, M.Stojšić, M.Maletaški).

Kada je riječ o prvim programima rada zabavišta, ono što se može primjetiti je da su se njihovi tvorcima rukovodili ličnim saznanjima i svojih prethodnika, saradnika, kao i iskustvima iz drugih zemalja. Time su pokušali da u što većoj mjeri upotpune i konkretizuju ove programe, za koje su već tada smatrali da treba da budu vodilja u radu vaspitača sa djecom. Stoga su se prvo javili nezvanični ili poluzvanični programi (M.Stojšić, M. Kosovac), da bi Školski Savet 1903.godine odobrio nastavno gradivo M. Maletaški za srpska vjeroispovedna zabavišta propisao da sve vaspitačice moraju raditi po njemu. Tada su ovim dokumentom prvi put konkretizovani cilj i zadaci zabavišta, pri čemu je istaknut podjednak značaj tjelesnog i duševnog razvoja predškolske djece, odnosno povezanosti porodičnog i školskog vaspitanja.

Predpostavljamo da je namjera pomenutih autora programa bila da istaknu potrebu jedinstvenog djelovanja u odnosu na fizički i intelektualni razvoj predškolskog djeteta, odnosno ukažu na značaj cjelovitog sagledavanja njegovog razvoja. Međutim, verovatno, usljed nedovoljnih saznanja o zakonitostima i karakteristikama razvoja predškolskog djeteta, još uvijek nisu izdvajani ciljevi, zadaci, sadržaji i aktivnosti u odnosu na danas utvrđene aspekte dječijeg razvoja (socio-emocionalni, moralni razvoj, razvoj komunikacije i stvaralaštva). Mada su u ovom prvom zvaničnom programu utvrđeni predmeti za rad sa predškolskom djecom (pojanje, nastava o vjeri, jezik i očigledna nastava, priče, računski

nastava i dr.), istaknuto je da se oni moraju realizovati prije svega kroz igru, postepenim prelaskom od poznatog ka nepoznatom, uz očigledno predstavljanje predmeta i pojava.

Didaktičko-metodička uputstva za rad sa djecom, mada su prvi put istaknuta posebno za svaki predmet, u programima nisu precizno utvrđena, nego su istaknuta više globalno, isticanjem dobrih osobina očiglednih slika, koraka u organizovanju očigledne nastave, pravila o kojima treba voditi računa pri ispitivanju djece, zahtijeva koje vaspitač treba da poštuje pri organizaciji igara. i sl. Termini kao što su «računska nastava», «predmeti», «očigledna nastava» i sl. navode nas na konstataciju da su ovi programi predškolskog vaspitanja i obrazovanja bili vrlo slični školskim. Međutim, uvidom u njihove sadržaje zapaženo je da je vaspitna komponenta više istaknuta od obrazovne (Kopas-Vukašinić,39)

Mada je u programu Mile Maletaški predložena metodička obrada svakog predmeta, i dato kratko uputstvo za obradu pojedinih metodičkih jedinica, primjeri metoda vaspitno-obrazovnog rada predstavljeni su kroz pomenute predmete, ali nisu sistematizovane, niti su detaljnije obrazložene njihove mogućnosti i značaj za razvoj predškolskog djeteta. Osim što je naglašen značaj društvenih igara, u smislu razvoja pojedinih dijelova tijela kroz fitičke aktivnosti, njegovanja zajedničkih emocija i razvoj navika za dobro vladanje, u programima predškolskog vaspitanja i obrazovanja u ovom periodu ne pridaje se značaj , niti se konkretizuju oblici rada sa djecom.

U predstavljenim programima, koji su sačinjeni u periodu od osnivanja prvih predškolskih ustanova do prvog svjetskog rata, ne navode se zahtjevi za evaluaciju rada vaspitača, čija funkcija postepeno prerasta , od čuvanja djece dok su roditelji na poslu ili djece koja su bez adekvatnog roditeljskog staranja, do njihovog psihofizičkog razvoja i pripreme za nastavu u osnovnoj školi (Isto,40).

6. HISTORIJSKO – PEDAGOŠKI KONTEKST RADA ZABAVIŠTA ZA PERIOD IZMEDJU PRVOG I DRUGOG SVJETSKOG RATA

Poslije poraza Austro-Ugarske 1918.godine i stvaranja nekoliko država na do tada jedinstveno kulturno-povijesnom prostoru, formirana je i nova država južnih Slovena – Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, kao parlamentarna monarhija sa dinastijom Karadjordjevića.

U sastav ove nove, višenacionalne države ušle su zemlje i krajevi sarazličitim nivoom privrednog i društvenog razvoja, od naturalne privrede, do već formiranog kapitalizma, sa različitim političko-administrativnim uredjenjem, kao i političkim i kulturnim tradicijama.

Ratna razaranja i gubici velike privredne teškoće i glad u pojedinim krajevima, predstavljali su veoma nepovoljne početne uslove za razvoj nove države, prosvjete i školstva. Takodjer je bila i različita obrazovna struktura stanovništva, sa velikim brojem nepismenih, posebno medju ženama. Čak i u razvijenijim sjevernim krajevima industrija je bila nerazvijena, a radnička klasa još uvijek je bila vezana za selo.

Politički život je bio ispunjen neprestanim borbama i parlamentarnim krizama, a usljed velike svjetske ekonomske krize, u periodu izmedju 1929. i 1933.godine, i novoosnovana država južnih Slovena prolazila je kroz ekonomsku i političku krizu, što je uslovalo emigriranje stanovništva u druge zemlje, prije svega u SAD.

Pomenute okolnosti u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca odražavale su se i na prosvjetnu politiku. Osiromašenim seljacima je bila potrebna dječija radna snaga, te su se odupirali školskoj obavezi njihove djece.

Mada je zvanično proklamovana depolitizacija škole, one su ipak služile vladajućim slojevima kao sredstvo ideološke i političke indoktrinacije.

1920.godine u Beogradu je novoosnovano Ministarstvo prosvjete donijelo odluku o stvaranju jedinstvenog prosvjetnog područja, prvo za Srbiju i Crnu goru, a potom je školsko zakonodavstvo prošireno i na škole u Banatu, Bačkoj i Baranji. U svim ovim krajevima škole su radile prema *Zakonu o o Narodnim školama Kraljevine Srbije* iz 1904.godine (Isto, 45).

Do 1929.godine, u pomenutim uslovima, bilo je vrlo malo, prije svega privatnih, ustanova za vaspitanje i obrazovanje djece predškolskog uzrasta. Mreža predškolskih ustanova je bila najbolje razvijena na teritoriji Vojvodine. Prva zabavišta (obdaništa, redje dječiji vrtići) su otvorena u Velikom Bečkereku (današnjem Zrenjaninu), Novom Sadu, Senti, Subotici, Somboru, Vršcu. Narodna uprava (vojvodjanska vlada) izdala je 1919.godine *Naredbu o privremenom uredjenju svih zabavišta, osnovnih i drugih škola*, u kojoj su utvrđene sljedeće odredbe značajne za predškolske ustanove, a koje su bile pravosnažne sve do drugog svjetskog rata.

- sve predškolske ustanove koje su postojale prije rata morale su se održati i
- vaspitno-obrazovni rad u njima morao se obavljati na maternjem jeziku djece.

Jula 1919.godine donijet je *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o narodnim školama iz 1904.godine*. Prvi jugoslovenski *Zakon o narodnim školama* donijet je 5.decembra 1929.godine, prema kojem se i dalje narodne škole dijele na niže i više, s tim što je položaj zabavišta ostao isti u okviru školskog sistema, što znači da su i dalje bila pod upravom određene narodne škole. Za veće gradove i industrijske centre je osnivanje zabavišta bilo obavezno, međjutim, ona su se mogla otvarati i na zahtijev opštine ili roditelja, pod uslovom da se u njega upiše za pohadjanje najmanje pedesetoro djece.

U tom periodu otvaraju se obdaništa i skloništa. Ove ustanove su prvenstveno imale socijalnu funkciju, dok je pedagoška funkcija bila zapostavljena. Usljed društveno-ekonomskih potreba (veliki broj nezbrinute djece bez roditelja, zapošljavanje žena) obdaništa su brojnija u odnosu na zabavišta, a takodje se otvaraju i razna humana društva i konfesionalne zajednice.

Nakon uvođenja „šestojanuarske diktature“ pod vodjstvom kralja Aleksandra, 1929.godine, promijenjen je naziv države u «Kraljevina Jugoslavija» i zabranjena su sva nacionalna obeležja, kao i djelatnost kulturnih i drugih društava na nacionalnoj osnovi.

U ovom periodu nije došlo do izmjene osnovne strukture školskog sistema, izuzev što su u postojeće zakone i propise unijete izvjesne izmene u vezi pojedinih stupnjeva i nastavnih programa i pojačan je ideološki uticaj vladajuće klase na nastavnike i učenike. *Zakonom o narodnim školama* iz 1929.godine zabavišta su postala njihov sastavni dio, što je stvorilo povoljnije uslove za razvoj predškolskih ustanova.. Do 1939.godine znatno je povećan broj zabavišta, nešto manje dječijih vrtića, prije svega u gradovima (Isto, 46).

Organizacija vaspitno – obrazovnog rada

Iako upis nije bio obavezan, starosna dob u kojoj su i muška i ženska djeca bila primana u zabavište bila je navršene četiri godine. Obdaništa su pohadjala djeca siromašnih roditelja, od 2 čak do 16 godina, sa njima su radili vaspitači i imali su prije svega socijalnu funkciju. Glavni zadatak obdaništa je bio da djeci zamijeni roditeljski dom, njegu i ljubav. Iz obdaništa se djeca od 4 do 7 godina upućuju u zabavište, a od 7 do 16 godina u osnovne škole. Kada se djeca vraćaju u obdanište vaspitači su dužni da im pomažu u izradi domaćih zadataka i pri učenju. Takodjer su sa djecom pripremali razne svečanosti. Prema Zakonu o narodnim školama iz 1933.godine, vaspitači upućuju djecu u primjerno vladanje, uče ih lijepom ponašanju i oni su njihovi «duhovni vodje». Za zabavište je utvrđen zadatak da sačuva djecu od štetnih uticaja i nezgoda, te da unapredjuje tjelesni, duhovni i moralni razvoj. Istaknuto je

da djecu treba navikavati na život u zajednici i pripremati ih za osnovnu školu, da budu «zdrava, čila i sposobna da primaju onu nastavu koja im se bude davala.»

Pitanje organizacije i sadržaja rada u predškolskim ustanovama nije bilo regulisano prosvjetnim zakonodavstvom sve do pred Drugi svjetski rat. Problemi su rešavani na osnovu dotadašnjih iskustava, odnosno, Frebelova koncepcija dopunjena je iskustvima vaspitača. U Vojvodini su organizovali vaspitno-obrazovni rad u predškolskim ustanovama i na osnovu dotadašnjih saznanja o sistemu rada u ugarskim predškolskim ustanovama do prvog svjetskog rata.

U ovakvim ustanovama bio je organizovan vaspitno-obrazovni rad prema *Programu rada u zabavištu iz 1899. godine*, sve do 1940. godine kada je donijet novi *Program i način rada u zabavištu*, koji je bio jedinstven na nivou cijele države i zasnivao se na koncepciji F. Frebela i M. Montesori. Međutim, u literaturi nailazimo na podatak da je ovaj program bio objavljen samo u Prosvjetnom glasniku, te nije bio dostupan vaspitačima. Istaknuto je da i one vaspitačice koje su pratile zbivanja u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, s ciljem da što uspješnije obavljaju svoju djelatnost, «nisu bile informisane o postojećem programu, tvrdeći da ga nije ni bilo.» (Kastori-Stanojević 1979, 262).

U to vrijeme u Vojvodini su pripremljene dvije publikacije koje su vaspitači koristili kao metodička uputstva u radu sa djecom. Jedna od njih je «*Priručnik za narodna zabavišta i niže razrede narodnih škola*», koju je 1935.godine pripremio *Nikola Kirić*. Zatim je sačinio zbirku jedinica zanimanja za rad sa predškolskom djecom, a uz svaku se nalazilo metodičko uputstvo. Predgovor za ovu knjigu napisao je tadašnji istaknuti književnik za djecu i nastavnik građanske škole *Sima Cucić*. Interesantno je pomenuti da se ovaj književnik bavio problematikom stanja u oblasti predškolskog vaspitanja. Isticao je da je razvoj predškolskog vaspitanja i obrazovanja u stagnaciji i da je neophodno njegovo unapredjivanje, što je bio cilj pripreme i pomenutog Priručnika. Kritikovao je verbalizam, šablonizam i nepostojanje planske vaspitne igre u postojećim zabavištima. U pomenutom predgovoru Priručnika on apeluje na unapredjivanje, «osvežavanje» rada u ovim ustanovama.

Cucić se zalagao za organizaciju rada u zabavištu na Frebelijanskim osnovama. Smatrao je da je Frebelov sistem predškolstva najprihvatljiviji, s obzirom da ističe prije svega *igru* kao osnovnu aktivnost malog djeteta kroz koju ono usvaja pojmove i upozna se sa sredinom koja ga okružuje, odnosno *samorad*, kojim se ističe značaj ručnoga rada za razvoj predškolskog djeteta. Kao što Cucić ističe, Frebelov sistem sadrži i sredstva za obradu gradiva, a to su gestovi, pjesme i govor, što vaspitaču predstavlja uputstvo kako se priča za djecu može obraditi verbalno (prepričavanjem), zatim dramatisacijom, odnosno njihov sadržaj da se likovno predstavi crtanjem ili slikanjem. (Kopas-Vukašinović, 2004, 47)

7. HISTORIJSKO – PEDAGOŠKI KONTEKST RADA ZABAVIŠTA ZA PERIOD OD 1945. DO 1958. GODINE

Period razvoja obrazovanja i vaspitanja od 1945.godine predstavlja jedan od najdinamičnijih perioda i kod nas i u svijetu. Na ruševinama nasljedja jednog od najnerazvijenijih obrazovnih sistema u Evropi i ratom opustošene školske mreže počeli da se javljaju novi pogledi na mjesto i funkciju obrazovanja i vaspitanja u društvu, izgrađjeni su novi sistemi i modeli obrazovanja, razvijan je specifičan odnos društva i obrazovno-vaspitne djelatnosti u njoj, kao i filozofija izgrađivanja svestrano razvijene ličnosti.

Praćenjem cjelokupne poslijeratne izgradnje jugoslovenskog vaspitno-obrazovnog sistema i školstva, zapaža se uzlazna razvojna linija i uspon ove djelatnosti. Na osnovama izgradnje socijalističkog samoupravljanja, odnosno specifičnog oblika socijalističke demokratije, u ovom periodu se postavljaju osnove obrazovnog sistema, kojim se nastoje ukinuti posljedice dugotrajnog uticaja monopola kapitala, ostaci klasnih odnosa, zaostalost i nedemokratičnost.

U ovom periodu postavljeni su temelji novog obrazovnog sistema, a pravac razvoja obrazovno-vaspitne djelatnosti određen je sljedećim društvenim dokumentima:

- *Rezolucija III Plenuma CK KPJ*, iz 1949.godine,
- *Opšte uputstvo Vlade FNRJ u školovanje u školama za opšte obrazovanje*, iz 1952.godine,
- *Predlog sistema obrazovanja i vaspitanja u FNRJ i Opšti zakon o školstvu*, iz 1958.godine.

Ovim dokumentima je usmjeren razvoj i utvrđena organizacija obrazovno-vaspitnog sistema, na početku razvoja nove Jugoslavije.

Nakon donošenja savezne *Uredbe o osnivanju dečijih jaslica i dečjih vrtića*, 1948.godine, istaknuta je obaveza preduzeće i narodnih odbora da otvaraju ove ustanove. Tada su predškolske ustanove prvi put dobile naziv «dečiji vrtići», čime je, bar formalno, istaknuta njihova vaspitna funkcija.

Kao što ističe dr Ana Gavrilović, osnovni cilj ovih ustanova je bio smještaj i ishrana djece, dok je učenje pjesmica i igara bilo sporedno, u duhu onoga vremena. U njima su bila smještena djeca najčešće od 3 do 12 godina, u okviru dnevnog boravka.

U vezi rada mnogih predškolskih ustanova, za koje se zna da su postojale u tom periodu, nema podataka o programu rada sa djecom. Međutim, u literaturi nailazimo na podatke da se «razvijanje umnih sposobnosti i sticanje osnovnih znanja odvijalo kroz upoznavanje dece

sa okolinom, kroz maternji jezik i sticanje osnovnih matematskih predstava» (Gavrilović: 2001, 875.)

U tadašnjim novoosnovanim predškolskim ustanovama utvrđene su njihove sledeće djelatnosti:

- «vaspitanje predškolske djece do polaska u osnovnu školu;
- pomoć roditeljima, naročito zaposlenim, u zbrinjavanju i vaspitanju djece;
- saradnja sa roditeljima pružanjem stručne pomoći u njezi i vaspitanju djece i
- organizovanje kulturne zabave, igre i zajedničkog života radi doprinošenja daljem vaspitanju djece» (Isto, 215).

Nakon drugog svjetskog rata društvene ustanove za rad sa predškolskom djecom otvarane su prema sovjetskom modelu. Prevodjena je ruska literatura i iz oblasti predškolske pedagogije (*F.S.Levin-Ščirina, D.V.Mendžerickaja* i dr.), za koju mnogi autori ističu da je, i pored utvrdjenih slabosti, imala pozitivan uticaj na rad u dječjim vrtićima u našoj zemlji.

U nedostatku sopstvenih programa rada sa djecom predškolskog uzrasta, 1948.godine su sa ruskog jezika prevedena *Uputstva vaspitaču dečijeg vrta*. (Pravila dečijeg vrta). Pedagoški institut Ministarstva prosvjete NR Srbije je ubrzo nakon toga, po ugledu na prevedenu literaturu, štampao *Priloge metodici vaspitnog rada s decom predškolskog uzrasta* (1950.) U predškolskim ustanovama su sa djecom radile odgajateljice-vaspitači, prema istaknutim metodičkim uputstvima i prevedenoj literaturi (Kopas-Vukašinović, 2004, 59)

Uputstva vaspitaču dečijeg vrta, «Prosveta», Beograd, 1948

Ova *Uputstva vaspitaču dečijeg vrta*, koja su autori drugačije nazivali i *Pravila dečijeg vrta*, sa ruskog jezika je preveo *Radovan Mihailović*, u saradnji sa redakcionim odborom, čiji članovi su bili: *dr Kosta Grubačić, Radivoje Milovanović i Miloš Janković*.

Prema opštim odredbama ovih pravila dječiji vrt je državna ustanova za društveno vaspitanje djece uzrasta od 3-7godina, koja se osniva sa zadatkom da obezbijedi svestrani razvoj i vaspitanje djece. Radi njegovog ostvarivanja u dječijem vrtu :

- «brine se o zdravlju djece, obezbedjuje pravilan fizički razvitak i čeliči dječiji organizam putem organizovanja cjelokupnog uredjenja i načina života u dječijem vrtu, shodno zahtijevima higijene, putem sprovođenja zdrave ishrane, potpune i pravilne upotrebe vazduha, vode i sunca, izvođenja igara i fizičkih vježbi i mjera za sprečavanje oboljenja;
- razvija umne sposobnosti, govor, volju i karakter djeteta, ostvaruje umetničko vaspitanje, upoznaje djecu sa okolnim svijetom putem neposrednog dodira s

- prirodom i ljudima u raznovrsnim igrama i zanimanjima (crtanjem, pričanjem, čitanjem, muzikom i pjevanjem), kao i putem ekskurzija i šetnji;
- usadjuje djeci navike da se brinu o svojim sitnim ličnim potrebama, higijenske navike, navike za rad, uči djecu da pravilno upotrebljavaju stvari, da ih čuvaju i pažljivo rukuju njima;
 - navikava djecu na red, vaspitava kod njih organizovanost, da se lijepo ponašaju među sobom i odraslima, poštovanje prema starijima i ljubav prema roditeljima;
 - vaspitava ljubav prema otadžbini, prema svome narodu, njegovim vodjama, koristeći bogatstvo zavičajne prirode, narodnog stvaralaštva, svijetle događaje iz života otadžbine, pristupačne dječijem shvatanju.» (Mihailović i sar: 1948, 3-4.)

U ovim *Pravilima dječijeg vrta* je istaknuto da se ovakvim radom djeca pripremaju za kasnije uspješno obučavanje u školi i da se roditeljima pruža pomoć u vaspitanju njihove djece u porodici. Rad u dječijem vrtu organizuje se na maternjem jeziku, a odgovornu dužnost vaspitanja djece vrši vaspitač.

Struktura dječijeg vrta

U *Uputstvima vaspitaču dječijeg vrta* je dalje istaknuto da se grupe djece formiraju prema uzrastu, najviše dva godišta u jednoj grupi (3-4 godine: mlađa grupa; 4-5 godina: srednja grupa; 5-6 godina: starija grupa). Moguće je organizovati i paralelne grupe, kada je u ustanovi veliki broj djece istog uzrasta. Najmladju djecu treba izdvojiti u posebnu grupu. Grupa djece broji njih 25.

U zavisnosti od potreba roditelja, djeca borave u ustanovi od 10-12 časova. Interesantno je da je utvrđena obaveza dječijeg vrta da za djecu čiji roditelji rade u noćnim smjenama organizuje i rad noću. Kada postoje potrebe, u ustanovama se organizuje rad u specijalnim grupama, za djecu sa tuberkuloznim oboljenjima . Djeca koja su slijepa, nijema i gluhojona upućuju se u specijalne dječije ustanove i ne primaju se u dječije vrtove «normalnoga tipa». Interesantan je podatak da, ako djeca ne dolaze u ustanovu u toku pet dana bez opravdanih razloga, smatra se da su napustila vrt i upražnjena mjesta treba odmah popuniti.

Službenica dječijeg vrta

U *Uputstvima vaspitaču dječijeg vrta* su posebno utvrđene obaveze i zadaci za sledeća službena lica dječijeg vrta:

- upravnik dječijeg vrta,
- vaspitač,

- muzički rukovodilac,
- ljekar,
- njegovateljica,
- ekonom i
- pomoćno osoblje.

Vaspitač u dječijem vrtu obezbeđuje pravilno vaspitanje djece i brine se o interesovanjima i potrebama svakog djeteta u grupi u kojoj radi. Za ovakav rad on treba da ima raznovrsne sposobnosti: da umije zanimljivo da priča bajku, da pjeva, igra se sa djecom, da modjeluje i da crta. Vaspitač je odgovoran za vaspitanje svakog djeteta. Također je u obavezi da radi sa roditeljima na vaspitanju djece u dječijem vrtu i u porodici i da učestvuje u pedagoškim savjetovanjima u dječijem vrtu i na sednicama metodičara grada i šire (Kopas-Vukašinović, 2004, 60).

Zadaci i sadržaj rada dječijeg vrta

Kao što smo već kazali osnovni zadatak dječijeg vrta bio je svestrani razvoj djeteta. Za uspješnu realizaciju zadataka neophodno je bilo da vaspitač dobro poznaje karakteristike i osobine fizičkog, umnog, emocionalnog i moralnog i umjetničkog razvoja djece određenog uzrasta. *«Prvi i osnovni zadatak dječijeg vrta je da čuva zdravlje deteta i da ga pravilno fizički vaspita.»*

Osnovna uputstva za praćenje ovih aspekata razvoja data su vaspitaču u ovom dokumentu i on je dužan da ih dobro savlada i da ih se pridržava.

U ovom poglavlju istaknut je da je *igra* aktivnost koja najviše odgovara potrebama djece predškolskog uzrasta i pomaže njihovom razvoju. Posebno se naglašava značaj igara koje izmišljaju sama djeca, tzv. *stvaralačke igre*. Također se za rad sa djecom predlaže organizovanje *igara s pravilima* (pokretne i didaktičke igre).

Sljedeći zadatak vaspitača jeste da obezbijedi djeci *«tesnu vezu s prirodom»*, koja je raznovrsna, bogata bojama, zvucima, različitim oblicima života i pruža djeci radosti. Upoznajući djecu sa prirodom vaspitač upotpunjuje elementarne predstave djece o različitim pojavama u njoj, obogaćuje njihove doživljaje i podstiče ih na raznovrsne aktivnosti. Stoga je neophodno i u dječijem vrtu organizovati kutak prirode, koji se, u zavisnosti od godišnjeg doba, popunjava biljkama i životinjama.

Vaspitač ima zadatak da vodi računa i o njegovanju dječijeg govora, da podstiče njegov razvoj i razvoj mišljenja, što predstavlja jedinstven proces. To sistematski čini kroz raznovrsne aktivnosti sa djecom: igru, šetnju, modjelovanje crtanje, pjevanje i sl. Posebno treba voditi računa o pravilnom izgovoru. *«Obavezan je pedagoški zahtev: ispravljati govor*

deteta, a ne ponavljati njegov nepravilan izgovor. Treba da se primene specijalne vežbe koje pretežno imaju karakter igre.»(Mihailović i sar.: 1948, 27.)

U dječijem vrtu se organizuju sledeće aktivnosti:

- igre i zanimanja po izboru djece i
- obavezna zanimanja

Djeca u igrama i zanimanjima po njihovom izboru zadovoljavaju svoja individualna interesovanja i potrebe, pri čemu u ovim aktivnostima dijete može da bira djecu sa kojom će se družiti ili da se igra samo. U ovakvim aktivnostima vaspitač ne smije da guši inicijativu i samostalnost djeteta.

Obavezna zanimanja vaspitač organizuje sa cijelom grupom, u određeno vrijeme i prema utvrdjenom planu, pri čemu svako dijete sistematski i dosljedno vodi u saznanjima, od bližeg ka daljem i od lakšeg ka težem. U ovim aktivnostima učešće djece je obavezno. *Uputstvima vaspitaču dečijeg vrta* je istaknuto da je vaspitač dužan da dobro prouči program, da ga koristi u radu sa djecom. *«Neophodno je ne samo planirati, već i svakodnevno polagati računa o svom radu. Ovo polaganje računa pomaže vaspitaču da oseti rezultate i nedostatke svoje prakse i da stvori zaključke za dalji rad»* (Isto, 31).

U ovom programu za rad vaspitača za svaku oblast i za svaku uzrasnu grupu utvrdjeno je i istaknuto šta dijete mora da zna na kraju godine, pri prelasku u stariju grupu. Npr. pri prelasku u srednju grupu, u okviru sadržaja za maternji jezik, dijete treba da zna:

- da izražava svoje molbe i želje riječima, a ne gestovima;
- da zna imena onih predmeta koji su svakodnevnoj upotrebi i imena pojava iz svoje sredine;
- da govori jasno, glasno, bez vikanja, a kad je potrebno tiho, šapatom;
- da pravilno izgovara glasove u riječima, da pravilno izgovara riječi bez premeštanja slogova;
- da upotrebljava riječi kulturnog govora: „hvala“, „molim“, „zdravo“; ;
- da se navikava da sluša govor svoje sredine“ (Isto, 55-56)

8. RAZVOJ PEDAGOŠKOG DJELOVANJA U VREMENU IZMEDJU 1959. I 1968. GODINE

Početak 60-tih godina bilo je jasno da su suštinska pitanja društva i obrazovanja do tada samo površno razmatrana. Stoga je bilo neophodno sačiniti cjelovit dokument kojim bi se utvrdili pravci cjelovite transformacije obrazovno-vaspitnog sistema. Izrada takvog dokumenta započeta je nakon usvajanja pomenutog Ustava iz 1963. godine. Uporedo sa reformom privrede i izradom reformskih dokumenata odvijao se i rad na parcijalnim poboljšanjima sistema.

Do 1970. godine u svim tadašnjim republikama i pokrajinama Jugoslavije izvršene su revizije zakona o osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju, mada još uvijek nisu bili konstituisani osnovni idejno-naučni pogledi na mjesto obrazovanja i vaspitanja u samoupravnom socijalističkom društvu. Razmišljalo se i o integrisanju predškolskog vaspitanja u sistem vaspitanja i obrazovanja, sa ciljem da se sva djeca starijeg predškolskog uzrasta vremenom obuhvate predškolskim vaspitanjem, kako bi se pripremila za polazak u školu i preuzimanje složenih društvenih obaveza. (Isto.)

Kroz čitav ovaj period učinjeni su naponi da se utvrdi što kompleksnija kritika stanja u području obrazovanja i vaspitanja, koja je bila usmjerena na rasvetljavanje problema u području društveno-ekonomskih odnosa i izgradnje sistema vaspitanja i obrazovanja, odnosno njegove nove koncepcije. Na osnovama društvene kritike u narednom periodu su utvrdjeni osnovni pravci razvoja i podruštvljavanja vaspitno-obrazovne djelatnosti (Kopas-Vukašinović, 2004, 73).

Vaspitni rad u predškolskim ustanovama, "Savremena škola", Beograd, 1959.

Pedagoški aktiv Škole za vaspitače u Beogradu (čiji članovi su bili sledeći profesori: Milana Perišić, Milena Lovrić, Milanka Skočajić, Nada Radović, Nada Djurić, Vera Josifović, Božidar Stefanović i Srećko Ćunković) školske 1958/59. godine je pristupio izradi uputstava za rad u predškolskim ustanovama, pod nazivom *Vaspitni rad u predškolskim ustanovama*. U to vrijeme proslave desetogodišnjice svoga rada i postojanja, u školi se javila ideja da se sistematišu i detaljnije obrazlože osnovna pitanja vaspitanja djece predškolskog uzrasta. Kao polaznu osnovu koristili su već postojeća *Programsko-metodska uputstva za rad u predškolskim ustanovama* iz 1952. godine, koja je sačinila *Predškolska sekcija Pedagoškog društva i Udruženja vaspitača NR Srbije* (isto.)

Napominjemo da prema *Zakonu o dečijim vrtićima iz 1957. godine* ("Službeni glasnik NRS" br.28 od 29. juna 1957. godine), dečiji vrtići se osnivaju kao organizovana pomoć društva porodici, u cilju podizanja i vaspitanja djece do dolaska u školu, odnosno da kroz igru i različita

zanimanja izgrađuju osnovu za njihovo dalje vaspitanje i na taj način pomažu roditeljima. U pomenutom Zakonu istaknuto je da dječije vrtiće mogu osnivati narodni odbori opština, privredne i društvene organizacije stambene zajednice i grupe građana, uz prethodnu saglasnost savjeta nadležnog za poslove školstva narodnog odbora opštine. Pomenuti osnivač može donijeti odluku i o ukidanju dječijeg vrtića.¹

Na samom početku ovih uputstava ističe se značaj predškolskog uzrasta, koji obuhvata period od 3.-7. godine života, za cjelokupan razvoj pojedinca, raznovrsnih interesovanja, visokih intelektualnih sposobnosti, sa naučnim pogledom na svijet, emocionalno stabilne, pozitivne i karakterne ličnosti.

Autori ukazuju na činjenicu da ono što se u predškolskom periodu izgradi postaje presudno za dalji razvoj i često ostaje za cio život. Stoga predškolskom djetetu treba posvetiti izuzetnu pažnju, kako bi njegov dalji razvoj i vaspitanje bilo zasnovano na zdravim osnovama i dalo pozitivne rezultate.

Daljim razmatranjem problema organizovane društvene brige o djeci, u ovom programu je istaknuto da dječije ustanove predstavljaju prirodnu dopunu savremenoj socijalističkoj porodici u novim uslovima. Autori ukazuju na potrebu da u sistemu socijalističke demokratije roditelji sami učestvuju i upravljaju svim oblastima života, što predstavlja polazne osnove za otvaranje predškolskih vaspitnih ustanova. To su bili dječiji vrtići različitog tipa (sa radom u toku cijele godine, sezonski, cjelodnevni boravak, poludnevni boravak, sa ishranom i bez ishrane i dr.)² Pomenuti autori dalje ističu da ove ustanove doprinose izgradjivanju osnova moralnog lika predškolskog djeteta, njegovog socijalnog ponašanja, odnosno izgradjivanju društvene svijesti i društvenog ponašanja djeteta.

U dijelu programa u kojem je istaknuta potreba društvene brige o predškolskoj djeci pomenuti saradnici ukazuju na potrebu da se vaspitanje djece u predškolskim ustanovama ostvaruje prema zahtjevima pedagoške nauke, pri čemu se vodi računa i o pedagoškom prosvjećivanju roditelja, u funkciji jedinstvenog djelovanja na dijete. U uputstvima je navedeno da je društveno vaspitanje djece predškolskog uzrasta, a time i društvena briga o njima, neophodnost i potreba roditelja i djece.

Cilj i zadaci vaspitanja u predškolskim ustanovama

Cilj predškolskog vaspitanja određen je društvenim odnosima u datom periodu, odnosno razvojem socijalističkih društvenih odnosa, uz stalno proširivanje i produbljivanje socijalističke demokratije. Utvrđen je opšti cilj vaspitanja: “*pun i svestrani razvitak ličnosti koja će slobodno i konstruktivno delovati na radu i u društvu.*” (Vaspitni rad u predškolskim ustanovama, 1959)

¹ (“Službeni glasnik NRS” br.28 od 29. juna 1957.godine

² Ibid.

Polazeći od jedinstvenosti cilja vaspitanja u svim etapama razvoja vaspitanika, kada je riječ o predškolskom vaspitanju istaknute su određene specifičnosti, polazeći od potreba djece ovog uzrasta da imaju radosno djetinjstvo, odnosno njihovih psihofizičkih mogućnosti za izgrađivanje osnova za dalje socijalističko vaspitanje i obrazovanje (Kopas-Vukašinić, 2004, 74),

Iz ovako određenog cilja vaspitanja proizilaze zadaci u okviru sljedećih aspekata razvoja ličnosti:

- fizičkog,
- moralnog,
- intelektualnog,
- estetskog vaspitanja predškolskog djeteta.

Zadaci predškolskog vaspitanja sastoje se u sljedećem :

- postavljanje temelja zdravoj fizičkoj konstituciji,
- formiranje osnovnih elemenata moralnog lika djeteta,
- potpomaganje razvoja umnih snaga djeteta,
- razvijanje elementarnog estetskog doživljavanja i izražavanja.

Svaki od ovih zadataka konkretizovan je kroz jasno definisane zadatke u pogledu dječijeg razvoja i usavršavanja. (Isto.)

Sadržaj vaspitno-obrazovnog rada

Sadržaj vaspitno-obrazovnog rada izložen je u okviru sljedećih oblasti:

- Fizičko vaspitanje,
- Upoznavanje sa prirodom i društvom,
- Njegovanje i razvijanje govora,
- Sticanje matematskih predstava,
- Razvoj muzikalnosti,
- Njegovanje crtanja i modjelovanja,
- Uvježbavanje u radu sa raznim materijalom,
- Formiranje osnova moralnog lika. (Kopas-Vukašinić, 2004, 74)

Napomenuto je da rad sa djecom u predškolskim ustanovama podrazumeva jedinstveno djelovanje u okviru različitih aktivnosti i stoga nije moguće strogo dijeliti oblasti. Vaspitač je dužan da, kada je god moguće, koristi sve mogućnosti date situacije i da svestrano utiče na dječiji razvoj.

Upoznavanje sa prirodom i društvom

Polazeći od prosečnih uslova sredine, optimalnih interesovanja djeteta predškolskog uzrasta za prirodne i društvene pojave, njegovih mogućnosti shvatanja i vaspitnih zadataka o kojima je bilo riječi, u okviru prirode i društva je predviđena realizacija sadržaja, posebno za mladju, srednju i stariju grupu, u okviru sledećih oblasti:

- biljni svijet,
- životinjski svijet,
- geografski pojmovi i prirodne pojave,
- sopstveni organizam i stvari lične upotrebe,
- roditeljska kuća, život i rad u porodici,
- predškolska ustanova, život i rad u njoj,
- mjesto i bliža okolina,
- zanimanja ljudi,
- društveni život. (Kopas-Vukašinović, 2004, 76)

Njegovanje i razvijanje govora

U uputstvima za vaspitni rad u predškolskim ustanovama ističe se višestruk značaj govora za sveukupni razvoj i formiranje ličnosti djeteta (razvoj svijesti, lako sporazumevanje sa okolinom, zadovoljavanje interesovanja, uključivanje u društveni život, usvajanje bogatstva nacionalne kulture, razvoj osećanja i smisla za lijepo i dr.)

Interesantno je zapažanje autora, do kojeg su došli na osnovu raspoložive literature, da su godine predškolskog uzrasta najznačajnije za razvoj govora i da pravilno govore samo oni koji su to naučili u ranom djetinjstvu. Neophodno je da vaspitači posvete posebnu pažnju njegovanju i razvijanju govora kod predškolske djece, odnosno njihovog maternjeg jezika, pri čemu se radi na ostvarivanju sljedećih osnovnih zadataka:

- sistematski proširivanje dječijeg rečnika,
- usavršavanje dječijeg govora,
- odstranjivanje govornih nedostataka. (Isto, 78)

Sticanje matematičkih predstava

Radi potpunijeg sagledavanja svega što dijete okružuje, podsticanja razvoja njegovog logičkog mišljenja, na predškolskom uzrastu kod njega je razvijati osnovne matematičke predstave.

One obuhvataju sljedeće oblasti:

- upoznavanje brojnih količina,
- razlikovanje veličina i početno mjerenje,
- upoznavanje osnovnih geometrijskih oblika,
- razvijanje osnovnih predstava o prostoru i vremenu.

Sadržaji po ovim oblastima dati su posebno za mlađji, srednji i stariji uzrast.(isto, 79)

Razvoj muzikalnosti

U uputstvima je istaknuto da muzika treba kontinuirano da prožima svakodnevne aktivnosti i život djece, pri čemu muzičko vaspitanje treba povezivati sa igrom i pokretima djece. U cilju podsticanja i razvoja muzikalnosti kod predškolske djece istaknuti su sljedeći zadaci:

- djecu treba učiti pjesmama i upoznati ih sa elementima muzike: ritmom, melodijom, dinamikom, a preko slušanja muzike i sa harmonijom.,
- upoznati ih s tonom, njegovim osobinama (trajanje, visina, jačina i boja) i pauzom,
- naučiti ih pravilnom disanju kao uslovom pravilnog i izražajnog pjevanja,
- ukazati djeci na pravilno držanje tijela pri pjevanju

U daljem tekstu posebno su predloženi sadržaji i vježbe za mladju, srednju i stariju grupu, u okviru sljedećih aktivnosti:

- pjevanje,
- slušanje muzike,
- muzika i pokreti,
- sviranje na ksilofonu i ritmičkim instrumentima. (Kopas-Vukašinović, 2004, 79)

Njegovanje crtanja i modjelovanja

Autori uputstava za vaspitni rad u predškolskim ustanovama ukazuju na značaj crtanja i modjelovanja djece ovog uzrasta, što predstavlja najtipičniji oblik njihovog izražavanja i stvaralaštva. Kroz ove aktivnosti moguće je ostvariti sljedeće zadatke:

- usavršavanje sposobnosti posmatranja svega onoga što ih okružuje, uočavanjem oblika, boja, proporcija i položaja u prostoru,
- razvijanje sposobnosti jasnog i jednostavnog grafičkog, kolorističkog i plastičnog prikazivanja,
- razvoj smisla za kombinovanje i kreiranje lijepog,

- jačanje stvaralačkih potencijala,
- formiranje radnih navika,
- stvaranje uslova za osnovno poznavanje umjetnosti,
- ovladavanje upotrebom pribora za crtanje i modelovanje, nastojati da se postignu konkretnija ostvarenja,
- vježbanje i jačanje mišića ruku i šake kroz šaranje i modelovanje,
- potpuno savladavanje elemenata crtanja i modelovanja, njihovo sredjivanje i povezivanje u jednostavne ilustracije.

Predloženi sadržaji rada na njegovanju crtanja i modelovanja prilagodjeni su uzrastu djece i posebno predloženi za mlađji, srednji i stariji uzrast, uz ponudjena odgovarajuća sredstva za rad u zatvorenom (soba), odnosno otvorenom prostoru (dvorište, park, polje) (Isto, 80).

Uvježbavanje u radu sa raznim materijalima

Predškolsko dijete voli da se igra, odnosno radi raznim materijalima i da ih uobličava, pri čemu želi da nešto podražava ili da ostvari svoju zamisao. U uputstvima je istaknuto da ovu njegovu sklonost treba podržavati i razvijati, pri čemu se ostvaruju sljedeći zadaci :

- zadovoljavanje dječije potrebe za aktivnošću i samostalnošću,
- razvoj intelektualnih i voljnih sposobnosti,
- formiranje radnih navika,
- njegovanje dječijeg stvaralaštva,
- razvijanje i njegovanje osjećanja zadovoljstva postignutim rezultatima,
- kroz neposredno upoznavanje sa raznim materijalima, usvajanje procesa i načina rada i ovladavanje elementarnim tehnikama, predškolsko dijete se uvodi u osnove opštetechničkog obrazovanja, sa kojim se sreće u osnovnoj školi.

U predškolskoj ustanovi u okviru raznovrsnih aktivnosti djeca rade sa različitim materijalima

- rad sa hartijom i kartonom,
- rad sa prirodnim materijalima,
- rad sa vatom,
- rad sa koncem i tkaninama,
- rad sa ostalim materijalima.

Formiranje osnova moralnog lika

Kada je riječ o moralnom vaspitanju predškolskog djeteta ono podrazumijeva stalno i svakodnevno djelovanje na svakom mjestu, u svako vrijeme i u svim formama rada predškolske ustanove.

Za formiranje osnova moralnog lika i ponašanja djeteta ponudjene su mogućnosti koje postoje u dnevnom boravku u ustanovi, kroz različite aktivnosti:

- dolazak i odlazak djece,
- slobodna zanimanja,
- doručak, ručak i užina; spavanje,
- obavezna zanimanja,
- igra,
- šetnje, izleti i posjete,
- kutak žive prirode,
- priredbe i svečanosti,
- pozorište lutaka i senki,
- boravak u ustanovi.

Kroz pomenute aktivnosti ostvaruju se raznovrsni *zadaci moralnog vaspitanja dece predškolskog uzrasta*, kao što su:

- razvijanje pozitivnih higijenskih, radnih navika i navika kulture ponašanja,
- razvijanje inicijative i samostalnosti, upornosti, istrajnosti, smjelosti i hrabrosti kod savladavanja teškoća,
- stvaranje uslova za uklapanje u kolektiv, pridržavanje discipline međusobna kritika i samokritika, razvijanje takmičarskog duha i borbenosti za kolektivni uspeh,
- razvijanje drugarstva, saradnje i uzajamne pomoći,
- razvijanje disciplinovanosti, poštenja u pogledu pridržavanja pravila,
- razvijanje organizacionih sposobnosti i spretnosti,
- razvijanje ljubavi prema prirodi i okolini, razvijanje ljubavi i poštovanja prema roditeljima, prema radnom čoveku i njegovom radu i dr (Isto,82).

Principi vaspitno – obrazovnog rada

Kao što je i ranije bilo riječi o tome, u radu sa predškolskom djecom vaspitač vodi računa o njihovim potrebama i psihofizičkim mogućnostima. To dalje podrazumijeva organizovano institucionalno vaspitanje i obrazovanje prema utvrđenim didaktičkim principima. Prema specifičnim potrebama rada vaspitač se rukovodi sljedećim principima:

- princip svjesne aktivnosti,
- princip očiglednosti,
- princip sistematičnosti i postupnosti,

princip trajnosti znanja, vještina i navika,

- princip odmerenosti prema djeci.

U ovim uputstvima za vaspitni rad u predškolskim ustanovama istaknuti su uslovi i načini ostvarivanja pomenutih principa u cilju ostvarivanja cilja vaspitno- obrazovnog rada (Isto, 82).

Metode vaspitno – obrazovnog rada

Pod metodama vaspitno-obrazovnog rada autori uputstava podrazumijevaju najbolje načine i puteve pomoću kojih se organizuje, podstičje i usmerava dječija aktivnost i na taj način stvaraju mogućnosti da se u procesu te aktivnosti ostvaruju vaspitno-obrazovni zadaci. Prema svojoj suštini metode rada su podijeljene u tri grupe:

- metoda posmatranja i pokazivanja,
- metoda žive riječi (pričanje vaspitača, opisivanje, objašnjenje, umetničko čitanje, razgovor),
- dječije izražavanje (igra, dramatizacija, crtanje, modjelovanje, ručni rad, pričanje djece).

Vodeći računa o zahtjevu da djecu treba angažovati, neohodno je vršiti kombinaciju pomenutih metoda i na taj način vaspitno-obrazovnim radom podsticati sveukupni razvoj ličnosti djeteta. U ovakvoj kombinaciji jedna metoda je glavna, a ostale su pomoćne i pomažu uspješnijem ostvarivanju postavljenih zadataka. Izbor određenih metoda zavisi od:

- zadataka koje želimo da ostvarimo,
- sadržaja koje djeca treba da upoznaju i usvoje,
- sposobnosti djece,
- materijalnih uslova ustanove (opremljenosti),
- ličnosti vaspitača, njegove kulture, spremnosti, umešnosti, kreativnosti (Isto,83).

Kod datih tumačenja za svaku od pomenutih metoda istaknut je njen cilj, kada i kako je treba koristiti i o čemu treba voditi računa. Na primjer, kod posrednog posmatranja cilj je da djeca upoznaju predmete i pojave, njihova svojstva i povezanost medju njima. Može se koristiti u svim oblastima rada sa predškolskom djecom, posebno u oblasti upoznavanja

prirode i društva. Da bi bilo uspješno, ono mora biti dobro organizovano i rukovodjeno od strane vaspitača. Vaspitač donosi i pokazuje djeci ili sam predmet ili razna pomoćna sredstva: makete, modele, preparate, slike, crteže, dijafilmove i sl. Pri tome mora voditi računa o uzrasnim mogućnostima djece, u toku pokazivanja i njihovom angažovanju u ovakvim aktivnostima.

Kod metode dječijeg izražavanja ističe se njena vrijednost u smislu svestranog upoznavanja djeteta, a time lakšeg i efikasnijeg odabiranja postupaka i uticaja vaspitača na dijete i na kraju radi proveravanja rezultata rada vaspitača.

U ovom poglavlju uputstava govori se *o igri kao metodu*, u kojoj djeca lako stiču i utvrđuju znanja, usvajaju mnoge navike. Medjutim, *o igri* se u daljem tekstu govori i *kao formi rada*, o čemu će više riječi biti kasnije. Interesantno je da se u ovom dijelu govori *o igri kao glavnom obliku dečije aktivnosti* (Isto, 83).

Sredstva vaspitno – obrazovnog rada

Vaspitno-obrazovni rad u predškolskim ustanovama organizuje se primjenom raznovrsnih sredstava, u zavisnosti od nivoa psihofizičkog razvoja djeteta, odlika njihovog intelektualnog i emocionalno-voljnog života. Sredstva vaspitno-obrazovnog rada u najširem smislu podrazumijevaju sve ono što okružuje dijete i pomaže mu da usvoji znanja, vještine i navike (predmeti i pojave iz prirode uopšte, iz neposredne okoline, predmete kojima se ljudi služe u životu i radu, same ličnosti koje okružuju djecu itd.) To podrazumijeva da su ona pripremljena u svrhu planiranih aktivnosti. Mnogobrojna i raznovrsna sredstva su radi boljeg snalaženja klasifikovana u četiri grupe:

- uređaji i instrumenti,
- očigledna sredstva,
- igračke i
- pribor i oprema (Isto,84)

Organizacija i izvodjenje vaspitno – obrazovnog rada

Ako uzmemo u obzir organizaciju vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi u uputstvima se dalje tumače najpogodniji oblici, u odnosu na uzrast djece i na istaknut *zahtev za rukovodećom ulogom vaspitača*.

U ovom poglavlju istaknuti su sljedeći problemi:

- podjela djece na grupe,
- forme rada,
- raspored dana u ustanovi,
- planiranje vaspitno-obrazovnog rada,
- evidencija vaspitno-obrazovnog rada (Isto).

Kod *podjele djece u grupe* osnovni princip je njihov kalendarski uzrast. Međutim, uzima se u obzir i opšti psihofizički razvoj djeteta, tako da se jedno dijete koje izuzetno napreduje u razvoju moguće je i ranije uključiti u narednu grupu, odnosno dijete koje zaostaje u razvoju ostaće duže u prethodnoj grupi. Autori uputstava ističu da je bitno da grupu čine djeca približno istog stupnja fizičkog i psihičkog razvoja, čime se stvaraju *uslovi da se pred svako dete mogu postaviti isti zadaci i primenjivati oblici i metode rada koji uglavnom svima odgovaraju*.

Usljed manjeg broja djece, u nekim predškolskim ustanovama organizuje se rad u mješovitim grupama, sa najviše 20 djece, što podrazumijeva specifičnu organizaciju rada, teži rad i bolju snalažljivost vaspitača.

U uputstvima je istaknuto da je osnova vaspitno-obrazovnog rada sa djecom predškolskog uzrasta njihova aktivnost. U vezi sa tim autori ističu značaj igre i zanimanja u radu sa djecom.

Glavni oblik dječije aktivnosti, odnosno *osnovni oblik rada sa predškolskom decom je igra*, koja može biti raznovrsna po svom sadržaju, tematici i načinu izvodjenja. Rukovodeći se podjelom iz predškolske pedagogije, koja je zasnovana na karakterima pravila igre, autori u uputstvima govore o *stvaralačkim igrama i igrama sa gotovim pravilima*. Pri tome ističu njihov značaj i ulogu vaspitača u njihovoj pripremi i organizaciji.

Stvaralačke igre izmišljaju sama djeca prema svojoj zamisli i pri tome određuju cilj, sadržaj, organizaciju, pravila igre i upotrebu sredstava. Kroz ovakve igre djeca izražavaju i sredjuju svoje utiske i doživljaje, a time i oplemenjuju svoje životno iskustvo.

Igre sa gotovim pravilima imaju unapred postavljen sadržaj i pravila, kojih se deca moraju pridržavati. Navedene su dvije vrste ovih igara: pokretne i didaktičke.

Pokretne igre, koje mogu biti sa sadržajem i bez sadržaja, zadovoljavaju osnovnu potrebu predškolskog djeteta za kretanjem i time pomažu njihov fizički razvoj, razvoj motornog aparata, koordinaciju i brzinu pokreta, njihovu spretnost, skladnost i ljepotu (Isto, 87).

Didaktičke igre su aktivnosti u kojima je djeci postavljen određeni zadatak, u zanimljivom obliku, čije izvršenje zahtijeva određeni intelektualni napor (da porede, odabiraju, klasifikuju, konstruišu znanja, primenjuju već stečeno u novim situacijama i sl.) Na taj način djeca pomoću ovih aktivnosti uče. Prema prirodi materijala koji djeca koriste, autori daju sljedeću podjelu ovih igara:

- igre igračkama i ostalim materijalom (igračke za rasklapanje, igračke za konstruisanje, zvučne igračke i dr.)
- stone štampane igre (parne slike, domine, loto i dr.)
- igre riječima (fote, leti-leti, nabranjanja, zagonetke i dr.)(Isto.)

U uputstvima se dalje navodi konstatacija da postepeno sazrijevanje predškolskog djeteta i uticaj okoline i društva na njegov razvoj podstiču djetetovu potrebu za sticanjem znanja, umjenja i navika, čime se dalje razvijaju njegovi psihofizički potencijali. To podrazumijeva *zanimanja kao organizovan oblik rada u predškolskoj ustanovi*. Autori napominju da nije riječ o organizovanoj nastavi u školskom smislu, već o specifičnom obliku rada koji je prilagodjen ovom uzrastu.

Kada dijete individualno ili u manjim grupama, obavlja ove aktivnosti po svom izboru, koristeći materijale i sredstva koji su mu na raspolaganju, riječ je o *slobodnim zanimanjima*. Pri tome treba imati u vidu ulogu vaspitača da on, bez obzira što djeca biraju i rade ono što ih interesuje, u izvesnoj mjeri planski i sistematski usmjerava njihovu aktivnost, polazeći od zadataka koje želi da ostvari i nivoa razvoja grupe djece.

Kada djeca planski stiču potrebna znanja i vještine, sistematski razvijaju svoje umne i voljne sposobnosti, disciplinuju se i privikavaju na zajednički rad, riječ je o *organizaciji obaveznih zanimanja* u predškolskoj ustanovi. Ovakve aktivnosti organizuju se u funkciji pripreme djece za polazak u školu. Njih vaspitač organizuje za svu djecu u određeno vrijeme, sa unaprijed određenim i obavezujućim zadacima u vezi sa sticanjem znanja i vještina. Trajanje ovih zanimanja uslovljeno je uzrastom. Za mladju grupu djece obavezno zanimanje traje 15 – 20 minuta, za srednju grupu do 30 minuta, a za stariju grupu do 40 minuta. Prvih nekoliko mjeseci vaspitač ne mora insistirati da sva djeca učestvuju u ovim aktivnostima, nego, podsticanjem njihovih interesovanja privoli ih da se postepeno sami uključuju u njih. (Isto.)

Interesantan je podatak kako autori ovih uputstava određuju ulogu vaspitača u vezi sa obaveznim zanimanjima:

- *Da prema opštem planu planira za nedelju dana unapijred određena zanimanja i rasporedi ih po danima.*
- *Da se za svako zanimanje priprema na taj način što će dobro razmisliti o vaspitnim i obrazovnim zadacima koje želi da postigne, o metodama koje će primeniti u radu, o sredstvima koja će koristiti, kao i o cijeloj organizaciji uopće.*
- *Da na obavezno zanimanje okupi djecu prirodno, stvarajući na podesan način interes kod njih, tako da djeca sama ostavljaju igru i slobodna zanimanja. Pogrešna je praksa da na obavezna zanimanja djeca dolaze u red i da se stvara neka vrsta školske atmosfere. Interes za obavezna zanimanja se može pobuditi na razne načine: donošenjem i postavljanjem na sto materijala, podsećanjem na neke doživljaje, pozivanjem da slušaju muziku ili priču, dogovornim postavljanjem nekog cilja itd.*
- *Da organizuje takvu sredinu koja će najbolje odgovarati karakteru obaveznog zanimanja (svjetlo, raspored stolova i stolica, smeštaj sredstava, sedenje na podu itd.) Pri tome voditi računa da se djeca smjeste tako da svima bude udobno i da ne bude nikakvog povoda za svdije i nesporazume.*
- *Da zanimljivo vodi zanimanja održavajući dječiji interes za sve vrijeme. No pri tome postupa planski i daje djeci sistematska znanja i vještine.*
- *Da u toku zanimanja angažuje svu djecu. Iako je ovde i sam angažovan, vaspitač nastoji da dobro posmatra dčecu i uočava pozitivne i negativne strane, pa da prema tome postavlja i sebi određene zadatke. (Vaspitni rad u predškolskim ustanovama: 1959, 99)*

Pravilan vaspitno-obrazovni rad vaspitača sa djecom u predškolskoj ustanovi podrazumijeva i njegov sistematski rad sa roditeljima (*individualni i kolektivan*) dece i širi društveni rad na prosvjećivanju odraslih, u cilju jedinstvenog i uskladjenog djelovanja na sveukupni razvoj djeteta.

U uputstvima je istaknut značaj pravilnog rasporeda dana za zdravlje djeteta, zadovoljavanje njegovih organskih potreba, regulisanje aktivnosti i odmora, sticanje pozitivnih navika i disciplinovanje. Pri tome treba voditi računa o sljedećem:

- da raspored odgovara potrebama dječijeg organizma,
- da omogućava uspješno odvijanje vaspitno-obrazovnog rada i ostvarivanje vaspitnih zadataka.

Kada je riječ o *planiranju vaspitno-obrazovnog rada* interesantan je podatak koji nalazimo u uputstvima o višestrukome značaju planiranja. Pri tome autori ne misle samo na postupnost i sistematičnost u skladu sa uzrastom i mogućnostima djece, adekvatan izbor

materijala koji je cjelishodan i blizak djeci, nego ističu i povezivanje i sistematizovanje sadržaja, odnosno pravilan odnos između sticanja znanja i aktivnosti djece. Također, planiranje omogućava pravilno raspoređivanje sadržaja i materijala u odnosu na godišnja doba, aktuelne događaje i lokalne prilike, uz adekvatnu obradu i ponavljanje, odmereno opterećenje djece tokom dana, radne nedelje i dužih perioda. To dalje podrazumijeva savjesnu i brižljivu pripremu vaspitača za rad i ozbiljnu analizu rada nakon određenog perioda.

U okviru tromesečnih planova autori savjetuju vaspitačima da gradivo odaberu i prikažu prema oblastima o kojima je bilo već riječi u okviru sadržaja vaspitnog rada.

Uporedo sa planiranjem neophodno je, prema datim uputstvima voditi odgovarajuću, u tabeli predstavljenu, *evidenciju*. Na taj način vaspitač ostvaruje sljedeće zadatke:

- registruje izvršenje plana i ostala zbivanja u životu i radu ustanove,
- ističe sve ono što je od interesa za procjenjivanje uspjeha i neuspjeha u ostvarenim aktivnostima,
- prati razvoj djece i
- vrši povremenu analizu cjelokupnog vaspitno-obrazovnog rada (Kopas-Vukašinić, 2004, 89).

Uredjenje predškolskih ustanova

Na kraju uputstava za Vaspitni rad u predškolskim ustanovama iz 1959.godine istaknut je zahtjev za uredjenje ovih ustanova, u cilju pravilne organizacije vaspitno-obrazovnog rada sa djecom i efikasnije brige o njima. Istaknuti su osnovni materijalni zahtjevi za jednu predškolsku ustanovu, u odnosu na zgradu sa dvorištem i prostorijama sa nameštajem (Isto., 90).

9. HISTORIJSKO – PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD 1969. DO 1995. GODINE

U želji da očuvaju vlast, tadašnje državno rukovodstvo je odlučilo da reformiše federaciju i donese novi Ustav 1974.godine (Kopas-Vukašinović, 2004, 95).

Činjenica je da se u ovakvim društveno-istorijskim i ekonomskim uslovima nije moglo očekivati da se rešavaju suštinska pitanja odnosa društva i obrazovanja. U tom periodu u SFRJ nisu bili konstituisani osnovni idejno-naučni pogledi na mjesto obrazovanja u samoupravnom socijalističkom društvu. Stoga je bilo neophodno sačiniti cjelovit dokument kojim bi se utvrdili pravci sveukupne transformacije obrazovno-vaspitanog sistema. (Isto) Nakon dvogodišnjih rasprava SN Skupština SFRJ donosi **“Rezoluciju o razvoju vaspitanja i obrazovanja na samoupravnoj osnovi”(1970.)**

Desetim kongresom Saveza komunista Jugoslavije donosi se “Rezolucija o zadacima saveza komunista Jugoslavije u socijalističkom samoupravnom preobražaju vaspitanja i obrazovanja”(1974.)

Istaknuto je da “Savez komunista Jugoslavije odlučno zalaže za temeljnu izmjenu društvenog položaja djelatnosti vaspitanja i obrazovanja na osnovi njenog samoupravnog udruživanja s ostalim djelatnostima u jedinstven sistem udruženog rada.” (“Pedagoška stvarnost”: 6/1974, 297)

Polazeći od osnovnih opredeljenja za razvoj vaspitanja i obrazovanja u narednom periodu, *Desetim kongresom SKJ* je utvrđeno da “Predškolsko vaspitanje i obrazovanje, zbog svog značaja za cjelokupan razvoj djece, mora postati sastavni deo vaspitno-obrazovnog sistema, politike vaspitanja i obrazovanja i društveno-ekonomske i socijalne politike. Predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem treba brže i šire obuhvatiti djecu, posebno iz radničkih porodica” (Isto, 304).

U literaturi nailazimo na podatak da je obuhvat djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem povećan upravo u periodu posle 1975. godine (Isto.)

Činjenica je da je u ovakvim uslovima bilo neophodno pripremiti programe vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama, kojima će se ostvarivati funkcije predškolskog vaspitanja i obrazovanja i riješiti ključno pitanje utvrđivanja jedinstvenih osnova predškolskog i osnovnog vaspitanja i obrazovanja.

Suočeni sa ograničenjima ekonomske krize, na svim obrazovnim nivoima je izvršena provera fleksibilnosti sistema u odnosu na realne društvene potrebe. Između ostalog, kao posljedica ovih preispitivanja, utvrđene su podsticajne mjere za razvoj predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U ovom periodu sačinjeni su i razradjeni raznovrsni programi vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama (Isto, 97)

9.1. Program vaspitno - obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi/ 1969. (Zavod za osnovno obrazovanje i obrazovanje nastavnika SR Srbije, "Naučna knjiga", Beograd, 1970.)

Ovaj program je izradila medjurespublička grupa prosvjetnih savjetnika Zavoda za osnovno obrazovanje SR Srbije, SR Hrvatske i SR Crne Gore: Milena Lovrić, Katarina Lukić, Ankica Rudež i Natalija Sokolović. U izradi pojedinih dijelova programa saradjivali su: dr Smiljka Vasić, Vera Josifović, Miodrag Bogosavljev, Ljerka Babić, Aurelija Ivanković, i Višnja Manesterioti.

Pomenuti autori programa ukazuju na sve veći značaj organizovanog predškolskog vaspitanja za svestrani razvoj buduće ličnosti i za pripremu djece za dalje efikasno obrazovanje i vaspitanje u školi. Stoga je bilo neophodno izraditi program vaspitno-obrazovnog rada u dječijim vrtićima, zasnovan na naučnim stavovima koji u svijetu imaju sve više uticaja na određivanje sadržaja i načina rada sa predškolskom djecom, također zasnovan i na pozitivnim iskustvima prakse predškolskih ustanova u svijetu i kod nas (Kopas-Vukašinić, 2004, 98).

Prije usvajanja ovog Programa razmatran je u široj društvenoj javnosti, a školske 1967/68. godine vršena je probna primena Programa u deset predškolskih ustanova na teritoriji SR Srbije. Na osnovu ove probne primene programa dobijeni su očekivani rezultati, a određeni programski segmenti su bolje određeni.

Zavod za osnovno obrazovanje i obrazovanje nastavnika SR Srbije štampao je ovaj program u cjelini, sa objašnjenjima i metodskim uputstvima. Potpunoj realizaciji ovog programa i boljem shvatanju njegovih zahtijeva trebali su da doprinesu i prilozi koji su činili sastavni dio ovog programa (primjeri pokretnih igara, primjeri muzičkih igara i dr.)

Nakon pomenute probne primene, Prosvetni savet Srbije je usvojio Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi ("Službeni glasnik SRS" br.6) od 8. II 1969. godine.

Cilj i zadaci programa

Polazeći od činjenice da priroda predškolskog djeteta i zakonitosti njegovog psihofizičkog razvoja pružaju izvanredne mogućnosti za svestrano vaspitno djelovanje i usmjeravanje njegovog rasta i razvoja, autori programa naglašavaju da u sistemu vaspitanja i obrazovanja organizovano društveno predškolsko vaspitanje ima izuzetan značaj za svestrani razvoj predškolskog djeteta. Ne zanemarujući ulogu porodične sredine, ovakvim institucionalizovanim djelovanjem na djecu predškolskog doba se postavljaju osnove za dalje uspješno vaspitanje i obrazovanje mlade generacije. Istaknuto je da je stoga neophodno razgranatom mrežom ustanova i različitih oblika predškolskog vaspitanja proširiti društveno-

vaspitni sistem, koji će biti na kvalitativno višem nivou u pogledu pedagoškog, zdravstvenog i socijalnog staranja o djeci.

Napomenuto je da cilj predškolskog vaspitanja proizilazi iz zajedničkog društvenog cilja vaspitanja, a njegovo ostvarivanje je uslovljeno psihofizičkim mogućnostima određenog uzrasta. Autori na sljedeći način određuju cilj predškolskog vaspitanja: "... da se u granicama društvenih mogućnosti pruži najmladjoj generaciji zdravo i vedro djetinjstvo i, u skladu sa opštim vaspitnim ciljevima i zakonitostima psihofizičkog razvoja djeteta, doprinese njegovom pravilnom fizičkom, intelektualnom, moralnom i estetskom vaspitanju." (Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi, 1970,9)

Na osnovu ovako određenog cilja autori su utvrdili sljedeće posebne zadatke:

- postavljanje temelja zdravoj fizičkoj konstituciji,
- formiranje osnovnih elemenata moralnog lika djeteta,
- uticanje na formiranje intelektualnih sposobnosti djeteta i
- formiranje elementarnog smisla za estetsko doživljavanje.(Isto.)

Autori programa ističu da ovako određen cilj i zadaci društvenog predškolskog vaspitanja podrazumevaju brigu za punu zdravstvenu zaštitu i fizički razvoj djeteta predškolskog uzrasta, do svjestranog i harmoničnog razvoja svih njegovih sposobnosti i osobina.

Zadaci i karakteristike predškolske ustanove

Osim navedenog opšteg cilja i zadataka vaspitanja, autori programa navode da dječiji vrtić svojom organizacijom, sadržajem i načinom rada, u jedinstvu sa porodicom i sredinom u kojoj djeluje, ostvaruje i sljedeće posebne zadatke:

- utiče na očuvanje zdravlja, opšti fizički razvoj i formiranje osnovnih higijenskih navika kod djece,
- utiče na razvoj intelektualnih i drugih sposobnosti i interesa djece,
- omogućava im sticanje elementarnih znanja o prirodi, životu i radu ljudi,
- razvija radoznalost i bogati dječije iskustvo uopšte,
- utiče na formiranje osnovnih elemenata moralnog lika djeteta,
- elementarnih radnih navika i osnovnih radnih navika kulturnog, i socijalnog ponašanja djece,
- razvija dječije stvaralaštvo i elementarni smisao za estetsko doživljavanje i izražavanje,
- zadovoljava potrebu djece za igrom i zajedničkim životom u krugu vršnjaka i osigurava im zdravo i vedro djetinjstvo,

- cjelokupnim svojim radom doprinosi pripremanju djeteta za školu i saradjuje sa osnovnom školom u cilju kontinuiteta u vaspitanju i obrazovanju djece,
- djeci koja dolaze iz nepovoljnih ekonomskih i kulturnih uslova pruža pomoć u svjestranom razvoju kako bi ih do polaska u školu dovela na približno jednak nivo sa svom ostalom djecom,
- saradjuje i pomaže porodicama u primjeni savremenih načela i metoda u njezi i vaspitanju djece predškolskog uzrasta,
- saradjuje i pomaže mjesnim zajednicama, društvenim i drugim organizacijama na svom području u organizovanju i razvijanju drugih oblika vaspitanja djece predškolskog uzrasta, čime doprinosi razvoju i unapredjivanju predškolskog vaspitanja uopšte. (Kopas-Vukašinić, 2004, 99)

Dalje se u programu naglašava da se u dječijem vrtiću život djece i rad sa njima odvija organizovano, sistematski i kontinuirano, pod stručnim i pedagoškim rukovodstvom vaspitača. Autori određuju dječiji vrtić kao predškolsku ustanovu u kojoj se ostvaruje društveno vaspitanje i obrazovanje djece predškolskog uzrasta od treće godine do polaska u školu. Kao institucije od posebnog društvenog značaja istaknuto je da oni mogu imati različitu i elastičnu unutrašnju organizaciju (cjelodnevni, poludnevni ili dvokratni boravak, sa ishranom ili bez, u zavisnosti od potreba, materijalnih, kadrovskih i drugih mogućnosti). Medjutim, kako je navedeno u programu, bez obzira na unutrašnju organizaciju i stepen razvijenosti, dječiji vrtići imaju bitne zajedničke karakteristike(u programu istaknuto pod terminom “oznake”):

- ostvaruju jedinstvene vaspitno-obrazovne zadatke koji proizilaze iz jedinstvenog cilja vaspitanja,
- vaspitno-obrazovni rad sa djecom sprovode na osnovu jedinstvenog programa,

ostvaruju jedinstvenu organizaciju vaspitno-obrazovnog rada sa djecom, koja se temelji na savremenim postavkama nauke o vaspitanju, na sadržajima, sredstvima, oblicima i metodama prilagodjenim psihofizičkim mogućnostima djece predškolskog uzrasta, igra, zanimanje i dječiji rad su osnovne forme i aktivnosti, koje se provode po rukovodstvom stručno kvalifikovanih vaspitača (Isto, 100).

Aktivnosti djece u predškolskim ustanovama

Autori programa navode da kroz raznovrsne sadržaje i primjenom specifičnih oblika, sredstava metoda i postupaka u radu se ostvaruju sljedeće osnovne aktivnosti djece i forme vaspitno-obrazovnog rada:

- igra,
- rad i
- zanimanja.

Ove aktivnosti se međusobno prepliću, dopunjuju i obogaćuju. Istaknuto je da se ne mogu strogo i mehanički odvajati, niti poistovećivati (Isto).

Igra kao osnovna aktivnost djece

Ukazujući na značaj igre, autori je određuju kao najprirodniji, osnovni i najznačajniji vid aktivnosti djece predškolskog uzrasta. Kroz igru dijete izražava svoje psihofizičke potrebe, emocionalna stanja, socijalne težnje i uticaje društvene sredine. Dalje se u programu navodi da zbog toga igra predstavlja jedan od najprirodnijih puteva za upoznavanje djeteta i nezamenljivo je sredstvo vaspitanja u dječijem vrtiću. Stoga je njena uloga u svestranom i harmoničnom razvoju ličnosti izuzetno velika i kao takva, kako napominju autori, uslov je za srećno djetinjstvo.

Oni dalje određuju igru kao aktivnost u kojoj dijete ima osjećaj slobode, u njoj je maksimalno aktivno i emocionalno angažovano. Ističu da igra odgovara cjelokupnom neuropsihičkom ustrojstvu djeteta, njegovim biološkim, socijalnim i psihičkim potrebama u razvoju. U programu je takodjer istaknuto da kroz igru djeca odražavaju i upoznaju život okoline, osim toga što vežbaju i razvijaju svoje psihofizičke sposobnosti, djeca stiču saznanja o svijetu koji ih okružuje, bogate svoj emocionalni život, razvijaju i formiraju svoje voljne osobine, bogate rječnik i izgrađuju govor (Isto.)

Dalje određujući karakteristike igre autori ističu njen značaj za razvoj stvaralačkih sposobnosti predškolskog djeteta, njegovo upoznavanje odnosa među ljudima, izgrađivanje sopstvenog ponašanja, odnosa prema svijetu i životu, za njegovu socijalizaciju. Takodjer je istaknuto da se kroz igru vaspitaču pruža mogućnost da upozna djecu, da usmjerava njihovu pažnju i aktivnost, zbog čega ona predstavlja moćno vaspitno sredstvo u funkciji fizičkog, umnog, moralnog, radnog i estetskog vaspitanja.

U programu je istaknuto da je igra osnovni oblik učenja predškolskog djeteta, jer “dete predškolskog uzrasta uči igrajući se i igra se učeći” (Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi, 1970, 13).

Na taj način njihovo učenje je olakšano, a stečeno znanje trajnije i kvalitetnije. Autori programa navode da se kroz igru mogu u potpunosti ostvariti vaspitno obrazovni zadaci, ako su u njoj djeca emocionalno angažovana, ako pri tome imaju osjećaj slobode, a ne prinude, ako su motivisana za učešće u igri jer pred sobom imaju cilj i ako vaspitač razumnim pedagoškim upravljanjem usmjerava tok igre, a zato je potrebno da posjeduje pedagošku umješnost i takt. Ovakvim stavovima autori naglašavaju složenost rukovodeće uloge vaspitača koja je, prije svega u stvaralačkim igrama, više indirektna.

U programu se dalje navodi da su dječije igre veoma raznovrsne po svom sadržaju i načinu izvođenja, te stoga u pedagoškoj literaturi postoje različite klasifikacije. Međutim, također je rečeno da su sve vrste igara međusobno povezane i uzajamnim djelovanjem jedna drugu obogaćuju.

Rad kao aktivnost djece

U ovom Programu vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi istaknuto je da se radna aktivnost djece predškolskog uzrasta radja u igri i tijesno je povezana sa njom. Kroz igru dijete razvija opštu aktivnost i priprema se za radne aktivnosti u daljem životu. Prema pomenutim autorima ovog programa igra i rad predškolskog djeteta razvijaju se iz prirodne potrebe djeteta za aktivnošću i samostalnošću, a također i iz težnje za podražavanjem. Medjusobno su povezani i prepliću se i kroz igru djeca počinju da shvataju da svi ljudi rade ne samo za sebe nego i jedni za druge. Međutim u programu se naglašava da rad predškolskog djeteta ne može se u svakoj situaciji poistovetiti sa igrom i neophodno je da se on postepeno diferencira kao posebna aktivnost, sa određenim zadacima, sadržajima i metodikom. Stoga je dalje istaknuto da ovakav rad ima svoje specifičnosti i treba ga razlikovati od rada djece školskog uzrasta, posebno od rada odraslih.

U programu se dalje navode karakteristike radnih aktivnosti predškolskog djeteta (odmjerjenost uzrasnim i individualnim mogućnostima i sposobnostima, postepenost u otežanjima, pedagoška osmišljenost i organizovanost, sistematičnost i dr.) , a zatim autori ističu pojedine vidove radnih aktivnosti, od najelementarnijih do složenijih, za srednju i stariju vaspitnu grupu (Isto) .

Zanimanja kao aktivnosti djece

U ovom programu se također govori o zanimanju kao specifičnoj formi obučavanja djece predškolskog uzrasta. Naravno, to ne podrazumijeva organizovanje nastave u školskom smislu. Autori programa objašnjavaju da je riječ o formi rada u kojoj, u određeno doba dana, istovremeno učestvuju sva djeca jedne vaspitne grupe, sa istim ciljem i uz direktno učešće i rukovodjenje vaspitača.

Naglašeno je da prema unaprijed određenom cilju vaspitač određuje zadatke i sadržaje zanimanja, planira njegovu unutrašnju strukturu i tok, čime se djeci, uz njihovu maksimalnu

angažovanost, pružaju mogućnosti da stiču nova znanja o okolnom svijetu, da usvajaju vještine i navike i da razvijaju svoje raznovrsne sposobnosti.

Dalje se u programi ukazuje na opštevaspitni značaj ovakvih aktivnosti, koje se mogu organizovati na različite načine u svim oblastima vaspitno-obrazovnog rada djece u dječijem vrtiću. Npr. istaknute su moguće razlike u organizovanju zanimanja, koje su uslovljene karakterom konkretnog zadatka u radu sa djecom (proširivanje iskustva, usvajanje novih umenja i znanja, vještina i navika, njihova primena, sistematizacija i korigovanje postojećeg dječijeg znanja i iskustva, razvoj osobina djece itd). (Kopas –Vukašinović, 2004, 102)

Istaknuto je da je organizacija i trajanje zanimanja u dječijem vrtiću određeno uzrastom djece, npr. u mladjoj grupi ove aktivnosti traju 10-15 minuta dnevno, za djecu srednje grupe organizuju se do 20 minuta, moguće je i duže u zavisnosti od sadržaja, sredstava, dječijih interesovanja i karaktera zadataka, dok u starijoj grupi zanimanja mogu trajati do 30 minuta, s tim što se mogu uvjesti na ovaj uzrast i dva zanimanja dnevno.

U daljem tekstu programa, prema uzrasnim kategorijama djece, konkretizovano je sljedeće:

- vaspitno-obrazovni zadaci u radu sa djecom,
- raspored dnevnog života djece i
- zadaci i sadržaji iz oblasti fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, upoznavanja okoline, razvoja govora, osnovni matematički pojmovi i predstave, likovnog i muzičkog vaspitanja. (Isto.)

Fizičko i zdravstveno vaspitanje

U programu se navodi da fizičko i zdravstveno vaspitanje u predškolskim ustanovama ima veoma značajnu ulogu. Za ovu oblast rada sa djecom po uzrasnim grupama su navedeni zadaci, sadržaji i aktivnosti, nakon čega su data objašnjenja za njihovu realizaciju (metodička uputstva, primjeri pokretnih igara, mogućnosti angažovanja vaspitača i dr.) Da ne bi došlo do ponavljanja u tekstu koji sledi tabelarno su predstavljene sadržaji i aktivnosti, s obzirom da su zadaci već istaknuti (Isto, 105).

Upoznavanje okoline (društvene i prirodne sredine)

Naglašavajući da ova oblast ima izuzetan značaj za uticaj na cjelokupnu ličnost djeteta i da čini osnovu za realizaciju ostalih oblasti vaspitno-obrazovnog rada, u programu su prema uzrastu djece utvrđeni sadržaji u okviru ove oblasti. U cilju djelovanja na razvoj funkcionalnog mišljenja djece u trećoj i četvrtoj godini života autori ističu da djecu treba kroz upoznavanje okoline uvoditi u oblast kvantiteta i kvantitativnih odnosa, odnosno raditi na formiranju najelementarnijih matematičkih predstava i pojmova.

Propraćeno metodičkim objašnjenjima za realizaciju ovog dijela programa sadržaji rada sa djecom konkretizovani su u nekoliko segmenata:

- dječijem vrtiću,
- roditeljskom domu,
- upoznavanje okoline izvan dječijeg vrtića,

prirodi i prirodnim pojavama,

- prostorni i vremenski odnosi,
- vaspitanje za saobraćaj,
- društveni događaji,
- praznici i proslave.

U objašnjenjima je dalje istaknuto da svaki vaspitač samostalno postavlja konkretni program za konkretnu stariju grupu i odabira odgovarajuće sadržaje iz konkretne društvene i prirodne sredine. To dalje podrazumijeva da vaspitno-obrazovni rad na ovom području zahtijeva veoma raznolike načine i sredstva da bi se pojedini događaji i zbivanja mogli približiti djeci i njihovom shvatanju i razumijevanju (Isto, 106).

Razvoj govora

U dijelu programa koji se odnosi na ovu oblast istaknut je značaj stvaranja atmosfere i uslova u dječijem vrtiću da dijete govori i putem govora da bogati svoje govorno iskustvo, takodjer izrazi svoja osjećanja i sukobe. Kao značajan uslov za efikasan razvoj govora djeteta istaknuto je da vaspitač mora postepeno da ga upućuje da sluša sebe i druge kako govore. Za stariju grupu djece u vrtiću vaspitno-obrazovni rad u ovoj oblasti odvija se u tri vida:

- rad na utvrđivanju, obogaćivanju i aktiviranju rječnika,
- rad na formiranju gramatički pravilnog govora,
- rad na razvijanju i usavršavanju osnovnih oblika usmenog govora. Kroz ovakve aktivnosti ostvaruju se zadaci maternjeg jezika i djeca se po mišljenju autora mogu adekvatno pripremiti za školu.

U daljem tekstu ovog dijela programa istaknuta su objašnjenja o njegovoj realizaciji, sa konkretnim primerima.

Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi, iz 1969.godine, predstavlja pokušaj autora da, na osnovu utvrđenih naučnih stavova i pozitivnih iskustava pedagoške prakse, daju potpunija uputstva vaspitačima za organizovanje predškolskog

vaspitanja, u cilju svestranog razvoja ličnosti djeteta i njegove pripreme za dalje efikasno obrazovanje i vaspitanje u školi (Isto, 107).

9.2. Program vaspitno – obrazovne djelatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAPV / 1975. (Pedagoški institut Vojvodine: Predškolsko vaspitanje u SAP Vojvodini, PZZIU, Novi Sad, 1975.)

Prema odredbama *Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju iz 1972. godine* (Službeni list SAP Vojvodine broj 27/1972), predložena su nova rješenja za organizovanje predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Vojvodini. Sačinjeni su programi rada u dvije cjeline: za uzrast djece do tri godine i za uzrast djece od tri godine do polaska u osnovnu školu.

Cjelokupan materijal izradjen je u Pedagoškom institutu Vojvodine, u saradnji sa medjuopštinskim prosvetno-pedagoškim zavodima na teritoriji SAP Vojvodine i stručnim, školskim, univerzitetskim i društvenim institucijama i organizacijama u Novom Sadu, Beogradu i Ljubljani. Nosilac projekta i redaktor bila je mr Milena Vučetić. Osim nje autori ovog programa bili su:

- za program vaspitno-obrazovne djelatnosti za uzrast do treće godine: Miodrag Bogosavljev, Magdalena Hornjak, Josif Ivanović, Miroslava Jovanović, Miroslava Stanojević-Kastori, dr Kristina Maletin, Stevan Micić, mr Svenka Savić, Eržebet Terheš i Branislav Vuleković;
- za program vaspitno-obrazovne djelatnosti za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu: Miodrag Bogosavljev, Julijan Bugariu, mMarija Čakan, Magdalena Hornjak, Marija Hriječik, , Josif Ivanović, dr Jovan Jerković, Jožef Kasaš, Nikola Kočiš, dr Melanija Mikeš, dr Velimir Penavin, Mileva Pješčić, Stanka Salonski, Miroslava Stanojević-Kastori, Eržebet Terheš, Branislav Vuleković i dr Pal Šatai. (Isto).

Nastanak programa i polazne osnove

Rukovodeći se zakonskom odredbom prema kojoj predškolsko vaspitanje predstavlja dio jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja, prilikom izrade ovog programa težilo se konkretizaciji utvrđenih zadataka. Polazne osnove za izradu ovog programa bili su stavovi *Rezolucije Savezne skupštine o razvoju vaspitanja i obrazovanja na samoupravnoj osnovi*, *Rezolucije X kongresa SKJ o vaspitanju i obrazovanju*, kao i drugih društvenih i pedagoških dokumenata kojima su regulisani zadaci vaspitanja i obrazovanja. Donosioci programa koristili su i iskustva drugih zemalja u kojima je postojalo organizovano

institucionalno predškolsko vaspitanje djece uzrasta do treće godine, kao i od treće godine do polaska u školu.

Pošlo se od ideje da se predškolsko vaspitanje i obrazovanje mora izgradjivati na istim idejnim osnovama na kojima se u našoj zemlji u to vrijeme izgradjuje i školski sistem. Autori programa su, uvažavajući specifičnosti različitog uzrasta predškolskog i školskog djeteta, kao i savremena dostignuća medicine, psihologije, pedagogije i drugih nauka, odnosno pozitivne rezultate pedagoške prakse kod nas i u svijetu, prilikom koncipiranja programa radili na konkretizaciji zajedničkih ciljeva vaspitanja, izboru sadržaja, oblika, metoda i sredstava rada. Na taj način trudili su se da ostvare kontinuitet u pomenutom sistemu, horizontalnom i vertikalnom povezanošću. Treba napomenuti da je u to vrijeme u Vojvodini oko 85% djece starijeg predškolskog uzrasta obuhvaćeno vaspitanjem u predškolskim ustanovama.

Polaznu osnovu za izradu Programa vaspitno-obrazovne djelatnosti za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu predstavljao je i Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi) Prosvjetni glasnik SR Srbije, Beograd, br.1/1969.), koji se tada primjenjuje na čitavom srpskohrvatskom jezičkom području. Po istim osnovama izradjeni su programi za razvoj govora djeteta i za jezike društvene sredine : mađjarski, slovački, rumunski i rusinski (Isto, 108).

Nakon javne rasprave i konsultacija, Program vaspitno-obrazovne djelatnosti za uzrast djece od treće godine do polaska u osnovnu školu usvojio je Prosvjetni savet SAP Vojvodine na sjednici od 27. juna 1974. godine, a Program vaspitno-obrazovne delatnosti za uzrast jdece do treće godine usvojen je 4. marta 1975. godine.

Sadržaj programa

Sadržaj Programa vaspitno-obrazovne djelatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAPV je posebno predstavljen za uzrast do treće godine i za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu.

Nakon globalnog isticanja polaznih osnova i sadržaja ovog programa iz 1975.godine, u njemu su data objašnjenja za njegovu konkretizaciju u dva posebna dijela:

A. Program vaspitno-obrazovne djelatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanja i obrazovanje za uzrast do treće godine i

B. Program vaspitno-obrazovne djelatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu (Isto, 109).

A. Program vaspitno-obrazovne djelatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje- za uzrast do treće godine

Ovaj program je zasnovan na utvrđenom cilju i zadacima predškolskog vaspitanja. U njemu je istaknut *opšti, zajednički cilj vaspitanja* “*u našem samoupravnom socijalističkom društvu – svestrano razvijena stvaralačka ličnost*”, iz kojeg proizilazi i cilj predškolskog vaspitanja. Ovako postavljen jedinstven cilj određuje cjelokupnu vaspitno-obrazovnu djelatnost u predškolskim ustanovama, sadržaje, oblike, metode i sredstva djelovanja na dijete. Kao što je istaknuto u programu, “*Vaspitnom djelatnošću koja slijedi ovaj cilj vaspitanja u predškolskom periodu razvoja treba da se obezbjedi zdravlje i postave temelji za normalan razvoj djeteta i za dalje uspješno obrazovanje i vaspitanje i da se realizuju i posebni zadaci fizičkog, intelektualnog, socijalnog, moralnog i estetskog vaspitanja.*” (Pedagoški Institut Vojvodine, 1975,12)

U programu je istaknuto da je institucionalno sistematsko društveno vaspitanje djece u predškolskom uzrastu izuzetno značajno za cjelokupan dalji razvoj i formiranje ličnosti pojedinca. Autori naglašavaju da se u ovom periodu najburnijeg dječijeg psiho-fizičkog razvoja izgrađuju trajna pozitivna svojstva stvaralačke ličnosti.

Polazeći od potrebe porodica u kojima su oba roditelja zaposlena, oni dalje ukazuju na značaj predškolskih ustanova, koje preuzimaju cjelokupnu brigu o djetetu za vrijeme dok su oni na poslu, njeguju ga i vaspitavaju, mada se govori i o značaju porodičnog vaspitanja čiji nedostatak se ne može nadoknaditi ni jednim drugim oblikom vaspitanja. Naglašeno je da *institucionalno predškolsko vaspitanje za uzrast do treće godine ne proizilazi iz potreba djeteta, već ono predstavlja dopunu porodičnom vaspitanju, a u izvesnom smislu i zamenu za porodicu, u slučajevima kada roditelji nisu u mogućnosti da sami njeguju i vaspitavaju svoje dijete.* To podrazumijeva da je neophodna kontinuirana čvrsta saradnja predškolske ustanove sa porodicom i sredinom u kojoj djeluje. (Isto, 110)

Zadaci i karakteristike predškolske ustanove za djecu do tri godine

Osim već pomenutog opšteg cilja i zadataka vaspitanja djece do treće godine, istaknuti su i sljedeći posebni zadaci:

- razvijati zdravo, fizički dobro i skladno razvijeno dijete, koje će postepeno ovladati svojom motorikom i razviti svoju čulnu osetljivost, kao pretpostavku potpunijeg doživljaja svijeta;
- obezbjediti uslove za izgradjivanje osjećanja sigurnosti i postepeno osamostaljivanje djeteta, kao i mogućnosti za spontanu aktivnost i igru u cilju formiranja zadovoljnog i radosnog djeteta;

- prirodnu radoznalost djeteta u odnosu na svijet koji ga okružuje, razvoj njegovih intelektualnih i govornih sposobnost;
- podrška njegovoj prirodnoj spremnosti da svoja iskustva uobliči i kreativno izrazi na sebi svojstven način;
- da formira dijete spremno na saradnju sa odraslima i drugom djecom i da stvori uslove za međusobno zbližavanje i doživljavanje zadovoljstva u zajedničkim aktivnostima;
- bogaćenje socijalnih iskustava i usvajanje osnovnih normi ponašanja i moralnih vrijednosti;

Naglašeno je da cjelokupna vaspitno-obrazovna djelatnost predškolske ustanove mora biti u funkciji ostvarivanja pomenutih zadataka, pri čemu se mora voditi računa o utvrđenim osnovnim principima za organizaciju ove djelatnosti. Oni proizilaze iz navedenog cilja i zadataka vaspitanja, karakteristika i zakonitosti dječijeg razvoja, kao i specifičnosti rada sa djecom na ovom uzrastu. (Kopas-Vukašinović, 2004, 111)

Režim dnevnog života

Ovim programom utvrđen je režim dana kojim se reguliše:

- budno stanje djeteta,
- hranjenje,
- njega,
- boravak na vazduhu,
- dječija aktivnost i igra, spavanje.

Naglašeno je da se pri tome maksimalno mora voditi računa o individualnim potrebama svakog djeteta, što podrazumijeva da u režimu dana ne može biti čvrsto fiksiran dnevni redosjed aktivnosti. Potrebna je fleksibilna organizacija, u zavisnosti od potreba djece određenog uzrasta, sastava grupe, kao i individualnih potreba svakog djeteta i od godišnjeg doba, s obzirom da, kako je istaknuto, u ovom uzrastu frontalni rad sa djecom nije moguć. Predškolska ustanova, prema datim uslovima, utvrđuje režim dana za svaku grupu djece. Režim dnevnog života, dva puta godišnje – za ljetnji i zimski period, utvrđuju stručni saradnici u ustanovi (ljekar, psiholog, pedagog i vijeće vaspitača). Pri tome moraju voditi računa o sljedećem:

- dužini spavanja i budnog stanja djece,
- broju hranjenja djece u toku dana i vremenskom intervalu između njih,
- dužini boravka djece u ustanovi,
- veličini grupe pojedinih uzrasta. (Isto, 112)

Organizovanje prostora

Autori programa naglašavaju da posebnu pažnju treba posvetiti organizovanju prostora u predškolskoj ustanovi, što podrazumijeva:

- unutrašnji prostor (prostorije u zgradi),
- spoljašnji prostor (dvorište, igralište).

Programom je utvrđeno da je neophodno voditi računa da djeca naizmenično borave u prostorijama i na vazduhu, te da prostor odgovara potrebama i uzrasnim mogućnostima djece, za organizovanje različitih oblika rada, *za slobodne aktivnosti* koje su neophodne za njihov optimalan psihofizički razvoj i realizaciju programa vaspitnog rada u cjelini (Isto, 113).

Oblici organizacije vaspitno – obrazovne djelatnosti

U programu je istaknuto da se vaspitno-obrazovna djelatnost u ustanovama za djecu do tri godine odvija kroz sljedeće aktivnosti: *hranjenje, njega, jačanje organizma, boravak na vazduhu i šetnje, dječije aktivnosti, i igra*. Prema autorima programa ove aktivnosti su istovremeno i oblici rada kroz koje se realizuje program po uzrasnim grupama, a koji proizilaze iz specifičnosti vaspitnih zadataka, u skladu sa mogućnostima i potrebama djece uzrasta do treće godine.

U ovom dijelu programa istaknut je i *značaj dubokog i mirnog sna* za pravilan razvoj djeteta i njegovo zdravlje. Treba voditi računa da prostorije u kojima djeca spavaju budu čiste i provetrene, a prozori otvoreni za vrijeme sna, čak se preporučuje da djeca za vrijeme toplih dana spavaju na pogodnim otvorenim površinama (terase, verande i sl.) Za vrijeme spavanja djeca treba da su pod nadzorom vaspitača.

Osim standardnih zahtjeva za pravilnom ishranom i organizovanjem ostalih aktivnosti, u programu je istaknuto da u predškolskoj ustanovi treba obezbjediti prijatnu i smirenu atmosferu, pri čemu vaspitačica treba da bude blaga, pažljiva, strpljiva, vedra, da govori (ili pjeva) djetetu i da ga podstiče na govor, da svojim ponašanjem kod djeteta izaziva dobro raspoloženje, radost i smijeh.

Autori dalje ističu da poseban značaj za razvoj potencijala djeteta do treće godine ima *igra, koja predstavlja "jedan od najvažnijih oblika vaspitno-obrazovne djelatnosti u predškolskim ustanovama."* U programu se navodi značaj spontane individualne igre, međjutim, pred kraj ovog uzrasnog perioda, kao oblik i metod vaspitno-obrazovnog rada treba koristiti "usmjerenu igru" – individualnu, grupnu ili zajedničku.(Isto.)

Sadržaj vaspitnog rada

U ovom dijelu programa posebno su dati zadaci i sadržaji vaspitanja za prvu i drugu godinu života, a posebno za treću godinu života djeteta. *Za prvu i drugu godinu života* sadržaji su dati po uzrasnim mjesecima u razvoju djeteta:

- do trećeg mjeseca,
- od četvrtog do šestog mjeseca,
- od sedmog do devetog mjeseca,
- od desetog do dvanaestog mjeseca,
- od dvanaestog do osamnaestog mjeseca,
- od osamnaestog do dvadesetčetvrtog mjeseca.

Za treću godinu života sadržaji su predstavljeni kroz:

- Fizičko vaspitanje,
- upoznavanje okoline i razvoj govora,
- estetsko vaspitanje. (Isto, 114)

B. Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu

Posebno koncipiran drugi dio programa Predškolsko vaspitanje u SAP Vojvodini predstavlja Program vaspitno-obrazovne djelatnosti za predškolsko vaspitanje i obrazovanje za uzrast od treće godine do polaska u školu.

O nastanku, autorima i polaznim osnovama za izradu ovog programa pisali smo u opštim konstatacijama na početku predstavljanja pomenutog globalnog programa.

Zadaci i karakteristike predškolske ustanove

Polazeći od konstatacije da porodica još uvijek ima značajnu ulogu u vaspitanju predškolskog djeteta sada se ističe potreba i interesovanja djece za vršnjake i odnose medju njima. Stoga društveno vaspitanje u predškolskim ustanovama, ima poseban značaj. Naravno da se i dalje mora voditi računa o osobenostima i potrebama djece ovog uzrasta. Rukovodeći se posebnim zahtijevima i programom, predškolska ustanova, kao sastavni dio života djeteta predstavlja dopunu porodičnom vaspitanju. U njoj, pod jednakim uslovima življenja i istim pravilima ponašanja za sve, u saradnji sa drugom djecom i odraslima, pružaju im se isti podsticaji neophodni za njihov optimalan razvoj, stiču pozitivna iskustva o igri, radu, učenju, o sebi kao društvenom biću i individui.

U skladu sa već pomenutim opštim ciljem vaspitanja, u programu su istaknuti i sljedeći *zadaci predškolske ustanove*, za djecu uzrasta od treće godine do polaska u školu:

- očuvanje i unapredjivanje zdravlja i fizičkog razvoja djeteta, razvoj njegove sigurnosti, spretnosti i skladnosti motorike i razvoj čulne osjetljivosti, radi potpunijeg doživljavanja svijeta,
- stvaranje uslova za osamostaljivanje djeteta, razvoj povjerenja u sebe i druge ljude, što doprinosi formiranju zadovoljnog i radosnog djeteta,
- pružanje mogućnosti za spontanu aktivnost i igru, u cilju podsticanja inicijative djeteta i njegove saradnje sa drugom djecom i odraslima,
- stvaranje uslova da djeca proširuju svoja socijalna iskustva i steknu osnovna znanja o drugim ljudima i društvenim odnosima, usvajaju osnovna pravila ponašanja, moralne vrijednosti i sposobnost moralnog rasudjivanja,
- podsticanje prirodne radoznalosti kod djeteta u odnosu na svijet koji ga okružuje, razvoj njegovih intelektualnih sposobnosti, bogaćenje iskustava o predmetima i pojavama, zbivanjima u prirodi i društvu, ovladavanje govorom kao sredstvom za uobličavanje i uopštavanje misli,
- pružanje mogućnosti djetetu da doživi lijepo u prirodi, ljudskim odnosima i umjetnosti, a zatim stvaranje uslova da doživljeno, prema svojim mogućnostima, stvaralački izrazi na sebi svojstven način,
- stvaranje uslova za sticanje novih znanja i sposobnosti učenja, u funkciji pripreme djeteta za školu (Isto, 118).

Organizacija dnevnog života djece

U programu se dalje ističe značaj pravilnog rasporeda dana i dobre organizacije dnevnog života u predškolskoj ustanovi, što je uslovljeno različitim činiocima (uslovi i prilike u kojima ustanova radi, dužina boravka djece u ustanovi, klimatske prilike i dr.)

Unutrašnja organizacija predškolske ustanove za djecu od treće godine do polaska u školu podrazumeva mogućnost *poludnevnog, cjelodnevnog i dvokratnog boravka, sa ili bez ishrane*, u zavisnosti od potreba roditelja i materijalnih mogućnosti ustanove. Pri tome raspored aktivnosti u toku dana mora odgovarati potrebama djece, zahtijevima njihovog razvoja i ostvarivanja zadataka vaspitanja.

Neovisno od elastične koncepcije unutrašnje organizacije, u programu su navedene sljedeće osnovne odlike svake predškolske ustanove:

- *jedinstveni vaspitno-obrazovnih zadaci*, koji proizilaze iz jedinstvenog cilja vaspitanja,
- *jedinstven program vaspitno-obrazovnog rada*,
- *jedinstvena organizacija vaspitno-obrazovnog rada*, zasnovana na naučnim osnovama o vaspitanju i prilagodjena mogućnostima i potrebama djece predškolskog uzrasta. (Isto.)

Djeca od tri godine do polaska u školu borave u predškolskim ustanovama od pet do dvanaest i više časova, u zavisnosti od potreba njihovih roditelja.

Kao osnovne forme aktivnosti navode se *slobodna i usmjerena igra (zanimanja i radni zadaci)*, koja se organizuje raznovrsnim oblicima rada, kombinacijom frontalnog, grupnog i individualnog.

Da bi se režim dana u predškolskoj ustanovi što bolje uskladio sa životom djeteta u porodici, važno je sačiniti ga u saradnji sa roditeljima. Također, kada je potrebno, treba pomoći roditeljima da se obezbijedi kvalitetan režim življenja djeteta u roditeljskom domu i na taj način jedinstvenost vaspitnog djelovanja na dijete u predškolskoj ustanovi i porodici.

Dnevni raspored aktivnosti utvrđuje veće vaspitača, stručnih i drugih saradnika, uz zahtijev i potrebu ne krutog, nego dosljednog pridržavanja.

Polazeći od Programa vaspitno-obrazovne delatnosti, psiho-pedagoških i medicinskih zahtijeva, konkretnih uslova za rad predškolske ustanove, mogućnosti i potreba djece i njihovih roditelja, raspored i organizacija dnevnog života utvrđuje se za svaku vaspitnu grupu, u okviru najmanje 38 radnih nedelja (Isto, 119).

Program vaspitno – obrazovne djelatnosti

Ovaj program predstavljen je kroz vaspitno-obrazovne zadatke u radu sa djecom mlađe, srednje i starije grupe, kroz raspored dnevnog života djece, zadatke, sadržaje i aktivnosti po oblastima. *Raspored dnevnog života djece u predškolskoj ustanovi* podrazumijeva sljedeće aktivnosti:

- jutarnje okupljanje uz igru i druge aktivnosti po slobodnom izboru,
- priprema za doručak i doručak,
- organizovanje zanimanja po oblastima,
- boravak na vazduhu,
- ručak,
- spavanje,
- aktivnosti poslije spavanja (boravak na vazduhu, pokretne igre, individualni rad sa djecom i sl.)(Isto, 119).

Vaspitno -obrazovni zadaci u radu sa djecom

Vaspitno-obrazovni zadaci u radu sa djecom predstavljeni su posebno za mlađu grupu (četvrta godina života), srednju grupu (peta godina života) i stariju grupu (od pete godine do polaska u školu). Ovi zadaci, za sve tri grupe, odnose se na sljedeće:

- pravilan rast i fizički razvoj,
- socijalizacija djece i formiranje njihovih potreba i navika za uključivanje u grupu,
- izgradjivanje elementarnih moralnih osobina i radnih navika,
- razvijanje intelektualnih sposobnosti i govora djeteta,
- podsticanje senzornog i emocionalnog razvoja, u dodiru sa lijepim (Isto).

Zadaci i sadržaji formiranja elementarnih matematičkih pojmova

U programu za ovu oblast su dati zadaci i sadržaji samo za srednju i stariju grupu. Što se tiče mlađe grupe djece, u okviru navedene oblasti upoznavanja okoline istaknuto je da djecu treba uvoditi u oblast kvantiteta i kvantitativnih odnosa, odnosno formirati najelementarnije matematičke predstave i pojmove (uporedjenja: jedan-mnogo, mnogo-malo, manje-više, ništa; obrada skupova; imenovanje i uporedjivanje predmeta i oblika i dr.) Na taj način se kod djece od najranijih uzrasta formiraju i usvajaju pravilni pojmovi i razvija funkcionalno mišljenje.

-
- uticati na tečnost izražavanja, sprečavati i odstranjivati zastajkivanje, zamuckivanje, izbjegavanje govornih smetnji i nepravilnosti,
 - razvoj radoznalosti i interesovanja za upoznavanje neposredne okoline u cilju kontinuiranog bogaćenja rječnika i aktiviranja dječijeg govora,
 - stvoriti uslove da djeca upoznaju najvrednija književna djela, primjerena njihovom uzrastu, iz narodne i umjetničke književnosti jugoslovenskih naroda i narodnosti, takodjer i svjetske, razvoj imteresovanja za knjigu,
 - razvijanje sposobnosti slušanja govora drugih, sistematsko navikavanje da govore u prisustvu drugih, izgradjivanja navika kulture ponašanja,
 - uticati na bogaćenje rečničkog fonda djeteta i pravilno oblikovanje rečenice, ovladavanje gramatički pravilnim govorom i književnim jezikom,
 - postepeno osposobljavanje djece da se samostalnije izražavaju putem govora, da bi preciznije izrazili svoja osjećanja i misli,
 - stvaranje uslova za ispravljanje i usavršavanje govora, time djeci pomoći da steknu emocionalnu stabilnost i da se uspješnije socijalizuju,
 - učiti djecu da pravilno i izražajno pričaju i recituju, razvoj smisla za lepo govorno izražavanje, time uticati na njihov emotivni i moralni razvoj.
 - proširivanje obima rječnika,
 - razgovori u vezi sa sadržajem iz oblasti upoznavanja okoline,
 - tekstovi iz poezije i proze,
 - opisivanje predmeta, pojava, događaja i slika,
 - utvrđjivanje tačnih naziva i izraza predmeta, pojava, osobina, radnji, zanimanja, vremena, prostora, psihičkih stanja i dr.
 - vježbanje pravilnog izgovora i akcentovanja,
 - slušanje i razvijanje ojećaja ljepote slikovitog izražavanja u poeziji i prozi, izražavanje riječima i pokretima, kroz igru,
 - učenje uloga,
 - usvajanje književnog jezika u funkciji pripreme za školu (Isto, 123).

U funkciji adekvatne pripreme djece za polazak u školu, ostvarivanje zadataka razvoja govora u starijoj grupi podrazumijeva *vaspitno-obrazovni rad u tri osnovna pravca*:

- utvrđjivanje, obogaćivanje i aktiviranje rječnika,
- formiranje gramatički pravilnog književnog govora,
- razvijanje i usavršavanje osnovnih oblika usmjerenog govora (Isto).

Zadaci i sadržaji za jezik društvene sredine

(samo za stariju grupu)

U dijelu Programa vaspitno-obrazovne djelatnosti za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu, za stariju grupu djece posebno su razradjeni zadaci i sadržaji za oblast jezika društvene sredine (srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski jezik)

U cilju razvijanja sposobnosti za pravilno i lijepo čitanje i pisanje, kao i razumijevanje najbitnijih zakona jezika u osnovnoj školi, u okviru zanimanja iz srpskohrvatskog jezika organizuju se govorne vježbe za:

- pravilan izgovor,
- usvajanje novih riječi i izraza,
- usvajanje određenih konstrukcija (Isto, 124) .

U cilju ostvarivanja postavljenih zadataka i podsticanja dječijih interesovanja za učenje jezika potrebno je koristiti raznovrsna sredstva (vizuelna i dr.) i sistematski, ponavljanjem i utvrđivanjem, raditi na proširivanju znanja.

Zadaci i sadržaji likovnog vaspitanja

- razvijanje sposobnosti uočavanja bogatstva boja i oblika u vizuelnoj stvarnosti,
- potpunije korišćenje likovnih tehnika i materijala, primjerenih ovom uzrastu,
- razvijanje smisla za sklad, red i mjeru, potrebu za lijepim u svakodnevnom životu,
- razvijanje sposobnosti za vrednovanje sopstvenih radova i radova druge djece,
- razvoj izražajnih i stvaralačkih sposobnosti djece za grafičko, kolorističko i plastično prikazivanje (Isto, 125).

Na kraju ovog Programa vaspitno-obrazovne djelatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini data su uputstva za realizaciju programa za određene oblasti rada (fizičko i zdravstveno vaspitanje, upoznavanje okoline i društvene i prirodne sredine, likovno i muzičko vaspitanje).

Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAPV, iz 1975.godine predstavlja pokušaj dalje razrade zadataka, principa, oblika, sadržaja i aktivnosti koje se mogu organizovati u radu sa djecom do polaska u osnovnu školu. Polaznu osnovu za njegovu izradu predstavljao je program iz 1969. godine.

10. Historijsko – pedagoški kontekst za period od 1996. godine do danas

Višestranački sistem u društveno-političkom životu zemlje uslovio je razmimoilaženja u pogledu interesa i stavova. Razlike su postajale sve veće i širile su se postepeno, ali sigurno. Odražavale su se u svim sferama života ljudi u našoj zemlji, što podrazumeva da su bile evidentne i u oblasti vaspitanja i obrazovanja.

Sigurno je da se ovakva društveno-politička situacija u zemlji odražava na sveukupni razvoj naše zajednice, vukući ga regresivnom linijom unazad. Bez obzira što se javljaju pokušaji naprednih društvenih snaga da se realizuje koncepcija jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja, još uvek je u toj sferi prisutan diskontinuitet u pogledu ostvarivanja utvrdjenih ciljeva i zadataka u okvirima jedinstvenog sistema (Kopas-Vukašinović, 2004, 156).

Nedovoljno konkretizovane funkcije stupnjeva u sistemu vaspitanja i obrazovanja, postojeće tradicionalne razlike medju njima, nedovoljna saradnja i nemogućnost postupnog i sistematičnog kritičkog sagledavanja i prenošenja iskustava i mogućih rešenja iz drugih zemalja, sve su to problemi koji danas onemogućavaju ostvarivanje povezanosti i kontinuiteta u postojećem sistemu.

U savremenoj pedagoškoj teoriji i vaspitnoj praksi danas se sve više razmatraju mogućnosti organizovanja vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi. Savremene strategije u ostvarivanju ciljeva predškolskog vaspitanja i obrazovanja podrazumevaju odnos prema detetu kao osnovnoj odrednici programa. Na taj način javlja se zahtev za koncipiranje programa rada sa decom koji će biti fleksibilniji, kreativniji, podređen individualnim svojstvima i potrebama dece.

Činjenica je da ovakva koncepcija bitno utiče na promene u filozofiji vaspitanja, što podrazumeva slobodu u predškolskim ustanovama, mogućnosti redefinisanja ciljeva, zadataka, metoda, oblika i sredstava vaspitanja i obrazovanja. Radi ostvarivanja emancipatorskog cilja vaspitanja teži se slobodi, u funkciji celovitog razvoja svih potencijala deteta.

Danas, u domaćoj i stranoj savremenoj literaturi često nailazimo na termin otvoreno vaspitanje, što podrazumeva primer programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u kojem se u prvom planu nalaze deca. Time je označen pedagoški pravac koji insistira na korenitim promenama filozofije vaspitanja. To podrazumeva i otvorenost prema promenama, odnosno redefinisanje ciljeva, zadataka i metoda vaspitanja i obrazovanja u čitavom sistemu, čime se ukazuje na značaj otvorenosti u prostoru, vremenu, programu i odnosima vaspitača i dece, sve s ciljem podrške sveukupnom razvoju deteta.

Novim Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja («Službeni glasnik RS» br. 62/03.) danas se nastavlja započeta reforma ovog sistema, s ciljem da se stvore optimalni uslovi za razvoj svakog pojedinca. Prema čl.68. ovog zakona predškolsko vaspitanje i

obrazovanje ostvaruje na osnovu predškolskog programa, koji donosi dečiji vrtić, u skladu sa opštim osnovama predškolskog programa. Dalje je istaknuto da se predškolskim programom utvrđuju ciljevi, vrste, obim, oblici i trajanje vaspitno-obrazovnog rada. U okviru predškolskog programa se mogu ostvarivati i posebni programi, prema mogućnostima ustanove, u skladu sa potrebama i interesovanjima dece, njihovih roditelja i društvene zajednice.

Polazeći od aktuelne filozofije vaspitanja i njene humanističke orijentacije, prilikom izrade programa neophodno je tražiti polazišta ne samo u sistemima pedagoških i drugih vrednosti u društvu, nego i u sveopštem nacionalnom programu i aktuelnoj politici koja se vodi u društvenoj zajednici u određenom periodu. Različitosti funkcionalnog i humanističkog pristupa vaspitanju danas nameću egzistencijalno pitanje. Čime se treba rukovoditi u planiranju, ostvarivanju i vrednovanju vaspitno-obrazovnog rada, da li programskim zadacima ili decom?

Rukovodjeni ovom dilemom, tvorci aktuelnih programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja kod nas su sačinili Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece izrasta od tri do sedam godina, koje se zasnivaju na zajedničkim elementima razvoja deteta, kao fizičkog, sazajnog, socijalnog i afektivnog bića, koje je aktivno u procesu vaspitanja. Takodje se zasnivaju i na otvorenosti i slobodi stvaralačkog vaspitno-obrazovnog procesa u predškolskim ustanovama i drugim institucijama koje se bave predškolskim vaspitanjem. Autori programa naglašavaju potrebu autonomnosti u programiranju, ostvarivanju i vrednovanju predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Na taj način jedinstvena i celovita koncepcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Osnovama programa je razradjena u dva modela-model A i model B, koji predstavljaju osnove za izradu svih specijalizovanih programa, za različite oblike predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U predškolskim ustanovama izbor između ovih modela može se vršiti na nivou svakog posebnog objekta, nakon stručne rasprave o razlikama među njima, polazeći od dotadašnjih iskustava nosilaca realizacije programa i procene njihovih prednosti i nedostataka.

Treba naglasiti da su u Osnovama programa predstavljeni samo delovi sadržaja modela B. Kompletna njegova koncepcija data je u nezvaničnom dokumentu, Modelu osnova programa vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom i Metodičkim uputstvima za Model B- I, II i III deo. U daljem tekstu sledi uporedno predstavljanje ovih modela, kroz zvanične Osnove programa i pomenuta nezvanična dokumenta.

10.1. Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja djece uzrasta od tri do sedam godina, «Prosvetni pregled», Beograd, 1996. godine

Na osnovu člana 44. st.3. i člana 55. st.1. *Zakona o društvenoj brizi o deci* («Službeni glasnik RS», br. 49/92, 29/93, 53/93, 67/93, 28/94, 47/94 i 25/96), Ministar prosvete *prof. dr Dragoslav Mladenović* doneo je *Pravilnik o Osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja*.

Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja su podzakonski akt, stručni dokument kojim , kako je istaknuto, država formuliše svoje stavove o vaspitanju i obrazovanju predškolske dece i predstavlja osnovu za društveno vrednovanje i finansiranje ove delatnosti. Zasnovane su na zajedničkim elementima razvoja deteta, otvorenosti i slobodi stvaralačkog vaspitno-obrazovnog procesa u predškolskim i drugim institucijama koje se bave predškolskim vaspitanjem.

U uvodnom dijelu ovog dokumenta predstavljena je jedinstvena i cjelovita koncepcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja djece uzrasta od tri do sedam godina. U razmatranjima se polazi od konstatacije da je pomenuto vaspitanje i obrazovanje zasnovano na naučnim i stručnim dostignućima. Kao takvo ono predstavlja integralni dio sistema vaspitanja i obrazovanja kod nas i sistema društvene brige o djeci.

Polazeći od razvojnih specifičnosti djece predškolskog uzrasta, u *Osnovama programa* je istaknuta potreba autonomnosti u programiranju, ostvarivanju i vrednovanju predškolskog vaspitanja i obrazovanja, a takodje i prava roditelja na aktivno učešće u vaspitanju dece u dečijem vrtiću (pravo izbora ustanove, programa vaspitno-obrazovnog rada, organizacionih oblika, direktno uključivanje u vaspitno-obrazovni proces,...).(Kopas-Vukašinić, 2004, 158)

Kao što je istaknuto, *Primena Osnova programa* podrazumeva poboljšanje osnovnih uslova za rad u dečijim vrtićima, utvrđivanje pedagoških standarda prema mogućnostima društva i roditelja dece, odnosno, podizanje nivoa stručne osposobljenosti i motivacije za rad pedagoških radnika u predškolskim ustanovama.

U *Osnovama programa* se dalje naglašavaju **funkcije predškolskog vaspitanja i obrazovanja**. Neophodno je obezbediti *ostvarivanje prava dece i zadovoljavanje njihovih potreba*, kao i potreba njihovih porodica i društva u celini. Jedino na takav način deca će se osećati prihvaćena i voljena u sredini u kojoj žive, a koja im omogućava pravilan rast, razvoj i učenje.

Kao sledeća funkcija ističe se da je predškolsko vaspitanje i obrazovanje *nastavak i dopuna porodičnom vaspitanju*, u uslovima prilagodjenim svakom detetu, njegovim mogućnostima, interesima i razvojnim potrebama.

Kao prvi dio sistema vaspitanja i obrazovanja, predškolsko vaspitanje i obrazovanje ima i funkciju *pripremanja deteta za školu i sistematsko obrazovanje*.(Isto) .

Sljedećom, *kompensatorskom funkcijom* vrše se pokušaji ublažavanja razlika među decom, pre svega iz socijalno i kulturno-ekonomski uskraćenih sredina.

Jedna od funkcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja podrazumijeva *primjenu odgovarajućih korektivnih postupaka*, vaspitanje, brigu i *povećanu društvenu pomoć djeci ometenoj u razvoju*.

U okviru funkcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja zacrtano je da se, kroz posebne vaspitne postupke, u njemu moraju stvarati mogućnosti za *ispoljavanje i razvijanje stvaralačkih sposobnosti darovite djece*.

Kada je reč o **shvatanju djeteta i njegovog razvoja**, *Osnove programa* se temelje na *humanističkom shvatanj prirode djeteta, odnosno njegovog fizičkog i duhovnog razvoja*. Istaknuto je da se dijete mora posmatrati kao vrijednost sama po sebi, sa određenim pozitivnim razvojnim potencijalima, te da je stoga činilac sopstvenog razvoja, socijalizacije i vaspitanja. Humanističko shvatanje prirode djeteta podrazumijeva njegovu dijalektičku prirodu, čime se ono određuje kao aktivno, interaktivno i kreativno biće (Isto, 159).

«*Osnove programa* polaze od djeteta kao fizičkog, sazajnog, socijalnog i afektivnog bića, koje je aktivno u procesu vaspitanja» (*Osnove programa*: 1996, 7) Istaknuto je da se stoga proces vaspitanja temelji na pozitivnoj dječijoj motivaciji, vaspitno-obrazovnim programima koji uvažavaju uzrasne i razvojne mogućnosti djeteta, kao i na evaluaciji postignuća.

Polazeći od *poštovanja djetetove ličnosti*, kroz vaspitno-obrazovni rad treba nastojati da djeca, samostalno i kroz socijalne odnose sa vršnjacima i odraslima, prihvate i razvijaju svoje osobenosti, kojih su postala svjesna.

Prema Osnovama programa vaspitači i roditelji djece ranih uzrasta pomažu, podržavaju ih i usmjeravaju, prilagodjavanjem sadržaja dječijim mogućnostima, uklanjanjem prepreka za ostvarivanje dječijih aktivnosti, ohrabrivanjem i vođenjem djetete kroz njegove samoaktivnosti.

Prema *Osnovama programa* predškolsko vaspitanje i obrazovanje se određuje kao «*očuvanje, podsticanje i oplemenjivanje spontanih stvaralačkih mogućnosti i svojstava predškolskog djeteta, zahijtevajući obezbjedjivanje uslova za normalan fizički, intelektualni, socijalni, emocionalni i moralni razvoj*» (Isto, 8).

U daljem tekstu *Osnova programa* istaknuta su **načela za izbor metoda vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom djecom**. Pri tome se naglašava da je za razvoj

predškolskog djeteta od posebnog značaja njegova *igra, odnosno igranje, njegova igračka djelatnost*.

Vodeća uloga igre u razvoju predškolskog djeteta u *Osnovama programa* je predstavljena kroz niz njenih karakteristika (sloboda, spontanost, pretvaranje sopstvenog iskustva u nešto zamišljeno, istraživanje i eksperimentisanje, svrshodnost igre, igra kao oblik učenja).

Zbog navedenog značaja i karakteristika dječije igre dalje je istaknuto da za realizaciju Osnova programa poseban značaj ima sistem igara, njihov razvoj i bogaćenje (kultivisanje), kroz fleksibilnu unutrašnju organizaciju predškolske ustanove (Kopas-Vukašinović, 2004, 159).

Jedinstvena i cjelovita koncepcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Osnovama programa je razradjena u dva modela: **model A i model B**.

Prema *Osnovama programa Model A* «je otvoren sistem predškolskog vaspitanja i obrazovanja i sadrži: polazište programa, ciljeve, načela, planiranje i evaluaciju vaspitno-obrazovnog rada i ulogu vaspitača kao praktičara, kreatora, istraživača sopstvene prakse.» (Osnove programa: 1996, 11). Ovaj model pripremila je *dr Mirjana Pešić* sa saradnicima (Mara Šain, Mirjana Marković, Slavica Čarapić i dr.) Uputstva za realizaciju ovog modela predstavljena su u priručniku pomenutih saradnika, pod nazivom «*Korak po korak u Osnove programa*»

Prema *Osnovama programa Model B* «... se oslanja na pozitivna iskustva vaspitno-obrazovne prakse i sadrži: načela, ciljeve, sistem aktivnosti, organizaciju života i vaspitno-obrazovnog rada, saradnju sa porodicom i lokalnom zajednicom.» (Isto, 11). Osnivač ovog modela programa vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom djecom je *dr Emil Kamenov*. Metodicka uputstva za realizaciju Osnova programa po Modelu B autor predstavlja kroz tri djela *Metodike* (Isto, 160).

U dokumentu se dalje naglašava da se u predškolskim ustanovama izbor između pomenutih modela vrši na nivou svakog objekta posebno, a ne na nivou cijele predškolske ustanove. Pri tome se mora voditi računa o prethodnom iskustvu onih koji se opredeljuju, procijeniti prednosti i nedostaci, evidentirati probleme koji proističu iz organizacije aktivnosti prema izabranom modelu, odnosno načine rešavanja pojedinih pitanja u okviru izabranog modela.

Ovaj dokument predstavlja osnove za izradu svih specijalizovanih programa za rad sa djecom u predškolskim ustanovama, primjerenih konkretnim uslovima i potrebama djece. U vezi sa tim, sastavni dio Osnova programa predstavljaju i sadržaji koji se odnose na vaspitno-obrazovni rad s djecom predškolskog uzrasta na jezicima nacionalnih manjina.

Prema *Osnovama programa* time se pružaju mogućnosti djeci u višekulturnoj sredini da usvoje oblike komuniciranja koji se djelimično razlikuju od onih koje usvajaju djeca u

jednojezičnoj sredini. U tekstu su dalje istaknute sljedeće karakteristike ovakvog pristupa u vaspitno-obrazovnom radu sa predškolskom djecom:

- aktivnosti na nematernjem jeziku se tematski povezuju sa aktivnostima na maternjem jeziku;
- jezik se uči u komunikativnim situacijama, najčešće kroz igru;
- jezik se upotrebljava u interakciji djece i vaspitača;
- aktivnosti na nematernjem jeziku su dinamične, npr. motoričke aktivnosti prate govorne, a vaspitač u toku jedne aktivnosti više puta mijenja oblike rada (Kopas-Vukašinović, 2004,160)

Osnove programa propisuju *vođenje pedagoške dokumentacije* (radna knjiga za vaspitače i druga propisana evidencija).

Na kraju ovog dokumenta ukazuje se na *Program uvodjenja, praćenja i evaluacije Osnova programa*, koji predstavlja dokument Ministarstva prosvjete, cjelovito i dugoročno koncipiran. Kao takav, on obuhvata sljedeće aktivnosti:

- sistem permanentnog usavršavanja vaspitača, stručnih saradnika, direktora, nadzornika, samostalnih stručnih saradnika, u duhu Osnova programa;
- program publikacija, sačinjenih takodje u duhu *Osnova programa*;
- podstisanje proizvođača didaktičkog materijala, igračaka, pribora i opreme na proizvodnju istih, u funkciji ostvarivanja Osnova programa;
- izradu projekata evaluacije *Osnova programa*.(Isto, 161).

Radi lakšeg praćenja i komparacije, u daljem tekstu pokušaćemo da uporedo predstavimo sadržaj oba modela, prema *Osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja djece uzrasta od tri do sedam godina.*, Nakon toga ćemo dati prikaz njihovih koncepcija prema Osnovama programa i metodičkim uputstvima za njihovu realizaciju. Pri tome napominjemo da su u Osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja djece uzrasta od tri do sedam godina predstavljeni samo dijelovi sadržaja Modela B. Istaknuto je da je njegova kompletna koncepcija data u *Modelu osnova programa vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom djecom*, sa metodičkim uputstvima za njegovu realizaciju.

10.1.1. Polazišta programa prema modelu A

Za ovaj model, koji predstavlja koncept programa otvorenog sistema vaspitanja i obrazovanja i polazi od djeteta kao nedeljive dinamične ličnosti, u Osnovama programa su

istaknuta njegova polazišta. S obzirom da su ona pobrojana u odnosu na dijete i predškolsku ustanovu, izdvajamo, bez prioriteta neka od njih:

- Dijete ima potrebu i pravo da bude ono što jeste, da raste i razvija se.
- Dijete je jedinstveno biće čiji razvoj se ne ostvaruje izdvojenim djelovanjem u odnosu na pojedine aspekte razvoja.
- Dijete uči i razvija se sopstvenim tempom.
- Kao socijalno biće ono ima potrebu da se druži sa odraslima, vršnjacima i decom drugih uzrasta.
- Dijete ima urođenu motivaciju da uči i saznaje (putem interakcije sa socijalnom i fizičkom sredinom) , pri čemu se na učenje gleda kao na proces izgradjivanja, a ne usvajanja znanja.
- Igra je posebno značajna aktivnost za dijete, predstavlja način izražavanja i specifičan oblik njegovog učenja.
- Vaspitni postupak u predškolskoj ustanovi polazi od poštovanja djeteta kao osobene ličnosti.
- Predškolska ustanova mora da obezbjedi dovoljno prostora, sredstava i povoljnu klimu za igru djeteta i njeno kultivisanje (Kopas-Vukašinović, 2004, 162).

10.1.2. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje i njegove funkcije prema modelu B

Polazeći od istaknute potrebe za optimalnim i harmoničnim razvojem psihičkih, duhovnih i fizičkih svojstava i potencijala ličnosti, autor ovog modela ukazuje na funkcije kojima se institucionalnim predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem obezbjedjuje:

- zadovoljavanje dječijih i društvenih potreba i ostvarivanje njihovih prava,
- aktivno učestvovanje djeteta u zajednici djece slične sebi, u uslovima koji su mu prilagodjeni, njegovim mogućnostima, interesima i razvojnim potrebama,
- odgovarajući fond znanja i stepen razvijenosti sposobnosti i navika djeteta, odnosno njegovu psihološku, fizičku, socio-emocionalnu i dr. spremnost da prihvati obaveze i zadatke koja mu škola postavi (pripremna funkcija za školu),
- dopunu porodičnom predškolskom vaspitanju, u smislu staranja o djeci za vrijeme radnih i drugih obaveza roditelja,
- pružanje pomoći porodici u vaspitanju djece, unapredjivanje pedagoško-psihološke kulture roditelja,

- socijalno ili zaštitno djelovanje predškolske ustanove, koje je potrebno djeci iz porodica koje su uskraćene kulturno, ekonomski, obrazovno, zdravstveno,... (kompenzatorska funkcija),
- društvena pomoć i zaštita potrebna djeci ometenoj u razvoju,
- podsticanje razvoja i iskorišćavanje postojećih razvojnih potencijala djece sa povećanim razvojnim mogućnostima (Isto).

Organizacija života i vaspitno – obrazovnog rada (Model B)

Prema Modelu B organizacija života i vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi podrazumijeva plansko rasporedjivanje prostora, sredstava i materijala, vremena i aktivnosti djece, kao i njihovo strukturiranje u vaspitne grupe. Prvi dio metodičkih uputstava za ovaj model detaljno razradjuje pomenute vidove organizacije, kroz sljedeće sadržaje:

- Funkcije organizacije i zahtjevi za njeno uspešno ostvarivanje,
- Uticaj lokalnih razlika na organizaciju života u ustanovi,
- Uredjivanje i opremanje prostora s obzirom na aktivnosti djece (uredjivanje enterijera i eksterijera),
- Vremenski raspored-režim dana,
- Specifičnost rada u mješovitim vaspitnim grupama,
- Organizacija života u nekim od ostalih oblika okupljanja predškolske djece (Kopas-Vukašinović, 2004, 169).

10.1.3. Uloga vaspitača u organizaciji vaspitno – obrazovnog procesa (prema Modelu A i Modelu B)

Prema Modelu A, u skladu sa njegovim ciljevima i načelima, uloga vaspitača je određena u dva pravca:

- **stvaranja uslova za kvalitetan život, učenje i razvoj djece**, kroz organizovanje fizičke sredine (prostora, sredstava i materijala) i organizovanje socijalne sredine (način grupisanja djece, vremensku organizaciju života u ustanovi i van nje, stvaranje opšte socijalne klime) i
- **direktno podsticanje razvoja djece i njihovo učenje** (pružanjem podrške, pomoći i informacija, dogovaranje i učestvovanje u zajedničkim aktivnostima, modelovanje

ponašanja, postupaka i tehnika, predlaganje aktivnosti i načina rada, pružanje povratne informacije).

Prema Modelu B uloga vaspitača u organizaciji vaspitno-obrazovnog procesa se razmatra kroz sljedeće sadržaje:

- **Kvalitet emocionalne veze vaspitač-dijete** (vaspitač kao dobar organizator, njegov elastičan u pristupu djeci i zahtjevima koje im postavlja, uspostavljanje bogatog i sadržajnog, prijateljskog i saradničkog emocionalnog odnosa sa djecom),
- **Vrste autoriteta vaspitača** (autoritaran, anarhičan i demokratski tip vaspitača, u odnosu na rasporedjivanje prava i dužnosti između njega i djece) i
- **Učešće vaspitača u aktivnostima djece** (zadovoljavanje dječijih potreba i pomaganje da se sve više oslanja na sopstvene snage, izazivanje, podsticanje, usmjeravanje i bogaćenje dječije aktivnosti)(Isto)

10.1.4. Programiranje, planiranje i evaluacija vaspitno – obrazovnog rada (prema Modelu A i Modelu B)

Prema *Modelu A* planiranje vaspitno-obrazovnog rada je uslovljeno: opštom koncepcijom vaspitanja, organizacijom života u predškolskoj ustanovi, dužinom boravka dece, formiranjem vaspitnih grupa i strukturom prostora. Istaknuto je da se planiranje odvija na tri nivoa: na nivou vaspitne grupe, nivou manje grupe dece i nivou individualnog deteta. Prema ovom modelu plan predstavlja »hipotezu koja sadrži predloge za vaspitne akcije sa pretpostavljenim (željenim, očekivanim) efektima.« (Osnove programa: 1996, 19).

Naglašeno je da planiranju vaspitno-obrazovnog rada prethodi sistematsko praćenje, odnosno, posmatranje, slušanje, spremnost i sposobnost da se svako dete upozna i razume. Stoga se planira na osnovu uočenih interesovanja deteta, problema ili uočenih teškoća.

«U otvorenom sistemu vaspitanja detaljan program učenja i obrazovanja nije dat unapred, već nastaje u interakciji dece, odraslih i sredine u kojoj borave. Stoga je planiranje kontinuiran proces, sastavni deo vaspitne prakse, a ne formalan, unapred dat i svrha sam sebi.» (Isto).

U *Modelu A* je dalje istaknuto da je u planiranju važno dosledno slediti ciklus:

- posmatranje (upoznavanje i razumevanje dece),
- planiranje (na osnovu opaženog i procenjenog),
- delanje (direktne i indirektno intervenbcije vaspitača) i
- praćenje i procena efekata delovanja (što predstavlja osnovu za dalje planiranje).

U skladu sa koncepcijom vaspitanja i obrazovanja Osnova programa, ukazuje se na značaj tematskog planiranja (rad po projektima ili centrima interesovanja). Istaknuto je da je vaspitno-obrazovni rad moguće planirati i po vaspitno-obrazovnim oblastima, odnosno rukovodeći se interdisciplinarnim pristupom (aktivnosti iz više različitih područja-oblasti). Evaluacija se u ovom modelu određuje kao sredstvo i put profesionalnog razvoja, odnosno, sastavni deo učenja i usavršavanja pedagoškog radnika (vaspitača). Ona ima pedagošku svrhu i opravdanje samo ako doprinosi samoevaluaciji onoga koji se vrednuje i onoga koji procenjuje, a samoevaluacija se tumači kao procena odnosa između namere vaspitača, njegovog delovanja i postignutih efekata.

Kada je reč o izboru i planiranju sadržaja obrazovanja u *Modelu A* se učenje određuje kao proces aktivne konstrukcije i rekonstrukcije znanja. Istaknuto je da «početak bilo kog učenja nije neznanje već prethodno znanje, rezultat ranijih iskustava i učenja» (Isto, 21). U takvom procesu učenja vaspitač nije direktan izvor znanja, nego se naglašava njegova uloga posrednika i pomagača.

Razrada Modela A u Osnovama programa završava se isticanjem sledećih uslova za njegovu realizaciju :

- dovoljno vremena,
- obuka vaspitača (instruktivni seminari),
- akciona istraživanja na nivou predškolskih ustanova,
- stalna stručna pomoć i
- dalji razvoj teorijskih shvatanja o otvorenom sistemu predškolskog vaspitanja i obrazovanja. (Kopas-Vukašinović, 2004, 170)

U prvom dijelu metodičkih uputstava za *Model B* posebno je razradjen deo koji se odnosi na programiranje, planiranje i evaluaciju. U ovom delu data je i koncepcija radne knjige za vaspitače (izgled radne knjige, uputstvo za njeno vodjenje i sl.).

Autor *Modela B Osnova programa* naglašava da je funkcija svakog, pa i ovog programa, da bude jasno uputstvo za planiranje, programiranje i vrednovanje vaspitno-obrazovnog rada, u skladu sa specifičnostima ustanove, potrebama dece, roditelja i društvene zajednice.

Osim ove, istaknute su i druge funkcije *Osnova programa*, po kojima je koncipiran *Model B*, kao što su:

- objedinjavanje i stvaranje zajedničke osnove, ciljeva, zadataka, sadržaja, metoda i oblika za sve vrste predškolskih insitucija, na izvesnom nivou opštosti,
- ostvarivanje postupnosti i kontinuiteta u ciljevima i aktivnostima sistema,

- s obzirom da predviđene aktivnosti nisu detaljno programirane, nego su date orijentaciono, vaspitač ih odabira, konkretizuje i razradjuje polazeći od vaspitno-obrazovnih mogućnosti i interesovanja dece, te na taj način stvara sopstveni program vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom (Isto, 171).

U daljem tekstu ovog modela, koji se odnosi na programiranje, planiranje i evaluaciju, razradjeni su sledeći sadržaji:

- Prednosti tematskog programiranja i planiranja,
- Tematsko programiranje vaspitno-obrazovnih sadržaja,
- Vaspitno-obrazovni ciljevi kao polazište za programiranje,
- Djeca i njihovo okruženje kao polazište za programiranje,
- Naučni sadržaji kao polazište za programiranje,
- Tematsko planiranje sadržaja i aktivnosti i
- Razne vrste rasporeda vaspitno-obrazovnih sadržaja (Isto).

Prema Modelu B evaluacije rada vaspitača vrši se u odnosu na stepen ostvarivanja vaspitno-obrazovnih ciljeva i njen smisao jeste da se utvrdi šta vaspitač ostvaruje uspešno, odnosno, šta bi mogao da obavlja još uspešnije.

Autor ovog modela ističe da se za predmet evaluacije rada vaspitača mogu uzimati samo oni elementikoji se mogu sistematski utvrđivati i pratiti (njegovi stručni kvaliteti i lične osobine, vaspitno-obrazovni proces kojim vaspitač podstiče dečiji razvoj i učenje, ostvaruje programske aktivnosti, načini na koje se odnosi prema deci i dr.).

Istaknuto je da evaluacija podrazumeva i samoocenjivanje vaspitača, u cilju postizanja boljih rezultata u radu sa decom u narednom periodu.

Kada je reč o evaluaciji rada vaspitača, ona se u *Modelu B* razmatra kroz sledeće sadržaje:

- Stručni kvaliteti i ličnost vaspitača,
- Podsticanje dečijeg razvoja i učenja,
- Ostvarivanje programskih aktivnosti,
- Odnosi vaspitača sa djecom,
- Uticanje na dečije ponašanje,
Organizacija života i rada u vaspitnoj grupi,
- Teškoće na koje vaspitač nailazi u radu i

- Tekuća evaluacija (Isto,171).

Konkretizacija *Modela B* u *Osnovama programa* završava se informacijama o zahtevima i mogućnostima povezivanja predškolske ustanove sa lokalnom društvenom zajednicom, kroz tri vida saradnje:

- saradnja sa porodicom,
- saradnja sa školim i
- saradnja sa lokalnom zajednicom. (Isto).

Predstavljanje metodičkih uputstava za model B osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja djece od tri do sedam godina

Već je istaknuto da je u *Osnovama programa* samo delimično predstavljen sadržaj *Modela B*, koji pored *Modela Osnova programa vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom* obuhvata i tri dela metodičkih uputstava za njegovu realizaciju.

Neki od sadržaja ovih uputstava su do sada u našem radu predstavljeni kroz *Osnove programa*, uporednim prikazivanjem koncepcije oba modela.

Oslanjajući se na pozitivna iskustva vaspitno-obrazovne prakse, autor *Modela B* razradjuje metodička uputstva za njegovu adekvatnu primenu.

U prvom delu metodičkih uputstava, pored pomenutih sadržaja koji se odnose na organizaciju života i rada u predškolskoj ustanovi, ulogu vaspitača u organizaciji vaspitno-obrazovnog procesa, programiranje, planiranje i evaluaciju, autor razmatra pitanja vezana za vaspitanje i obrazovanje dece ranih uzrasta, karakteristike psihofizičkog razvoja dece predškolskog uzrasta, posmatranje dečjeg ponašanja i praćenje razvoja (Isto, 172).

U drugom dijelu metodičkih uputstava za realizaciju *Modela B* autor razmatra pitanja vezana za vrste dečjih igara, njihovu pripremu i organizaciju, ulogu vaspitača u njima i dr.

Treći dio metodičkih uputstava odnosi se na pripremu dece za školu u najstarijoj grupi dečjeg vrtića.

Metodička uputstva za *Model B Osnova programa* razradjuju aktuelnu koncepciju predškolskog vaspitanja i obrazovanja u našem sistemu.

Zasnovana na dugogodišnjim stranim i domaćim iskustvima, predstavljaju osnovu za konkretizaciju utvrđenih ciljeva, zadataka, sadržaja i aktivnosti.

Razradjujući ih po delovima i bitnim segmentima organizacije vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama, autor *Modela B* je imao nameru da kroz *Model Osnova programa*

i uputstva za njegovu realizaciju ponudi vaspitačima detaljno razradjen sistem aktivnosti, medju kojima vaspitač može da bira ili da pronalazi nove., polazeći od ciljeva vaspitanja i obrazovanja, odnosno, potreba i mogućnosti svakog deteta u vaspitnoj grupi (Isto).

11. KULTURNO – PROSVJETNE PRILIKE I ŽIVOT MUSLIMANA – BOŠNJAKA SANDŽAKA OD ODLASKA TURAKA PA DO POČETKA DRUGOG SVJETKOG RATA

Treba na početku spomenuti da začeci organizovane školsko-prosvjetne djelatnosti muslimanskog stanovništva na teritoriji Sandžaka i ostalih dijelova Srbije i Crne Gore, u periodu Osmanskog carstva, vezani su nešto više za pojavu i razvoj muslimanskih škola-mekteba i medresa. Bošnjaci-Muslimani su svoje obrazovanje sticali u džamijama i tu treba tražiti začetke njihovog školstva (Crnovršanin, 2001, 163) .

U historijsko-pedagoškoj literaturi i u raznim, do sada publikovanim radovima, posebno u onim u kojima ima podataka o školama i obrazovanju u prošlosti Sandžaka pa i u nekim značajnim osmanlijskim izvorima koji su starijeg datuma kao što su: defteri (popisi, bilježnice, imeničke knjige u Osmanlijskom carstvu), vakufname ili vakfije, odnosno, isprave o zavještanju nekog dobra u vjerske, prosvjetne, socijalne, zdravstvene i druge svrhe, (Šabanović, 1952, 5) zbirke važnijih orijentalnih (tursko-arapskih) rukopisa, natpisi, najčešće na arapskom jeziku koji su sačuvani na pojedinim džamijama, i medresama, na ponekom nadgrobnom spomeniku, itd., u salnamama (statističkim godišnjacima ili kalendarima) u kojima ima više gradje o školama u pojedinim sandžacima, kazama, pa i mjestima, kao i u drugim važnim dokumentima, mogu se naći podaci o muslimanskim školama u Sandžaku (Dudić, 2006, 58). Za ovaj sistem školstva prvenstveno su značajne oporuke pojedinih imućnih zavještača. Od osnivanja vilajeta, među njima i Bosanskog - kome je pripadao Sandžak, (a koji je u poznijem periodu, tačnije od 1878. do 1912. godine, pripojen Kosovskom vilajetu), ima vrijedne gradje o školama, učenicima i nastavnom kadru u navedenim turskim statističkim dokumentima. Bliže nastavne sadržaje i načine rada u tim školama moguće je utvrditi uz pomoć obimne literature o mektebima, medresama i drugim turskim školama u raznim mjestima u doba Osmanskog carstva, kao i zahvaljujući činjenici da je turski školski sistem sve do druge polovine XIX vijeka ostao u cjelosti neizmijenjen. Ta literatura i oporuke zavještača imaju tim veću ulogu, jer islamske škole nigdje, pa ni u Sandžaku, "nisu vodile ljetopise, ni druge administrativne knjige iz kojih bi se mogli crpiti potrebni podaci" (Ćurić, 1965, 12) .

11.1. Sibjan-mektebi u Sandžaku

Nakon osvajanja ovih prostora, Turci su u ove krajeve prenijeli pojedine islamske tekovine koje su primili od Arapa i Perzijanaca. Među tim tekovinama ističu se islamske škole, koje kao i džamije, susrećemo od samog početka. Prateći historijski razvoj Sandžaka kroz izvorna dokumenta, možemo zaključiti da su prve generacije mladih Sandžaklija svoje

početno obrazovanje sticali u sibjan-mektebima. Ovaj tip škola bio je prisutan u svim gradovima na području Sandžaka kao i u većini sela. U njima, kao u početnim školama, sticalo se početno vjersko obrazovanje i većina njih se nalazila u okviru džamijskog prostora. Prvi takav mekteb sagrađen je 1461. godine, a nalazio se uz džamiju Gazi Isa-bega Ishakovića u Novom Pazaru.³ Sadržaj same vakufname nije nam poznat, tako da o nastavnoj komponenti i detaljima mektebske nastave ne bismo mogli govoriti.⁴ Ovaj mekteb je prva prosvjetna ustanova u ovom dijelu Balkana na čijim temeljima je podignuta zgrada islamskih ustanova 1935. godine. Godine 1948. ova je zgrada oduzeta od pravog vlasnika - Islamske zajednice, da bi nakon nezakonitog pokušaja prodaje, 2006. godine, bila ponovo vraćena prvobitnom vlasniku – Islamskoj zajednici. Mešihat IZ- e Sandžaka je u julu mjesecu⁵ 2006. godine, donio odluku da u ovoj zgradi bude smješten Fakultet za islamske studije, koji je pod imenom Islamska pedagoška akademija formiran 2001. godine i kao takav predstavlja prvu visokoškolsku matičnu ustanovu u Sandžaku. Takodjer, bitno je spomenuti i mekteb uz Altun-alem džamiju u Novom Pazaru, koji spada među najstarije mektebe na području bosanskog pašaluka (a o kome ćemo kasnije nešto više kazati). Sudeći po imenima i zvanjima u vakufnamama iz ovog perioda, možemo konstatovati da je na ove prostore sa osmanskim vojskom došao i znatan broj obrazovanih ljudi - kadija, imama, šejhova. Među svjedocima vakufname Isa-bega (sina Ishak-bega) iz 1462. godine nalazi se mevlana Šemsuddin - kadija iz Višegrada, mevlana šejh Alijuddin - kadija u Selacu, mevlana Sulejman - fakih (sin Ivadov), mevlana Muhjuddin (sin Muhammedov), mevlana Ejrup - imam, Alija – fakih, itd (Kasumović, 1992, 159).

S obzirom da je veći broj imama i muallima došao sa turskom vojskom, to je i problem njihove komunikacije sa stanovništvom na ovim prostorima bio evidentan, zbog nepoznavanja jezika. Indikativan je podatak da je već 1489. godine u Novom Pazaru postojala ulica, tj. mahala prevodilaca, (tzv. Mahalei terdžuman). Jedan dio imama i muslimana bio je porijeklom iz krajeva koji su nešto ranije bili pali pod osmansku vlast gdje su već postojale medrese (Isto).

U Skoplju je već 1448. godine bila formirana prva Isa - begova medresa. Početno vjersko obrazovanje djeca su sticala u sibjan-mektebima, a to su bile najbrojnije škole u to vrijeme, dok se srednjoškolsko obrazovanje sticalo u drugim vjerskim zavodima – medresama kojih je, poslije sibjan mekteba, bilo najviše. Radi višeg vjerskog obrazovanja odlazilo se u Istanbul i druga veća mjesta Turske. Kroz naše mektebe i medrese stoljećima je provijavao vjerski duh. Ove škole su zadržale isti karakter. Čitav niz generacija vaspitavan istim nastavnim metodama i iz istih udžbenika, izašao je iz njih. Od svih škola koje su postojale

³ Opširni katastarski defter za Bosanski sandžak iz 1528. godine, Istanbul; Basbakanlik Osmanli arsivi (BOA) Tapu defter, 24, str. 59-60.

⁴ Ibid., str. 58.

⁵ Arhiva Mešihata Islamske zajednice Sandžaka, septembar, 2006.

na teritoriji današnjeg Sandžaka za vrijeme turske vladavine, najbrojniji su bili mektebi (u narodu su nazivani i mejtefi ili mehtefi). Zapravo, to su sibjan-mektebi što u prijevodu znači „škola za djecu“. Zato se i koriste oba termina – sibjan-mektebi, ili kraće samo mektebi. Osnivani su u skoro svim mjestima i u njima se sticalo osnovno opšte i vjersko obrazovanje (Ćurić, 1965, 1800-1878). Nastajali su, uglavnom, inicijativom pojedinaca. Neki su podizani kao dobrotvorne ustanove pojedinih vakifa (zavještača), koji bi ih i u kasnijem radu finansirali. Ovi mektebi su dobro funkcionirali, imali su određen cilj i bili su dobro posjećeni. (Isto) U nekim manjim mjestima i selima zadugo nije bilo mekteba. Prazninu u vjerskom obrazovanju muslimana koja je zbog toga nastajala, ispunjavale su “putujuće hodže” tzv. sejjar hodže. Oni su, naročito za vrijeme ramazana, dolazili u sela, klanjali teravih-namaz i podučavali svijet ostalim vjerskim dužnostima. Sejjar hodže su, uglavnom, bili softe (učenici medresa). Osim njih bilo je tu i stalnih “putujućih hodža” koji su išli na mjesta gdje nije bilo mekteba i sakupljali oko sebe mušku i žensku djecu od 5 do 7, pa čak i do 20 godina i govorili bi im o vjeri. To bi se održavalo u nekoj od privatnih seoskih kuća. Hodža bi ostajao po nekoliko dana u jednom selu, a potom bi išao u drugo i tako redom. (Isto) S obzirom da su osnivani po želji pojedinaca ili mjesnog stanovništva bez jače državne inicijative i nadzora, mektebi su živjeli samostalnim životom i bili svijet za sebe.⁶ No, ipak, podlogu islamskoj prosvjeti na ovim prostorima davali su mektebi i medrese i tako su igrali veliku ulogu u očuvanju islama. Mektebskom nastavom bilo je obuhvaćeno gotovo cijelo gradsko stanovništvo, i muškog i ženskog spola (Dudić, 2006, 58).

11.1.1. Zabrana rada sibjan-mekteba

Mektebi, kao zaloga za očuvanje identiteta muslimana, direktno su se našli na udaru, odmah nakon odlaska Turaka sa ovih prostora. Kao što je ranije rečeno - da su Bošnjaci Sandžaka prošli kroz vrlo težak period sve od Berlinskog kongresa, sve češće se u tom periodu postavljalo i pitanje rada mekteba. Mektebi su predstavljali ozbiljne smetnje za rad u "redovnoj školi"(Isto). Neki su zatvarani, o čemu je bilo ranije riječi, 1913. neki 1915. godine, pa ponovno otvarani, pa zatvarani. O ovom haotičnom i grčevitom atakovanju na mektebe, slikovito govore razne prepiske i slična arhivska gradja. O radu sibjan mekteba i pokušaju zatvaranja iznosimo neke detalje. Tako je krajem maja 1913. godine, jedna muslimanska delegacija iz Vraneša posjetila Cetinje i kralja Nikolu, koji je odobrio ponovno otvaranje mekteba u bjelopoljskoj oblasti. Ovo je potvrdio i muftija Delević M., koji je posjetio kralja Nikolu juna 1913. godine. Oblasna uprava je dozvolila da se obnovi rad mekteba u bjelopoljskoj oblasti (Kujović, 2006,57). U njima je nastava izvodjena na turskom jeziku i to pod rukovodstvom vjeroučitelja. Time se naglašavao islamski duh i težnja za

⁶ Ibid, str. 35 arhiva Mešihat IZ-e Sandžaka

Cet. od Berane no 148 klasa _113 br. riječi 53 datum 8 sat 11 minut ...114 podne
I pored toga što sam nekoliko puta javljao ipak vlasti u bjelopoljskoj oblasti ne vode računa
već muslimani bez dozvole otvaraju mejtepe.

Skroz sam protivan ovakvom načinu: jer je ubitačno za naš nacionalitet. Zato molim za
naredjenje kako će se postupiti.

V.d Nadzor.

M. Cemović

K. CR. MINISTARSTVO PROSVJETE I CRKV. POSLOVA

BROJ 3518

CETINJE, 25. novembra 1913.g.

hitno

Ministru Unutrašnjih Poslova, Gospodinu Labudu Čupiću

Cetinje

Umoljava se g. ministar da bi preko područnih organa izvidio najbržim putem zašto upravne
vlasti dopuštaju muslimanima da bez pitanja prosvjetnih vlasti otvaraju mejtepe.

Da se po upotrebi ovaj akt povrati Ministarstvu Prosvjete s izvještajem, šta se učinilo.

Ministar

Cet. 25/XI 1913. Prosvjete i Crkv. Poslova

M. Mijušković

KR. CR. MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH DJELA

...115 ODJELJENJE Broj 8671 Cetinje, 25/-XI-1913 god.

G. Ministru Prosvjete i Crkv. Poslova Cetinje

Na osnovu prednjeg predloga naredio sam oblasnoj Upravi u Bijelom Polju, da se nijedan
mejtep ne smije otvoriti bez prethodnog znanja i odobrenja Ministarstva Prosvjete i Crkvenih
Poslova i da svakom takvom otvaranju stane na put.

Ministar Unutr. Djela

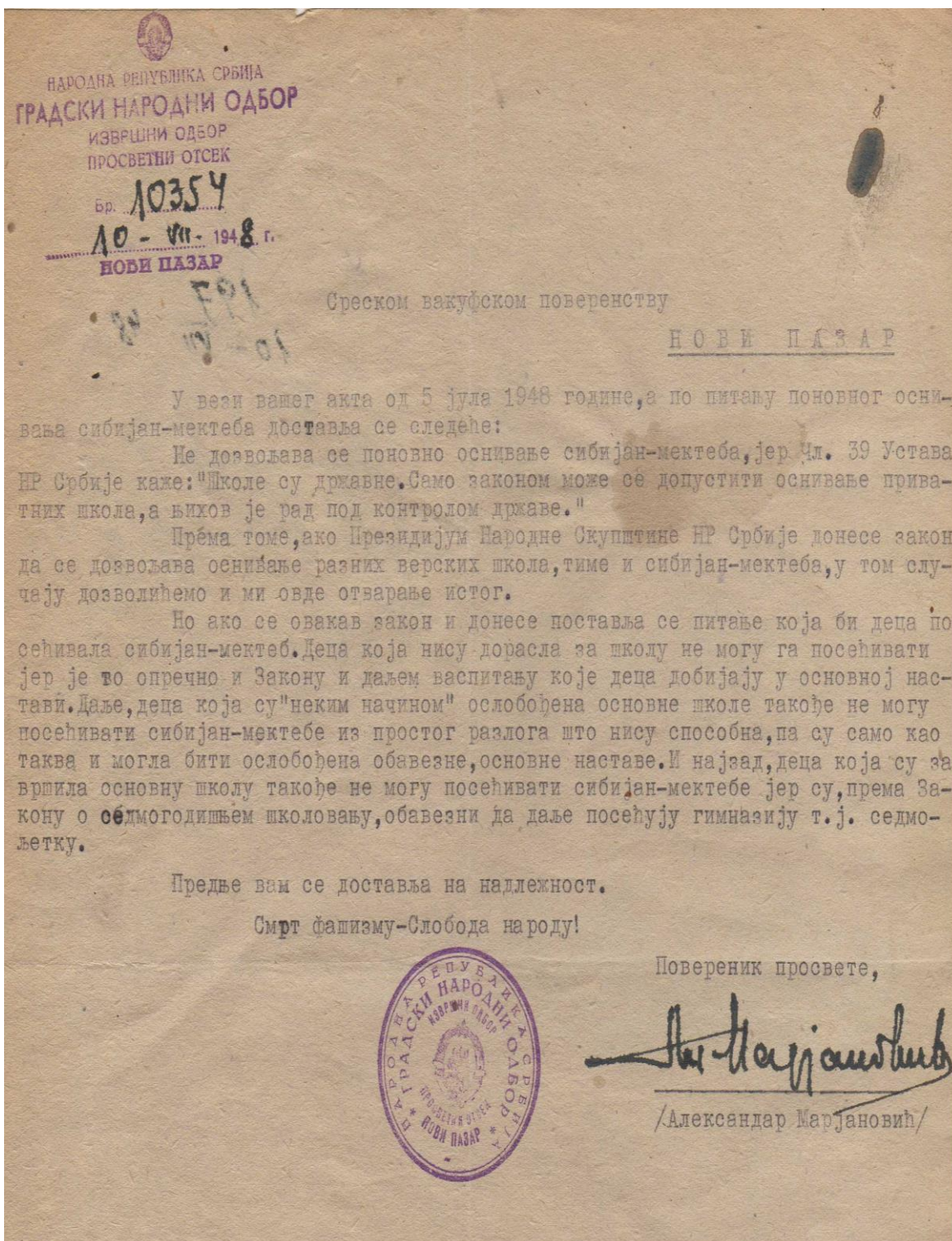
Labud Čupić Cetinje,

26/11. 1913 g.¹¹

1948. godine sresko-vakufsko povjerenstvo Islamske zajednice u Novom Pazaru
uputilo je dopis lokalnim komunističkim vlastima u kojem ih moli da izdaju dozvolu za
otvaranje sibjan mekteba.

Oni odgovaraju da to nije u skladu sa ustavom i odbijaju zahtjev.

¹¹ Državni arhiv Crne Gore – Cetinje, Fond Ministarstva prosvjete i crkvenih poslova br. 2117 (2)

Slika 2. Dopis Sresko-vakufskog povjereništva o Sibjan mektebima

Nakon toga čelnici Islamske zajednice u Novom Pazaru upućuju žalbu na ovu odluku Ministarstvu prosvjete, ali bez uspjeha. Odgovor je identičan.

Narodna Republika Srbija
 MINISTARSTVO PROSVETE
 Br. 67780.
 28-----XII-----1948.god.
 Beograd

Islamsko Starešinstvu za N.R.Srbiju Priština,

Molimo Vas da obavestite Sresko Vakufsko Povereništvo u N.Pazaru da Ministarstvo Prosvete nemože izaći u susret njegovoj molbi i dozvoliti otvaranje "ekjteba kao posebnih škola, jer je to u oprecnosti sa clanom 39.Ustava NRS.

Što se tice izvođenja verske Nastave sa decom Islamske veroispovesti, u tom pogledu se ne pravi nikakva razlika među njima i decom druge veroispovesti.

Smrt fašizmu _____ Sloboda Narodu,
 M.P. Ministar Prosvete NRS.
 Mitra MITROVIĆ s.r.

S ravnili:
 1) M.B. Agani
 (Hf. Bajram Agani)
 2) Mustafa Hodja
 (Mustafa Hodja)

Da je ovaj prepis veran svome originalu potpisati tvrde i overavaju svojim potpisom i službenim pečatom.

Direktor Vakufa,
M. Hodja
 (Mustafa Hodja)

Islamska vjerska zajednica u FNR Jugoslaviji
 Islamsko st. rešinstvo za NR Srbiju
 Bosanski i Herceg. Islamski muft. Jugoslavije
 Kresija e f. Islamski muft. Srbije

Broj-No 1058
 dne 9 XII 1948.
 Priština - Prishtinë

Sreskom Vakufskom Odboru
 Sreskom Va _____
 Novi Pazar,

Izvolite primiti k znanju prednji akt Ministarstva Prosvete NRS.Br.67780.od 28-X-1948.g.pa akt vratiti ovom Starešinstvu za svoju arhivu.

S molbom na nadležnost.
 Sf. _____ Sn. _____
 Pretsednik,
M.B. Agani
 (Hf. Bajram Agani)

9 - XII
Merudesa

ISLAMSKA VJERSKA ZAJEDNICA
 u FNR Jugoslaviji
 Sreski Vakufski odbor

Broj 290
 dne 9 XII 1948
 Novi Pazar

Slika 3. Žalba Islamske zajednice Ministarstvu prosvjete

Ove odluke vlasti su tema I redovnog zasjedanja novog plenuma sreskog vakufskog povjerenstva u Novom Pazaru, održanog 5. avgusta 1951. godine, na kojem su upućene

kritike prijašnjem sazivu plenuma da nisu dovoljno učinili po pitanju ponovnog otvaranja Sibjan mekteba. Odgovor je bio pozivanje na ovu odluku vlasti od 1948. godine.

З А П И С Н И К

Са I-ог редовног заседања Ихжиџ ново-изабраног пленума Среског вакуеског одбора у Новом Назару, одржаног дана 5 августа 1951 године у просторијама Среског вакуеског одбора у Н. Назару

Присутни су по прозиву и поднетим потврдама о изборности и то: Хе. Абдулах Качапор, Вехбија Хоџић, Лутеибег Ђоровић, Хамда Муџезиновић, Хилмо Коран, Јусуе Џуџевић, Ахмед Кара-Ахметовић, Мурад еф. Сукић и Ибрахим Колашинаџ. Справдано отсутан само један: Халил еф. Османовић, сви из Новог Назара. Из среза су сви присутни: Рагиб Омербанић, Сејео Шкријељ, Ибрахим Пеџић, Мустаџа Арслановић, Мухарем Салковић, Халид Реброџа, Арие Рамадановић, Хасан Муслић, Најазит Гришевић и Аџо Гудевић.

У 10.15 часова Претседник среске изборне комисије друг Лутеибег Ђоровић обраћа се присутним члановима пленума са предлогом да се са радом отпочне, јер да је присутан пун број чланова и да се могу донети правноваљане одлуке. Предлаже да као најпорији члан по годинама старости, по угледу и честитости, овој заседању председава друг Мурад еф. Сукић, бив. муџтија, мудерис и скр. судија у пензији, - за записничара предлаже друга Вехбију Хоџића, чиновника ГМО-а, а за верификаторе другове: Хамда Муџезиновића, претседника Среског суда и Мухарема Салковића, земљорад. из Ножеге Пошто је овај предлог прихваћен, претседник и записничар заузимају своја места, након чега претседник предлаже следећи дневни ред:

- 1/ читање извештаја среске изборне комисије;
- 2/ читање извештаја о раду досадашње управе о своме раду
- 3/ бирање управног одбора Среског вакуеског одбора и то претседника, потпретседника, секретара и благајника; и
- 4/ бирање двојице саборника за Вакуески сабор И.Р.С.у Приштини.

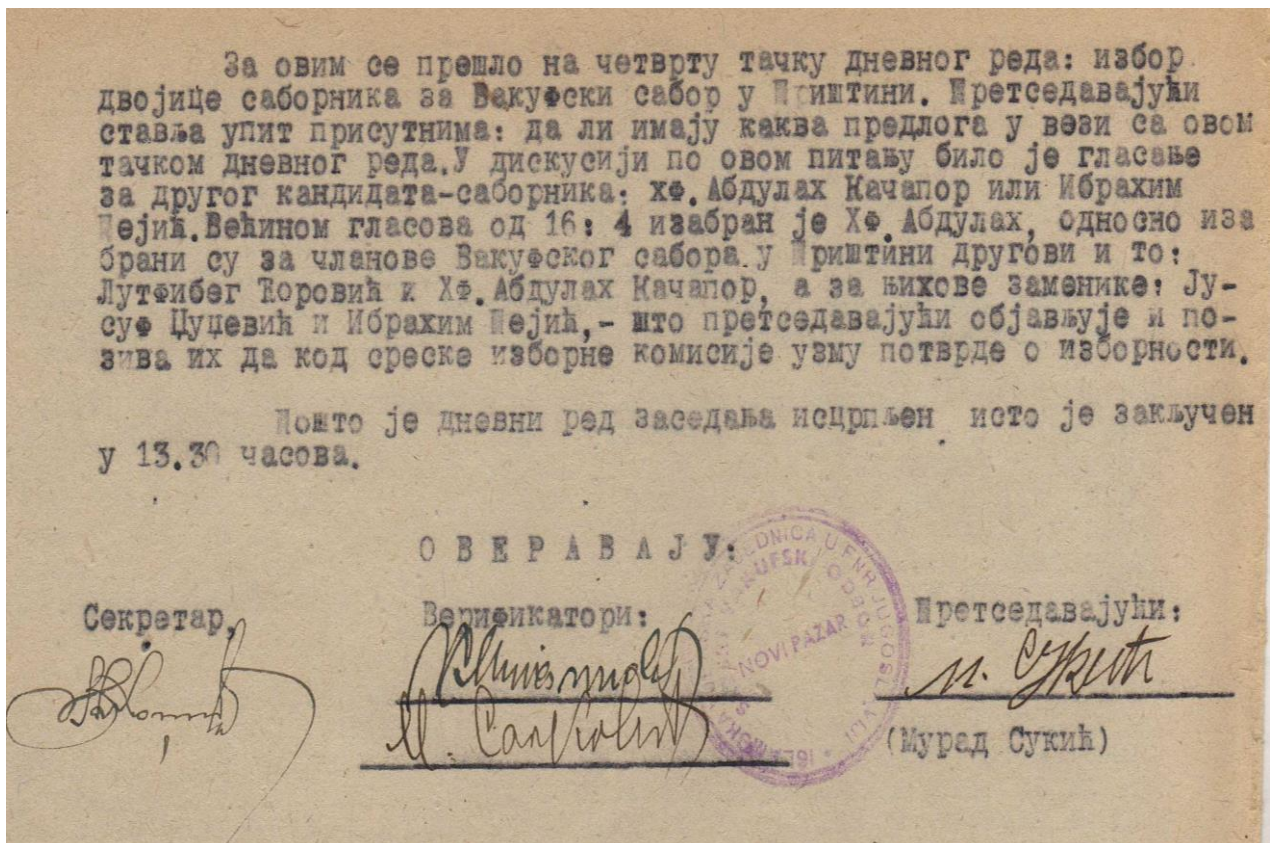
Овај дневни ред је прихваћен од присутних. Претседавајући је затим објавио да се прелази на рад, на прву тачку дневног реда.

Извештај Среске изборне комисије је прочитао секретар Вехбија Хоџић, и примљен на знање.

Иза овога, по другој тачки дневног реда, извештај о раду досадашње управе Вакуеског одбора прочитао је друг Махмуд Елеић, службеник Вакуеског одбора, који је након краће дискусије у прилог истога једногласно примљен на знање. Да се овај извештај састави и убаци у дневни ред заседања пленума, дале су повода критике ваје су се приликом избора од појединаца чуле а нарочито због тога, да садашња управа није ништа покушала у правцу отворања мектеба. Међутим, као што је познато, критике су биле неумесне и тиме је Вакуески одбор био побуђен да заинтересоване у пленуму по том питању обавести: да је молба ово-вакуе. одбора за отворање сибјан мектеба на своме подручју одбијена од стране Министарства просвете ИРС решењем бр. 67780 од 28-X-1948 г.

Иза овога се прешло на трећу тачку дневног реда: бирање управе Среског вакуеског одбора, па је претседавајући упитао присутне чланове пленума да ли имају какав предлог у вези са бирањем управног одбора СВО, на шта присутни једногласно изјавише да се за управни одбор СВО бирају исти чланови у досадашњем саставу и то: за претседника: Мурад еф. Сукића, бив. муџтију, за потпретседника: Лутеибегу Ђоровића, за секретара друга Хамда Муџезиновића, претседника Среског суда и за благајника друга Хе. Абдулаха Качапора имама.

Претседавајући објављује да су напред наведени другови ЈЕДНОГЛАСНО изабрани за управни одбор Среског вакуеског одбора.

Slika 4. Izvještaj sa sjednice Vakufskog odbora od 05.08.1951

Postavlja se pitanje: da li je država, zaista htjela, kada je donijela odluku da zabrani rad sibjan mekteba, da poboljša stanje u obrazovanju, kvalitet nastave, pedagoške metode, higijenske uslove? Ili je nešto sasvim drugo u pitanju? Na osnovu iznijetih dopisa i prepiski, primjetno je da se u svakom slučaju želio zabraniti rad mekteba. Valja istaći da se o mektebima u to vrijeme, sa današnje distance, može i kritički govoriti. Ipak, moraju se imati u vidu standardi koji su vladali tada, a i moralno bi bilo postaviti pitanje - da li je država djelovala po sistemu duplih standarda kada je u pitanju sibjan mekteb i sve što je islamsko(?) (Dudić, 58). Sama činjenica da su neprestano, kao razlozi za prestanak njihovog rada, navodjeni termini - zaostalo, primitivno, nakaradno i tome slično, izaziva zazor i sumnju u ispravnost namjera tadašnjih vlasti. A kada je u pitanju laičko obrazovanje, zar je ono moglo biti bezuslovno napredno? U nastavku, naveden je samo dio iz mnogobrojne arhivske i dokumentacione gradje, koji upućuje na osnovanu pomisao da su stavovi, čak i školskih nadzornika, bili u najmanju ruku vrlo čudnovati. Evo šta neki od njih pišu o sibjan mektebima u periodu 1919/20. godine: „Kada su im odobreni sibjan mejtepi (radi se o sibjan mektebima, ali očito da školski nadzornik nije mogao ni da izgovori pravilno naziv (primjedba M.D.), muslimani su u šest privatnih kuća sakupili djecu od 5 do 9 (pa i više) godina, u te mejtepe primamljivali su i djake iz naših škola. Nastavnici su nesprenim i primitivnim turskim metodom, samo zaglupljivali djecu, odstranjujući ih od srpske škole.“¹²

¹² AJ, FMPKJ, OON, 109-8-20; 26477 od 18. 8. 1920.

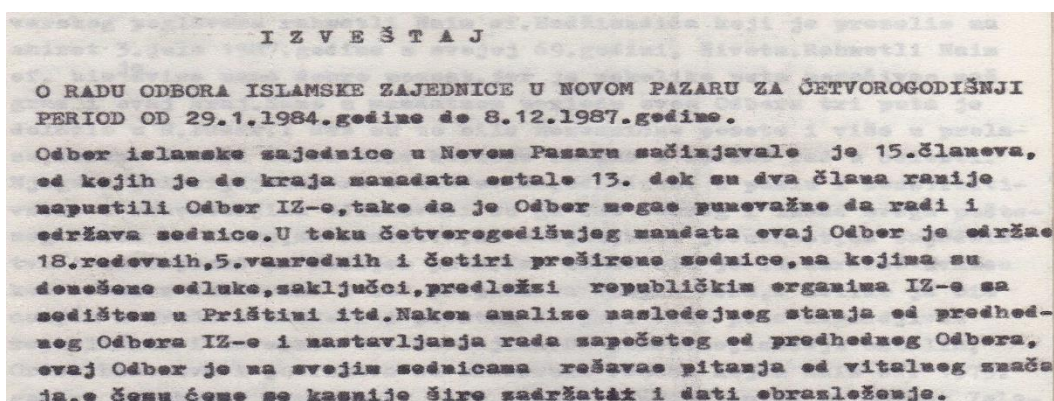
11.1.2. Reforma sibjan-mekteba

Kao upravitelj sibjan-mekteba Ismail-ef. je proveo reformu zastarjele metode rada sa djecom, na taj način što je pored vjerskih predmeta uveo i svjetovne predmete. Može se slobodno reći da to nije bio samo sibjan-mekteb, već i jedna vrsta osnovne škole, jer se u okviru njega učila matematika, gramatika, historija, geografija, gramatika turskog jezika i drugi predmeti. Mnogi od učenika Ismail-efendijinog mekteba, nakon završetka četiri razreda (sunufa), zauzimali su kasnije razne položaje u Islamskoj zajednici, kao imami, hatibi, mualimi, vjeroučitelji ili ramazanski imami. Ismail-ef. mekteb nisu pohađala samo djeca iz Novog Pazara, nego su u njemu učila i djeca iz okolnih sela, sa Pešteri (Sjenica i Tutin), te se po završetku vraćala u svoj zavičaj stupajući u vjersku službu. Broj učenika u sva četiri sunufa kretao se između 120 i 140 učenika, a mekteb je radio za cijelo vrijeme između dva svjetska rata. U njemu je, dakle, veliki broj učenika stekao solidnu vjersku naobrazbu, koju su oni prenosili na ogroman broj drugih učenika iz mlađih generacija.

Ismail-ef. je započeo karijeru kao muderis u novopazarskoj medresi, a zatim je na insistiranje hadži Derviš ef. prešao na mjesto mualima u dotičnom mektebu i imama u hadži Hurem (Bor džamiji). Toliki je bio zahid i muttekija da su mu mnogi koji su ga poznavali pripisivali kerametluk i smatrali ga evlijom.

Naravno, pored navedenih aktivnosti radi se na podizanju vjerske svijesti. Tu ima i uspona i padova. Na određenim poljima bilo je razloga za zadovoljstvo, na drugim pak, i za nezadovoljstvo. Sve u svemu vjerski život ide uzlaznom putanjom.

O tome svjedoči i Izvještaj o radu Odbora Islamske zajednice Novi Pazar za period 1984-1987. godine, posebno u dijelu koji se odnosi na tretiranje pitanja vjerske pouke.

Verski život i verska pouka.

Za verski život starale se 22.Šte aktivna Šte henerarna imama,Šixixx gaxju i tri muallime.Od tega je 18.aktivnih imama,četiri henerarna i tri muallime,take da nemane džemata da nema svega imama Šte predstavlja veliki uspeh za naš Odbor i kraj u opšte,kad se zna da su mnogi Odbori širom naše zemlje deficitarni u kadrovima.Naš Odbor ima i tri muallime,svršenice ženske meдресe u Sarajevu,keje je primio u ovom mandatnom periodu,a izuzjxxxixixx imane je u planu primiti još jednu i odluka je doneta o njenom primanju nakon obavljanja nekak formalnosti i razgovora sa kandidatkinjom.Smatramo da je ovo poseban kuriozitet za islamsku zajednicu da evake brzo jedan Odbor rešava kadrovske pitanje i sapešljava u velikom broju ženski verski kadar.Ove je svima poznate sašte je takva politika vodila ovaj Odbor.Da naglasimo jedan od razloga.Naime,nema opstanka Islama onde gde nema dobrog verskog kadra.Nema dobre vaspitane porodice gde majka nije islamski vaspitana.Tu se vidi velika šansa sapešljavanjem muallima keje su uvek među našim majkama,ženama i sestrama.Ovaj Odbor se nije plašio materijalnih poteškoća i da mu te bude smetnja za prijem novih kadrova,naprotiv.Uvek su davate šansu za pesne onima keji su obećavali rezultate u radu.Nikako ne znači te da je razvoj verskog života išao normalno i uspešno.Mi nismo zadovoljni sa uspehom verskog života.Te nam je sigurne najveća slabost u ovom mandatnom periodu.Nismo najbolje zadovoljni ni sa disciplinom i radom verskih službenika.Te se narečite ispešljavane na malom broju polaznika na verskoj pouci,neređevnost u delatženju na namasko vakteve u džamijama od strane imama i još nis stvari.Ovaj Odbor je redusimao mnoge korake na pobeljšanju svega tega,ali rezultati nisu zadovoljavajući.Ima tu dosta faktora keji su uticali da se ne bude uspeha,ali glavni je ljudski faktor.Mi ne možemo

4.

evalivati krivicu na bile kega drugog i tražici krivca van nas ovde u Odboru u Udruženju,među imamima.Nedostajala je želja za radom i kreativnost u iznahedženju metoda rada i sa rediteljima dece i sa samom decom.Nedostajala je disciplina i redovnost u delatženju.Nedostajala je,slebedno da kažemo, i stručnost u izvedženju verske pouke.Nema metode rada keja bi zainteresovala decu na pouci.Da bi se te pestigle trebali su seminari, stručne xxxxx usavršavanje imama.Trebae je profesionalno postavljenu versku presvetni referent keji bi ekupio imane,organizovao seminare, itd. itd.Za sve te svi po male snesimo veliku odgovornost pred Allahom dž.š. počev od reditelja,preko imama i na kraju Starešinstva IZ-e.Sve ove iznesimo sate Šte želimo da inicirane sve snage i subjekte odgovorne za rad u IZ-i,jer nam svima sledi odgovor xxxxx i pelaganje računa pred Uzvišenim Allahom dž.š.

Slika 5. Izveštaj o radu Odbora Islamske zajednice u Novom Pazaru za period od 1984. do 1987. godine

12. TERMINOLOŠKE ODREDNICE ISLAMSKE PEDAGOGIJE I RELIGIJE

Definicija islamske pedagogije je da je to nauka razvoja, napretka, a zadatak je obrazovanje i vaspitanje pojedinca kao svestrano izgrađene ličnosti vjerski-duhovno, moralno, intelektualno, emocionalno, spoznajno, tjelesno, politički-društveno, estetski.

Muslimani su za razliku od zapadnog svijeta, svoje učenje i vjerovanje zasnivali na temeljima i u okrilju ove „nauke“ još od prvih riječi Objave: „Ikre' - Uči, čitaj“, a učenje i odgajanje su glavni termini islamske pedagogije koja se danas diferencira na mnoge discipline i pedagoške odsjeke.

Činjenica je da čovječanstvo kroz svoju cjelokupnu povijest postojanja nije poznavalo tako širok, potpun i sveobuhvatan sistem poput islama. Ako pogledamo aktuelne društvene sisteme, vidjet ćemo da oni postavljaju svoje ciljeve kako bi pripremili dobrog „stanovnika“, međjutim narodi se razlikuju u viziji ovakvog „stanovnika“ i određivanju njegovih osobina. Što se tiče islama, on se ne ograničava na tim uskim odrednicama i uopće ne hrli u pripremi takvog čovjeka, islam teži ka ostvarenju daleko većeg i obimnijeg cilja, a to je pripremanje „dobrog čovjeka“, dakle čovjeka koji se zalaže za načelna pitanja karaktera, kulture, identiteta, čovjeka sa svim što ga čini čovjekom, a ne onim što ga čini stanovnikom ovog ili onog dijela zemlje, odnosno, ovog ili onog mjesta. („Menhedžu-t-terbijjeti-l-islamijje“)

Islamskoj pedagogiji uopće nisu cilj puka saznanja, informacije, razumijevanja i istine koje se prezentiraju djeci, nego je ona „način života“ koji uči da praktikuje musliman, vjeruje u njega, a sve zato što je neraskidivo vezana sa urodjenom prirodom - fitrom, koja je protkana kroz najveće čovjekove dubine, te zato što se ona uopće ne zadržava na faktičkom stanju fitre, nego aktivno djeluje na njenom pročišćenju i sveobuhvatnoj nadgradnji. Islamski put u odgoju je u gledanju na čovjeka muslimana cjelovitim pogledom koji ne izostavlja i ne zanemaruje bilo šta, njegovo tijelo, pamet, dušu, materijalni i duhovni život, kao i sve ostale aktivnosti na Zemlji. Islam se interesuje za čovjeka u cjelini, sa svim onim što ga zaokuplja.

12.1. Odnos islamske pedagogije i religije

Pojam islamske pedagogije nemoguće je odvojiti od fenomena religije i religioznosti, tj. od pojma fitre kao urodjene prirodne čovjekove potrebe za vjerom i vjerovanjem. Savremena razmatranja vjerske pedagogije općenito mogu biti usmjerena u dva smisla, *širem* i *užem*. U *širem smislu* time se podrazumjeva govor o religiji kao obliku „svjetonazora“ i upravo kao

takva pedagogija markirala je značajan dio ljudske povijesti. U užem smislu o vjerskoj pedagogiji govorimo isključivo kao o nastavnom predmetu (vjeronauka), koji se izučava u brojnim zemljama diljem svijeta.

12.2. Religija kao urodjena potreba

Veliki broj autora ističe da je religioznost imanentna samo čovjeku i kao takva toliko duboko urodjena i usadjena u čovjeku da kroz čitavu povijest ne možemo naći ni jedno društvo, a da nije imalo neki oblik vjerovanja u nevidljivu „Silu" koja kontroliše čovjeka i svijet oko njega iz čega je proizilazio osjećaj o ljudskoj nemoći i velični te „Sile", a zbog čega je čovjek osjećao strahopoštvoanje prema njoj .

Etimološki pojam religije dolazi od latinske riječi *relegare* što znači pažljivo održavati, brižno se odnositi , a suštinsko je značenje svjesno pridržavanje obrednih propisa prema božanstvima zvanim *religiones* (Gidens, 2005, poglavlje Religija).

(Ciceron) Drugo etimološko značenje je od latinskog glagola *religare* što znači vezati, stvarati sponu, a ono bi u religiji značilo povezivanje ovozemnog i onozemnog. (Ćatić, Stevanović, 2003, 191) Po islamskim autorima religija je samo *pokušaj objašnjenja* čovjekove povezanosti sa svijetom kako bi spoznao svoju ulogu u tom svijetu, i dobio zadovoljavajuće odgovore na pitanja koja ga zbunjuju (Ali Jusuf, Abduhu Ahmed, Abdullah Ibrahim, 11).

Greška je u ovom smislu islam tretirati kao jednu od „ravnopravnih religija", jer taj pokušaj može biti tačan, ali i pogrešan.

Profesor Bartelemi Sant Hejliber kaže: „To je ova veličanstvena misterija koja uvijek iznova potiče naše umove na razmišljanja postavljajući nam pitanja: Šta je svijet? Šta je čovjek? Odakle potiču čovjek i svijet? Ko ih je stvorio? Ko ih kontroliše? Kako je sve počelo? Kako će se sve završiti? Šta je život? Šta je smrt?, itd. Ne postoji ni jedan narod ili zajednica koja nije iznašla odgovore na ova pitanja, bilo dobre ili loše, prihvatljive i ništvene, čvrste ili prevrtljive."

Henri Berdžson je rekao: „Našao sam ljudske zajednice bez ikakvih naučnih, umjetničkih i filozofskih znanja, ali apsolutno nikada nisam našao zajednicu bez vjere."(Isto)

Muhammed Ferid Vedždi u enciklopediji „Dairetu-l-Me'arif" kaže: „Nemoguće je iskorijeniti ideju religioznosti, jer ona obuhvata najsuptilnije crte duše i njene najljepše veze. Ideja religioznosti će pratiti čovjeka dokle god bude posjedovao zdrav razum i mogne razlučiti lijepo od ružnog. Ujedno, ta priroda u njemu će narastati ovisno o obimu njegovih saznanja i porastu spoznaja." (Isto)

_ Govoreći o tome Ernest Rejnan je rekao: „Moguće je staviti van upotrebe slobodu upotrebe pameti, znanja i tehnologije, ali je nemoguće zamesti religioznost koja će ostati trajni dokaz neispravnosti određenih religija."

12.3. Uticaj religije na život društva

Uticaj religije na razna društva i zajednice je bio veliki i očigledan koji se odražavao na njihov život i življenje o čemu, također govore brojni primjeri.

Drevni Egipćani su postigli vrhunska dostignuća u graditeljstvu, umjetnosti i izgradnji hramova i grobnica u kojima su isklesavali vjerske hijeroglifike koji i danas ukazuju na čvrstinu njihovog uvjerenja u proživljenje i polaganje računa, dodajući tome i uvjerenje da će se duša vratiti u tijelo ponovo nakon smrti. Zbog toga su na svim grobnicama ostavljali otvor vjerujući da će se duša tuda ponovo vratiti u tijelo za što je potreban simbolični prolaz za njeno odlaženje i dolaženje. Ujedno s tim vjerovali su da tijelo mora biti očuvano zbog čega su primjenjivali balzamovanje i mumificiranje umrlih (Isto).

Život budista je bio pod uticajem ideje totalne iskrenosti koja se ogledala u apsolutnom odbacivanju svih ugodnosti i zadovoljstava, s jedne strane, i potpunoj posvećenosti razmišljanju o tajnama svijeta, s druge strane. Njihov metod je bio u žestokom pretjerivanju u činjenju obreda i posebno u „skromnosti“ koja je dolazila do te granice da bi neki od njih sjedali na obalu rijeke i na tom mjestu u tom položaju boravili čitav niz godina bez ikakvog pomjeranja, živeći u travi i neprekidno razmišljajući o tajnama svijeta. Tako bi se borio protiv sebe sve dok konačno ne bi „iščupao dušu“ od prljave materije (Fergali, 1984, 193).

Kod drevnih Perzijanaca se rasprostanilo svetkovanje nekih životinja, tako da su zabranili njihovo ubijanje i bilo kakvo uznemiravanje, a za onoga ko bi to učinio bile su propisane surove kazne koje bi kadkad predviđale udaranje štapom po nekoliko hiljada udaraca. U njihovo vjerovanje je spadalo i izlaganje tijela nakon smrti i njegovo komadanje i raznošenje da bi se „očistilo“.

Vjerovanje Kineza se odlikovalo pretjerivanjem u štovanju predaka do te mjere da im nema sličnoga u povijesti. Umrle pretke su toliko veličali da su ih obožavali čak i više nego „nebeske duhove“. Tu tradiciju su brižno njegovali stotinama godina. Pored toga, oni su jedinstveni po još jednom fenomenu, a to je pretjerivanje u veličanje svetosti zemlje i obožavanje iste do te mjere da su je čak i nazvali: „Dobročudna sila koja prima sjemenje da bi ga obilno vratila u vidu mnogostrukih plodova“ (Isto, 37).

13. PEDAGOGIJA U ISLAMU

13.1. Muhamed s.a.w.s. kao najbolji pedagog

Kao što smo već naznačili suština vjere islama i prakse Muhammeda s.a.w.s., bila je odgoj čitave jedne generacije koja se snagom svoga duha proširila na različitim meridijanima.

Potvrdu uspjeha u ovoj misiji nalazimo u Ku'anu gdje stoji:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ

عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

°"Vi ste narod najbolji od svih koji se ikada pojavio: tražite da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćate, i u Allaha vjerujete...." (Kur'an, Ali Imran 110)

Časni Kur'an potvrđuje da je Poslanik, s.a.w.s., učitelj cijelom čovječanstvu i pored činjenice da je bio nespismen i da je porijeklom iz pustinje.

Uzvišeni kaže:

„On je neukima poslao Poslanika, jednog između njih, da im ajete Njegove kazuje i da ih očisti i da ih Knjiz i mudrosti nauči, jer su prije bili u očitj zablugi.“ (Kur'an, El-Džumu'a, 2-4.)

13.1.1. Snaga Muhammedovog a.s. javnog diskursa

Spoznaja Muhammedovog a.s. temeljitog govora je sastavni dio kod nastojanja da se u potpunosti spozna Poslanikova ličnosti. Takodjer, spoznaja Muhammed a.s. ličnosti reglektuje se na mjesto koje Poslanik zauzima u dušama vjernika, i ta spoznaja obuhvata svaki segment života i vjere.

U ovim riječima nalazi se uputa i smjernice kojih se učitelj, vaspitač (odgajatelj) treba pridržati na svom životnom putu, u svojim idejama, svom ponašanju, svom ophodjenju prema drugima, svojoj rječitosti, svom iskustvu....

U Muhammedovo, a.s., vrijeme nije bilo nikog ko je bio blizak Poslaniku, s.a.w.s., u dobroti i potpunosti, potpunosti u fizičkom izgledu i moralnim normama, zatim u govoru i djelu.

Takvim ga opisuje i Uzvišeni Allah u svojoj Knjizi riječima: ” jer ti si, zaista najljepše čudi.” (Kur'an, El-Qalem, 4)

Muhammed, s.a.w.s., je bio skrušen prema svojim sljedbenicima, skroman, hodao je pijacama, sjedio na zemlji, miješao se sa svojim drugovima i sagovornicima, nije se razlikovao od njih osim u spušanju glave i stidu. Odlikovao se skromnošću i dičio poniznošću.

Imamo primjer da kada je kod njega ušao neki beduin koji se pretražio iz strahopoštovanja prema njemu, pa mu Poslanik reče:”Smiri srce svoje, budi siguran i ne plaši se mene, ja sam sin one žene koja je jela sušeno meso na suncu u Mekki!” (archive.org)

Osobina kojom se odlikovao Muhammed s.a.w.s. bila je blagost i dostojanstvena staloženost prema lahkomislenom koji ga uznemirava ili nezalici i ludjaku koji ga provocira. Bio je dostojanstveniji u borbi od svakog dostojanstvenog, mirniji u sukobu od svakog mirnog. Pridržavao se ugovora, izvršavao je obećanja, nikada nije prekršio ugovor niti je pogazio obećanje. Nevjera (izdaja), po njemu je veliki grijeh.

Ibn Kajjim el-Dževzije u svojoj knjizi "Zadu-l-me'ad" opisujući govor, smijanje i plakanje Allahovog Poslanika, s.a.w.s., kaže: "Poslanik, s.a.w.s., je bio najrečitiji čovjek i imao je najprijetniji govor, najbrže je izlagao temu i to na takav način da bi odmah obuzimao srca. To su mu priznavali i njegovi neprijatelji. Kada bi govorio, govorio je na takav jasan način da bi mu riječi mogao brojati kod god je htio. Nije govorio brzo, pa da se ne može upamtiti ono šta kaže, niti je pravio stanke između riječi. Njegov govor je bio savršen. Aiša, r.a., kazuje: "Poslanik, s.a.w.s., nije govorio ovako kako vi govorite, nego je njegov govor bi razborit i jasan tako da ga je mogao upamtiti svako ko je sjedio s njim." (Tirmizi, mimber.ba)

Vjernik sreću može postići ukoliko bude slijedio divnog uzora u odgoju, kakvog imamo u Poslaniku a.s., jer nam Allah dž.š. u Kur'anu to poručuje kada kaže: "Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na onome svijetu, i koji često Allaha spominje." (Kur'an, El-Ahzab, 21.)

Islam djetetu priznaje sva prava još od trenutka njegovog dolaska na svijet, tako da ono, npr, već tada ima pravo na nasljedstvo kao i odrasli. Islamom mu se također garantira pravo na izbor najljepšeg imena čime su obavezani njegovi roditelji. (dzemat-oberhausen.de) Međutim, najznačajnije što je djetetu garantirano je obavezivanje njegovih staratelja da ga štite i odgoje, pa makar dijete bilo usvojeno ili rođeno iz vanbračne veze, budući da islam insistira na pružanju utočišta i takvoj djei, njihovom odgoju i dobročinstvu prema njima sve dok ne odrastu. (Isto).

13.2. Postupnost u odgoju djece

Islamski odgoj karakteriše postupnost i uskladenost s prirodom ljudskog razvoja. I sami islamski propisi kojima su podučavani prvi muslimani objavljeni su postepeno. Jedna od manifestacija potpunosti islamskog odgoja jeste pridavanje značaja razvijanju tijela u prvim godinama života, imajući u vidu da je to najpotrebnije u tom životnom dobu. Nakon toga slijedi doba zdravog rasudjivanja, kada dijete počinje da se sistemski odgaja i obrazuje te, konačno, doba zrelosti, kada čovjek preuzima na sebe potpunu odgovornost, obaveze i ulogu u društvu, te snosi posljedice svojih postupaka.

Kada je riječ o obrazovanju djece, muslimanski učenjaci ukazali su na nužnost postupnosti te kretanje kroz gradivo od lakšeg ka težem, od jednostavnog ka složenijem, od značajnijeg ka manje značajnom itd. Tako Ibn Haldun razlikuje tri perioda u procesu obrazovanja. Prvi period

karakteriše općenitost, drugi podrobnost, a treći podrazumijeva bavljenje onim što je manje jasno u znanosti, te u onim u čemu je došlo do razmimoilaženja među učenjacima.

El-Gazali naglašava da je jako bitno da onaj koji radi sa djecom poznaje narav i mentalitet svakog djeteta te da bude svjestan da se djeca međusobno razlikuju u predispozicijama, zato što će mu to pomoći u uspostavljanju odgovarajućeg odnosa s njima. I on instistira na postupnosti u poučavanju djece i kretanju kroz gradiv od lakšeg ka težem ističući: “Prva obaveza nastavnika jeste da dijete pouči onome što će biti u stanju da razumije budući da će ga teške teme (rasprave) zbuniti i odvratiti od učenja i izučavanja.”

13.3. Davanje primjera

Davanje primjera igra značajnu ulogu u odgoju, posebno u doba djetinjstva, zato što se djeca povode za onima koje svakodnevno vidjaju u svome okruženju i oponašaju ih u njihovim postupcima i vladanju. Otuda, islamski odgoj veliku pažnju posvećuje osiguravanju lijepog uzora djeci. U tom smislu, Amr b. Utba je odgajatelju svoje djece kazao sljedeće: “Prvo što ćeš u kontekstu odgajanja moje djece učiniti jeste da popraviš samoga sebe zato što su njihove oči uprte u tebe, pa će za njih biti dobro ono što ti budeš činio te loše ono što ti budeš izbjegavao. Poučavaj ih Allahovoj knjizi te im od sunneta Allahovog Poslanika kazuj samo ono što je čuveno i pouzdano, a od poezije samo ono što je pristojno i neporočno. Nemoj prelazitis gradiva na gradivo sve dok dobro njime ne ovladaju. Gomilanje informacija ometa razumijevanje. Poučavaj ih predanjima učenjaka i odvrćaj od beskorisnih razgovora.”

Onima koji rade kao imami među ljudima Ibn el- Mukaffa preporučuje da dotjeraju svoje vladanje, stavove i način izražavanja zato što će njihov primjer imati većeg efekta na ljude od nastojanja da se na njih djeluje jezikom. S tim u vezi, Allah dž.š., kaže: „Zar da od drugih tražite da dobra djela čine, a da pri tome sebe zaboravljate...” (Kur’an, El-Bekare, 44.) Muslimanski pedagozi ističu značaj davanja primjera i u znanju i u djelovanju te insistiraju na tome kada se radi o nastavnicima za kojima se često povode učenici. Na tom tragu, imam Šafi, Ibn Džema’a i drugi insistirali su na usvajanju znanja direktno od učenjaka, a ne iz knjiga.

13.4. Usmjeravanje djece

Ez-Zermudži skreće pažnju na ono što se danas naziva akademskim usmjeravanjem te na ulogu nastavnika u opredjeljivanju učenika za onu vrstu studija koja odgovara njegovim predispozicijama te veli: “Učenik ne smije samostalno odlučivati o znanosti koju će izučavati, nego to treba prepustiti nastavniku, zato što on u tome ima iskustva te bolje zna šta odgovara učeniku i njegovim predispozicijama.”

Prof. Burhanuddin u vezi s ovim kaže:“ Učenici su u prethodnom periodu pitanje svoga obrazovanja prepuštali nastavnicima, pa su dostizali svoje ciljeve i ambicije. Danas se oni sami opredjeljuju, i nerijetko se dješava da očekivanja od učenja i izučavanja ne budu ostvarena.“

Prenosi se da je imam El-Buhari izučavao pred Muammedom b. Hasanom neke druge oblasti, pa da je on posavjetovao da proučava sunnet Allahovog Poslanika, s.a.w.s, zato što je primjetio da bi to više odgovaralo njegovim predispozicijama. El-Buhari ga je poslušao, pa je postao prvakom medju poznavacima sunneta.

Dr. Ahmed Šibli u svome djelu o islamskom odgoju skreće pažnju na metodologiju rada s učenicima, te fenomen ispitivanja inteligencije prema kojem je nastavnik dužan identifikovati predispozicije učenika te ga poučavati u skladu s njegovim mogućnostima. On, takodjer, navodi da su se muslimanski pedagozi rukovodili „iskustvom“. Naime, oni su poučavali dijete, a sud o njemu donosili su na osnovu rezultata koje ostvari. Isto tako, ispitivali su sposobnost memorisanja kod učenika kako bi ustanovili da li je sklon učenju napamet ili temeljitom razmatranju te su ga na osnovu toga savjetovali da, u prvom slučaju, izučava sunnet Allahovog Poslanika, s.a.w.s., ili pak, u drugom slučaju, filozofiju, dijalektiku ili skolastičku teologiju.

Ibn Džema'a u djelu Tezkire al-sami we al-muteallim fi adab al-alim we al-muteallim kaže:“ Kada nastavnik primjeti da učenik neće imati uspjeha u jednoj oblasti, treba ga posavjetovati da od nje odustane te da se posveti onoj u kojoj bi mogao uspjeti.“

Prenosi se da je Junus b. Habib često odlazio kod El-Halila b. Ahmeda te od njega učio metriku. Medjutim, nije se u tome snalazio, pa mu je El-Halil jednog dana rekao:“ U kojem metru je sljedeći stih: Onoga čemu dorastao nisi ostavi se i onome što je u tvojim mogućnostima je okreni se. „ Junus je shvatio ono što mu je El-Halil ovim stihom htio reći pa je odustao od metrike i počeo izučavati gramatiku, u čemu se proslavio te postao jedan od autoriteta.

Ovo je kratak osvrt na odgoj i obrazovanje djeteta u islamu kroz prizmu Kur'ana, sunneta Allahovog Poslanika, s.a.w.s., te muslimanskih učenjaka i pedagoga. Nastojali smo dati do znanja da u spomenutim izvorima ovovremeni pedagozi i odgajatelji mogu naći osnove savremene pedagoške misli. S druge strane, želja nam je bila istaći da je islamski odgoj plodno tlo koje, da bi se istražilo i u njegovu suštinu proniklo, iziskuju istinski trud i zalaganje. Znanost je dinamična i stalno se obnavlja te novim saznanjima osvježava, a, prema učenjima islama, čovjek je znalac sve dok za znanjem traga (Glasnik Rijasete IZ-e u BiH, 2005.)

Na osnovu iznijetog primjetna je aktuelnost stavova sa kojim je došao Poslanik islama sa onim o čemu govore savremeni pedagoški mislioci, posebno u dijelu kada ukazuju na neophodnost moralnog odgoja, prije svega onih koji se trebaju profesionalno baviti odgojem djece: vaspitača i dadilja.

14. ISLAM I OBRAZOVANJE

Arapske riječi *ilm*-znanje, *talim*-obrazovanje, tj. sticanje znanja, su na mnogo mjesta u ajetima spomenuti, kao što su ajeti:

I pouči On Adema nazivima svih stvari...

"Hvaljen nek si!", rekoše oni, "mi znamo samo ono čemu si nas Ti poučio.", (Kur'an, El-Beqare, 31-32.)

... i kada sam te pismenosti i mudrosti, i Tevratu i Indžilu naučio... (Kur'an, El-Maide, 110.)

... i uči te onome što nisi znao... (Kur'an, En-nisa, 113)

... "To je samo dio onoga čemu me naučio Gospodar moj..." (Kur'an, Jusuf 37)

Koji poučava peru, koji čovjeka poučava onome što ne zna. (Kur'an, Al-Aleq, 4-5)

Od kojeg oni glave okreću i govore: "Poučeni - umno poremećeni!" (Kur'an, ED-duhan, 14)

... dato nam je da razumijemo ptičije glasove... (Kur'an, EN-neml, 16)

A Allaha se boje od robova Njegovih - učeni. (Kur'an, Fatir, 28)

To su primjeri koje Mi navodimo ljudima, ali ih samo učeni shvaćaju. (Kur'an, Al-Ankebut, 43)

Zar ovima nije dokaz to što za njega znaju učeni ljudi sinova Israilovih? (Kur'an, Eš-Šu'ara, 197)

14.1. Hadisi o znanju i obrazovanju

Višestruko pitanje znanja i obrazovanja tretira drugi izvor islama a to je sunnet Muhammeda a.s.w.s., odnosno, hadis. Ovdje ćemo navesti samo nekolicinu takvih hadisa koji izravno govore o tome. Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže:

"Najbolji među vama je onaj ko nauči Kur'an i poučava ga."¹³

"Izučavajte šta želite..."¹⁴

¹³ Bilježi ga Imam El-Buhari u svome Sahihu, 9/73, str., Kitab Fedailu-l-Kur'an, od Osmana bin Affana, r.a., i bilježi ga, takodjer, Imam Et-Tirmizi u svome Sunenu 5/174-175., Kitab Fedailu-l-Kur'an, takodjer od Osmana, r.a., i on ga ocjenjuje kao sahih hadis.

¹⁴ Bilježi ga Ebu-Nu'ajm u svome djelu "Hiljetu-l-evlija", 1/236, u govoru o Mu'azu ibn Džebel, r.a., i bilježi ga, takodjer, Ibn-Adij u svome djelu "El-Kamil", u poglavlju o slabim prenosiocima, 2/26, u govoru o Bekru bin Hunejsu od Mu'az ibn Džebela, r.a.

"Osvani kao učenjak, ili kao onaj koji traži znanje, ili kao onaj koji sluša znanje, ili kao onaj koji voli znanje, a ne budi *"el-hammaseh"* pa da budeš upropašten!"¹⁵

Ebu-Amr na ovo kaže: *"El-Hammaseh"* u kome je propast je suprostavljanje učenjacima, mržnja i netrpeljivost prema njima, a ko god ih ne voli već ih mrzi ili je jako blizu tome, i u svemu tome je čovjekova propast."

"Nema nijednog čovjeka koji zna pa bude upitan o tome što zna, a on sakrije to znanje, a da na Sudnjem danu neće doći zauzdan uzdama od vatre."¹⁶

14.2. U islamu obrazovanje je općenitiji pojam od odgoja

Na osnovu navedenih ajeta i hadisa po mišljenju određenog broja islamskih pedagoških učenjaka "očigledno je da je za islamsku pedagošku misao *ta'lim - obrazovanje*, općenitiji i sveobuhvatniji pojam od pojma *terbijet - odgoj*. Potkrijepimo navedenu tvrdnju dodatnim dokazom i to već navodjenim ajetima sure Fatir: *A Allaha se boje od robova Njegovih - učeni.* (Kur'an, Fatir, 28) Riječ *"ulema - učeni"*, u ovom ajetu ne odnosi se isključivo na određenu skupinu naučnika, ili samo na pojedine naučne oblasti i grane, jer tekst ovog ajeta ukazuje da se općenito pod naučnicima podrazumijevaju svi "nosioci znanja", i upućeni u ta pitanja iz svih spoznajnih sfera, svejedno bile one vezane za islamski šeri'at i vjerske nauke ili ne, a u cjelini ovog ajeta Uzvišeni Allah kaže:

Zar ne znaš da Allah s neba pušta vodu i da Mi pomoću nje stvaramo plodove različitih vrsta; a postoje brda bijelih i crvenih staza, različitih boja, i sasvim crnih. I ljudi i životinja i stoke ima, isto tako, različitih vrsta. A Allaha se boje od robova Njegovih - učeni. Allah je, doista, silan i On prašta. (Kur'an, Fatir, 27-28)

Uzvišeni Allah na početku ajeta govori nam o Svojim blagodatima u spuštanju kiše, izrastanju plodova, raznovrsnosti brda i stijenja, dalje o raznovrsnosti stoke i životinja, a sve su to bića i materije za čije poznavanje, upotrebu i okorištavanje njima su neophodna raznolika znanja i sva ona zahtijevaju da pojedinac duboko 'zaroni' u spoznaje o njima kako bi uvidjeo njihovu veličanstvenost i fenomenalne zakone na kojima su uspostavljeni, a na osnovu čega se javlja strahopoštovanje i bogobožnost. Dakle, znanje se ne ograničava samo

¹⁵ Bilježi ga Et-Taberani u "El-Mu'džemu-s-sagiru", 2/9, od Ebu-Bekra, a navodi ga El-Hajsemi u "El-Mu'džemu", 1/122, Kitabu-l-ilm, od Ebu-Bekra, r.a., prenoseći ga od Et-Taberanija i El-Bezzara. Svi prenosioci su mu vjerodostojni.

¹⁶ Bilježi ga Ibn-Madže u svome Sunenu, 1/96, Kitab El-Mukaddimeh", od Ebu-Hurejre, r.a., i bilježi ga Imam Ahmed u svome Musnedu, 2/296, od Ebu-Hurejre, r.a.

na određena polja, nego je sveobuhvatno." (Ali Jusuf, Abduhu Ahmed, Abdullah Ibrahim, 44-45, 1999) Zbog svega navedenog riječ "ta'lim - obrazovanje" ima općenitije i obuhvatnije značenje od "terbijjeta" jer podrazumijeva sadržaj koji se prenosi posredstvom ovog procesa koji je sveobuhvatan za sve vrste saznanja i sposobnosti.

Imami El-Buhari navodi da je Omer, r.a., rekao: "Obrazujte se prije nego što zauzmete pozicije!", na što je El-Buhari dodao: "I nakon što postanete starješine i zauzmete pozicije", jer se iz poruke razumije da svaka vlast i upravljanje ljudima, poslovima, grupama ili bilo kojom vrstom djelovanja od čovjeka zahtijeva da bude stručnjak u tome, što će unaprijediti njegova saznanja, sposobnosti tako precizno da će mu to olakšati obavljanje posla za koji je nadležan. Ovo islam podrazumijeva kao znanje, a u to znanje svakako spada i razumijevanje vjere. "Kome Allah želi dobro podari mu dobro razumijevanje vjerskih propisa." (Fettah Dželal, 1977, 19)

Istovremeno islam uopće nije odredio određeno znanje na koje bi se isključivo bazirao određeni pojedinac, nego je poželjno svako ono znanje gde se ukaže potreba, kao npr. znanje potrebno radi realizacije nekog posla ili projekta, tada traženje tog znanja postaje *vadžib* - obavezno i poželjno i sa vjerskog gledišta, jer sve ono neophodno za ispunjenje vadžiba - obaveze, postaje vadžib - obaveza.

El-Ehvani navodi da je *ta'lim* - obrazovanje od same pojave islama obuhvatalo i odgoj, i čišćenje duše, i razvijanje sposobnosti, odnosno da je obuhvatalo vjerske, duhovne i praktične nauke bez da neke žrtvuje nauštrb drugih.

U duhu te filozofije i pogleda na znanje i obrazovanje sve kutubhane¹⁷ i knjižnice po džamijama i medresama (školama) islamskog svijeta bile su krcate knjigama iz jezika, prirode, matematike, i dr. uz neizostavne kur'anske i hadiske nauke. Veliki broj muslimanskih mladića posvetio izučavanju se raznoraznih nauka, tako da su se neki od njih istakli u vjerskim naukama, drugi u filozofskim, treći u prirodnim, četvrti u matematičkim, medicinskim, itd." (Fuad el-Ehvani, 1967, 251)

"U tzv. Zlatnom razdoblju Islamske historije (od 750. do 1100. god.) muslimani se nisu skućili samo na vjerske nauke nego je njihov interes obuhvatao i sve poznate spoznaje o jezicima, historiji, pravu, sociologiji, književnosti, filozofiji, medicini, matematici, logici, umjetnosti, gradjevinarstvu, itd. U to vrijeme nauka i naučnici su bili visoko cijenjeni i poštovani." (Ibrahim el-Džejar, 1977, 120)

Ovo su osnove islamske pedagogije u kojima možemo primjetiti sljedeće:

- Islam je ishodište islamske pedagogije i on je opskrba njene ideje, te s njom ide ruku pod ruku u svom čistom zdravom pravcu.
- U časnom Kur'anu se nalazi sve što gradi pojedinca i društvo i što podržava islamsku pedagogiju, njene temelje, pravce, osnove i ciljeve.

¹⁷ Biblioteke

- Islamsko vjerovanje gradi snažnu, zdravu, humanu ličnost.
- Vjerovijesnikov sunnet je selektovao i precizirao sve što je navedeno u časnom Kur'anu od osnova, sredstava, stanja i ciljevi. (Islamska pedagogija 01)

15. STANJE ISLAMSKE PEDAGOGIJE DANAS

Područje vjerske pedagogije (odnosno religijskog odgoja) spada u još uvijek nedovoljno ispitana i tretirana polja naučnog istraživanja. I one malobrojne studije o tome uglavnom su usmjerene na podršku udžbenicima medresa, ili, pak, ukazuju na djelotvornost vjerskog odgoja čisto u promjeni ponašanja kod učenika... Kako ističu pojedini autori (Dr. Fethi Ali Jusuf - dr. Mahmud Abduhu Ahmed - dr. Mustafa Abdullah Ibrahim , 1999, 7)₂ uzrok tog stanja leži u dvije činjenice:

Prva je da skoro niko nije pokušavao ozbiljnije se okoristiti naslijedjem islamske pedagogije u razvoju opće pedagoške misli, bez obzira na obilje materije i postojanje mnoštva dragocjenih pedagoških misli kod muslimanskih učenjaka koji su se bavili pitanjima odgoja i obrazovanja.

Druga je potpuno oslonanje pedagogije arapskog svijeta, od 30.-tih godina prošlog stoljeća, na tokove zapadnjačke pedagogije u pogledu stremljenja i naučnih oblasti u skoro svim pedagoškim trendovima.

Medjutim, zapadnjačka pedagogija, općenito uzevši, potsikuje i zanemaruje vjersku pouku zbog brojnih razloga, a jedan od najznačajnijih je nepostojanje duboko ukorjenjenog osjećaja o vrijednosti vjere za usmjeravanje i uredjenje društvenog života, zbog čega je sav vjerski život prepušten vjerskim udruženjima.

Na osnovu toga došlo je do nestašice, tj. do nepostojanja interesa za studije u vezi s poučavanjem vjere, a s obzirom da smo mi, uveliko (ako ne i potpuno) ovisni o svemu što dolazi sa Zapada pa i u naučnim rezultatima, tako je i kod nas u pogledu studija o vjeri došlo do velike praznine u čvrstim naučnim nalazima.

15.1. Metode primjene sukladne njenom poimanju

Postoji čitav skup metoda koje se mogu koristiti u prezentiranju pravilno shvaćene islamske pedagogije, a koje mogu pospješiti uspjeh njene realizacije u odgojno-obrazovnom polju. Sve one se mogu obuhvatiti sljedećim(El-Merkezu-l-Arebij li-l-buhusi-t-terbevijjeti li duveli-l-Halidži, 1992, 9):

- Sve dok dijete ne ostvari interakciju sa islamskom pedagogijom, i dok ona ne bude najbliža i najefikasnija za dijete, njegovo ponašanje, njegovu svijest, islamska

pedagogija i aktivnosti ove pedagogije bi se trebale oslanjati na temeljima njenih zadaća. U tom trenutku *iman*-vjerovanje će se sjediniti sa djetetom, i djelovaće efikasno na usmjerenje njegovog ponašanja, i podsticati ga na praktikovanje onih vjerskih aktivnosti koje su u skladu sa djetetovim godinama.

- Izgradjivanje i usavršavanje svoje ličnosti još jedan je zadatak odgajatelja islamske pedagogije, jer ukoliko postoji odsustvo ličnog primjera odgajatelja u zajedničkom življenju sa djecom tada se gubi vrijednost istog. Odgajatelj mora biti odgovoran, dosljedan, kreativan, praktičar u primjeni učenja svoje vjere.
- Obaveza svakog odgajatelja je da pripremi ambijent u duhu vjere jer će tako islamska pedagogija zauzeti specijalno i posebno mjesto za razliku od svih drugih slobodnih ili usmjerenih aktivnosti.
- Da odgajatelj iskoristi sva islamska predznanja koje dijete posjeduje odgajatelj bi ih trebao iskoristiti gdje će dijete dobiti još veću želju za praktikovanje i učenje svoje vjere, a podaci nam govore da je upravo to aktivnost gdje dijete kada polazi u vrtić već ima bogata predznanja. iz tog razloga je bitno iskoristiti ove temelje za dalji rad i nadogradnju kod djece.
- Da raspored aktivnosti islamske pedagogije budu sukladni tokovima rada, te da praktična primjena bude temelj i glavni prioritet, te da podaci i informacije nisu dovoljni za korigovanje ponašanja kod djece. Veza lijepog ponašanja- *ahlaka* djelovanja i moralnih postupaka je upravo odlika islamske pedagogije. Odgajatelj islamske pedagogije je dužan da u svakom trenutku gdje je primjetna korelacija sa islamskom pedagogijom da zaključuje njene principe, metode, načela ali i da ukazuje na vrijenosti islamske pedagogije.
- Allahova moć, Njegovo stvaranje sve što je oko nas, Njegova svemoć kod žive prirode pogotovo čovjeka, uopće svijetu, životu kosmosu, bude konstantno razmišljanje djece u sastavu islamske pedagogije, kako aktivnosti koje se realizuju u sastavu nje ne budu samo puki sadržaji, materijali koji se pokazuju, apliciraju, ili se vrši zamjena sa drugom aktivnošću.

15.2. Faktori uspjeha u oblastima islamske pedagogije

Postoji čitav niz faktora koji utiču na uspješnost aktivnosti islamske pedagogije i putem njih se realizuju ciljevi njene realizacije, a ti faktori su:

- Misija islamske pedagogije nipošto nije ograničena samo na memorisanje vjerskih tekstova, ili na učenje njenih vrijednosti s čisto duhovne strane. (Ibrahim, 1978, 340) Ona nije ograničena samo na predavanja i knjigu, nego se odnosi na sve aktivnosti djeteta, svedjedo bile one u toku planirane aktivnosti ili van nje, poput posjećivanja

biblioteka, istraživanja, vježbanja, usavršavanja, , skupova, predavanja, oživljenja vjerskih prigoda i učešća u raznim vjerskim aktivnostima.

- Da aktivnosti islamske pedagogije budu izvodjene u ugodnoj emocionalnoj atmosferi, a to se postiže ličnim odgajateljskim pristupom i svime što pokazuje od posvećenosti svojoj aktivnosti u vidu kvalitetne pripreme i još bolje realizacije iste, a čime pridobija pažnju, emocije i interesovanja sve djece i podstiče ih na vrijednost aktivnosti i ispunjenje njene uloge. Od odgajatelja se također očekuje da pazi svu djecu, kao i sva vjerska obilježja.
- Da prilikom metodike islamske pedagogije, a pogotovo pri njenom planiranju pazi na psihološka obilježja, odnosno na njihovu korelaciju sa uzrasnim fazama djece, te na karakteristike svake od tih uzrasnih faza, sve s ciljem da djeca osjete njene blagodeti i njenu bliskost.
- Da se prilikom izvođenja islamske pedagogije i tokom realizacije određenih aktivnosti izgrađuje generalizacija, kako ne bi došlo do parčanja datih oblasti i jedinica. Zanimanje toga je da, npr., kada se obrađuje hadž, kao jedan od ibadeta, izlože svi kur'anski ajeti koji govore o hadžu, kao i Poslanikovi, s.a.v.s., hadisi.
- Da se u realizaciji aktivnosti islamske pedagogije prioritet stavi na praktičnu stranu, jer sama saznanja nisu dovoljan faktor za promjenu ponašanja kod djece, nego su praktična primjena i uzor osnove za svaku promjenu ponašanja uz posvetu pažnje na djetetovo praktikovanje vjerskih obaveza od najranijeg djetinjstva, kako bi mu to postalo navika i priroda.
- Da prioritet islamske pedagogije bude razvijanje emocionalno-savjesne stabilnosti kod djece, kako bi uspostavili punu interakciju s onim što uče. Svako zatvara svoju duhovnost na ljubavi prema vjeri i uz pomoć toga može uspostaviti spokoj svoje duše i aktivirati svoj polet za bilo koju vrstu pohvalnog ponašanja i dovesti ga do savršenstva dobročinstva i spasa.(Salih Smek , 1973, 24)
- Da se uspostavi korelacija aktivnosti islamske pedagogije sa stvarnim životom, te da se svi životni problemi i nedaće pojašnjavaju u svjetlu vjere, uz izdvajanje pojedinih faza kako bi djeca u vrtiću svom odgajatelju islamske pedagogije kroz njih iznijeli svoje vjerske nedoumice i probleme, kako bi im pomogao u njihovom prevazilaženju i olakšao teškoće.
- Da djetetu pojednostavi i olakša shvaćanje svega što vidi od lošeg ponašanja u vrtiću, kući, na ulici i okruženju u kome živi, te da se u prevazilaženju ovih nepravilnosti oslanja prvenstveno na porodicu i vrtić i to putem čistog vjerskog ambijenta u njenom okrilju, poput pažnje na vrijeme rada, odgovornosti u tome, na lijep odnos i uzajamno poštivanje svijtu pod njenim krovom.(Eš-Ša'ravi, 1985, 16 – 18)

Uz sva navedene napomene potrebno je da odgajatelj islamske pedagogije zna i njeguje islamski metod kojim islam predvodi cijelo čovječanstvo, a u osobnosti ovog metoda spada:

- da on potiče od Allaha i da ljudi u njega nemaju upliva i da je neiskriveljen;
- da on obuhvata sva životna pitanja;
- da nije oprečan postojećim prirodnim zakonima do kojih su ljudi dospjeli;
- čovjeka vrijeme i osjećaji od uobičajnih životnih aktivnosti potrebni za posebne aktivnosti posvećene njegovom Gospodaru, su jednostavni i uopće ga ne opterećuju.

Mi imamo vjeru čija Knjiga je nesumnjivo potvrđena i s pouzdanjem znamo da je od Allaha, koja obuhvata sva životna pitanja i pripremljena je za njih, naučno potvrđenim istinama, njena obilježja su jednostavna i uopće ne zahtijevaju veliki trud i mnogo vremena.

Nema sumnje da vjera sa svim ukazanim karakteristikama sa sobom nužno mora nositi i faktore svoje dugotrajnosti.

Takodjer, potrebno je da odgajatelj islamske pedagogije spozna da znanje nema vrijednosti osim kada izadje na vidjelo i kada se praktično primjeni, te da je čast znanja u njegovoj praktičnoj primjeni, a ova praktična primjena neizbježno mora biti zastupljena kod odgajatelja koji mora biti lijep uzor drugima. On treba biti svjestan da ne postoji znanje pred kojim se poginju ljudske glave, a čiji principi i načela ponašanja su odvojeni od tog znanja, jer kad god riječ ne prati određeno ponašanje ona gubi na vrijednosti i postaje bezvrijedna, a kada se ponašanje ne prati riječ onda je to pokazatelj teškog fesada iskvarenosti koji se nikad više ne može izliječiti. (Islamska pedagogija 02)

15.3. Ciljevi aktivnosti islamske pedagogije u odgojno-obrazovnim fazama

Pedagoški ciljevi su, u stvari, standardi u sklopu kojih se vrši selekcija odgovarajućih obrazovnih predmeta, sistematizuju njegovi sadržaji, pripremaju metode i sredstva aktivnosti, pripremaju didaktički materijali i adekvatne metode. Na osnovu navedenog, u najznačajnije ciljeve, jedinstvene za aktivnosti islamske pedagogije u okviru općeg obrazovanja, spadaju sljedeći.

(Salih Smek , 1973, 42-43)

- Odgajanje djece u smislu da znaju ko je njihov Gospodar, ko je stvorio Zemlju, nebesa, ko nagradjuje na ovom dunjaluku (svijetu), na ahiretu (budućem), da Ga vole, da osjećaju dozu strahopoštovanja, kako bi inercija tih osjećanja uticala na dječiju svjesnost o Gospodarovom stalnom nadzoru.
- Razvoj Djetetova ličnost je u prvim godina života fleksibilna za razvijanje, zato proces razvoja treba zasnivati na temeljima tevhida, gdje neće biti prepušten

neznanju, pogrešnom vjerovanju, ili slijepom slijedjenju, dječije vjerovanje treba da se bazira na čvrstom uvjerenju u jednog Boga, Gospodara svih svjetova

- Podsticati ih na vrijednosti ahlaka (islamska kultura ponašanja) od najranijeg djetinjstva, usmjeravati njihovo ponašanje na nepokolebljivo pridržavanje vrijednosti, činjenje dobra, izbjegavanje svega ružnog i sklanjanje od zla, sve dok im to ne postane svakodnevnica njihovog života.
- Kur'an poslednja knjiga od Allaha dž.š., koju djeci treba približiti jer je ona prvi izvor Allahovog zakonodavstva. Implicirati veliki broj tekstova Kur'ana i hadisa, poznavanje prijevoda i njihovo razumijevanje ali i memorisanje istih u skladu sa njihovim mogućnostima. Djeca tako bogate svoj rječnik, iskustvo, ali i da uživaju u tajnama stilskih figura. Usadjivanje ljubavi djeci prema časnom Kur'anu i poštivanja prema prijašnjim objavljenim knjigama, te njihovo osposobljavanje za ispravno učenje ajeta časnog Kur'ana, tako što će ga lijepo i tečno učiti, uz pravilan izgovor. Podstaći u njima doživljajno učenje kroz njegov metod, tečnost i ljepotu i učiniti da shvate sve ono što on obuhvata o pojava Allahove svemoći.
- Razvijati svijest da sve što je propisano u vjeri od naredbi, zabrana i učenja, postavljeno isključivo radi postizanja dobrih djela pojedinca, gdje je korist i za zajednicu, društvo a kloniti se svega onoga što je loše i donosi štetu i pojedincu ali izajednici u kojoj živi.
- Djecu treba upoznavati sa sirom (životopisom) Allahovog Poslanika i veličanstvenim momentima iz nje, kao i sa historijom Islama i ličnostima ostalim Poslanika, kao i životopisma islamskih vodja i nezaboravnih junaka, kako bi usvojili u svojim dušama veličanstvenost islamske kulture, njenih slavnih vodja i junaka i kako bi osvjetlili momente iz kojih mogu crpiti divne uzore bitne za razvoj njihove ličnosti i primjere veličine takvih insana.
- Proširivati njihova znanja o vjeri vrijednostima njihove vjere Islama putem Kurana i časnog hadisa, kroz historiju Islama, životopis Allahovih Poslanika, kako bi djeca saznali svoje obaveze prema Gospodaru, svojoj porodici, društvu, prema njima samima.
- Insistirati na praktikovanje ahlaka pravila kulture lijepog ponašanja prema vaspitačici, vršnjacima, roditeljima, komšijama, pravila kulture lijepog i razgovjetnog govora, slušanja, i drugih djela propisana muslimanima.

16. KONCEPCIJA PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U ISLAMSKIM PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

16.1. Programski okvir

Organizirani predškolski odgoj ima veliki značaj za cjeloviti razvoj ličnosti kao i za dalji odgojno-obrazovni razvoj djece. Program odgojno-obrazovnog rada u dečijim vrtićima je zasnovan na naučnim saznanjima koja imaju sve više utjecaja na određivanje sadržaja i načina rada sa djecom kao i na pozitivnim iskustvima prakse predškolskih ustanova u svijetu i u nas.

U sistemu odgoja i obrazovanja organizirani društveni predškolski odgoj kao prvi njegov stepen ima veliki značaj za opći cjeloviti razvoj djece predškolskog uzrasta i neprocjenjivu vrijednost u postavljanju osnove za daljnji uspješan odgoj i obrazovanje mlade generacije. Već sama priroda djeteta toga uzrasta i zakonitost njegovog psihofizičkog razvoja pružaju vanredno velike mogućnosti za svestrano odgojno djelovanje i usmjeravanje rasta i razvoja djeteta.

Programi za predškolski uzrast imaju za cilj pomoći djeci u smislu usmjeravanja njihove energije prema upoznavanju svoje sredine i razvoja svijesti o njoj. U islamskoj sredini djeca će biti svjesna svog islamskog nasljedja i bit će zainteresirana za svoju vjeru. Islamski predškolski program pruža djeci priliku da se povezuju sa svojim okruženjem, na pozitivan i konstruktivan način. Program pomaže u razvijanju osjećaja sopstvenih vrijednosti te vrijednosti njihovih roditelja i šire obitelji. (Stevanović, 2001, 7).

Dijete predškolskog uzrasta se intenzivno razvija i raste i steče bitna obilježja društvenog bića. To je doba kada se u zavisnosti od odgojnih utjecaja dijete humanizira i socijalizira, kada mu se razvija i usavršava motorika i govor, kada usvaja elemente logičkog mišljenja, ovladava osnovnim, elementarnim radnim i higijenskim navikama, navikama socijalnog ponašanja, stječe elementarna iskustva i znanja o životu i okolini. Pri tome je važno imati u vidu da taj proces razvoja teče veoma brzo, brže nego kasnije u životu (Isto, 8).

Islamsko predškolsko obrazovanje je blisko vezano sa projektom mektebske nastave koja se pod okriljem Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i Sandžaku realizira nekoliko vijekova unazad.

Usvojeni Nastavni plan i program primjenjuje se na području cijele Islamske zajednice (Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, mešihati Islamske zajednice u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji i Islamska zajednica u dijaspori). S obzirom na iskazane potrebe mešihata Islamske zajednice u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji i Islamskoj zajednici dijaspore, a zbog specifičnosti u pogledu očuvanja bosanskog jezika, kulture, tradicije, radi utjecaja jezika zemlje boravka i drugih posebnosti, odobrava se definiranje 30% Nastavnog plana i programa, na prijedlog

mešihata i lokalnih zajednica u dijaspori, uz prethodnu saglasnost Vijeća muftija. Također, s obzirom na određene specifičnosti u džematima/medžlisima Islamske zajednice na području manjeg bh. entiteta, redovno će se pratiti stanje i poduzimati odgovarajući koraci (Nastavni plan i program mektebske pouke, 2018).

16.2. Cilj, uloga i značaj mektebske pouke

Osnovni cilj mektebske pouke ogleda se u tome da se polaznici na temelju Kur'ana, sunneta Božijeg Poslanika, a.s., i tradicije muslimana Bosne i Hercegovine kroz odgojno-obrazovni rad upoznaju i pouče osnovama islamskog vjerovanja i učenja, te osposobe za praktično življenje u islamu, shodno riječima Allaha, dž.š., u suri Alu 'Imran, 79. ajet: „Budite (Božiji) učeni i pobožni ljudi jer vi Knjigu znate i nju proučavate!“ (Kur'an, Alu 'Imran, 79) i u suri El-Maide, 3. ajet: „...zadovoljan sam da vam islam bude vjera“ (Kur'an, El-Maide, 3), kao i da Islamska zajednica ispuni preuzeti emanet i pokaže odgovornost prema svojoj osnovnoj misiji poučavanja svojih pripadnika.

Odgoj i obrazovanje u islamu imaju prvostepeni značaj i neizmjernu važnost, a Allah, dž.š., nam u Kur'anu naredjuje: „Uči u ime Gospodara koji sve stvara.“ (Kur'an, Al-'Aleq, 1), ukazuje i opominje:

“O vi koji vjerujete, sebe i porodice svoje čuvajte od vatre čije će gorivo ljudi i kamenje biti, i o kojoj će se meleki strogi i snažni brinuti.“ (Kur'an, Et-Tahrim, 6).

Mekteb je početna i temeljna odgojno-obrazovna ustanova Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. U tom smislu ima posebno mjesto, nezamjenjivu ulogu i izuzetno veliki značaj te kao takav sistem poučavanja nema alternative.

U mektebu se odvija kontinuirani vid poučavanja, tj. predstavlja institucionalno organizirani islamski odgoj i obrazovanje i praktičnu primjenu naučenog. Ima usvojen plan i program odgojno-obrazovnog rada kroz koji se, pored osnovnog znanja o vjeri, osoba upoznaje s odgojnim vrijednostima, usvaja islamsko ponašanje, te praktično stječe vještine i navike primjene islamskih propisa i življenja u vjeri. Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini kroz mekteb nudi odgovarajući sistem odgojno-obrazovnog rada koji uz stručne kadrove predstavlja snažnu ali i neophodnu pomoć u ispunjavanju roditeljske obaveze islamskog odgajanja djece (Nastavni plan i program mektebske pouke, 2017).

16.3. Zadaci mektebske pouke

Zadaci mektebske pouke su:

- upoznati polaznike sa temeljima islamskog učenja,
- polaznike poučiti osnovnim islamskim propisima,

- kod polaznika razviti i snažiti vjeru (iman),
- polaznike osposobiti za praktičnu primjenu naučenog u svakodnevnom životu (islam),
- u polaznicima razviti plemenitu i snažnu islamsku ličnost (ihsan),
- kod polaznika formirati svijest i spremnost za čuvanje islamskih vrijednosti kroz lični, porodični i društveni život,
- polaznike podsticati na razvijanje međuljudske ljubavi, razumijevanja i pozitivnih međuljudskih vrijednosti,
- polaznike usmjeravati na pravilno razumijevanje svijeta i života koji ih okružuje,
- kod polaznika formirati svijest o pripadnosti džematu i Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini,
- kod polaznika formirati svijest o pripadnosti islamskom ummetu,
- kod polaznika formirati svijest i razvijati ljubav prema domovini,
- kod polaznika razvijati ispravan odnos prema Božijim blagodatima, prirodi i potrebi njenog čuvanja,
- polaznike upućivati i na sve druge korisne aktivnosti kojima se izgrađuje zdrava, kompletna, savjesna, samosvjesna i samostalna ličnost. (Isto)

16.4. Očekivani opći odgojno-obrazovni ishodi/postignuća mektebske pouke

Očekivani odgojno-obrazovni ishodi/postignuća polaznika mektebske pouke su:

- vjerska i opća pismenost (čitanje i pisanje arapskog pisma, poznavanje i primjena tedžvidskih pravila),
- ovladavanje osnovnim znanjima islamske nauke,
- ovladavanje osnovnim islamskim propisima, tj. da ih znaju nabrojati, imenovati, definirati, reproducirati i navesti,
- razumijevanje osnovnih islamskih propisa, tj. da znaju opisati, objasniti, razlikovati, zaključiti, prevesti, demonstrirati i pokazati,
- usvajanje osnovnih islamskih vrijednosti i načela,
- primjenjivanje i prakticiranje usvojenog i naučenog u svakodnevnom životu,
- svjesnost pripadnosti džematu i Islamskoj zajednici u BiH,
- svjesnost pripadnosti islamskom ummetu,
- jasna predstava o značaju islamskog odgoja i nauke u savremenom životu,
- evidentne razlike nivoa postignuća na početku I (prvog) i na kraju III (trećeg) nivoa mektebske pouke. (Isto)

Kako bi bio uspješan, program iziskuje suradnju i učešće i roditelja. Islamski odgoj i obrazovanje djece u porodici je osnova koju predškolska ustanova dalje nadgrađuje. Treba imati u vidu da se u mnogim našim porodicama nije njegovao odgoj na islamskim principima, prvenstveno zbog neupućenosti roditelja u islam. Stoga program uključuje i komponentnu obrazovanja roditelja. Program bi trebao osposobiti roditelje:

- *Da ostvaruju svoju dugoročnu odgovornost kao i prvi učitelji i savjetodavci svoje djece,*
- *Da aktivno učestvuju u realizaciji predškolskog programa u cilju što potpunijeg razumijevanja osnovnih pojmova o radu i razvoju djeteta.*
- *Da pozitivnim odnosom prema djeci, postepeno korigiraju negativne pojave u njihovom ponašanju, u cilju pravilnog odgoja do islamski zdrave ličnosti,*
- *Da razvijaju čvrste veze prema zajednici muslimana. Ove ce veze obiteljima pružiti potrebnu sistematsku podršku koju su u prošlosti pružali šira obitelj i susjedi.* (Program odgojno-obrazovnog rada u islamskim predškolskim ustanovama, 1996, 8).

Da bi se ostvarili ciljevi, program djetetu nudi:

- priliku za fizički, socijalni, spoznajni , emocionalni i etički razvoj prema vlastitim sposobnostima i uzrastu,
- islamsko okruženje u kojem se etičko i duhovno biće djeteta može razvijati prema učenju Kur´ana i Sunneta,
- sigurno i zdravo okruženje tako da se dijete neće plašiti novih iskustava,
- raznolika iskustva za učenje i dopunjavanje razvojnih zadataka,
- toplinu i podršku odraslih koji će voditi i ohrabriti individualne i grupne aktivnosti i djelovati na djecu prema modelu dobrog muslimana,
- slobodu, priliku i ohrabrenje za razvijanje odgovornosti, samokontrole i neovisnosti, uz poštovanje odraslih,
- zanimljive, razumljive i osmišljene poučne lekcije iz učenja i pamćenja Kur´ana i hadisa, što bi postalo osnovom za dalje učenje.

Predškolsko dijete, iako je još vezano za porodičnu sredinu, po svojim unutrašnjim osobinama razvoja traži društvo vršnjaka i aktivno učestvuje sa njima u igri. Dijete u “malom dječijem svijetu“ postepeno proširuje nove veze i odnose sa širim krugom djece i odraslih. U zajedničkom životu, u kolektivnim igrama dijete se neosjetno adaptira i uči poštovati norme islamskog načina života i uskladjivati svoje želje i interese sa interesima druge djece u grupi. U tome je izvanredna odgojna vrijednost zajedničkih igara i aktivnosti što je od velikog značaja za kasniji život u školi i odgoju uopće.

16.5. Posebni zadaci predškolskog odgoja

- Formiranje osnovnih elemenata, islamske ličnosti i razvijanje ljubavi prema Islamu,
- Davanje temelja zdravoj fizičkoj konstituciji, osiguravanjem povoljnih uvjeta za čuvanje zdravlja, djelovanjem na opće jačanje dječijeg organizma i osiguravanjem harmoničnog fizičkog razvitka, razvijanje higijenskih i kulturnih navika te spretnosti, tačnosti i efikasnosti pokreta u igri i dječijem radu.
- Formiranje osnovnih elemenata moralnog lika djeteta, razvijanje ljubavi prema roditeljima i ostalim članovima porodice kao i prema ljudima iz neposredne okoline, razvijanje osjećaja drugarstva, prijateljstva i uzajamne saradnje i pomoći u društvu vršnjaka, patriotizma; elementarnih radnih navika, privikavanje djece da svoje interese uskladjuju sa interesima dječijeg kolektiva.
- Utjecanje na formiranje intelektualnih sposobnosti djetete: razvijanje intelektualnih sposobnosti izražavanja u kontaktu sa prirodom i okolinom kroz igru, razna dječija zanimanja, razvijanje pamćenja, elementarnih misaonih sposobnosti i voljnih napora djece, njegovanje govora, bogaćenje rječnika i kulture izražavanja te razvijanje bošnjačkog identiteta.
- Formiranje elementarnog smisla za estetiku omogućavanjem da doživljavaju ljepotu prirode i ljudskog stvaranja (dječija književnost, muzika, slikovnice, igračke i sl.), razvijanje dječije mašte i stvaralaštva kroz sopstveno izražavanje u crtanju, pjesmi, pokretu i itd.

Polazeći od ovako postavljenih ciljeva i zadataka predškolski odgoj uključuje u sebe brigu za punu zdravstvenu zaštitu i fizički razvoj, te svestran i harmoničan razvoj svih sposobnosti i osobina djeteta predškolskog uzrasta (Isto, 10).

17. PREDŠKOLSKA USTANOVA “REUDA” MEŠIHATA ISLAMSKE ZAJEDNICE U SRBIJI, NA PODRUČJU SANDŽAKA

17.1. Kratak osvrt na formalno-pravni položaj osnivača predškolske ustanove Reuda, Islamske zajednice, kao i na opravdanost osnivanja ove važne vaspitno-odgojne ustanove

17.1.1. Islamska zajednica u bivšoj Jugoslaviji

U periodu od stvaranja Kraljevine SHS, 1918. godine pa sve do raspada bivše SFRJ Islamska zajednica sa sjedištem u Sarajevu, na čijem čelu je bio Reis ul ulema, okupljala je muslimane ovih prostora i brinula o njihovim vjerskim pravima.

Raspadom bivše jugoslovenske zajednice 1991. godine, Islamska zajednica je ostala „rascjepkana“. Neminovno se raspao i dotadašnji sistem uređenja Islamske zajednice. Tada su uspostavljene novonastale Islamske zajednice na teritoriju država nekadašnje Jugoslavije.

Islamska zajednica sa sjedištem u Sarajevu bila je suočena sa ratom i genocidom, kao i kulturocidom, ali ipak je uspjela sačuvati svoj sistem organizacije, čak i sačuvati svoju jurisdikciju nad muslimanima u Hrvatskoj, Sloveniji, dijaspori, a kasnije i nad muslimanima Sandžaka.

Islamska zajednica u Makedoniji je okupljala muslimane u toj državi.

Na Kosovu je uspostavljena nova organizaciona cjelina, Islamska zajednica za Kosovo.

Predsjednik Mešihata Islamske zajednice Crne Gore postao je Reis Islamske zajednice u ovoj republici.

Islamska zajednica Vojvodine okupljala je muslimane u ovoj pokrajini.

U Beogradu je ostao dotadašnji muftija Hamdija Jusufspahić kojeg je Sabor Islamske zajednice za Kosovo, Srbiju i Vojvodinu odlukom broj 516/91 od 31.07.1991. godine razriješio dužnosti muftije Islamske zajednice u Beogradu, zaključno sa 31.07.1991.godine.¹⁸

Islamska zajednica u Jugoslaviji

SABOR ISLAMSKE ZAJEDNICE ZA

KOSOVO, SRBIJU I VOJVODINU

PRIŠTINA

Broj: 516/91

Dana 31.07.1991. godine

¹⁸ Arhivi Rijasetu IZ-e, Mešihat IZ-e u Prištini, Arhivi SIZ-A, zdravstvenog i penzijsko-invalidskog osiguranja – Odeljenje samostalne djelatnosti u Beogradu, Arhivi Islamske zajednice u Srbiji, Novi Pazar.

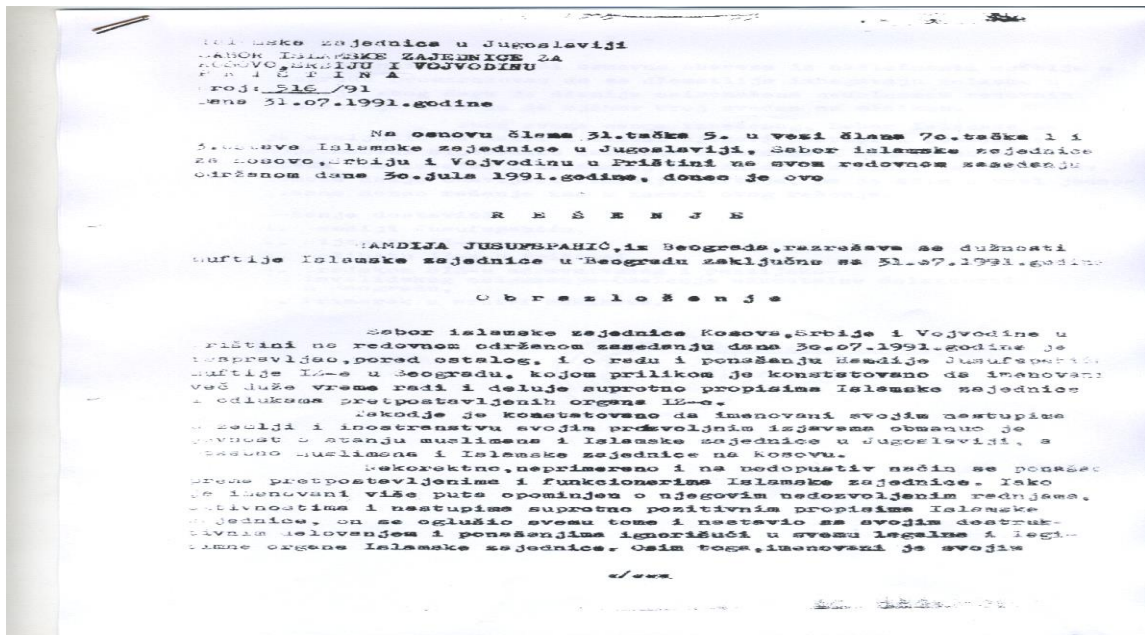
Na osnovu člana 31. tačke 5. u vezi člana 70. tačke 1 i 3. ustava Islamske zajednice u Jugoslaviji, Sabor islamske zajednice za Kosovo, Srbiju i Vojvodinu u Prištini na svom redovnom zasjedanju održanom dana 30. jula 1991. godine, doneo je

RJEŠENJE

HAMDİJA JUSUFSPAHIĆ, iz Beograda, razrešava se dužnosti muftije Islamske zajednice u Beogradu zaključno sa 31.07.1991. godine

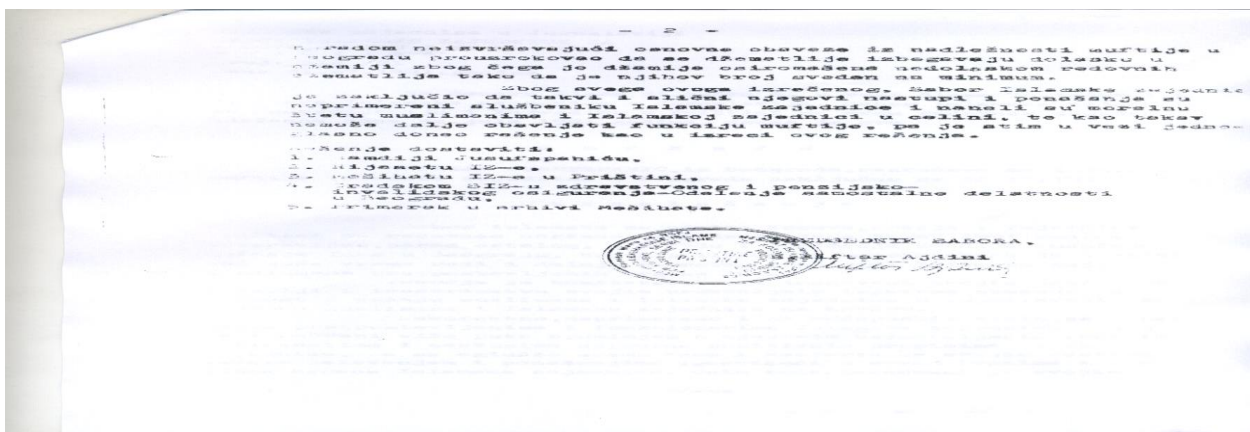
Obrazloženje

Sabor islamske zajednice Kosova, Srbije i Vojvodine u Prištini na redovnom održanom zasjedanju dana 30.07.1991. godine je raspravljao, pored ostalog, i o radu i ponašanju Hamdije Jusufspahića muftije IZ-e u Beogradu, kojom prilikom je konstatovano da imenovani već duže vrijeme radi i deluje suprotno propisima Islamske zajednice i odlukama pretpostavljenih organa IZ-e.

Takodje je konstatovano da imenovani svojim nastupima u zemlji i inostranstvu svojim proizvoljnim izjavama obmanuo je javnost o stanju muslimana i Islamske zajednice u Jugoslaviji, a posebno muslimana i Islamske zajednice na Kosovu.

Nekorektno, neprimereno i na nedopustiv način se ponaša prema pretpostavljenima i funkcionerima Islamske zajednice. Iako je imenovani više puta opominjan o njegovim nedozvoljenim radnjama, aktivnostima i nastupima suprotno pozitivnim propisima Islamske zajednice, on se oglušio svemu tome i nastavio sa svojim destruktivnim delovanjem i ponašanjima ignorišući u svemu legalne i legitimne organe Islamske zajednice. Osim toga, imenovani je svojim neradom neizvršavajući obaveze iz nadležnosti muftije u Beogradu prouzrokovao da se džematlije izbjegavaju dolasku u džamiji zbog čega je džamija osiromašena nedolaskom redovnih džematlija tako da je njihov broj sveden na minimum.

Slika 6. Rešenje o smjeni Hamdije Jusufspahića sa mjeste beogradskog muftije

Zbog svega ovoga izrečenog, Sabor Islamske zajednice je zaključio da takvi i slični njegovi nastupi i ponašanje su neprimereni službeniku Islamske zajednice i naneli su moralnu štetu muslimanima i Islamskoj zajednici u celini, te kao takav nemože dalje obavljati funkciju muftije, pa je stim u vezi jednoglasno doneo rešenje kao u izreci ovog rešenja.

Rješenje dostaviti,

- *Hamdiji Jusufspahiću,*
- *Rijasetu IZ-e,*
- *Mešihatu IZ-e u Prištini,*
- *Gradskom SIZ-u zdravstvenog i penzijsko-invalidskog osiguranja – Odeljenje samostalne delatnosti u Beogradu,*
- *Primerak u arhivi Mešihata.*

Predsednik Sabora

Miftar Ajdini r.s.

17.1.2. Formiranje Mešihata IZ-e Sandžaka

Izbijanjem rata na prostorima bivše zajedničke države a posebno u Bosni, muslimani u Sandžaku su se našli u teškoj situaciji kada su u pitanju njihova ljudska prava općenito, a vjerska prava posebno.

Za muslimane Sandžaka potreba formiranja Sabora i Mešihata postojala je i od ranije. U tom cilju je održan skup vjerskih službenika Sandžaka sa Reis ul ulemom, predsjednicima Mešihata Podgorice i Prištine i političkim predstavnicima Muslimana Sandžaka održanog 09.02.1992.godine u Rožajama, gdje je podržana inicijativa o pristupanju formiranja Sabora Islamske zajednice za Sandžak.

Na sjednici Rijasetu IZ-e održanoj 05.02.1993.g. u Skoplju preimenovan je Ustav Islamske zajednice za SFRJ u Ustav Mešihata Islamske zajednice Sarajeva, Podgorice,

Zagreba, Prištine i Skoplja. Na istom skupu načelno je podržana inicijativa za osnivanje Sabora za Sandžak.

Činjenica da Rijaset Islamske zajednice nije više bio u stanju regulisati novonastale potrebe u svim Mešihatima i na cijelom području, kao i to da Vrhovni Sabor IZ-e nije funkcionisao, ubrzala je proces reorganizacije IZ-e na cjelokupnom području (bivše SFRJ) radi uspješnog i nesmetanog organizovanja vjerskog života shodno regionalnim potrebama.

Propisima SRJ regulisano je da su vjerske zajednice autonomne i samostalne u svom radu te da same uređuju svoju organizaciju i svoje unutrašnje odnose. Država ne može nametati svoju volju, niti na bilo koji način ometati rad Islamske zajednice i njenih organa, niti će joj sugerisati kako će se organizovati.

Iz pomenutih razloga, stekli su se svi uslovi da IZ-e u ostatku Jugoslavije (Srbiji, Crnoj Gori, Kosovu, Sandžaku i Vojvodini), mora biti reorganizovana i konstituisana saglasno novonastaloj situaciji.

Da bi se pristupilo konkretizaciji ideje formiran je Inicijativni odbor predstavnika svih odbora IZ-e iz Sandžaka dana 16.06.1993.g. koji će uraditi elaborat o opravdanosti i realnim mogućnostima za osnivanje Sabora i Mešihata IZ-e za Sandžak.

Da bi se pristupilo reorganizovanju IZ-e na prostoru Sandžaka, potrebno je bilo da Inicijativni odbor uradi sljedeće:

- da organizuje sastanke po odborima IZ-e gdje će se voditi rasprava o elaboratu,
- da zatraži od Mešihata Podgorice i Prištine stručnu i moralnu podršku pri formiranju Sabora IZ-e za Sandžak,
- da Inicijativni odbor sačini Statut za područje Sabora IZ-e za Sandžak, a osnivački Sabor bi izabrao predsjednika i članove Mešihata IZ-e za Sandžak.

Osnivački sabor bio bi pozvan po zastupničkom principu, tj. shodno broju pripadnika Islamske zajednice. Prije početka svoga rada Sabor bi usvojio Poslovnik o radu. Ovako izabrani Sabor bio bi obavezan da u roku od godine dana raspiše izbore za novi Sabor IZ-e za Sandžak, po redovnoj proceduri.

Sve administrativno-tehničke poslove i pripremne radnje za sazivanje i osnivanje prvog Sabora i Mešihata IZ-e za Sandžak, vršio bi Inicijativni odbor, koji je sastavljen od predstavnika svih odbora IZ-e na području Sandžaka.

Područje Sabora i Mešihata Sandžaka obuhvatalo bi:

- područje Odbora IZ-e Novi Pazar,
- područje Odbora IZ-e Tutin,
- područje Odbora IZ-e Sjenica,
- područje Odbora IZ-e Rožaje,

- područje Odbora IZ-e Berane,
- područje Odbora IZ-e Bijelo Polje,
- područje Odbora IZ-e Prijepolje,
- područje Odbora IZ-e Priboj,
- područje Odbora IZ-e Nova Varoš,
- područje Odbora IZ-e Petnjica.

Na području Sandžaka, u vlasništvu IZ-e, ima:

- džamija..... 82
- mesdžida..... 39
- mekteba..... 37
- medresa..... 1
- biblioteka..... 2
- imamskih stanova.. 67
- drugih zgrada..... 36
- grobalja..... 223
- gasulhana..... 17
- obradivog zemljišta.. 52,30 ha
- šume..... 12, 30 ha
- poslovnih prostorija.... 52
- preduzeća..... 1
- automobila..... 1
- telefonskih brojeva..... 11
- fax mašina..... 1

Na području Sandžaka živi i stavilo se na raspolaganje Islamskoj zajednici:

- Hafizul – Kur’ana..... 1
- svršenika islamskih fakulteta 7
- svršenika drugih fakulteta..... 6
- studenata Medresa..... 94
- studenata na studijama..... 10
- učenika na školovanju u Medresama 103

Iz iznesenog je bilo evidentno da treba što prije pristupiti formiranju Sabora, kao najvišeg organa IZ-e za Sandžak, i Mešihata kao njegovog Izvršnog organa.

Islamska zajednica na području Sandžaka je raspolagala sa dovoljno materijalnih dobara, izvora prihoda, objekata i stručnih kadrova, da može osnovati Sabor i Mešihat IZ-e za Sandžak.

Mešihat IZ-e će saradivati sa legalnim predstavnicima muslimanskog naroda u cilju zaštite vitalnih interesa Muslimana u skladu sa islamskim načelima. Takodje, Mešihat treba da razvija saradnju sa svim vjerskim zajednicama u zemlji i inostranstvu, da izradi program rada Mešihata i iznadje sredstva za realizaciju tog programa te angažuje sve potencijale kako teološke tako i sve druge koji žele i mogu dati svoj doprinos razvoju organizacije Mešihata i njegovih institucija kako bi se krenulo na osveščavanju vjernika i otklanjanju negativnih posljedica koje su naslijedjene iz prošlosti a naročito iz komunističkog režima koji je donio duhovnu i vjersku pustoš na ovim prostorima.

Inicijativni odbor¹⁹

17.1.3. Izbor organa IZ-e Sandžaka

Na inicijativu jednog broja odgovornih ljudi u Islamskoj zajednici, 30. oktobra 1993.godine osnovan je Mešihat Islamske zajednice Sandžaka. Za prvog predsjednika te nove organizacione cjeline izabran je Muamer ef. Zukorlić.

INFORMACIJA

Cijepanjem SFRJ došlo je i do raspada organizacije jedinstvene Islamske zajednice, tako da se ukazala opravdana potreba za formiranjem posebne IZ-e za Sandžak. Razlozi toga su uglavnom jezičke i kulturološke prirode. U tom smislu dana 30.10.1993.god. u Novom Pazaru u prostorijama Medrese izabran je Sabor kao najviše zakonodavno tijelo i Mešihat IZ-e Sandžaka. U Sabor su ušli predstavnici Novog Pazara, Tutina, Rožaja, Sjenice, Bijelog Polja, Prijepolja, Berana, Petnjice, Priboja i Nove Varoši. Za predsjednika Sabora izabran je Islam Avdić, ekonomista iz Rožaja, a za prvog predsjednika Mešihata Muamer ef. Zukorlić, dipl. Šeriatski pravnik.

Za članove Mešihata izabrani su:

<i>1. Harun Rebronja, islamolog</i>	<i>5. Ramiz Hamidović, orijentalista</i>
<i>2. Hasib Suljović, islamolog</i>	<i>6. Mevlud Dudić, islamolog</i>
<i>3. Hajro Tutić, imam</i>	<i>7. Muhamed Fetić, imam</i>
<i>4. Mehmed Bećović, orijentalista</i>	<i>8. Hilmo Rovčanin, imam</i>

Mešihat IZ-e Sandžaka prijavljen je kod nadležnih državnih organa, i u budućem radu će saradivati sa Mešihatima u Prištini, Podgorici i drugim na prostorima bivše Jugoslavije.

¹⁹ Takvim 1994., Mešihat Islamske zajednice Sandžaka, ABC "GLAS" – Beograd, 1991, str. 189-192.

U buduću svi poslovi i nadzor nad Odborima IZ-e Sandžaka imaće Mešihat u Novom Pazaru.

U šta spada:

MEŠIHAT IZ-e SANDŽAKA
Broj 1/94
03.01.1994.god.
ul. 1. maj 70b, tel. 25-626
Novi Pazar

I N F O R M A C I J A

Gijepanjem SFRJ došlo je i do raspada organizacije jedinstvene Islamske zajednice, tako da se ukazala opravdana potreba za formiranjem posebne IZ-e za Sandžaka. Razlozi toga su uglavnom jezičke i kulturne prirode. U tom smislu dana 30.10.1993. god. u Novom Pazaru u prostorijama Medrese izabran je Sabor kao najviše zakonodavno tijelo i Mešihat IZ-e Sandžaka. U Sabor su ušli predstavnici Novog Pazara, Tutina, Rožaja, Sjenice, Bijelog Polja, Prijepolja, Berana, Petnjice, Priboja i Nove Varoši. Za predsjednika Sabora izabran je Islam Avdić, ekonomista iz Rožaja, a za prvog predsjednika Mešihata Muamer ef. Zukorlić, dipl. šeriatski pravnik. Za članove Mešihata izabrani su:

1. Harun Rebrenja, islamolog	5. Ramiz Hamidević, orijentalista
2. Hasib Suljović, islamolog	6. Mevlud Dudić, islamolog
3. Hajro Tutić, imam	7. Muhamed Petić, imam
4. Mehmed Beđović, orijentalista	8. Hilmo Rovčanin, imam

na, i u budućem radu će saradivati sa Mešihatima u Prištini, Podgorici i drugim na prostorima bivše Jugoslavije. U buduću svi poslovi i nadzor nad Odborima IZ-e Sandžaka imaće Mešihat u Novom Pazaru. U šta spada:

- organizacija vjerske pouke,
- organizacija prikupljanja sredstava zekjata, sadakatu-l-fitra i prihoda od kurbanaskih kožica,
- briga i odgovornost o organizaciji i radu Medrese, te regulisanju smještaja i ishrane učenika i profesora,
- organizacija vjerskih obreda hadžda i umre,
- postavljanje, premještanje i razrješavanje glavnih imama, imama, hatiba, mualima, vaiza i muezina, kao i administrativnih službenika,
- izdavanje odobrenja za izgradnju i opravku objekata IZ-e,
- izdavanje dozvola za prikupljanje dobrovoljnih priloga u zemlji i inozemstvu.

Formiranjem jedinstvene IZ-e Sandžaka stvoreni su temeljni uslovi za opstanak i razvoj muslimanskog naroda, kao i očuvanje njegovog nacionalnog, kulturnog i nadasve islamskog identiteta na ovim prostorima.

Predsjednik Mešihata
IZ-e Sandžaka

prof. Muamer Zukorlić

Muamer Zukorlić

Slika 7. Informacija o osnivanju Mešihata IZ-e Sandžaka

- organizacija vjerske pouke,
- organizacija prikupljanja sredstava zekata, sadakatu-l-fitra i prihoda od kurbanaskih kožica,
- briga i odgovornost o organizaciji i radu Medrese, te regulisanja smještaja i ishrane učenika i profesora,
- organizacija vjerskih obreda hadžda i umre,
- postavljanje, premještanje i razrješavanje glavnih imama, imama, hatiba, mualima, vaiza i muezina, kao i administrativnih službenika
- izdavanje odobrenja za izgradnju i opravku objekata IZ-e,
- izdavanje dozvola za prikupljanje dobrovoljnih priloga u zemlji i inozemstvu.

Formiranjem jedinstvene IZ-e Sandžaka stvoreni su temeljni uslovi za opstanak i razvoj muslimanskog naroda, kao i očuvanje njegovog nacionalnog, kulturnog i nadasve islamskog identiteta na ovim prostorima.

Predsjednik Mešihata IZ-e Sandžaka

Prof. Muamer Zukorlić²⁰

17.1.4. Mešihat IZ-e Sandžaka „sukcesor“ Islamske zajednice u bivšoj SFRJ

Za sve novonastale Islamske zajednice na prostoru bivše Jugoslavije, postavilo pitanje legaliteta, te su preduzeti koraci kako bi se i taj problem riješio na dobrobit svih vjernika na područjima novih nezavisnih država i teritorija koje su nekada bile u sastavu bivše SFRJ.

Još jedan veoma bitan razlog vodio je čelnike ovih zajednica da riješe ovaj problem: morali su to uraditi kako bi „sužili prostor“ neodgovornim pojedincima koji su se, koristeći se teškom trenutačnom situacijom, samoprogllašavali za predstavnike i rukovodeće organe Islamske zajednice i na taj način nanosili štetu, kako instituciji, tako i samim vjernicima.

Na sastanku predstavnika Islamskih zajednica sa područja bivše Jugoslavije održanom u Istanbulu 25.05.1415.h./29.10.1994.g. na kojem su prisustvovali:

- *Reisu-l-ulema Islamske zajednice Republike Bosne i Hercegovine, dr. Mustafa ef. Cerić;*
- *Predsjednik predsjedništva Islamske zajednice za Kosovo dr. Redžep Boja;*
- *Predsjednik Mešihata Islamske zajednice Republike Makedonije Sulejman ef. Redžepi;*
- *Predsjednik Mešihata Islamske zajednice Sandžaka Muamer ef. Zukorlić;*
- *Predsjednik Sabora Islamske zajednice Hrvatske i Slovenije, rahmetli g. Salim Šabić.*

ODLUČENO JE DA:

- *Od svoje posljednje sjednice održane u Skoplju septembra 1993.g. Rijaset, Reisu-l-ulema i ostali organi Islamske zajednice bivše Jugoslavije ne postoje. Bivši reis ul-ulema Jakub ef. Selimovski do 1.12.1994.g., dužan je predati svu dokumentaciju poslovne i finansijske prirode, pokretnu i nepokretnu imovinu i sva novčana sredstva bivšeg Rijaset, komisiji predstavnika Islamskih zajednica potpisnika ove odluke*
- *Slijedom ove odluke Islamske zajednice koje su formirane kao samostalne na području bivše Jugoslavije (Rijaset Islamske zajednice Republike Bosne i Hercegovine, Predsjedništvo Islamske zajednice za Kosovo, Mešihat Islamske zajednice Republike Makedonije, Mešihat Islamske zajednice Sandžaka, Mešihat Islamske zajednice Hrvatske i Slovenije i Mešihat Islamske zajednice Crne Gore), svoju legitimnost izvode iz šeriatskih propisa i normativnih akata koja utvrđuju zakonodavna tijela tih zajednica;*
- *Spomenute Islamske zajednice unutar i prema vani predstavljaju isključivo legalni čelnici;*

- Čelnici spomenutih zajednica će razvijati duhovno jedinstvo na načelima islamskog bratstva i solidarnosti, te saradivati u interesu islama i svih muslimana na Balkanu i šire;

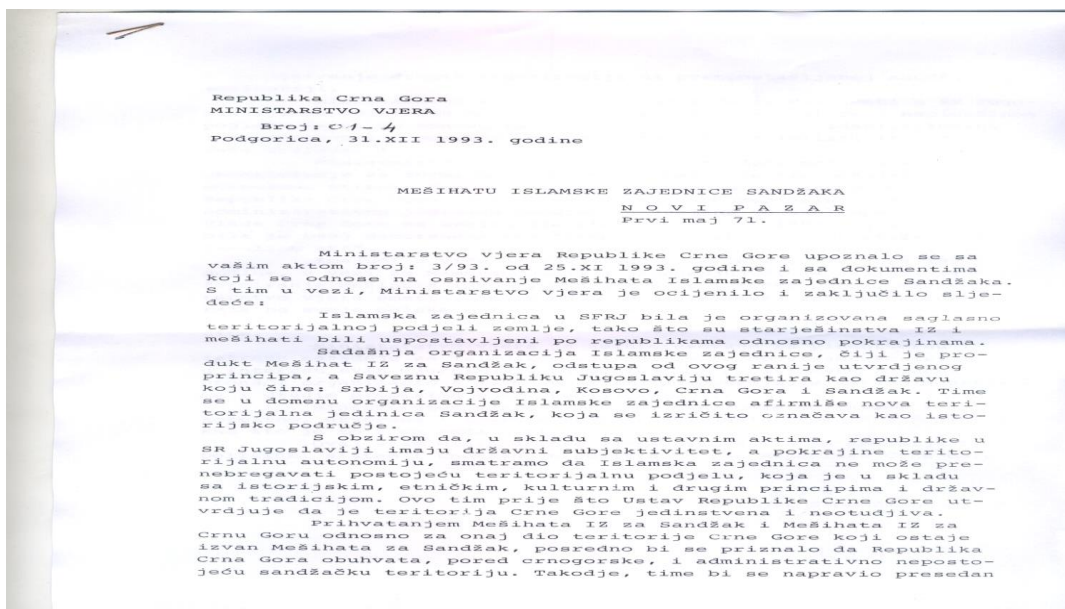
O ovoj odluci obavijestiti nadležne državne organe dotičnih država, kao i relevantne međunarodne islamske i druge organizacije i institucije.²¹

17.1.5. Država ne priznaje Mešihat- priznaje samo Odbore

I dok Islamska zajednica Sandžaka nije imala problema, da *pribavi* legalitet od strane čelnika Islamskih zajednica sa prostora bivših jugoslovenskih republika, dotle je vodila grčevitu borbu za uvažavanje od strane državnih organa SR Jugoslavije.

Nedugo poslije osnivanja Mešihata Islamske zajednice Sandžaka, Ministarstvo vjera R Crne Gore, kao odgovor na akt koji im je upućen od strane ove institucije, upućuje dopis br. 01 – 4, od 31.12.1993.god., u kojem se, između ostalog, kaže:

" Ministarstvo vjera R Crne Gore upoznalo se sa vašim aktom broj: 3/93. od 25.11.1993.godine i sa dokumentima koji se odnose na osnivanje Mešihata Islamske zajednice Sandžaka. S tim u vezi, Ministarstvo vjera je ocijenilo i zaključilo sljedeće: Islamska zajednica u SFRJ bila je organizovana saglasno teritorijalnoj podjeli zemlje, tako što su starješinstva IZ i mešihati bili uspostavljeni po republikama odnosno pokrajinama. "

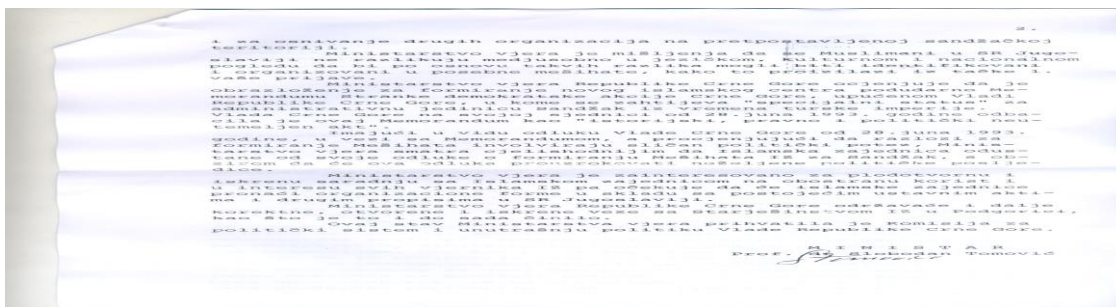
Ministar vjera tada iznosi jednu tvrdnju koja doista nema nikakve veze sa stvarnim stanjem na terenu, indirektno priznajući realnost potrebe za postojanjem Mešihata IZ-e Sandžaka:

Ministarstvo vjera je mišljenja da se Muslimani u SR Jugoslaviji ne razlikuju međusobno u jezičkom, kulturnom i nacionalnom pogledu da bi po osnovu takvih razlika mogli biti identifikovani i organizovani u posebne mešihate, kako to proizilazi iz tačke 1. vaše prijave...

Muslimani u tadašnjoj SR Jugoslaviji bili su različiti i po jezičkom i po kulturološkom i po nacionalnom osnovu. U Crnoj Gori recimo, žive muslimani Bošnjaci i muslimani Albanci, kao i neki drugi, ali najbrojnija je skupina albanskih i bošnjačkih muslimana, koji se razlikuju međusobno i po osnovi jezika, ali i nacionalnosti, te je stoga postojala realna potreba za osnivanjem Mešihata IZ-e Sandžaka.

Ministar u Vladi Crne Gore, dr. Slobodan Tomović je posegao za onim kvazi-argumentom za kojim se poseže u nedostatku drugačije argumentacije, kojom bi se opravdali određeni postupci i odluke. Optužio je Mešihat IZ-e Sandžaka za politizaciju cijelog slučaja, ukazujući da iza svega stoji politički projekat, a ne duhovna potreba vjernika:

Ministarstvo vjera ocjenjuje da je obrazloženje za formiranje novog islamskog centra podudarno sa memorandumom SDA Crne Gore, upućenom vladi Crne Gore, u kome se zahtijeva „specijalni status“ za administrativnu jedinicu Sandžak iz vremena turske imperije. Vlada Crne Gore na svojoj sjednici od 28.juna 1993. godine odbacila je ovaj Memorandum kao „istorijski, pravno i politički neutemeljen akt“. Imajući u vidu odluku vlade Crne Gore od 28. juna 1993. godine, u vezi s Memorandumom, a procenjujući da razlozi za formiranje Mešihata involviraju sličan politički potez, Ministarstvo vjera smatra cjelishodnijim da Islamska zajednica Sandžaka odustane od svoje odluke o formiranju Mešihata IZ Sandžaka, s obzirom da će ova odluka prouzrokovati neželjene političke posljedice...

Slika 8. Dopis Ministarstva vjera Crne Gore Mešihatu IZ-e Sandžaka 01 – 4, od 31.12.1993.god

Njegov kolega iz Srbije, ministar vjera Dragan Dragojlović, bio je još „ubjedljiviji“ u svojoj argumentaciji.

Nakon što su se čelnici Mešihata IZ-e Sandžaka obratili Ministarstvu vjera Republike Srbije radi regulisanja pravnog položaja institucije, znajući da za to nema zakonskih smetnji, nisu ni pomislili da će njihovo duhovno i vjersko pitanje rješavati lokalni MUP u Novom Pazaru, koji je u svom aktu br. 212-14/94 od 18.07.1994.godine, *presudio*:

Ovaj organ našao je da je zahtjev za osnivanje još jednog „Mešihata“ Islamske zajednice na teritoriji SR Jugoslavije neosnovan i da ovo nije interes većine vjernika Islamske vjeroispovijesti...

Iako je bio vrhunac apsurdna da policija tumači interese pripadnika Islama i daje smjernice za njihovo organizovanje, Islamska zajednica se obratila i Republičkom MUP-u u Beogradu. Dok je po ovom pitanju trajao upravni spor kod Vrhovnog suda Srbije, presudu je izrekao ministar vjera Dragan Dragojlović, obrativši se dopisom br. 08-259 od 19.10.1994. god., upućenom odborima Islamske zajednice u Sandžaku, ističući:

Postojeći odbori Islamske zajednice u Raškom i Zlatiborskom okrugu

(Novi Pazar, Tutin, Sjenica, Nova Varoš, Prijepolje i Priboj) su legitimni organi za Ministarstvo vjera i druge državne organe...

Republika Srbija nikada neće priznati tzv. Mešihat za Sandžak i sa tom organizacijom neće saradjevati ni lokalni ni republički organi...

U ovom dopisu do izražaja dolazi ponovo politička pozadina odluke, koja nije utemeljena niti na jednom pravnom argumentu. Ministar kaže da „neće nikada priznati jedinstvenu Islamsku zajednicu u Sandžaku“, već je želi „razjedinjenu i iscjepkanu“ na odbore, s kojima će pojedinačno "uspješnije saradjevati." Ministar priznaje legitimitet pomenutih odbora, ali ne i njihovih odluka, jer su zapravo ti odbori i formirali Sabor i Mešihat na nivou Sandžaka.

Vrhovni sud, kao što je bilo i zaočekivati, iako priznaje da „nijedan zakonski propis ne uslovljava traženje dozvole za rad novonastalih organa Islamske zajednice“, poručuje muslimanima da mogu „ostvariti svoja prava“ u okviru nepostojeće „Islamske zajednice u SR Jugoslaviji.“

17.1.6. Pritisak lokalnih političkih organizacijaa rad Islamske zajednice, posebno na obrazovne ustanove

Neophodno je spomenuti da u periodu od 1945. godine pa sve do osnivanja isturenog odeljenja "Alaudin" medrese iz Prištine u Novom Pazaru, koja će 1994. godine prerasti u samostalnu medresu "Gazi Isa-beg", na prostoru Sandžaka nije bilo vjerskih obrazovnih ustanova. Do tada su se svršenicima vjerskih škola i fakulteta školovali u drugim dijelovima tadašnje zajedničke države ili u inostranstvo.

Medjutim, iako je bilo zaočekivati da dobiju podršku, čelni ljudi Islamske zajednice nailaze, kao što smo imali prilike vidjeti, na veoma snažan otpor saveznih vlasti, ali i, što je posebno bilo iznadanjujuće i lokalnih političkih moćnika koji su držali vlast u sandžačkim gradovima. O tome je pisao „Glas islama“ aprila 1998.godine:

Po čijem nalogu ne znamo, ali očito je Murić sebi kao prvi zadatak postavio – udariti na Islamsku zajednicu. Sandžačke novine su odmah krenule u medijsku pripremu, a Murićev odbornički klub je sa samo dva glasa protiv izglasao prijedlog odluke da se hitno sruši

zgrada Medrese u krugu Altun Alem džamije i (zgrada Medrese gdje se nalati sjedište Mešihata), koja je, kako kažu, poremetila spomeničku vrijednost kompleksa Stare čaršije, pritom zaboravljajući da je sam sjedio u zgradi (Opštine) koja je sagrađena na temeljima porušene Ejub-begove džamije...

narodu otvorilo nepovjerenje pa ljudi kažu: "Neće namerno da je dovrat do spomenika Palih boraca." Uglavnom se svo svelo na zaključak da se napravio dobar materijal o tome koliko je uloženo do sada i šta se namjerava raditi do 2002. godine. Zatim se prošlo na razmatranje priloga o imenovanju komisije za sprovođenje ref-

je bila tačka pod brojem 14 - inspekcija nadzor na prostorno-kulturno istorijskoj cjelini "Stara Čaršija" i katagorisanje spomenika kulture u Novom Pazaru. Na ovom prostoru izgrađeno je nekoliko objekata bez dozvole koji su uzrokovali kulturnu vrijednost starog dijela grada. Drastično se razlikuju lijeva i desna strana "Hend-

NARUŠENA AUTENTIČNOST NOVOPAZARSKIH DŽAMIJA

Svojom gradnjom, Islamska zajednica Sandžaka u mnogome narušila izgled pojedinih islamskih spomenika kulture za čiju zaštitu ima zakonsku i punu moralnu obavezu

Skupština opštine Novi Pazar MANJE KOMUNALNE TAKSE

Odlukom o izmjenama i dopunama Odluke o lokalnim komunalnim taksuma Skupština opštine Novi Pazar odlučila je da se opremanje javnih površina ispred poslovnih objekata radi postavljanja stupa ili iznenača i izlaganje robe iz poslovnih objekata na 40 dinara (prva zona), 30 din. (druga zona) i 10 din. (treća zona); za privredovanje pokretnih teži i zadržavanje javnih površina u cilju prodaje (ne veće od 3m²); mjesečno na 60 din. i dnevno na 6 dinara;

U Zapisniku o inspekciskom nadzoru na prostorno-kulturno-istorijskoj cjelini "Stara Čaršija" u Novom Pazaru, koji je SO Novi Pazar razmatrala na svojoj 85. sjednici, kaže se da: "Vlasnici objekata, odnosno investitori na području "Stare Čaršije" uglavnom traže da izgrade, dograde ili rekonstruišu objekte po uslovima koji odstupaju od Deftonskog urbanističkog plana."

U Zapisniku o inspekciskom nadzoru na prostorno-kulturno-istorijskoj cjelini "Stara Čaršija" u Novom Pazaru, koji je SO Novi Pazar razmatrala na svojoj 85. sjednici, kaže se da: "Vlasnici objekata, odnosno investitori na području "Stare Čaršije" uglavnom traže da izgrade, dograde ili rekonstruišu objekte po uslovima koji odstupaju od Deftonskog urbanističkog plana."

U Zapisniku o inspekciskom nadzoru na prostorno-kulturno-istorijskoj cjelini "Stara Čaršija" u Novom Pazaru, koji je SO Novi Pazar razmatrala na svojoj 85. sjednici, kaže se da: "Vlasnici objekata, odnosno investitori na području "Stare Čaršije" uglavnom traže da izgrade, dograde ili rekonstruišu objekte po uslovima koji odstupaju od Deftonskog urbanističkog plana."

Na sjednici su usvojene izmjene i dopune odluka o lokalnim komunalnim taksumima. Skupština je izišla u susret vlasnicima poslovnih objekata i trgovinskih radnji te im je znatno smanjila komunalne takse kao i vlasnicima tzv. pokretnih teži.

U Zapisniku o inspekciskom nadzoru na prostorno-kulturno-istorijskoj cjelini "Stara Čaršija" u Novom Pazaru, koji je SO Novi Pazar razmatrala na svojoj 85. sjednici, kaže se da: "Vlasnici objekata, odnosno investitori na području "Stare Čaršije" uglavnom traže da izgrade, dograde ili rekonstruišu objekte po uslovima koji odstupaju od Deftonskog urbanističkog plana."

U Zapisniku o inspekciskom nadzoru na prostorno-kulturno-istorijskoj cjelini "Stara Čaršija" u Novom Pazaru, koji je SO Novi Pazar razmatrala na svojoj 85. sjednici, kaže se da: "Vlasnici objekata, odnosno investitori na području "Stare Čaršije" uglavnom traže da izgrade, dograde ili rekonstruišu objekte po uslovima koji odstupaju od Deftonskog urbanističkog plana."

U Zapisniku o inspekciskom nadzoru na prostorno-kulturno-istorijskoj cjelini "Stara Čaršija" u Novom Pazaru, koji je SO Novi Pazar razmatrala na svojoj 85. sjednici, kaže se da: "Vlasnici objekata, odnosno investitori na području "Stare Čaršije" uglavnom traže da izgrade, dograde ili rekonstruišu objekte po uslovima koji odstupaju od Deftonskog urbanističkog plana."

Zaštita kulturnih dobara

Jedno od bitnih pitanja na sjednici

U Zapisniku o inspekciskom nadzoru na prostorno-kulturno-istorijskoj cjelini "Stara Čaršija" u Novom Pazaru, koji je SO Novi Pazar razmatrala na svojoj 85. sjednici, kaže se da: "Vlasnici objekata, odnosno investitori na području "Stare Čaršije" uglavnom traže da izgrade, dograde ili rekonstruišu objekte po uslovima koji odstupaju od Deftonskog urbanističkog plana."

U Zapisniku o inspekciskom nadzoru na prostorno-kulturno-istorijskoj cjelini "Stara Čaršija" u Novom Pazaru, koji je SO Novi Pazar razmatrala na svojoj 85. sjednici, kaže se da: "Vlasnici objekata, odnosno investitori na području "Stare Čaršije" uglavnom traže da izgrade, dograde ili rekonstruišu objekte po uslovima koji odstupaju od Deftonskog urbanističkog plana."

U Zapisniku o inspekciskom nadzoru na prostorno-kulturno-istorijskoj cjelini "Stara Čaršija" u Novom Pazaru, koji je SO Novi Pazar razmatrala na svojoj 85. sjednici, kaže se da: "Vlasnici objekata, odnosno investitori na području "Stare Čaršije" uglavnom traže da izgrade, dograde ili rekonstruišu objekte po uslovima koji odstupaju od Deftonskog urbanističkog plana."

NOVI UPRAVNI ODBORI

Zastupljenost pripadnika bošnjačkog naroda u novim upravnim i nadzornim odborima sažimljerna nacionalnoj strukturi stanovništva u Novom Pazaru. Skupština opštine Novi Pazar je 21. 12. 1996. godine usvojila je imenovanje novih upravnih i nadzornih odbora u opštini Novi Pazar. Tako su u Upravni odbor JKP "Ostaci" izabrani: Hodo Jakupović, Asim Dautović, Mirsad Fatović, Momo Došković i Ferhat Kolić; u Upravni odbor JKP "Termoenergija" Husno Biloćević, Elup Dolovac, Mirsad Uglješić, Efer Hodić i Drogović Ritić; u Upravni odbor Centra za socijalni rad: Ibrahim Đerlek, Safet Rikajević, Semir Kačar, Mirhat Dživanović, Mirko Turudović, Ahmedin Prentić i Zoran Vujanović; u Upravni odbor sporta: Centar: Nedžad Hodić, Nihat Serhavić, Abaz Rašljanin, Muamer Zeković i Slavko Čolović; u Upravni odbor istorijskog arhiva "Borci": Sađik Ugljanin, Emir Nikšić.

ODGOVOR

Skupština opštine Novi Pazar svojim aktom od 21. 12. 1996. godine prekinula je inicijativu za otvaranje carinske ispostave u Novom Pazaru. O ovom inicijativu upućeno je na provjedu sastanka predstavništva bezrezervno su pozvali inicijativu. To su isto učinili i predstavništva regionalne i savezne razine. Odlučeno je da se prihvati i Elabarat o ekonomskoj opravdanosti otvaranja carinske ispostave u Novom Pazaru. U ovom slučaju, Savezna uprava carina i Vlada Republike Srbije 01. 02. 1996. godine. Vlada Republike Srbije 2. 03. 1996. godine odbila je odjednom i inicijativu SO Novi Pazar za otvaranje carinske ispostave u Novom Pazaru i zaključak dostavlja Saveznoj upravi carina. Savezna uprava carina svojim aktom od 12. 06. 1996. godine izjavila je SO Novi Pazar, a u odgovoru SO Novi Pazar zbog toga se njen zaključak ne djeluje. Također, u skladu sa odlukom Vlade Republike Srbije od 05. 07. 1996. godine, da tačica su dostavili pozivom zahtjeva otvaranja carinske ispostave u Novom Pazaru. Kao rezultat ovog postupka, Skupština opštine Novi Pazar je ponovo intervenisala kod Vlade Srbije po osnovu pisma dobijenog od Savezne uprave carina i to pitanje odobrite otvaranje CI u Rašici i to nasuovni svim argumentima koji su išli u prilog opštini Novi Pazar. Pošto opština Rašica nema prostorne mogućnosti za smještanje CI, a u to smo se uvjerali i njihovim elaboratima, a to je jedan od osnovnih proizvođača, a opština Novi Pazar ima i to je ponudila uz ostale neoborive dokaze, majštarina smo da bi opština Novi Pazar, ponovo trebala da aktivira započete poslove oko otvaranja CI u Novom Pazaru.

Slika 9. Sandžačke novine br. 49

10.06.1997.godine u 10 h stiglo je Murićevo rješenje o rušenju Medresinih zgrada, a u 14:30, istog dana, Miloševićev režim je izvršio invaziju na zgradu Skupštine opštine Novi Pazar i nasilno smijenio Murićevu vlast...Niko ne može opravdati ovaj diktatorski čin...ali ne može niti jedna vlast, pogotovo ne muslimanska, opstati na ruševinama džamija i Medresa.

Da je Islamska zajednica ozbiljna institucija svjedoči i sljedeća činjenica, koja je sama za sebe dovoljan komentar:

ZAKLJUČCI SA IX VANREDNE SJEDNICE MEŠIHATA ODRŽANE 30.01.1997. GOD.

- Donijeta je odluka da Odbori IZ-e Sandžaka obnove svoje zahtjeve Skupštinama Opština za povratak oduzete vakufske imovine, kao i za legalizaciju novosagrađenih objekata, te proširenja postojećih.

- *Odlučeno je da se do daljnjeg ne odgovora na pisanje „Sandžačkih novina“, te da se u nastupima zvaničnika IZ-e Sandžaka potencira nezavisnost i autonomnost Islamske zajednice.*

Sekretar: Samir Škrijelj

17.2. Osnivanje predškolske ustanove Reuda

Niz promjena do kojih je došlo posljednjih decenija u načinu življenja, proizvodnji, društvenoj organizaciji, porodičnim odnosima, sistemu odgoja i obrazovanja, uslovio je povećanje značaja vanporodičnog predškolskog odgoja.

Primjetna je bila potreba da se oba roditelja, za određeni vremenski period, oslobode brige o djeci, čime se svakako ne umanjuje njihova uloga, značaj i odgovornost u podizanju sopstvene djece, već im se omogućava da uspješnije obavljaju svoje značajne radne aktivnosti te da se u slobodnom vremenu posvete raznim drugim društvenim angažmanima.

U oblasti odgoja i obrazovanja neophodna je bila društvena intervencija, uz prenošenje nekih sadržaja i oblika organizovanja na institucije i vaspitače, obuhvatajući sve ranije uzraste koji su nekada pripadali isključivo porodici.

Predškolska ustanova Reuda nastala je kao potreba da se omogući bošnjačkoj djeci odgoj u islamskom duhu, vjerska pouka, svjetovna naobrazba i njegovanje etičkih i kulturoloških vrijednosti.

Ustanova je počela sa radom 1998. godine u skromnim prostornim i tehničkim uslovima u haremu Altun-alem džamije.

Te godine odgojno-obrazovni program pohađjalo je svega 13 polaznika, uzrasta od 5 do 7 godina, sa jednim vaspitačem, jednim kombi vozilom i vozačem. Cjelokupan odgojno-obrazovni proces organizovan je po jedinstvenom planu i programu, prilagodjen vjerskim i kulturološkim posebnostima i uslovima sandžačke regije. U realizaciji nastavnog procesa zastupljene su nastavne oblasti:

- gajenje islamskog identiteta
- razvoj govora
- matematičko-logičke aktivnosti
- likovne aktivnosti
- muzičke aktivnosti
- vjerske aktivnosti

Osnovni dugoročno postavljeni cilj pred ustanovu bio je da se u svim većim naseljima Novog Pazara i Sandžaka otvore izdvojena odeljenja ustanove Reuda.

Razvojni put počinje 2000. godine kada ustanova dobija dvije prostorije koje se nalaze u objektu harema Altun alem džamije.

Tada, po prvi put, pored poludnevnog otvoren je i cjelodnevni boravak djece u obdaništu. Godine 2001. počinje sa radom i odjeljenje koje se nalazilo u objektu pored Lejlek džamije. Istog mjeseca otvara se školska ustanova Wildan u istom objektu, kao i odjeljenje u Požegi.

17.2.1. Opštinske vlasti naredile rušenje objekta vrtića Reuda

No, i pored činjenice da je u odnosima sa „zvaničnim Beogradom“, nakon petooktobarskih promjena, dolazilo do izvjesnih pozitivnih promjena situacija na lokalnu se nije bitnije promjenila. Ugljanin je, nakon što je na izborima 2000. osvojio vlast u Novom Pazaru, Ugljanin je ponovo krenuo u napade na Islamsku zajednicu. Meta napada bio je sistem dečijih vrtića „Rewda“, koji djeluje u okviru Mešihata IZ-e u Srbiji. Uspješno organiziranje dečijih vrtića, gdje se edukuje budućnost bošnjačkog naroda, donijelo je Islamskoj zajednici veoma veliku popularnost.

Naime, u oktobru 2001. godine, opštinska vlast pod kontrolom Ugljanina izdala je rješenje za rušenja zgrade dečijeg vrtića „Rewda“, kod Lejlek džamije. Vjernici su desetak dana uzastopno svojim tijelima branili zgradu od zatvorenika iz "Čačka!!!", koje je Ugljanin uz pomoć lokalnog SUP-a angažovao da ruši vakufsko.

Naravno, pobijedila je snaga onih koji grade.

O tome Islamska zajednica obavještava javnost:

SAOPŠTENJE ZA JAVNOST

U povodu desetodnevnih nasrtaja opštinskih organa na vakuf Lejlek džamije radi rušenja započetih radova na dogradnji mekteba, sa ogorčenjem izražavamo čudjenje i zabrinutost zbog fanatičnosti koju pokazuju predstavnici lokalne uprave u nastojanju da realizuju ovaj nečasni čin. Nisu se zadovoljili angažovanjem policije SUP-a Novi Pazar, već su zatražili intervenciju Specijalne republičke policije iz Beograda. Nije nam jasno odakle izvire sva ta mržnja i želja da se, navodno, primjenjivanje zakona pored 8.000 bespravno podignutih objekata u gradu otpočne upravo na vakufskom objektu.

Date 14.11.2001

No 457/01

SAOPŠTENJE ZA JAVNOST

U povodu desetodnevnih nasrtaja opštinskih organa na vakuf Lejlek džamije radi rušenja započetih radova na dogradnji mekteba, sa ogorčenjem izražavamo čuđenje i zabrinutost zbog fanatičnosti koju pokazuju predstavnici lokalne uprave u nastojanju da realizuju ovaj nečasni čin. Nisu se zadovoljili angažovanjem policije SUP-a Novi Pazar, već su zatražili intervenciju Specijalne republičke policije iz Beograda. Nije nam jasno odakle izvire sva ta mržnja i želja da se, navodno, primjenjivanje zakona pored 8.000 bespravno podignutih objekata u gradu otpočne upravo na vakufskom objektu. Začuduje da to čine baš oni koji su obećali proteklih godina da će narodu, ako ih glasa, obezbijediti puna vjerska i nacionalna prava i osloboditi ga zuluma upravo te policije i drugih rušitelja, koje danas baš oni angažuju. Nismo mogli vjerovati da će nam koalicija *Lista za Sandžak dr Sulejman Ugljanin* uputiti baš ovakvu ramazansku čestitku.

Izražavamo puno zadovoljstvo i sva priznanja svim džematlijama koji su svoja tijela stavili kao branu između rušitelja i vakufskog objekta i molimo Uzvišenog Allaha da im za to podari obilnu nagradu, a rušiteljima i na ovom i na onom svijetu ono što su zaslužili.

Obzirom da sutra dočekujemo najčasniji mjesec Ramazan, mjesec milosrđa, blagoslova i mira, a svjesni činjenice da je jedan dan slobode ili kap krvi svakog džematlije nešto što je najskuplje, sve sa željom da spriječimo sve što bi moglo ugroziti mukotrпно čuvani mir u Sandžaku, pozivamo džematlije da se ne suprotstavljaju rušiteljima u njihovim nakanama, a oni će za svu nečasnost takvog čina položiti račune pred historijom, ljudima i Uzvišenim Bogom.

ZAMJENIK PREDSEDNIKA
MEŠIHATA IZ-e SANDŽAKA
Mevlud ef. Dudić

Address: 1. Maj 70b, 36300 Novi Pazar, Sanjak, Yugoslavia, Tel/fax: (**381) 20 315 452

Slika 10. Saopštenje za javnost Mešihata IZ-e Sandžaka od novembra 2001. godine

Začudjuje da to čine baš oni koji su obećali proteklih godina da će narodu, ako ih glasa, obezbijediti puna vjerska i nacionalna prava i osloboditi ga zuluma upravo te policije i drugih rušitelja, koje danas baš oni angažuju. Nismo mogli vjerovati da će nam koalicija Lista za Sandžak dr Sulejman Ugljanin uputiti baš ovakvu ramazansku čestitku.

Izražavamo puno zadovoljstvo i sva priznanja svim džematlijama koji su svoja tijela stavili kao branu između rušitelja i vakufskog objekta i molimo Uzvišenog Allaha da im zato podari obilnu nagradu, a rušiteljima i na ovom i na budućem svijetu ono što su zaslužili.

Obzirom da sutra dočekujemo najčasniji mjesec Ramazan, mjesec milosrđa, blagoslova i mira, a svjesni činjenice da je jedan dan slobode ili kap krvi svakog džematlije nešto što je najskuplje, sve sa željom da spriječimo sve što bi moglo ugroziti mukotrпно čuvani mir u Sandžaku, pozivamo džematlije da se ne suprotstavljaju rušiteljima u njihovim nakanama, a oni će za svu nečasnost takvog čina položiti račune pred historijom, ljudima i Uzvišenim Bogom.

ZAMJENIK PREDSEDNIKA MEŠIHATA
IZ-e SANDŽAKA
Mevlud ef. Dudić

No, bez obzira na ove izazove predškolska ustanova Reuda grabi krupni koracima naprijed otvaranjem novih odeljenja: na Paricama 2003. godine, u Tutinu dva objekta u prostorijama Medžlisa Islamske zajednice, kao i odeljenje u naselju Kleče.

Sljedeće 2004. godine počinje sa radom i odjeljenje u naselju Donji Šutenovac, a krajem 2009. u Sjenici. Godine 2010. otvorena su dva odjeljenja u Paralovu i Selakovcu. Sljedeće 2011. godine počinje sa radom i odjeljenje u Gornjem Šutenovcu, da bi 2014. bila otvorena tri objekta: u naselju Musala, te u Rožajama i naselju Velika Župa u Prijepolju. Odjeljenje u naselju Dohoviće pokrenuto je 2016. a naredne 2017. godine i odjeljenja u Muru i Gornjem Lugu.

Zahvaljujući predanom radu svih uposlenika u sistemu predškolske ustanove Reuda, ideja velikom mektebu koja je započeta sa onih 13 polaznika u starom objektu Altun-alem džamije prerasla je zaista veliku i jaku odgojno-obrazovnu ustanovu koja danas ima oko 1000 polaznika.

17.3. Izvještaji o radu predškolske ustanove Reuda kao historijska potvrda osnovanosti potrebe za ustanovom ovakvog tipa

Uvidom u nekoliko godišnjih izvještaja imali smo prilike svjedočiti da je predškolska ustanova "Reuda" zaista opravdala razloge svog postojanja. To će 2007. godine rezultirati i odlukom nadležnih državnih organa da ovu ustanovu registriraju i stave u red sa svim ostalim ustanovama sličnog tipa u državi. To je prije svega značilo da potvrde o pohadjanju ove ustanove postanu priznate i validne posebno kod upisa prvaka u školu.

17.3.1. Izvještaj o radu dječijeg mekteba o radu dječijeg mekteba „Reuda“ i „Wildan“ za 2005.godinu

Kako stoji u izvještaju iz 2005. godine, dječiji mekteb „Reuda,, je nastavio sa uspješnim radom. Nastava u ovoj odgojno- obrazovnoj ustanovi se odvijala na sedam punktova sa ukupno 1000 polaznika raspoređenih u 45 grupa. Ukupan broj zaposljenih u ovoj ustanovi se uvećao u odnosu na prethodni period.

Početak školske 2005/06 godine u mektebu za predškolski uzrast je donio niz kvalitetno pozitivnih promjena. Formirano je 30 grupa sa ukupno 820 polaznika. Aktivnosti su se realizirale na šest lokacija: u prostorijama kod Altun alem džamije u kojima je bilo smješteno 170 djece u 6 grupa, zatim u Šutenovcu u 6 grupa sa 135 polaznika, na Paricama 10 grupa sa 350 polaznika, te u Požegi u dvije grupe sa 45 polaznika, zatim u Tutinu pet grupa sa 120 polaznika gde su se aktivnosti izvodile na dva punkta, naselje Kleče i prostorije Medžlisa.

Vaspitno-obrazovne aktivnosti su se odvijale po planu i programu izradjenom na osnovu stručne literature koji je uzeo u obzir različite psiho- fizičke sposobnosti djece uzrasta od 3 do 7 godina sa elementima islamskog vaspitanja djece. Obuhvaćene su sledeće aktivnosti: poznavanje okoline, razvoj govora, upoznavanje početnih matematičkih pojmova, fizičko sa

elementima zdravstvenog vaspitanja te likovna i muzička kultura. Prenošenje i usvajanje iz pomenutih oblasti je praćeno gajenjem islamskog identiteta, gdje se djeca upoznaju sa osnovnim islamskim pojmovima, obavljanjem namaza, islamskim ophodjenjem, ilahijama i kasidama i pisanjem harfova, te osnovnom konverzacijom na engleskom jeziku shodno uzrastu. Posebna pažnja je posvjećena stručnom usavršavanju vaspitačica koje se odvijalo u dva vida: kroz studiranje na Internacionalnom univerzitetu- smjer za vaspitače i Akademiji islamskih nauka, kao i kroz stručna predavanja koja se povremeno organizuju tokom godine u prostorijama mekteba.

U toku godine održano je niz priredbi na kojima su polaznici Mekteba svojom staloženošću i znanjem oduševljavali džematlije. Pored redovnih ramazanskih svječanosti, zapažene nastupe imali smo na svječanosti povodom ispraćaja hadžija, bajramskih svječanosti i Akademiji maturanata.

Redovno su održavani radni sastanci na kojima su prisustvovali svi zaposleni u Mektebu. Ukupno je održato 10 sastanaka na kojima se analizirao rad u prethodnom periodu i utvrđivani su zadaci za naredni period. Sva pitanja koja su se ticala rada Mekteba su stavljana na dnevni red i o njima se detaljno raspravljalo, zauzimao stav i donosili zaključci. Ove godine formiran je Upravni odbor Mekteba najznačajniji organ ove ustanove. Formiranjem ovog odbora u mnogome će doprineti još lakšem i kvalitetnijem radu ove značajne ustanove.

U cilju poboljšanja kvaliteta rada i lakšeg boravka u prostorijama objekta, nabavljeno je 10 televizora, nekoliko tobogana kao i niz drugih sredstava za igranje djece. Uradjeni su odgovarajući prostori u objektima Parice i Požega i u dvorištu objekta Velje Polje za igranje djece. Uspostavljena je saradnja sa drugim odgojno obrazovnim ustanovama koje djeluju u opštini . Posebna saradnja je uspostavljena sa Medicinskim centrom u Novom Pazaru. Svi naši polaznici su detaljno pregledani po planu i programu ove zdravstvene organizacije. Ta saradnja će se nastaviti i u pravcu predavanja za roditelje koja će se održavati prilikom roditeljskih sastanaka. Predavači će biti lekari specijalisti, dječiji pedijatri i stomatolozi.

Prijevoz djece je vršen sa 9 kombija, čime je bilo obuhvaćeno 75 % naših polaznika. Vožnju je obavljalo 9 vozača, dnevno obavljaju 63 vožnje, od čeeega svaki vozač obavi 7 vožnji. Sve vožnje su pokriveno sa pratiocem u kombiju, čija je osnovna obaveza da izvedu i uvedu djecu u kombi. Rad pratioca je svakodnevno nadgledan i kontrolisan.

U svom radu u prethodnoj godini ustanova se susretala i sa nizom problema koji su tokom rada otklanjani. Najteži udarac ovoj ustanovi zadat je pogibijom jedne naše polaznice prilikom prijevoza. No i pored teške situacije u kojoj se ustanova u tom periodu našla, nastavljeno je sa radom bez osipanja djece. Preduzeto je niz aktivnosti kako se ovakav događaj nebi više nikada ponovio. Izmedju ostaloga uradjen je atest kombija čime je dobijena dozvola za prijevoz djece. Na osnovu sve obuhvatne analize rada i postignutih

rezultata u prethodnoj godini, usvojenih zaključaka stručnih i upravnih organa Mekteba, u narednoj godini posvetiće se još veća pažnja cjelokupnoj organizaciji odgojno- obrazovnog rada. U tom pravcu smjernice i pitanja na koja će se obratiti posebna pažnja biće:

- Blagovremeno i sveobuhvatno izvršiti planiranje odgojno-obrazovnog rada kako u predškolskom tako i u školskom mektebu.
- Nastaviti sa osavremenjivanjem i obogaćivanjem nastavnih sredstava.
- Posvetiti veću pažnju odgojnoj funkciji Mekteba.
- Posvetiti posebnu pažnju primjeni metoda rada sa djecom.
- Analizirati nove oblike usavršavanja u oblasti stručno pedagoškog i uže stručnog usavršavanja vaspitačica i nastavnika.
- Kulturne i javne manifestacije obogatiti sa novim sadržajima.
- Obezbjediti uslove za otvaranje novih grupa i novih izdvojenih odeljenja.
- Mekteb će raditi i na drugim pitanjima koja se tiču rada ove ustanove. Ovi zadaci će se realizovati kroz rad zapošljenih u Mektebu i uz svestranu pomoć osnivača ove ustanove Mešihata Islamske zajednice Sandžaka.²²

17.3.2. Reuda je uspješno prebrodila i brutalni pokušaj agresije na islamsku zajednicu o čemu svjedoči i izvještaj za 2007/08 godinu

17.3.3. Bitka za Altun alem džamiju

Pravi dragulj islamske arhitekture u Novom Pazaru su Altun-alem džamija, Lejlek džamija, Isa-begov hamam, Stara tvrđava.

Altun-alem džamija je arhitektonski najoriginalnija i jedna od najljepših građevina islamskog graditeljstva u ovom dijelu bivše Jugoslavije. Sagrađena je pored carske džade, puta koji je vodio prema Skoplju i Solunu u vrijeme trgovačkog procvata Novog Pazara.

Ova džamija je svoju historijsku ulogu „čuvara identiteta“ muslimana-Bošnjaka ovih prostora potvrdila i tokom ovog gnusnog napada na Islamsku zajednicu u Srbiji.

Sulejman Ugljanin je i u svom posljednjem pohodu na Islamsku zajednicu itekako računao na Hasiba Suljovića.²³ On i njegovi aktivisti to naprosto nisu ni krili.

Da se radi o planiranom napadu na integritet Islamske zajednice svjedoči i ponašanje članova foruma na web stranici www.sandzaknews.com, koja je zvanična prezentacija članova i simpatizera Ugljaninove politike (uredjuje je sinovac Sulejmana Ugljanina, Emir

²² Izvještaj o radu Reude, Upravnik Mekteba , Prof. Mersad Curić, U Novom Pazaru 31.12.2005.g

²³ vodja paravjerske tvorevine u Sandžaku.

Ugljanin), koji iznose u javnost namjere Ugljanina da preuzme kontrolu nad Islamskom zajednicom Sandžaka. U tome na Hasiba Suljovića bezrezervno računaju.

<p>09-22-2006, 07:09 AM</p>	<p>#4</p>
<p><u>Birdum-Bardum</u> Akademik</p> <p>Datum uclanjavanja: Sep 2005 Lokacija: Novi Pazar, Sandžak Godine: 31 Komentari: 1,892 Rep Power: 3 ■</p>	<p>Ne treba dizati paniku dok je na čelu Dr. Sulejman ef. Ugljanin i dok ga narod podržava. On je u intrevjuu RTV-u izjavio da Mešihat više ne postoji i da Muamer Zukorlić više muftija nije, sada te poslove i ta pitanja preuzima BNVS i da je na to stavljena tačka.</p> <p>Dr. Sulejman ef. Ugljanin je za ovih 16 godina pokazao da je izvanredno mudar. Prvo se borio protiv vladavine Slobodana Miloševića i pobjedio. Nije bilo rata. Pa se je onda borio sa svim onim licemjernim demokratama, koje su ko fol ga priznavali, ali su ipak podržavali Rasima Ljajića i Muamera Zukorlića, iako je narod Dr. Sulejmana ef. Ugljanina birao. I sa tim se je izborio. Jeste da je jedan čovjek poginuo, ali su krivi oni koji su pucali.</p> <p>Dakle, Mešihat više ne postoji, ne važi, nije validan za Bošnjake Sandžaka, sve dok su na čelu te institucije Hajro Tutić, Muamer Zukorlić i Mevlud Dudić. Narod neka sada bira gdje će se okrenuti. BNVS-u ili Mešihatu. Glavnu riječ će dati džematski odbori svake džamije. Lahko se može desiti da neke džamije stanu uz BNVS, a neke uz Muamera Zukorlića i Hajra Tutića. Kada bude većina džematskih odbora stala na stranu BNVS-a jasno će biti da narod ne želi Muamera Zukorlića, Hajra Tutića i Mevludina Dudića. Za sad se sa sigurnošću može reći za Džamiju u Muru na čelu sa Sead efendijom i za Altun alem džamiju na čelu sa Hasib efendijom da su uz BNVS, za ostale ćemo vidjeti ubrzo. Hvala.</p> <hr/>

Nakon početka restauratorskih radova na kompleksu Altun-alem džamije, pristalice Adema Zilkića, njih oko dvadesetak iz Novog Pazara, Sjenice i Tutina, svakodnevno su, u suprotnosti sa islamskim propisima i principima, obavljali namaze na ulici ispred Altun-alem džamije, nastojeći tako izazvati sukob. Da se radi o inatu a ne ibadetu najbolje govori

činjenica da je većiha tih ljudi koji su tu obavljali namaz iz drugih novopazarskih džemata, a nerijetko su imali i „musafire“ iz Sjenice i Tutina. Zapaženo je bilo i prisustvo službenika Opštine Novi Pazar. Postoje veoma pouzdane informacije da su pojedini vlasnici firmi bliski Sulejmanu Ugljaninu plaćali tim licima izvjesnu svotu novcu kako bi „ustrajali u uličnim seansama“.

Vrhunac svega bio je 16. novembar 2007. godine kada je grupa ljudi, predvodjena Hasibom Suljevićem, pokušala nasilno upasti u harem Altun-alem džamije. U tom nasrtaju ranjen je službenik Islamske zajednice Ersan Biševac, dok su povrijedjena dva pripadnika policije i nekoliko građana koji su se nalazili u unutrašnjosti džamijskog harema. I policajci i ostali povrijedjeni pogodjeni su kamenicama i ciglama koje je uputila grupa okupljena oko Hasiba Suljevića, što dovoljno govori o namjeri onih koji su tog petka došli tu.

Ovaj događaj je bio samo nastavak zapaljive i huškačke kampanje koju je Adem Zilkić vodio danima.

Takodjer, tih dana, sa pozicije političkog faktora, Sulejman Ugljanin i njegovi ljudi, su pokušavali predstaviti Islamsku zajednicu, na čelu sa muftijom Muamer-ef. Zukorlićem, kao militantnu. Pominjalo se oružje, krvoproliće, nasilje, naoružani ljudi koji otimaju džamije i slično. Medjutim, prethodni događaji su potvrdili sasvim obrnutu situaciju. Dakle, čovjek koji je boravio u dvorištu džamije, službenik Mešihata IZ-e, pogodjen je iz vatrenog oružja, zadobio je prostrijelnu ranu u predjelu grudi.

17.3.4. Pismo muftije novosadskog direktoru policije Miloradu Veljoviću

Mešihat Islamske zajednice, pustivši ih da „kažu šta imaju“, oglasio se nakon toga pismom koje je upućeno MUP-u Srbije, u kojem ih obavještavaju o učestalim napadima na službenike Islamske zajednice u Srbiji:

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA REPUBLIKE SRBIJE

Direktor policije g. Milorad Veljović

Poštovani

Poznato Vam je da je u petak 16.11.2007. god. grupa aktivista Sulejmana Ugljanina nasrnula na kapiju Altun alem džamije u Novom Pazaru sa ciljem nasilnog ulaska u džamijski prostor koji se već duže vrijeme renovira.

Tom prilikom iz vatrenog oružja ranjen je jedan upošljenik Islamske zajednice, a tupim predmetom takodje su povrijedjeni dvojica radnika policije kao i dvojica prisutnih vjernika. U ovom događaju, kao i svim prethodnim provokacijama udarnu pesnicu predstavlja kriminalna grupa na čelu sa Dolićanin Seadom – Cigom, inače angažovanim od strane Sulejmana Ugljanina i Ibrahima Fakovića zvanog Krnjo za izazivanje terora nad neistomišljenicima u Novom Pazaru.

Aktivnosti ove kriminalne grupe nastavljene su i 21.11.2007. god. gdje je pomenuti Dolićanin verbalno maltretirao glavnog i odgovornog urednika Glasa islama Semira Rebronju u prisustvu njegovog pomoćnika Fahrudina Smailovića.

Tom prilikom, uz najbrutalnije psovke, Dolićanin je izjavio da će se lično obračunati sa glavnim muftijom Islamske zajednice u Srbiji Muamer ef. Zukorlićem, predsjednikom Sabora Islamske zajednice u Srbiji Hajrom ef. Tutićem i svima koji ih podržavaju.

Istog dana ova kriminalna grupa nasrnula je na vozača zamjenika glavnog muftije Avdović Kemala, verbalno ga maltretirala uz brojne prijetnje na račun čelnika Islamske zajednice. Sve prijetnje su bile praćene tvrdnjom da ni policija ne može zaštititi one sa kojima će se oni obračunati. Zahvaljujući ovakvima Novi Pazar i šire okruženje su pod jakim terorom već više od mjesec i po dana jer se u ovakvim okolnostima svi oni koji ne pripadaju ovom kriminalnom klanu ne mogu osjećati bezbjedno. Ovu situaciju opterećuje činjenica da pojedini policajci saradjuju sa ovom kriminalnom grupom, štiteći ih od Zakona i omogućavajući im da nastave sa ovakvim aktivnostima. Medju takvim posebno se ističe policijski oficir kapetan Arifović Rizvan, koji neskriveno iznosi negativne stavove protiv Islamske zajednice i njenih čelnika pravdajući sve ono što čine ovi kriminalci.

U skladu sa našim dogovorm na sastanku u Vašem ministarstvu polovinom oktobra ove godine, od Vas očekujemo da hitno preduzmete potrebne mjere kako bi se uspostavila bezbjednost za predstavnike Islamske zajednice i sve gradjane Novog Pazara.

S poštovanjem.

Potpredsjednik Mešihata

Rešad ef. Plojović

Dostavljeno:

- Naslovu, Policijskoj upravi Novi Pazar, Domaćim i stranim org. za zaštitu ljudskih prava, Novinarskim udruženjima, Medijima*

17.4. Izvještaj o radu predškolske ustanove „Reuda“ za školsku 2007/2008. godinu

Iako je, kao što smo imali prilike vidjeti 2007. godina bila veoma teška za Islamsku zajednicu, samim tim i njene ustanove, nastava u predškolskoj ustanovi „Reuda“ i školskom mektebu „Wildan“ odvijala se na sedam punktova sa ukupno 830 polaznika raspoređenih u 38 grupa i to 25 grupa predškolskog i 13 grupa školskog uzrasta.

Pregled broja polaznika školske 2007/08. godine

Vaspitne grupe	Parice	Alem	Šutenovac	Požega	Tutin	Lejlek	Svega
Jaslice	46						46
Sr.grupe	164	110	95	42	80		491
Predškl.	70	28	25		20		143
Učenici						150	150
Svega	280	138	120	42	100	150	830

2

Reuda - broj grupa i polaznika po punktovima

Reuda	Broj grupa	Broj polaznika
Parice	10	280
Alem	5	138
Šutenovac	4	120
Požega	2	42
Tutin	4	100
SVEGA	25	680

Školski mekteb „Wildan,,

Razred	Broj odjeljenja	Broj učenika
I	2	20
II	2	28
III	2	24
IV	2	26
V	2	18
VI	1	16
VII	1	10
VIII	1	8
SVEGA	13	150

Slika 11. Izvodi iz izvještaja o radu Reude iz 2007/08 godine

U centralnom objektu na Paricama početak rada 2007/08. godine obilježen je otvaranjem jaslica za djecu uzrasta od jedne do tri godine. Time je ostvaren cilj koji je postavljen a to je obuhvaćanje djece uzrasta od jedne godine starosti do završetka osnovne škole. Broj upisanih polaznika je zadovoljio kapacitete sa kojima ustanova raspolaže.

Broj nastavnog osoblja u odnosu na prethodni period se uvećao za dvije nove vaspitačice u Jaslicama i izgleda ovako:

Stepen profila	VII	VI	V	IV	III	II	I	Svega
Vaspitačice	3		20					23
Nastavnici	8	7						15
V o z a č i			10					10
Kuharice					2			2
Higijeničarke					10			10
L o ž a č i			2					2
S V E G A	11	7	32		12			62

Rad vaspitačica i nastavnika se bazirao na planiranju, pripremanju i izvodjenju nastave. Taj posao su uspješno obavili, što se ogleda u velikom broju djece koja su savladala pisanje slova, djelimično čitanje i klanjanje namaza. Polaznici školskog mekteba su uspješno savladali gradivo predvidjeno nastavnim planom i programom kako školskih tako i vjerskih predmeta.

Stručnom osposobljavanju radnika a posebno vaspitačica predškolske ustanove „Reuda“ se posvjećuje posebna pažnja.

U tom cilju, ustanova je pomogla i pomaže vaspitačicama da što uspješnije završe studije. Stručno usavršavanje je išlo u dva pravca: kroz studiranje kao i stručna predavanja koja su organizovana iz oblasti pedagoško-psiholoških oblasti. Pored navedenog, u toku godine održano je šest radnih sastanaka sa zaposljenim na kojima se pored ostalog raspravljalo o stručnom usavršavanju i osposobijavanju radnika. Trenutno studira 20 vaspitačica, šest na Intemacionalnom univerzitetu i dvanaest na Fakultetu za islamske studije. Većina njih se nalazi na trećoj i četvrtoj godini, tako da u toku ove školske godine očekujemo da dobijemo stručan kadar, što je ovoj ustanovi nedostajalo u prethodnom periodu.

Izvjestaj iz 2007. godine govori o poteškoćama u radu predškolske ustanove Reuda. „...Zbog poznatih događaja u Altun alem džamiji bili smo prinudjeni da privremeno prekinemo rad i da djecu prebacimo na Parice, što je dovelo do otežanosti u radu zbog nedostatka prostora, kao i zbog toga što smo morali prevoziti svu djecu iz Altun alema koja nisu koristila prijevoz. Takodje zbog istih događaja u Tutinu smo često prekidali nastavu i istu izvodili u naselju Kleče. Najveći problem je nedovoljan prostor dvorišta tako da smo taj nedostatak otklanjali izvodjenjem aktivnosti na rekreativnom centru i drugim odgovarajućim mjestima. Zbog čestih kvarova kombija dolazilo je do otežanog rada u prijevozu djece. Nedovoljan i neadekvatan prostor u nekim objektima, Šutenovac npr...“

17.5. Osnivanje Jaslica pri dječjem vrtiću „Reuda“

2008. godine, a usljed, kako stoji u Elaboratu, osnivaju se i Jaslice pri dječjem vrtiću „Reuda“.

U Elaboratu se, između ostalog naglašava, da se...“ ukazala potreba za formiranjem jaslica za uzrast djece od jedne do tri godine. Formiranjem jaslica upotrijebili bismo naš odgojno-obrazovni sistem na svim nivoima uzrasta od jedne godine do završetka osnovne škole. Time bi smo omogućili da se djeca od najranijeg djetinjstva odgajaju u islamskom duhu. Otvaranjem jaslica, udovoljili bismo prije svega zahtjevima kako zaposlenih u našoj instituciji, tako i zahtjevima svih drugih koji žele da im djeca borave u našoj Ustanovi. Za formiranje jaslica, posjedujemo sve uslove predviđene Pravilnikom o bližim uslovima za početak rada i obavljanje djelatnosti ustanova za djecu propisanim od Ministarstva prosvjete i zdravlja. Boravak i aktivnosti djece će se obavljati u centralnom objektu Mekteba Parice u prostoriji površine 100 m² od kojih će 70 m² biti za igru i rad djece, a prostor od 30 m² će biti posebno odvojen za spavanje djece...“

U Elaboratu dalje stoji:“ U prostoru za spavanje djece, biće postavljeno 15 do 20 krevetaca nabavljenih donacijom roditelja. Sva nastavna sredstva i igračke potrebna za odvijanje vaspitno-obrazovnog rada su djelimično nabavljena a ostali dio ćemo nabaviti do početka rada. Nastava će se odvijati u dvije smjene: I smjena od 7: 30 do 13: 30 II smjena od 13:30 do 19:30 što djeca mogu ostati i duže po želji roditelja. Za rad sa ovim grupama će biti angažovane dvije vaspitačice i jedna osoba zadužena za ishranu djece i održavanje higijene u toj prostoriji. Jedna od tih vaspitačica će biti medicinska sestra...“²⁴

17.6. Predškolska ustanova „Reuda“ i mekteb „ Wildan“ u 2010. godini su nastavili sa uspješnim radom

Ustanovom je do 20. decembra 2010. godine rukovodio prof. Mersad Curić, a od tada rukovodstvo preuzima prof. Asmir Crnovršanin koji je postavljen od strane Mešihata islamske zajednice u Srbiji a Curic rasporedjen na mjesto sekretara. Broj polaznika Mekteba

Nastava u predškolskoj ustanovi „ Reuda,, i školskom mektebu „ Wildan,, odvijala se na deset punktova sa ukupno 705 polaznika rasporedjenih u 34 grupe i to 27 grupa predškolskog i 7 grupa školskog uzrasta.

Pregled broja polaznika školske 2009/2010. godine

²⁴ Elaborat o osnivanju Jaslica pri dječjem vrtiću Reuda, Upravnik prof. Mersad Curić, Novi Pazar, 17.07.2007.g

Pregled broja polaznika školske 2009/2010. godine

Vas.grupe	Parice	Alem	Šut.	Pož.	Lej.	Par.	Sel.	Tut.	Sjen.	Svega
Jaslice	55									55
Sr.grupe	69	45	65	35	25	35	28	51	30	383
Predš.	60	50	45	5	25			7		192
Učen.					75					75
Svega	184	95	110	40	125	35	28	58	30	705

Predškolska ustanova „Reuda,, - struktura grupa i polaznika po punktovima

Reuda	Broj grupa	Broj polaznika
Parice	7	184
Alem	4	95
Šutenovac	4	110
Lejlek	2	50
Selakovac	1	28
Požega	2	40
Paralovo	2	35
Tutin	3	58
Sjenica	2	30
	27	630

Školski mekteb „ Wildan,,

Razred	Broj odjeljenja	Broj učenika
I	1	12
II	1	15
III	1	12
IV	1	10
V	1	10
VI	1	10
VII	1	6
Svega		75

Pregled broja polaznika po vaspitačicama

Parice – jaslice: 55 polaznika

Klimenta Mihrija 17 polaznika
 Aličković Binasa 17
 Bačićanin Edina 21

Srednje grupe: 69 polaznika

Koca Esmā 34
 Tumbul Senada 35

Predškcolci:	60	3
Muratović Amela	31	
Rešović Fatima	29	
Alem:	95 polaznika	
Srednje grupe:	45	
Halilović Ramiza	30	
Mavrić Hatidza	15	
Predškcolci:	50	
Duljević Ismeta	28	
Nicević Emina	22	
Šutenovac:	110 polaznika	
Srednje grupe:	65	
Plojović Ševala	30	
Latifović Aida	27	
Jašarević Seada	8	
Predškcolci:	45 polaznika	
Mekić Elvira	25	
Jašarević Seada	20	
Požega:	40 polaznika	
Srednje grupe:	35	
Saračević Emina	35	
Predškcolci:	5	
Lejlek:	50 polaznika	
Srednje grupe:	25	
Mavrić Rabija	25	
Predškcolci:	25	polaznika
Ahmetović Selma	25	

Slika 12. Izvodi iz Izvještaja o radu Reude za 2010. godinu

Otvaranje novih objekata

Početak godine obeležen je otvaranjem još jednog izdvojenog odeljenja u selu Paralovo na inicijativu džamijskog odbora a na osnovu ukazane potrebe. Nastava je počela 15.03.2010. godine a objekat posjeduje tri prostorije od kojih su dvije učionice a jedna se koristi za objedovanje. Angažovane su dvije vaspitačice i jedna higijeničarka.

Krajem godine, tačnije 5.10.2010. počelo je sa radom još jedno izdvojeno odjeljenje u Selakovcu. Nastava se organizuje u jednoj prostoriji unutar džamije za djecu iz tog naselja. Upošljena je jedna vaspitačica i jedna higijeničarka. Početkom nastavne godine nastava u izdvojenom odjeljenju u Sjenici se odvija u prostorijamaa novog objekta sa mnogo povoljnijim uslovima za rad.

Kadrovska struktura Mekteba

Broj nastavnog osobija u odnosu na prošlu godinu se uvećao sa novim radnicima u izdvojenim odjeljenjima u Paralovu i Selakovcu.²⁵

²⁵ Izvještaj o radu Predškolske ustanove „Reuda“, 31.12.2010.god.

17.7. Izvještaj o radu iz 2018. godine

Posljednji izvještaj o radu, u koji smo imali prilike imati uvid je iz 2018. godine. U poređnom analizom sa prijašnjim izvještajima primjetno je veoma kvalitetno napredovanje u svim segmentima rada u ovoj renomiranoj ustanovi od veoma velikog značaja za djelatnost svog rada.

Rukovodjenjem ove ustanove preuzima tim na čelu sa Predsjednikom Upravnog odbora: prof.dr. Elmom Elfić – Zukorlić, te kako stoji u izvještaju aktivnosti Upravnog odbora bile su usmjerene na što uspješnije funkcionisanje ustanove.

Definisana je dugoročna strategija mektebskih ustanova. Mektebske ustanove treba da prerastu u brend „ Reuda i Wildan,, Brend koji će biti prepoznatljiv na tržištu a samim tim i u cijelom regionu i to po sledećim kvalitetima:

- Reuda i Wildan moraju biti simbol kvaliteta po svom nastavnom planu i programu namjenjenom najmladjem pa sve do najstarijeg polaznika sa superiornim islamskim odgojem.
- Reuda i Wildan moraju imati najobrazovaniji kadar i diferencijaciju radnih mjesta.
- Reuda i Wildan moraju imati najbolje uslove. Tu se podrazumijeva odredjena kvadratura prostora u kome djeca borave, najsavremenije prostorije sa adekvatno dizajniranim enterijerom kojim ćemo biti poznati, sa najsavremenijom tehnikom kompjuteri, DVD, LG TV, bijele table, nove igračke koje će djeci olakšati rad.
- Reuda i Wildan moraju posjedovati najsigurniji prijevoz djece, ko podrazumjeva stručne vozače i novi vozni park.
- Reuda i Wildan moraju proširiti mrežu mekteba i povećati broj polaznika u postojećim.
- Reuda i Wildan moraju aktivnije saradjivati sa Zdrastvenim centrom, te uspostaviti najtešniju saradnju sa odgojno-obrazovnim ustanovama u Sandžaku.
-

Marketing

Tokom cijele 2018. godine emitovani su reklamni spotovi čiji je cilj bio da se u što sažetijem vremenskom roku prikažu najraznovrsnije aktivnosti u vrtiću a to su: Rad na nastavnom programu, vjerski program- obavljanje namaza, učenje Kur'ana i ilahija, učenje engleskog jezika, informatike, igre, nastupi na svječanostima ispraćaja hadžija, svječanosti povodom bajramskih blagdana , kao i ostale svječanosti u organizaciji Mešihata IZ-e u Srbiji.

Polaznici mekteba su uzimali učešće u svim aktivnostima koje je organizovao Mešihat IZ-e u Srbiji kao i druge ustanove koje djeluju u okviru Mešihata.

2017. godina ostaće upamćena u historiji razvoja ove predškolske ustanove i po originalnom projektu „himne Reude“, koja je u gotovo u potpunosti realizirana od strane vaspitačica i polaznika, bivših i sadašnjih, ove renomirane ustanove.²⁶

Obilježavanje 20 godina rada

U povodu obilježavanja 20 godina rada vrtića „Reuda,, organizovana je svečana akademija u amfiteatru Fakulteta za islamske studije, gdje je istaknuto da je Predškolska ustanova „Reuda,, ostvarila sve postavljene ciljeve i zadatke koji su u prošlih 20 godina u potpunosti realizovani. Kroz ustanovu je prošlo preko 16. 000 polaznika obuhvatajući kompletnu populaciju djece uzrasta od jedne do sedam godina. Nastava se izvodila po savremenim i jedinstvenim planovima i programima. Uradjen je i prikazan dokumentarni film o razvoju vrtića u kome su govorili o formiranju i radu vrtića čelnici Islamske zajednice, rukovodstvo, radnici , bivši polaznici i roditelji. Na pomenutoj svečanosti uručene su diplome i nagrade za 10, 15 i 20 godina rada u vrtiću. Pored navedenog a u povodu obilježavanja 20 godina rada vrtića u svim objektima su održane priredbe uz učešće svih polaznika.

Podizanje kvaliteta kulture i ishrane

S obzirom na otvaranje novih odjeljenja i povećanje broja polaznika a samim tim i opterećenjem centralne kuhinje mi smo počeli sa spremanjem hrane u svakom odjeljenju zasebno čime je došlo do rasterećenja centralne kuhinje. Time se dobilo i na kvalitetu hrane. Do sada je izdvojena polovina objekata a u planu je da se spremanje hrane odvoji i u ostalim objektima. I u ovoj godini je nastavljena saradnja sa Zdravstvenim centrom, specijalistom nutricionistom gdje je prilagodjen meni ishrane djece odnosno njihovom uzrastu kao i sa opremanjem i nabavljanjem novog inventara.

Podizanje standarda administracije i finansijske evidencije

U toku 2018. godine nastavljeno je sa vođenjem finansijskih evidencija i broja polaznika djece, koja će nakon izvjesnog vremena biti dobra osnova za statističke podatke koji će nam pomoći u daljem donošenju dugoročnijih i kratkoročnijih strategija. Nastavljeno je sa održavanjem redovnih mjesečnih sastanaka sa svim zaposlenim u vrtiću gdje se

²⁶ Tekst himne:“ Drugari, reudići naši, o našem vrtiću sve je već jasno, zato sada, zapevajmo glasno: Vrtić stvoren za igru, druženje, zabavu, priču, veselo je dječje lice, budimo mozgalice...mnogo toga naučismo: brojke, slova savladamo, da klanjamo saznadosmo i vjernici da budemo...

U Reudi učim Kur’an, a to mi je najveći san, jer uz Njega nikad neću ostajati sam, drugari moji znaj te: vrtić uvijek se pamti, budite nam jako ponosni roditelji naši dragi...

Refren: Re, RE, Reuda moja druga kućica, moje srce sretno je, tamo meni mjesto je 2x...

Za veselo djetinjstvo i bezbrižne dane, pravo mjesto za veliko zvanje, Reuda vam svoje ruke širi, dobro došli drugari naši mili...

Realizacija: Predškolska ustanova Reuda, Predsjednik Upravnog odbora, prof.dr. Elma Elfić-Zukorlić, Upravnik prof. Mersad Curić, tekst i anražman: Msc. Amela Muratović, msc. Elvira Mekić, vaspitač Seada Džanković, Džemila Dudić i Zehada Zeković; muzika: Faruk Ljuhar; snimatelj: Beko Jašarević.

transparentno rješavaju tekući problemi i u duhu toga iznose nove ideje radi prevazilaženja problema i unapređenja ustanove. U odnosu na prošle godine, 2018. godina je bila jedna od najuspješnijih u finansijskom poslovanju.

Broj polaznika

Nastava u predškolskoj ustanovi „Reuda“ i školskoj ustanovi „Wildan“ odvijala se na 17 punktova sa ukupno 1.015 polaznika raspoređenih 48 grupa, i to 46 grupa predškolskog i 2 grupe školskog uzrasta. Pregled broja polaznika školske 2017/2018. godine predstavljen je na tabeli u mjesecu sa najvećim brojem polaznika.

Grupe	Parice	Alt. alem	Sutenovac	Požega	Lejlek	Parice	Selakov	G. Šut.	Musala	Tutin	Sjenica	Rožaje	Mur	Dohoviće	G. lug	Ukupno
Jaslice	53				28				24		13				29	147
Srednje	50	41	34	16	50	9	20	10	36	50	23	30	23	20	24	436
Predškolci	65	49	58	10	34	7	11	17	52	40	10		32	8	24	417
Učenici					15											15
Ukupno	168	90	92	26	137	16	31	27	112	90	46	30	55	28	77	1015

Predškolska ustanova „Reuda“ imala je sljedeću strukturu grupa i polaznika po punktovima:

Predškolska ustanova Reuda	Broj grupa	Broj polaznika
Parice	7	168
Altun Alem	4	90
Sutenovac	4	92
Požega	2	26

Lejlek	5	112
Paralovo	1	16
Selakovac	1	31
Tutin (2 punkta)	4	90
Sjenica	3	46
G.Sutenovac	1	27
Musala	5	112
Rožaje	2	30
Mur	2	55
Dohoviće	1	28
Gornji lug	4	77
UKUPNO:	46	1.000

Školska ustanova „Wildan“ kod Lejlek-džamije:

Razred	Broj učenika
I	4
II	4
III	4
IV	3
Ukupno:	15

Kadrovska struktura Reude

Broj radnog osoblja u odnosu na prošlu godinu se djelimično promijenio.

Stepen profila	VII	VI	V	IV	III	II	I	Ukupno
Vaspitačice	35		14					49
Nastavnici	4							4
Vozači			11					11
Kuvarice					1			1
Higijeničarke					23			23
Koordinator	2							2
Upravnik	1							1
Sekretar	1							1
Ukupno:	43		25		24			92

Slika 13. Izvodi iz izvještaja za 2018.godinu

Rad vaspitačica i nastavnika se bazirao na planiranju, pripremanju i izvodjenju nastave. Taj posao su uspješno obavili, što se ogleda u povećanom broju djece u odnosu na prošlu

godinu koja su savladala pisanje slova, djelimično čitanje i klanjanje namaza. Polaznici školske ustanove, „Reuda,“, su uspješno savladali gradivo predviđeno nastavnim planom i programom, kako školskih tako i vjerskih predmeta.

17.8. Predškolske ustanove „Reuda“: Cilj

Da bi se ostvario cilj predškolskog odgoja, mora postojati sudjelovanje više faktora, a prije svega porodice. Potpuniji i svestraniji odgojni utjecaj na dijete ostvaruje se i najadekvatnije sprovodi u posebno organiziranoj predškolskoj ustanovi – dječijem vrtiću. U dječijem vrtiću život djece i rad sa njima odvija se pod stručnim i pedagoškim rukovodstvom odgojitelja organizirano, sistematski i kontinuirano, usmjereno na razvoj mnogostranih dječijih interesa i potreba njihovog svestranog razvoja i odgoja.

Dječiji vrtić je predškolska ustanova u kojoj se ostvaruje odgoj i obrazovanje djece predškolskog uzrasta od jedne godine do polaska u školu. (Program odgojno-obrazovnog rada u islamskim predškolskim ustanovama, 1996, 8)

Osnovni cilj rada sa djecom u vrtiću (mektebu) je cjelovit razvoj ukupnih potencijala djeteta i napredovanje u svakom od njegovih aspekata, uz proširivanje, odnosno, kvalitativno usavršavanje onih domena koje je već osvojilo, te sticanje prvih saznanja o svojoj vjeri, kulturi, običajima i formiranje snažne islamske ličnosti bez kompleksa sa izraženim vjerskim i nacionalnim identitetom.

Cilj vaspitanja Predškolske ustanove „Reuda“: je usmerenje na formiranje slobodne, humane i moralne ličnosti koja će tokom svoga života težiti uspostavljanju istinskih ljudskih odnosa, u kojima će čovek biti najvrednije biće, cijeniti se i poštovati njegovo dostojanstvo i gde će se ostvariti jednakost svih članova ljudske zajednice. (Monografija Predškolske ustanove „Reuda“)

17.9. Predškolske ustanove „Reuda“: Zadaci

Nesumnjivo je da dječiji vrtić ima značajnu ulogu u pripremanju djece za školu za uspješno osnovno obrazovanje. Dijete u vrtiću kroz igru i druge organizirane aktivnosti ima povoljne uvjete ne samo da stekne određeno znanje i proširi svoja iskustva već da se svestrano i ravnomjerno razvijaju njegove intelektualne, emocionalne, socijalne snage i mogućnosti. Dječiji vrtići svojim radom ubrzavaju i unapređuju razvoj u povećavaju zrelost djeteta za školu i kao takvi daju značajan doprinos u rješavanju mnogih problema osnovnog, pa i kasnijeg školovanja djece. (Muratović, 2015, 69)

Dječiji vrtići mogu imati različitu i elastičnu unutrašnju organizaciju: mogu pružiti cjelodnevni, poludnevni ili dvokratni boravak, sa ishranom ili bez, zavisno od potreba,

materijalnih, kadrovskih i drugih mogućnosti. Ali bez obzira na njihovu unutrašnju organizaciju i stepen razvijenosti, obdaništa imaju osnovne zajedničke oznake:

- ostvaruje jedinstvene odgojno-obrazovne zadatke koji proizilaze iz jedinstvenog cilja odgoja i obrazovanja,
- organizacija odgojno-obrazovnog rada sa djecom temelji se na principima u odgoju kao i pozitivnim iskustvima savremene metodologije u radu dostupnom psihofizičkim mogućnostima djece predškolskog uzrasta,
- igra, zanimanje i dječiji rad osnovne su forme aktivnosti, koje se provode pod rukovodstvom stručno kvalificiranih odgajatelja (Program odgojno-obrazovnog rada u islamskim predškolskim ustanovama, 1996, 11).

Zadaci predškolske ustanove „Reuda“ jesu:

- obezbjedjivanje uslova funkcionisanja jedinstvenog sistema vaspitno-obrazovnog rada,
- razvoj intelektualnih, i drugih sposobnosti djece; omogućava stjecanje elementarnih znanja o prirodi, životu i radu ljudi; razvija radoznalost; bogati dječije iskustvo uopće, utječe na formiranje elemenata islamske ličnosti djeteta, elementarnih radnih navika, osnovnih navika kulturnog i socijalnog ponašanja djeteta,
- njega, ishrana, zdravstvena i socijalna zaštita;
- obezbjedjivanje optimalnih uslova za normalan fizički, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj djece od 1- 6 godina;
- obezbjedjivanje jedinstva vaspitnih uticaja na dijete, kvalitetniji i bogatiji život u vrtiću; u saradnji sa porodicom, širom lokalnom sredinom
- obezbjedjivanje što kvalitetnije primjene osnova programa vaspitno-obrazovnog rada;
- realizacija pripremnog-predškolskog programa u cilju što bolje spremnosti predškolaca za polazak u školu;
- obezbjedjivanje kontinuirane edukacije stručnog kadra;
- iznalaženje mogućnosti kvalitetnijeg opremanja zatvorenog i otvorenog prostora u kome borave, žive, rade, uče djeca;
- pružanje i drugih usluga iz djelokruga rada Ustanove predviđene statutom.
- razvijanje radoznalosti kod djeteta i omogućavanje sticanja elementarnih znanja o prirodi, životu i radu ljudi
- zadovoljavanje potrebe djece za igrom i zajedničkim životom. ((Monografija Predškolske ustanove „Reuda“).

18. ORGANIZACIJA ŽIVOTA U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI

Jedno od najvažnijih metodičkih pitanja, koje treba razriješiti i kada se razmatra konkretizacija i primjena Opštih osnovama programa u vaspitno – obrazovnom radu sa predškolskom djecom, je pitanje organizacije rada i života u predškolskoj ustanovi, kao značajnog faktora dječijeg razvoja i učenja. I pored toga što njihov boravak u ustanovi treba da nosi obelježja spontanosti, slobodnog izbora, prilagodljivosti dječijim uzrasnim i individualnim potrebama i neformalnog odnosa između djece i vaspitača – u njemu se ne odvija ništa stihijski i improvizovano, već iza ovih zahtijeva stoji smišljena organizacija, planiranje i sistematski rad vaspitača.

18.1. Uredjenost i struktuiranje prostora

Prilikom uređivanja prostora, s obzirom na boravak i aktivnosti djece, kao i nabavke, izbora i rasporeda opreme i materijala potrebnih za tu svrhu, treba početi od odgovarajućih zakonskih propisa, normativa i zahtijeva postavljenih u Opštih osnovama predškolskog programa.

Radionica je prostor u kome djeca, vaspitači i stručni saradnici izrađuju igračke i didaktički materijal, razna sredstva za vaspitno – obrazovni rad, u kome se mogu slikati, vajati, koristiti keramičku peć, obradivati drvo i druge materijale koji zahtijevaju posebnu opremu i uslove koje se ne mogu obezbijediti u grupnim radnim sobama.

Kutak za igre mašte ili igre uloga

Za igre mašte ili igre uloga djeci su potrebni razni komadi odeće za presvlačenje: kape, maske, perike, pojasevi, marame, šalovi, noćare, bižuterija i sl., kao i nameštaj koji je dovoljno veliki i čvrst da ga mogu koristiti.

U dječijem vrtiću tradicionalno se organizira domaćinstvo kao stalni kutak, međutim u njemu se povremeno vrše promjene – prema novim iskustvima koja su djeca stekla...

Osim domaćinstva u kutku za igre mašte ili igre uloga povremeno se organiziraju tematski kutci kao što su:

- kutak ljekara; pribor za ljekara i medicinsku sestru ,bijeli mantili,kape,stetoskop, toplomer...
- kutak prodavnice: kutije, papirne vrećice,vaga sa priborom, telefon, žetoni koji predstavljaju novac,registar kasica i sl.,
- kutak pošte: pisma,poštanske marke, telefon,dopisnice...
- kutak majstora: razni jednostavni alati za vršenje sitnih popravki na igračkama, slikovnicama i drugom priboru, čekić, lijepak, žica, selotejp, kanap.

Kutak društvenih igara i didaktičkog materijala

Ovaj kutak treba da ponudi djeci igračke i druge didaktički strukturirane materijale za društvene aktivnosti, afektivne i druge razne aktivnosti.

Njegov sadržaj čine, prije svega, razne igre sa gotovim pravilima koje se igraju za stolom, kao npr.: domine, parne slike, igre tipa "Crni Ali", lopta, šah, dame, mice, podmornice, lavirinti i glavolomke, programirane igračke, igračke za sklapanje, sastavljanje i dopunjavanje, igračke sa bojama i oblicima, logičko – matematičke igračke, igračke sa poredjenjem i procenjivanjem, itd.

Stvaralački kutak

Ovaj kutak djeci obezbjeđuje sredstva, materijal i pribor potreban za razne stvaralačke aktivnosti. To mogu biti likovne i muzičke aktivnosti, ali ima i takvih koje sadrže elemente konstruktorskih igara, kao i igara mašte ili igara uloga. Uopremu stvaralačkog kutka mizički instrumenti za djecu – pravi ili improvizovani (harmonika, klavir, gitara,) kao i materijali za eksperimentisanje zvucima kao što su čaše ili boce za punjenje vodom, akustične kutije, strune za razapinjanje, predmeti u čiji se otvor duva da bi se proizveo zvuk, školjke sa „šumom mora „, itd. Uz ovo također se koristi materijal kao što su slikarski stalci, četkice, razne vrste pribora za crtanje, prirodni materijali kao što su lišće, šišarke, divlji kestenj, žir i drugi plodovi, komadići drveta, kamenčići, glina, kao i veštački materijal – plastelin, tijesto, sundjer, vuna, konac, komadi tekstila, plastike itd, ali isto tako i razne vrste podloga i papira za izrezivanje i oblikovanje (akvarel – papir, hamer – papir, tonirana hartija, tanji karton, kolaž papir, itd.)

Graditeljski kutak

Stvaralačke aktivnosti raznim materijalima i konstruktivne igre mogu se obavljati u radnoj sobi, pored toga što im može biti namijenjen i poseban graditeljski kutak.

Prilikom opremanja ovog kutka neophodno je voditi računa o uzrastu djece, zapravo o njihovoj sposobnosti da sastavljaju pojedine detalje i dijelove materijala, kao i sklonosti manje djece da stavljaju sitnije elemente u usnu, nosnu i ušnu šupljinu. Kada se nabavljaju materijali iste vrste treba voditi računa o tipovima elemenata (da se mogu kombinirati), a za svaki od njih treba da postoji odgovarajuće spremište. U ovom kutku vrlo uspješno se uklapaju figurice ljudi, životinja, drveća, saobraćajnih znakova, dizalice, automobilčići, vozila razne vrste, što djeluje podsticajno i usmjerava djecu da povezuju elemente konstruktorskih igara sa igrama mašte ili igrama uloga.

Istraživački kutak

U njemu se djeci obezbjeđuju uslovi za otkrivačke i perceptivne aktivnosti. Oprema kutka može sadržati sve objekte koje djeca mogu upotrijebiti za eksperimentisanje, uz izuzetak onih koji su opasni ili nepodesni za rukovanje. Između ostalog, oprema ovog kutka su : aparati, sprave, lupa, vaga, kompas, termometar, globus, magnet, dvogled, vaga sa tegovima, peščani sahat, krojački metar ali i materijali pogodni za ogledne svake vrste – plastične boce, guma i pumpa za bicikl, džepna svjetiljka, itd., kao i prirodni materijali, i drugi objekti pogodni za relativno i samostalno bavljenje najraznovrsnijim sadržajima koji zainteresuju djecu.

Kutak biblioteke

U ovom kutku djeca treba da imaju prilike za susrete sa djelima literature, muzičke i dramske umjetnosti, kao i likovnim materijalima povezanim sa njima. Kutak biblioteke se smješta u najmirniji dio prostorije i sa najviše dnevnog svjetla.

Tu bi trebalo da se nadju knjige za djecu, slikovnice, dječije novine i časopisi poredjani na policama, zbirke slika, fotografija i aplikacija, sto i udobna sjedišta oko njega.

Kutak žive prirode

Kutak žive prirode je namijenjen za razne otkrivačke i radne aktivnosti i sastoji se iz dva dijela: bašte (za gajenje cvijeća, povrća na sunčanom i ocjeditom terenu) i zookutka (gdje se čuva nekoliko brižljivo odabranih životinja, koji se sastoji od kaveza i prostora ispred njih) . Za rad djece u bašti potreban je specijalno prilagodjen baštovanski pribor, male lopate, motike, ašovi i sl. , a za njegu i održavanje higijene kod životinja odgovarajuća sredstva.

18.2. Prostorni i tehnički uslovi u Predškolskoj ustanovi (mektebi, vrtići) „Reuda“

Prostorni uslovi predškolskih ustanova (mekteba, vrtića) „Reuda“ odgovaraju normativima za rad sa djecom uzrasta od jedne do sedam godina starosti. Objekti su gradjeni prema standardima i propisima i imaju prateću infrastrukturu. Pored objekata postoje djelimično uredjeni prostori- dvorišta sa drvećem, cvjetnim platoima i travnatim površinama. Najbolje uslove za rad ima Mekteb na Paricama, zatim u Požegi, a najslabiji su uslovi u Mektebu u Šutenovcu zbog malih prostorija za izvođenje nastave.

Materijalno-tehnički uslovi za realizaciju vaspitno-obrazovnog rada i drugih aktivnosti u predškolskoj ustanovi „Reuda“ u velikoj mjeri zadovoljavaju potrebe ustanove. Procenat opremljenosti ustanove iznosi oko 70% . Svi objekti ove ustanove raspolazu neophodnim didaktičkim materijalom kao i potrebnim zbirkama kasete za realizaciju programa vjerskog i kulturnog karaktera (Muratović, 2015, 70). U predškolskoj ustanovi „Reuda“ se vodi računa da se objekti ravnomjerno opremaju, odnosno da se oprema dopunjuje i obnavlja u onim objektima i igraonicama gdje je najpotrebnije. Naime, veliki dio te opreme je zastario

pa je neophodna nabavka nove. Sagledavajući stanje opremljenosti objekata, uzimajući u obzir osnove programa rada i uvažavajući finansijske mogućnosti u ovom dijelu programa planiraju se slijedeće aktivnosti:

- obnavljanje potrebne opreme za fizičke aktivnosti djece,
- obnavljanje opreme za spavanje i odmor djece,
- obnavljanje potrebne opreme u kuhinji,
- izrada sprava i rekvizita u dvorištima mekteba,
- održavanje objekata i potrebne opreme.

Prioriteti u nabavci i izradi daje se nabavci i izradi didaktičkog materijala i sredstava za rad, kako bi se izbegao nesklad između propisanih nastavnih sredstava i didaktičkog materijala i stanja opremljenosti. (Monografija Predškolske ustanove „Reuda“)

18.3. Predškolska ustanova „Reuda“: Ishrana djece

Program ishrane djece realizuje se s obzirom na standardima a za to su zaduženi šef kuhinje i kuharice. Kuharice i šef kuhinje sinhronizovano i planski sprovode odrednice i sadržaje pravilnika o normativu ishrane djece u ustanovama za djecu kao i uputstvo za njegovu pravilnu primjenu. (Muratović, 2015, 71)

U tom smislu se realizuju slijedeći zadaci:

- korekcija planiranja i realizovanja ishrane,
- dalje obezbjedjivanje pravilne ishrane,
- praćenje ishranjenosti djece,
- poboljšanje higijensko- sanitarnog stanja hrane,
- izrada liste kaloričnosti,
- permanentna edukacija kuhinjskog osoblja koje učestvuje u sastavljanju jelovnika o kvalitetu namirnica i pripremanju hrane.

Aktivni vaspitača treba da bliže razrade sve pristupe pravilnoj ishrani, odrede teme i njihove realizatore kako bi se roditelji upoznali sa svim onim što je od značaja za zdravu hranu i korisnu ishranu u mektebu (vrtiću) i kući.

U skladu sa normativom, osobe koje rade na ishrani djece dužne su da ispoštuju strukturu dnevne ishrane (broj obroka u toku dana u cjelodnevnom boravku i u prvoj i drugoj smjeni). Za realizaciju ishrane mektebi (vrtići) „Reuda“ raspolažu sa centralnim i distributivnim kuhinjama. (Monografija Predškolske ustanove „Reuda“)

18.4. Predškolska ustanova „Reuda“: Prijevoz djece

Jedna od najznačajnijih i najodgovornijih djelatnosti ustanove je prijevoz djece. Oko 70% polaznika Predškolskih ustanova „Reuda“ koristi prevoz kombijima od mjesta stanovanja do predškolske ustanove.

Prijevoz se vrši sa više kombija koji su prilagodjeni za prijevoz djece predškolskog uzrasta. Na svim kombijima se vrši redovno atest od strane ovlaštene ustanove tj. Mašinskog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu, čime je omogućena saglasnost za vršenje prijevoza djece. Svaka vožnja je „pokrivena“ pratiocem. Obaveza pratioca je da svako dijete preuzme od roditelja i da ga u povratku preda roditelju, čime je bezbjednost djece u potpunosti osigurana. U ustanovi su stalno uposleni vozači, i svaki od njih zaduženje svoj kombi.

Svi vozači su obavezni da svake sedmice vrše eventualne popravke kao i pranje vozila kako bi ista bila spremna i bezbjedna za upotrebu.

Prioriteti u narednom periodu su nabavka novijih kombija, te održavanje postojećih (Isto.)

18.5. Predškolska ustanova kao produžetak obiteljskog odgoja i mjesto socijalizacije djece

Odgaj u obitelji je prvi odgoj koji dijete dobiva čim postane svjesno sebe, predmeta, osoba i okoline u kojoj se nalazi. Pravi, potpuni i kontinuirani višegeneracijski obiteljski odgoj je osnova svakog drugog odgoja i obrazovanja. Polaskom djeteta u različite oblike izvanobiteljskog odgoja nikako se ne umanjuje značaj obitelji, naprotiv najbolji rezultati će se postići simultanim odgojnim djelovanjem u obitelji i predškolskoj ustanovi. Predškolski odgoj je dopuna, a nikako zamjena ili reduciranje obiteljskog odgoja. Roditelji u odgoju svoje djece imaju svoje zadatke, a predškolska ustanova svoje, ali su ipak jedinstveni jer su usmjereni na dijete, njegove interese i zadovoljavanje bioloških, tjelesnih, kognitivnih, socijalnih i stvaralačkih potreba.

Dok predškolska ustanova ima svoje realne kurikulume, dotle je u obitelji skriveni kurikulum zasnovan na stalnom praćenju potreba djeteta, tradiciji, materijalnim i prostornim uvjetima, dvogeneracijskoj ili trogeneracijskoj obitelji i slično. Odgoj u obitelji je funkcionalan, prigodan, iskustven, nenamjieran, spontan, bez jasnih planova programa, neujednačen po mogućnosti pojedinih roditelja i cijelih obitelji. Zato je velika važnost suradnje s predškolskom ustanovom. Zato je zadatak odgajatelja ne samo da prati dječji razvoj, nego uporedo s tim da stalno procjenjuje mogućnosti odgojnog djelovanja roditelja i da im pruža potrebnu stručnu pomoć. Tako će odgajatelji stalno mijenjati i obogaćivati svoje programe i sadržaje odgojnog djelovanja, kako bi ih postavili na osnove koje polaze od potreba djece, ali i uvjeta koje pruža obiteljska okolina i svakodnevna iskustva koje djeca

stiču u različito vrijeme, na različitim mjestima i od različitih osoba (od najmladjih, preko vršnjaka, roditelja, odgajatelja, pa do baka i djedova, susjeda i svih drugih s kojim djeca dolaze u kontakt).

Ovim odgajatelji dolaze do spoznaje da je odgoj vrlo heterogen ne samo po svojim sadržajima, nego i subjektima koji na njega svakodnevno organizirano ili neorganizirano djeluju. To je kontinuiran proces koji se događa u obitelji i predškolskoj ustanovi, ali na njega utječu i mnogi drugi faktori, posebice vršnjaci, mlađja i starija djeca, braća i sestre, životni standard, sredstva masovnog komuniciranja. (Stevanović, 2001, 21)

18.6. Specifični programski sadržaji Predškolske ustanove „Reuda“

Polazne osnove predškolskog programa predškolske ustanove "Reuda" su osnove programa rada sa djecom predškolskog uzrasta. Osnovni pristup u radu sa djecom zasnovan je na poštovanju dečije ličnosti. To znači pružiti djetetu priliku da bude svoje, da bude svjesno svojih sposobnosti, da se razvija vlastitim tempom.

Vaspitno-obrazovni rad predškolske ustanove "Reuda" je usmjeren ka ostvarivanju dugoročnih ciljeva, a oni se odnose na emocionalnu stabilnost, samostalnost, radoznalost, inicijativnost i kreativnost djeteta. Unutar primarnog programa u Predškolskoj ustanovi "Reuda" se realizira specijalizirani program vjerskih aktivnosti, koja je sastavni dio cjelovitog razvoja dječije ličnosti.

Cilj specijaliziranog programa vjerskih aktivnosti je da se najmlađoj generaciji, na adekvatan i prilagodjen način, kroz primjerene sadržaje i metode, osigura susretanje sa ambijentom i sadržajem vjerskih vrijednosti u svakodnevnom životu i time omogući doprinos formiranju kompletne ličnosti djeteta.

U onome što bi bio obrazovni okvir aktivnosti vjerskog sadržaja za predškolski uzrast, po završetku boravka u ovoj vaspitno-obrazovnoj ustanovi predviđeno je da djeca imaju teorijska znanja o islamu u obimu i sadržaju koji je primjeren uzrastu i da budu osposobljena da klanjaju namaz (sabah i akšam) . Kroz poseban program kur'anskog pisma bila bi osposobljena i za učenje u Kur'anu u okviru programa predviđenog za djecu koja su naročito motivirana i sposobna. (Monografija Predškolske ustanove „Reuda“)

U odgojnom smislu, islamski svjetopogled je prisutan kroz cjelokupnu koncepciju funkcioniranja i rada ove ustanove, kako kroz aktivnosti preko kojih djeca primaju znanja o ljudima, okolini i sredini u kojoj žive, prirodi koja ih okružuje, tako i preko načina života i boravka u vrtiću i odgajatelja koji brinu o odgoju i obrazovanju djece. U svim prilikama koje to traže i omogućavaju u toku svoga boravka u ustanovi djeca će biti usmjeravana u prihvatanju i prakticiranju islamskog svjetopogleda (Program odgojno-obrazovnog rada u islamskim predškolskim ustanovama, 1996, 101)

Između ostalog, tokom implementacije sadržaja programa koji se odnosi na vjerske aktivnosti realizira se sljedeća oblast:

Njegovanje islamskog identiteta:

- “Naša vjera islam”: islamski pozdrav (selam), Bismilla, šehadet, pojam halala i harama;
- “Mi volimo poslanika Muhammeda s.a.w.s. i ostale uzorite Poslanike”; Muhammed s.a.w.s., je naš poslanik čiji put slijedimo, on je naš uzor I na njega se ugledamo. Mi volimo našeg Poslanika I njegovu porodici. Sjećamo ga se salavatom-izabrati događaje I detalje iz života Božijeg Poslanika.
- Obaveza muslimana I muslimanki da klanjaju namaz (namaz, zašto se klanja, uvjeti za klanjanje namaza)
- Čistoća – tejemmum
- Propisna odjeća
- Kibla – Kaba
- Nijjet
- Praktično uzimanje abdesta,
- “Allah je stvoritelj svega” (imanski i islamski šart, Allahova lijepa imena, itd.);
- Ahlak- islamski bonton, edeb-vaspitanje: (Lijepo i uzorito ponašanje- odnos prema roditeljima, odnos prema starijima, prema djeci, prema rodbini, prema vaspitačima-učiteljima, komšijama, prema slabijima i bolesnima, prema siromašni životinjama, plemenitost, marljivost, poštenje, istinoljubivost, pravdoljubivost, samilost, iskrenost, odgovornost, poštovanje, skromnost, hrabrost, razboritost itd.);
- Islam i higijena: (Budimo lijepi, čisti i uredni);
- Islamski praznici: (Ramazan, mjesec odabran, Ramazanski i Kurbanški bajram, hidžretska nova godina, rođenje Poslanika Muhammeda s.a.w.s.);
- “Dova djece male”

18.6.1. Aktivnosti sa vjerskim sadržajima

- Pripreme za obavljanje namaza – vizuelno uzimanje abdesta;
- Svakodnevno praktično obavljanje namaza (dva rekeata);
- Učenje kur’anskih sura napamet sa prijevodom značenja: (sura ennas, ihlas, humeze, el kariah, beled, eššems, itd.)
- “Biseri Kur’ana” (kviz – učenje kraćih kur’anskih sura)
- Učenje arapskog pisma(pisanje, čitanje, izgovor harfova);
- Učenje napamet hadisa Poslanika s.a.w.s. i prijevod značenja;

Takodjer, u okviru vjerskih aktivnosti prakticira se da se upriliči obavljanje džume namaza u Mektebu, a po mogućnosti se predviđa i posjeta jednoj od džamija tokom obavljanja džume namaza, u okviru realizacije mini-projekta:”radost djece zbog susreta sa džamijom”. (Monografija Predškolske ustanove „Reuda“)

Za realizaciju programskih sadržaja a povodom obilježavanja značajnih vjerskih datuma, planirane su i slijedeće aktivnosti,

- Ramazan (“Ramazanski kviz” i posjete vjerskim objektima)
- Ramazanski bajram (organizovanje svečanosti i priredbe)
- Kurban-bajram (priredba i usmjerene aktivnosti)
- Mevlud povodom “Sedmice Poslanika” (obilježavanje rođenja Poslanika Muhammeda a.s. učenjem mevluda i nastup na zajedničkoj priredbi)
- Hidžretska nova godina (obilježavanje kroz svečanosti i zajednička druženja)
- Rodjenje hazreti Fatime (obilježavanje kroz usmjerene aktivnosti i nastup djece na zajedničkoj priredbi). (Muratović, 2015, 74)

19. AKTIVNOSTI DECE U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI „REUDA“

19.1. Radna aktivnost djece predškolskog uzrasta

Radna aktivnost djece predškolskog uzrasta radja se u igri i tijesno je povezan sa igrom. Vrijednost igre za rad je u tome sto ona razvija opću aktivnost djeteta i na svojevrsan način priprema dijete za rad. U svojim igrama djeca odražavaju razne vrste rada koje vide u životu. Igrajući se uloga koje podražavaju rad ljudi, djeca dublje ulaze i doživijavaju različita svojstva radnih ljudi. U životu predškolskog djeteta igra i rad se prepliću. (Program odgojno-obrazovnog rada u islamskim predškolskim ustanovama, 1996, 17)

Kroz igru djeca počinju u elementarnom vidu shvaćati da svi ljudi rade ne samo za sebe već i jedni za druge. Saznanje o radnim odnosima ljudi koja se odražavaju u igri posebno se spajaju sa ličnim radnim iskustvom djece.

Prema tome, igra i rad u sistemu predškolskog odgoja medjusobno se ne suprotstavljaju, jer i igra i elementi dječijeg rada nastaju i razvijaju se iz prirodne potrebe djeteta za aktivnošću i samostalnošću kao i iz težnje za podražavanjem. Predškolska djeca se prema radu često odnose kao prema igri, naročito djeca mlađeg uzrasta, pa je nesumnjivo da igra pomaže da se i određeni radni zadatak izvršava sa interesovanjem. Bilo bi ipak nepravilno da se u svim slučajevima rad pretvara i poistovjećuje sa igrom. Prvi začeci dječije radne aktivnosti od bitnog su značaja za psihički i opći razvoj djeteta, ali pod utjecajem odgajatelja, rad treba postepeno diferencirati kao posebnu aktivnost sa svojim zadacima, sadržajem i metodikom.

Razumljivo je da rad predškolskog djeteta ima svoju specifičnost i da ga treba razlikovati od rada djece školskog uzrasta, a pogotovu od rada odraslih. Radne mogućnosti predškolske djece su veoma skromne i ograničene, pa zbog toga radna aktivnost predškolskog uzrasta mora biti odmjerena prema njihovim snagama. Ona prolazi kroz određene stupnjeve razvoja. Od najjednostavnijih oblika do izvršavanja složenih radnih zadataka, koji postepeno dovode dijete i do elementarnog shvaćanja društvene vrijednosti rada. Zahtjevi koje postavljamo djeci treba da odgovaraju individualnim mogućnostima pojedine djece, da su djeci shvatljiva i iskazana razumljivim stilom i jezikom. Rad za djecu mora biti radostan, mora stvarati dobro raspoloženje, i pružati im zadovoljstvo.

Djeca ne mogu shvatiti odjednom značaj svog rada u kolektivu i za kolektiv. Svijest o tome odgaja se postepeno i dosta dugo. Radna atmosfera u porodici i u dječijem vrtiću, primjer odraslih, posmatranje rada ljudi u okolini, povoljan je uslov i predstavlja psihološku pripremu djece da i sama vrše određene radne aktivnosti. U određenim povoljnim pedagoškim uslovima već u predškolsko doba mogu se javiti prvi začeci društvenih motiva rada, težnja da se učini nesto korisno ne samo za sebe već i za druge. Ti motivi ponekad

imaju veću pokretačku snagu nego motivi lične koristi, ili spoljna privlačnost posla koji se obavlja.

Svako dijete, prema svojim sposobnostima, treba djelovati u radu, jer je rad snažno sredstvo odgoja. U procesu i najelementarnije radne aktivnosti djeca stječu nova znanja kroz sopstvenu praktičnu aktivnost, kod njih se formiraju potrebne predstave o radu, interes za rad odraslih, formiraju se potrebne navike i pozitivan odnos prema radu. Osim toga u djece se razvija samostalnost i izdržljivost, volja i niz drugih pozitivnih kvaliteta ličnosti. (Isto, 18) Radni odgoj u dječijem vrtiću, vrši se, ne od slučaja do slučaja, već pedagoški sapsromišljeno, organizirano, postupno i sistematski. U dečijem vrtiću mogu treba da se njeguju i razvijaju različiti vidovi dečije radne aktivnosti.

Najelementarniji vid dječije radne aktivnosti je samoposluživanje djece, zatim tzv. svakodnevni dječiji rad u vrtiću usmjeren na usluživanje drugih i na održavanje reda u prostorijama (dežurstva, pomoć u trpezariji, pomoć odgajatelju u pripremi za zanimanje, rad u prirodi, u kutku prirode ili u bašči, njegovanje životinja i dr.) i učestvovanje (makar i simbolično) u radu odraslih, rad u maloj dječjoj radionici i drugi korisni i djeci pristupačni oblici radne aktivnosti.

U realizaciji zadataka radnog odgoja sa predškolskom djecom razumljivo je da odgajatelj mora imati u vidu individualne mogućnosti i razlike među djecom, kao i mogućnosti odgojne grupe djece određenog uzrasta kao cjeline. Iako su to još mala djeca, ona su vrlo aktivna i veoma rado ispunjavaju razne male naloge koje im daju odrasli. Mogu se postepeno osposobiti i naviknuti da obavljaju neke osnovne radnje u sopstvenu korist, pomoći drugima da se djelimično sami oblače, svlače, umivaju, da samostalno jedu, da učestvuju u radu odraslih - da dodaju, prinesu, odnesu, postave na određeno mjesto neki predmet itd. Od posebnog predškolskog značaja je upoznavanje djece sa radom odraslih već u mlađjoj grupi, i to sa radom odraslih iz njihove najbliže okoline (roditeljski dom i dječiji vrtić). Znajući da djeca mlađe grupe još ne razlikuju u potpunosti igru od rada, odgajatelj će voditi računa o tome da svaki radni zadatak za djecu bude ne samo pristupačan, nego i interesantan, da djetetu bude jasan cilj, odnosno zašto treba da uradi nešto što se od njega traži i kako to treba da uradi. Uz odgovarajuću motivaciju djeteta, pokazivanje pomoć odgajatelj će postepeno razvijati samostalnost djece, probuditi u njima želju da rade i ih da poštuju rad drugih i odraslih.

- Djeca srednje grupe su već u mogućnosti učestvovati u raznoraznim radnim operacijama. Prije svega, da u znatnoj mjeri obavljaju svakodnevne poslove u vezi sa samoposluživanjem, zatim, da pod rukovodstvom odgojitelja obavljaju jednostavne poslove kao što su na primjer: briga o cvijeću i zelenilu u grupnoj sobi i van nje, priprema za ručak, pomoć u uređivanju grupne sobe, dvorišta,

organizirano postepeno uvođenje u dežurstva, upoznavanje učestvovanje u radu odraslih u većoj mjeri nego mladja djeca itd.

- Djeca starije grupe sposobna su već da u znatnoj mjeri razlikuju igru od rada i u stanju su učestvovati u složenijim radnim aktivnostima i stvarno pomagati odraslima. (Isto, 19)

Zahtjevi koji se postavljaju djeci u odnosu radni zadatak i u odnosu na organizaciju rada treba da budu složeniji da bi se kod djece dalje razvijala samostalnost, jačao osjećaj odgovornosti za izvršenje zadatka i razvijao interes za sve raznovrsnije oblike radne djelatnosti. Planiranje rada sa djecom je od vanredne važnosti, jer se taj način uče da organiziraju i osmisle svoju aktivnost. Za djecu starije grupe postaje sve važniji cilj i rezultat nekog rada.

Razvijanje pravilnog i objektivnog odnosa prema radu, razvijanje sposobnosti, ocjenjivanje svoga rada i rada drugih moguće je već u znatnoj mjeri postići kod djece starije grupe. Ako je djeci jasan zadatak koji trebaju oni će moći i kritički ga procijeniti, a na tim ocjenama se postepeno gradi pravilan odnos djece prema radu i prema onome ko radi.

Sa djecom starije grupe moguće je i potrebno njegovati i razvijati razne vidove rada - od samoposluživanja, uređivanja prostorija, uređivanja dvorišta i vrta, negovanja biljaka i životinja, organiziranja raznih dežurstava, pomoći odgojitelju u pripremanju i izvođenju zanimanja i drugih vidova pomoći odraslima, pa sve do izgradjivanja određenih predmeta za upotrebu u igri od različitog, djeci dostupnog, materijala.

Radni odgoj kao jedna od veoma značajnih komponenata odgoja i obrazovanja uopće, moguće je i neophodno ostvariti već u predškolskoj dobi. Prema tome u programu odgojno-obrazovnog rada sa djecom dječijem vrtiću, radnom odgoju pripada odgovarajuće značajno mjesto.

U svim oblastima programa od fizičkog i zdravstvenog odgoja, upoznavanja okoline, maternjeg jezika i drugih djelova programa do muzičkog i likovnog nalazi se dovoljno mogućnosti i sadržaja koje odgajatelj može i treba koristiti za ostvarenje zadataka radnog odgoja. U nekim od nekim od pomenutih oblasti elementi radnog odgoja su izrazitije naglašeni. (Isto, 20)

19.2. Usmjerene aktivnosti

Mada igra zauzima zauzima centralno mjesto u životu predškolskog djeteta, ona nije jedina forma dječije aktivnosti i isključivi oblik učenja djeteta predškolskog uzrasta, niti se svaka aktivnost djece u dječijim vrtićima iscrpljuje samo u igri.

Predškolsko dijete dostiže i takav nivo razvoja da se pred njega mogu i trebaju postaviti i specijalni zadaci usvajanja novih iskustava i znanja i da se može i treba organizirati i

sistematski odgojno-obrazovni rad koji se sprovodi u formi tzv. Usmjerene aktivnosti. Potrebno je odmah naglasiti da se ovdje ne radi o nekoj organiziranoj nastavi u školskom smislu, već o specifičnom obliku rada na obučavanju djece predškolskog uzrasta. Usmjerene aktivnosti su takva forma rada u kojoj u određeno doba dana, istovremeno učestvuju po pravilu sva djeca jedne vaspitne grupe sa istim ciljem uz direktno učešće i rukovođenje odgojitelja.

Kolektivno informiranje roditelja je grupno informisanje kojim se predstavljaju „sadržaji aktivnosti vaspitača u toku boravka djece u ustanovi, odnos vaspitača prema aktivaciji pojedinog ili sve djece, nivo dječije pažnje i mogućnosti i načini razvijanja namjerne pažnje i vidovi podsticanja dječijih aktivnosti i sl.“(Grandić, 2000,228)

Usmjerene aktivnosti prema Grandiću (2001) idu slijedećim tokom: „ovaj oblik saradnje treba nagovijestiti na jednom od prethodnih roditeljskih sastanaka, na tabli za obavještanje napisati poziv i vrijeme trajanja, objasniti djeci će raditi pred roditeljima kao što rade svakodnevno, osigurati pregled zbivanja od strane posjetilaca uz što manje ometanje rada, nakon prikazivanja usmjerenih aktivnosti s roditeljima se dogovoriti o terminu razgovora o vidjenom“. (Tomić i dr. 2009, str. 228, prema Grandić, 2001)

19.3. Slobodne aktivnosti po dečjem izboru

Slobodne aktivnosti po dječijem izboru su veoma pogodne jer predstavljaju najprirodniji način da se djeca uključe u grupu i aktiviraju nečim što ih posebno privlači. To mogu biti sve aktivnosti predviđene Modelom B Opštih osnova predškolskog programa (Правилник-о-општим-основама-предшколског-програма.pdf), posebno igre i druge aktivnosti u kojima dolazi do izražaja dječija inicijativa i stvaralaštvo. Slobodne aktivnosti izvode se u manjim grupama ili individualno, a vaspitač utiče na njih najčešće indirektno, preko izbora i organizacije materijala, učestvujući u nekima od njih kao ravnopravni partner, čitajući djeci tekstove koje odaberu u odgovarajućem kutku, ili im puštajući muziku kakvu su željeli.

Medju posebnim trenucima koji ostaju duboko urezani u pamćenje polaznika mekteba „Reuda“ jeste njihovo angažiranje prilikom raznih svječanosti koje organizira Islamska zajednica, odnosno Muftijstvo Sandžačko, kao što su:

- Priredbe povodom ispraćaja Hadžija;
- Učešće polaznika vrtića (mekteba) u svečanostima u povodu Nove hidžretske godine, Ramazanskog i Kurban bajrama, rođenje Muhammeda a.s.:(mesihat.org)
- Priredbe u Mektebu u povodu islamskih blagdana;(Predškolska-ustanova-Reuda-406261349563126)

- Dana Mekteba – tim povodom se organiziraju različite svečarske aktivnosti u kojima učešće uzimaju svi polaznici Mekteba; (sanapress.info/2018/02/24)
- Svečanosti za djecu i roditelje u povodu dobijanja uvjerenja o uspješno završenom predškolskom programu; (mesihat.org/2015/06/30)
- Obilježavanje Dana Sandžaka kada djeca oblače tradicionalnu bošnjačku nošnju, kojom prilikom djeca izvode specijaliziran program u povodu tog datuma;
- Na specifičan način obilježavanje početka godišnjih doba-„jesenje drvo“, „prolećno cvijeće“, „zimski hanuma“, itd.;
- Posjeta Internacionalnom univerzitetu u okviru obilježavanja „Dječije nedelje“, kojom prilikom studenti katedre za glumu i Departmana za pedagoško-psihološke nauke, odsjek Vaspitači spremaju specijalizirani program namijenjen djeci.(https://www.youtube.com/watch?v=xabR5memg_o)
- Posjeta drugim javnim ustanovama, školama, muzejima, bioskopu, bolnici, ostalim ustanovama od društvenog su značaja gdje se djeca upoznaju sa radom ovih ustanova, što kod djece izaziva veliko veselje.
- U saradnji sa navedenim ustanovama obogaćujemo djetetovu spoznaju i iskustvo;
- Družimo se i veselimo na zajedničkim izletima koje organiziramo van grada, u parkovima i rekreacionim centrima u gradu, kao i klizalištu, igraonicama, (mesihat.org/2016/06/03)
- U sklopu ustanove postoji savremeno opremljena dječija igraonica koja djeci nudi posebne uslove za igru što kod djece izaziva veliku radost.
- Također, djeca su prilici da ih prilikom obavljanja stručne prakse posjećuju i sa njima provode određeni vremenski period studenti koji studiraju psihologiju i vaspitački smjer.
- U slobodne aktivnosti spada i to da djeca imaju svoj kutak (više kutaka) , gde razvijaju svoje ukupne potencijale (Muratović, 2015, 73) .

19.3.1. Uloga odgajatelja u slobodnim aktivnostima

Slobodne aktivnosti kao oblici vannastavnog vaspitno- obrazovnog rada koje se organiziraju radi zadovoljavanja i razvijanja postojećih i stvaranja novih interesovanja djece, njegovanja sklonosti, sposobnosti i stvaralaštva, predstavljaju najpogodnije tle za pokušaj uspostavljanja novog, kvalitetnijeg, kreativnijeg odnosa odgajatelja i djece. S obzirom da se usmjerene aktivnosti razlikuju od slobodnih aktivnosti i uloga odgajatelja u njima se mijenja. U aktivnostima koje su planom i programom predviđene odgajatelj je rukovodilac , osnovni organizator i izvodjač. On je veoma često i jedini subjekat, narator, i neprikosnoveni autoritet. Odgajatelj je posmatrač i partner u radu sa djecom. Medjutim, u

slobodnim aktivnostima on dobija, prije svega, pedagošku ulogu. Upravo zbog specifičnosti rada slobodnih aktivnosti i zadataka koji stoje pred njima, odgajatelj se nalazi u posebnim uslovima koji se znatno razlikuju od uslova klasičnih usmjerenih aktivnosti. Putem slobodnih aktivnosti odgajateljima je omogućeno da u vaspitnoj djelatnosti podju od dječijih interesovanja, od njihove slobodne volje, spontane aktivnosti, njihovih želja i iskustava. Izbjegava se svako pasivno primanje i usvajanja, pamćenje gotovih znanja bez nedovoljnog misaonog naprezanja i angažovanja samostalnog rada djece u vaspitno-obrazovnom procesu. Pri svemu ovome svakako treba imati u vidu da slobodna i samostalna dječija aktivnost čini osnov psihičkom i fizičkom razvoju djece.

U radu slobodnih aktivnosti odgajatelj ima posebnu ulogu u organizovanju rada, obezbjedjivanju uslova za rad, kao i u usmjeravanju aktivnosti djece. Medjutim u svakoj etapi planiranja i organiziranja rada slobodnih aktivnosti treba maksimalno da dodje do uzražaja dječija lična, slobodna i stvaralačka uloga, jer to su, prije svega, aktivnosti djece.

Da bi slobodne aktivnosti opravdale sam svoj naziv kao i ulogu koju imaju u cjelokupnom vaspitno-obrazovnom radu, u njima je neophodno uspostaviti kontakte koji će zračiti vedrinom, prijateljstvom, razumijevanjem, toplinom, prisnošću. Odgajatelj treba da pomaže djeci u odrastanju, sazrijevanju, treba da budu manje oni koji uče- podučavaju, a više oni koji pomažu da se samostalno dodje do saznanja, manje oni koji prisiljavaju, a više oni koji daju primjer i pomažu da se ostvari, manje oni koji obuzdavaju, a više oni koji inspirišu. I u ulozi savjetnika, odgajatelj uvijek ostavlja slobodu djeci da mijenjaju njegove misli, ideje, da dodaju nešto novo, da ih prihvataju ili odbiju.

Slobodne aktivnosti su vid samostalnog uključivanja i angažovanja djece bez obzira na njihov uzrast . Ovim se pred odgajatelja postavlja zadatak da podržava, bodri, hrabri, stimuliše onu djecu koja ispoljavaju izvjesni neinteresovanje u usmjerenim aktivnostima.

Mnoga empirijska istraživanja su pokazala da angažovanje u slobodnim aktivnostima pomaže da se djeca „, probude „. Interesovanje i uspjeh nastaje i zbog pohvale koje djeca dobiju od odgajatelja, a koje ih prate, posmatraju, analiziraju... Praksa je pokazala da ova djeca kasnije prilaze sa više žara i misaonom radu i naprezanjima.

Jedan od glavnih zadataka odgajatelja u slobodnim aktivnostima je da razvija humane odnose medju djecom, da radi na osposobljavanju djece za samostalno postavljanje i izvršavanje određenih zadataka, kao i medjusobnih životno-radnih regulativa. Osposobljavanje djece za samostalan rad moguće je samo praktično i uz stalnu savjetodavnu pomoć odgajatelja. Dakle, on mora da bude aktivan ali nenametljiv. Njegova je dužnost da kod djece postepeno izgradjuje odgovornost u radu i smisao za praćenje ostvarenih radnih obaveza i normi ponašanja. Svoju pedagošku funkciju odgajatelj će obaviti samo kada djeca u njemu vide ravnopravnog člana, kada je odgajatelj lice koje zna i želi da pomogne i učestvuje u svim prilikama.

Pored opšteg rada, odgajatelj u slobodnim aktivnostima i posebne obaveze. One se sastoje u stalnom praćenju rada i razvoja svakog pojedinog djeteta i pružanju pomoći kada je, i onima kojima je, ona potrebna. Ukratko rečeno, uloga odgajatelja u slobodnim aktivnostima morala bi biti organizatorska, instruktivna, savjetodavna, uloga vodje u svakom trenutku spremnog da vodjstvo prepusti djeci.

Odgajatelj će pripremiti okolinu primjerenu uzrastu djece i ostaviće im slobodu u izboru aktivnosti, oni će u tišini i mirnom radu vrlo često pokazivati i težnje koje su ranije bile nezapažene. Sreća je ako se odgajatelji uvjere da su djeca u slobodi mnogo kreativnija, da se više interesuju za učenje i rad. Uloga odgajatelja u slobodnim aktivnostima je da oni žele da rade u određenim grupama slobodnih aktivnosti, da su sposobni za pružanje pomoći djeci, da djeca cijene odgajatelja i žele da se druže sa njim, neophodna je prijateljstvo između djece i odgajatelja. Bez ljubavi, ni sav talenat, pedagoški takt, duga praksa, ni sva inteligencija ne bi doveli do nečeg konstruktivnog i kreativnog.

19.4. Program stručnog usavršavanja

Stručno usavršavanje odgajatelja u mektebu (vrtiću) čiji je osnivač Mešihat Islamske zajednice je jedna od obaveza svakog radnika koji neposredno radi na odgojno-obrazovnom radu sa djecom.

Stručno usavršavanje se odvija kroz dva osnovna oblika:

- individualno;
- organizovano-planski. (kolektivno stručno usavršavanje)(Muratović, 2015, 77)

a) Individualno usavršavanje- podrazumjeva da svi zaposleni radnici se samostalno stručno usavršavaju (prate inovacije u radu, dopunjavaju stručno znanje, prate stručnu literaturu, itd.). Prije svega, to je lična potreba i obaveza svakog radnika. U ustanovi postoje pojedinci i timovi koji svojim kvalitetnim radom služe za ugled drugima, uspješno rješavaju probleme, stvaraju i isprobavaju nove oblike permenetnog individualnog stručnog usavršavanja. Individualno usavršavanje podrazumjeva i doškolvavanje radnika.

b) Organizovano usavršavanje (kolektivno stručno usavršavanje) je oblik stručnog usavršavanja koje se realizuje na nivou ustanove, aktiva odgajatelja i Mešihata Islamske zajednice u Srbiji. Organizovano (kolektivno) stručno usavršavanje vaspitača-odgajatelja i saradnika se realizuje sa više tema od kojih se mogu izdvojiti slijedeće;

- saradnja sa roditeljima;
- odnos prema djetetu;
- ekologija u mektebu (predškolske ustanove);
- forme i programi uključivanja roditelja u život mekteba (predškolske ustanove);

- postupci i podsticanje razvoja govora i govornih aktivnosti djece;
- posmatračke i istraživačke aktivnosti djece, upoznavanjem prirodne i društvene sredine. (Monografija Predškolske ustanove „Reuda“)

20. PRIMJENA IGRE U RADU SA DJECOM PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Ogroman i višestruki značaj igre nije moguće do kraja izraziti u napisu koji, kao ovaj, ima pretežno karakter uvodnika u zbirku igara. Njenu ogromnu ulogu u razvitku djeteta slikovito je izrazio L.S. Vigotski riječima:“ Igra je izvor razvitka i stvara zonu najbližeg razvitka. Radja u zamišljenom polju, u zamišljenoj situaciji, stvaranje svesne namere, planiranje životnog plana, voljnih motiva – sve ovo javlja u igri i podiže je na najviši nivo razvitka, podiže je na vrh talasa, čini je devetim valom razvitka predškolskog uzrasta, koje se podiže iz dubine mirne vode “(Vigotskij, 1971, 59) .

Igra je najprirodniji, osnovni i najznačajniji vid aktivnosti djeteta predškolskog uzrasta. Bitan faktor razvoja ličnosti ističe se djetetova aktivnost. Stoga osnovni problem svakog vaspitanja jeste pronalaženje okolnosti i aktivnosti koje će najviše stimulirati svako dijete u svakom trenutku njegovog razvoja, a to je svakako igra. Da bi se realizirali vaspitni zadaci i da bi se efikasno djelovalo na razvoj djeteta, vaspitanje mora da se usmjeri na aktivnost koja u pojedinim uzrastima ima bitnu vrijednost za proces formiranja ličnosti. Uzeti takvu aktivnost za okosnicu vaspitnog procesa naročito je važno ako se vaspitanjem teži da se formira stvaralačka ličnost , stoga imajući ovo u vidu u zvaničnim programima predškolskog vaspitanja i obrazovanja kod nas, igra se ističe kao aktivnost koja treba da čini okosnicu vaspitnog procesa (Prosvetni glasnik SR Srbije, br. 5-6/1975).

Igrom djeca podražavaju život okoline i ona im pomaže da je potpunije upoznaju. Njome dijete vježba i razvija svoje fizičke i psihičke snage i sposobnosti, stiče saznanje o spoljnom svijetu i bogati svoj emocionalni život, razvija i formira voljne osobine, bogati rječnik i izgrađuje svoj govor.

Igra je izvanredno kompleksna ljudska aktivnost i može se posmatrati iz mnogo aspekata. Fenomen igre se još uvek izučava, a otkrića, i kada bacaju novo svjetlo na njenu suštinu, najčešće čine složenijim probleme koji se javljaju u vezi sa njenim odredjenjem. Oko igre ima još mnogo neslaganja i protivrečnih rezultata istraživanja (Matterson, 1975, 11) .

20.1. Pedagoški teoretičari o igri

Termin 'igra' dugo je bio lingvistička korpa za otpatke, za ponašanje koje izgleda dobrovoljno, ali se ne vidi da ima jasnu biološku ili socijalnu upotrebu" (Millar, 1972, 11). Činjenica je da ta neuhvatljivost igre potiče najviše otuda što se ona, s jedne strane, pojavljuje na specifičan način utkana u sve ljudske aktivnosti, a s druge, tek pri pokušaju da se dodje do biti te specifičnosti, kada se potrudimo „da oblik igre razlučimo od drugih, naoko srodnih životnih oblika, to više dolazi do izražaja njena dalekosta samostalnost. Igru možemo i dalje izdvajati iz područja velikih kategorijal-nih opreka. Igra počiva izvan podvojenosti mudrost—ludost, izvan istine i neistine, izvan dobra i zla" (Huizinga, 1970, 16). Njene motive, suštinska svojstva i namenu teško je razumeti i objasniti racionalnim pojmovima. Za to kao da više pogoduje metaforički jezik književnosti. Ponekad se čini da je potrebno konstruisati jedan novi pojmovni sistem i znatno više produbiti ono što znamo o čoveku, da bi se sagledala igra na način koji odgovara njenoj prirodi (Kamenov, 2006, 7). Medutim, iako je sasvim jasno da se fenomen igre ne može potpuno i nepogrešivo obuhvatiti jednom operacionalnom definicijom, s obzirom na potrebe ove knjige, pokušaćemo da izvršimo njegovo odredjenje polazeći od onoga što je utvrđeno u teorijama koje igru sagledavaju sa njenog kulturološkog, sociološkog, psihološkog i pedagoškog aspekta. Najširi kulturno-naučni prilaz igri ima J. Hojzinga. On određuje igru kao „dobrovoljnu radnju ili delatnost koja se odvija unutar nekih utvrđenih vremenskih ili prostornih granica, prema dobrovoljno prihvaćenim ali obaveznim pravilima, bez izuzetka, kojoj je cilj u njoj samoj, a prati je osjećaj; napetosti i radosti, te svest da je ona negšo drugo, nego obični život (Isto, 8).

Kao formalna obeležja igre on navodi sljedeće: „Svaka je igra u krajnjoj liniji i, pre svega, slobodan čin... ona je sloboda". Dalje, igra „stoji izvan procesa neposrednog zadovoljenja nužde i prohteva, ...odvija se u samoj sebi, i vrši se radi zadovoljenja samog tog vršenja"(Isto).

U psihološkim teorijama možemo naći slična odredjenja igre koja uključuju i neke uticaje igre na ljudsku psihu. Suština igre vidi se u:

- dominaciji sredstava nad ciljevima (zbog čega igrač, oslobođen tiranije čvrsto određenog cilja, može da udružuje elemente ponašanja ili sredstava u neuobičajene, poretke);
- umanjivanju rizika od neuspjeha,
- privremenom prestanku frustracije kod igrača (prepreka na koju se naidje u toku rješavanja problema prima se sa ravnodušnošću ili čak sa radošću);
- pružanju slobode koja se sastoji u posebnoj osjetljivosti igrača na svijet oko njega, što se ogleda u mogućnosti da se zapažaju naizgled nebitni detalji (igra poziva na mogućnosti sadržane u stvarima i zbivanjima) i

- dobrovojnoj prirodi (igrač postupa slobodno i pored prijatni koje dolaze iz sredine i hitnih potreba, odnosno njegovo ponašanje je samopokrenuto). (Isto, 9)

S obzirom na to da je rizik za posljedice igračkih činova mali, igra omogućava eksperimentisanje koje nije moguće u običnom životu i u stanju je da održava aktivnost duže nego što je to uobičajen (Sylva, Bruner, P. Genova, 1976, 244-261).

20.2. Značaj igre u dječijem razvoju

Djeca se u igri uživljavaju u različite uloge, opuštaju se i prenose svoja iskustva i saznanja u svijet mašte. Ona oživljavaju pojave i predmete, preobražavaju ih u ono što data situacija zahtijeva, pretvarajući igru u spontanu aktivnost, u kojoj imaju prilike da se spontano izraze, pokažu samostalnost, inicijativu, snalažljivost u prostoru, edjusobnu saradnju, osećaj za ljepotu.

U ostvarivanju zadataka estetskog odgoja također mnogo pomaže igra i to kako stvaralačka, tako i pokretna didaktička. Ako znamo da je igra osnovni vid dječije aktivnosti, a čitav odgojno-obrazovni rad se mora zasnivati na aktivnosti djece, onda je razumljivo da igru smatramo i koristimo i kao najvažniji oblik odgojno-obrazovnog rada s predškolskom djecom u dječijem vrtiću. U igri se više ili manje ogledaju i svi drugi oblici rada, postupci i pedagoške mjere koje koristimo u odgoju djece predškolskog uzrasta. Pitanja igre kao što su: vrste i sadržaj igara, igračkama i drugi materijali kao sredstvo u igri te pedagoško rukovodjenje igrom centralni su problemi predškolskog odgoja, koji su po važnosti jednaki problemima učenja u školskom uzrastu.

Dječije igre su veoma raznovrsne po svom sadržaju i načinu izvodjenja pa u pedagoškoj literaturi postoje i različite klasifikacije. No, najčešće ih klasificiramo na dvije osnovne grupe i vrste:

- stvaralačke igre (koje stvaraju sama djeca)
- i igre s pravilima (pokretne i didaktičke igre).

Sve vrste igara su međusobno povezane, imaju veliko uzajamno djelovanje i jedne drugu obogaćuju. Ipak se ove dvije grupe igara međusobno i razlikuju po svome psihološkom i pedagoškom značenju, po organizaciji i izvodjenju. Iako u svim vrstama igara dijete svoju aktivnost treba da saznaje i doživljava kao igru, ipak znamo da u stvaralačkim igrama dijete neposrednije izražava svoje doživljaje o stvarnosti. Ono samo postavlja pravila igre.

U igrama s pravilima (pokretnim i didaktičkim) dijete je podvrgnuto već gotovim pravilima. Ono nije toliko slobodno u izboru sadržaja, sredstava i na odredjen način je

unaprijed usmjereno da slijedi odredjen tok u igri, unaprijed odredjen redoslijed i sistem u igri. (Program odgojno-obrazovnog rada u islamskim predškolskim ustanovama, 1996, 14)

No, i u igrama s pravilima mora se postići maksimalna zainteresiranost djece, želja da učestvuju u igri i osjećaj radosti što učestvuju. Igre s pravilima moraju da se provode u zanimljivom obliku, jer nije svijest djeteta ta koja aktivira mišljenje, zapamćivanje, pažnju i ostale psihičke i fizičke procese već je to igra kao aktivnost koja na privlačan način aktivira psihu djeteta i vodi djecu do izvršenja zadatka.

Stoga je u korišćenju svih igara kao oblika odgojno-obrazovnog rada s djecom u vrtiću veoma važna uloga vaspitača. Rukovodeća uloga odgajatelja u stvaralačkim igrama je veoma složena upravo zato što je više indirektna. No, takozvana indirektna uloga odgajatelja u stvaralačkoj igri ne znači da odgajatelj smije biti u pozadini, jer između miješanja s jedne strane i ravnodušnog posmatranja s druge strane leži široko područje razumnog upravljanja. Za rukovođenje igrom djece uopće, potrebna je pedagoška umješnost i takt.

U igrama s pravilima odgajatelj je ne samo učesnik u igri nego i njen organizator i voditelj. Igre s pravilima, naročito nove, organizira i rukovodi odgajatelj. Kad je igra ponovljena nekoliko puta (ili u nekoliko varijanti), mogu i treba da je djeca provode samostalno.

U pripremi raznih vrsta igara, odgajatelj, naravno, mora voditi računa o specifičnostima pojedine vrste igre i s obzirom na uzrasnu grupu djece sa kojima radi. Jer, mada prelazi iz jednog oblika igre u drugi, nisu vremenski strogo ograničeni, a postoje i individualne razlike među djecom, pa odgajatelj ne smije zaboraviti i na to da svaku uzrasnu grupu (ipak) karakteriziraju izvjesne specifičnosti zajedničke (više-manje) svoj djeci odredjenog uzrasta s obzirom na njihove psihofizičke mogućnosti i stepen aktivnosti u igri, posebno stvaralačkoj igri.

20.3. Razvoj aktivnosti djeteta u igri

Razvoj aktivnosti djeteta u igri prolazi odredjene faze. U mlađoj grupi, na primjer, naročito u početku, dijete se igra bilo kakvim materijalom i to uglavnom bez postavljenog plana, a socijalni kontakt s drugom djecom je ograničen i kratkotrajan. Međutim, razvojem funkcija i sposobnosti dijete postepeno prelazi granice sopstvene individualnosti i ne zadovoljava ga bilo kakva aktivnost u igri, već sve više traži takvu aktivnost koja ima odredjeni smisao i koja se odvija u kontaktu s drugom djecom. Tako su već djeca srednje grupe sposobna da se igraju u grupi od dvoje ili troje djece, ponekad i zajedno i to za duže vrijeme od mlađe djece. Postepeno se mijenja i motivacija djeteta koja utječe na sadržaj i stepen aktivnosti u igri. U starijoj grupi dijete već mnogo odredjenije postavlja cilj i prema

njemu usmjerava svoju aktivnost u igri. U ovoj grupi znatno se pojačava težnja za kolektivnim igrama i sve više dolazi do izražaja stvaralačka aktivnost djece u igri.

Već u mlađoj grupi odgajatelj podstiče, njeguje i koristi sve vrste igara sa djecom. Međutim, kad je riječ o stvaralačkoj igri u punom smislu riječi, (Program odgojno-obrazovnog rada u islamskim predškolskim ustanovama, 1996, 15) onda je ova vrsta igre više slobodna nego stvaralačka.

Odgajatelj će u svom odgojno-obrazovnom radu sa djecom uvijek nastojati pronaći pravu mjeru u primjeni svih vrsta igara, da bi se osiguralo dovoljno mogućnosti za slobodnu stvaralačku igru, a i za druge vrste zanimanja (Isto, 16) .

20.3.1. Igra razvoja govora

Poseban značaj igra ima u razvoju govora. Riječ prati igru. U igri dijete imenuje predmete s kojima se igra, radnje i odnose. Funkcija govora izražena je čak i u individualnoj igri djece mlađe grupe. Djeca često svoju akciju u igri prate glasnim reagovanjem. U igri starije djece uloga govora je izrazitija i složenija. Govor postaje neophodan uslov grupne igre, koja da bi se realizirala, zahtijeva sporazumijevanje njenih učesnika. U tom pogledu posebnu vrijednost imaju i igre dramatizacije književnih tekstova. Preko njih dijete bogati rječnik novim riječima i izrazima. S jedne strane govor se razvija i aktivira u toku igre, s druge strane, sama igra se razvija i preobražava pod uticajem razvika govora. Vrijednost igre u razvoju govora može se naročito uočiti u igri bojažljive, ćutljive i pasivne djece koja u toku igre govore slobodno i neusiljeno, u stanju su da govore čitave monologe, ako to uloga zahtijeva.

Sami zadaci u igri su postepeno za dijete počeli da dobijaju novi smisao. Ranije djeca su te zadatke primila kao uslov dostizanja nečega važnijeg i privlačnijeg, a sada su oni postojali na svoj način sadržajni elementi aktivnosti i komuniciranja. Odnos prema misaonim zadacima i prenesenim znanjima postepeno je postojao aktivno saznanje. U prvo vrijeme prevladjuje ipak motiv igre i proces usvajanja je potčinjen i interesovanjima za igru i saznanjnim interesovanjima : ona kao da podražavaju i pojačavaju jedno drugo (Boguslavski, 1972, 151). Igra u djetinjstvu je aktivnost koja angažuje sve strane ličnosti djeteta. To je aktivnost u kojoj se ispoljavaju začeci raznovrsnih načina funkcionisanja ljudske svijesti. Ona predstavlja formu organizacije života i aktivnosti djeteta. Sovjetski teoretičar L.S. Vigotskij prihvata poznati stav da je „ dječija igra mašta u praktičnom delovanju“ a mašta interiorizirana igra (Vigotskij, 1971, 50). Ono saznaje i razvija svoje stvaralačke sposobnosti upoznaje odnose među ljudima i izgrađuje svoje ponašanje i odnos prema svijetu i životu. Dijete se socijalizira. Pravilan pristup dječijoj igri i njenom korišćenju u organizovanom vaspitno- obrazovnom radu polazi od stanovišta da je igra upravo klica, zametak, buduće stvaralačke delatnosti čovjeka. Kao i sve pojave , igra se razvija i mijenja.

U početku se te promjene događaju unutar nje same (kvantitativne promjene). Na određenom stepenu razvoja one se ne bi mogle više razvijati a da se ne „ integrišu u više forme akcije“ da ne predju u nov kvalitet (Valon, 1971, 302).

U dječijem vrtiću je igra moćno odgojno sredstvo jer se odgojitelju pruža vanredna mogućnost da kroz igru upozna i usmjerava njihovu pažnju i aktivnost, da smišljeno koristi kao sredstvo fizičkog, umnog, moralnog, radnog i estetskog odgoja. U igri se prije svega zadovoljava potreba djeteta za kretanjem, stvara radosno raspoloženje i povećava životna aktivnost funkcija dječijeg organizma. Za fizički razvoj djeteta naročitu vrijednost imaju pokretne igre u kojima se, među ostalim, pružaju mogućnosti za neusiljeno, ali sistematsko utjecanje na razvoj osnovnih pokreta kod djece (Program odgojno-obrazovnog rada u islamskim predškolskim ustanovama, 1996, 12).

Ističe se da se u životu čovjeka igra javlja prije rada, da se u svom razvoju isprepliće sa radom, da je u prvim godinama života dominantna aktivnost, i da je rad postepeno potiskuje. U novije vrijeme za razliku od predhodne tvrdnje, više se ne smatra da se „ načelo igre nužno preobražava u načelo rada „. Igra je cjelovit, a rad (u obliku u kome se najčešće javlja u savremenom društvu) jednostran čin...Sve prisutnije stanovište koje u igri vidi prvi izlaz jednog potpunog ljudskog svojstva : sposobnosti čovjeka da svoje iskustvo formuliše kao nešto zamišljeno i da svoj aktivitet podredi unutrašnjoj slici ili ideji. Zbog toga se igra sve češće dovodi u vezu sa stvaralaštvom, imaginacijom, invencijom, itd. Ističe se da dijete u igri ispoljava sva svojstva karakteristična za stvaralačku ličnost (Marjanović, 1975).

Neosporno je da dječje stvaralaštvo, čiji je oblik izražavanja igra, treba njegovati sredstvima umjetnosti kao i sredstvima nauke. Ako je tačno da je „opća karakteristika estetskog senzibiliteta predškolskog djeteta jedinstvo estetskog senzibiliteta predškolskog djeteta jedinstvo estetskog sa predmetnim saznavanjem...da se estetsko javlja u procesu komunikacije djeteta sa spoljašnjim svijetom i u procesu njegovog upoznavanja svijeta“ (Mitrović, 1969, 51) onda se podrazumjeva da je neophodno obezbjediti djetetu bogata i raznovrsna iskustva, okružiti ga raznolikim umjetničkim i drugim estetskim vrijednim djelima (Matić i dr., 1990, 19).

20.4. Vrste igara

Dječije igre su podijeljene u četiri velike kategorije:

- Funkcionalne igre,
- Igre mašte ili igre uloga,
- Igre sa gotovim pravilima,
- Konstruktorske igre (Kamenov, 2006, 64).

20.4.1. Funkcionalne igre

To su igre u kojima vršenje pokreta nema neposrednu svrhu (kao npr. što sisanje služi ishrani bebe), koje sadrže, pored nekontrolisanih, impulsivnih pokreta, i složenije, povezane pokrete. Međutim, ovi pokreti ipak nemaju određen cilj (kao npr. da se sagradi kula u konstruktivnim igrama) već se ponavljaju najviše zbog zadovoljstva što se njima ovladalo. Oblici funkcionalnih igara bi bili:

- **Senzomotorne aktivnosti sopstvenim organima** — izvode se bez igračaka i karakteriše ih ponavljanje pokreta, npr. preplitanje prstiju, lupkanje jednom rukom po čelu dok se drugom prave kružni pokreti po stomaku, itd.
- **Igre posvećene rukovanju materijalom** — rukuje se raznim pokretnim igračkama i sportskim rekvizitima, prirodnim i veštačkim materijalima, npr. presipanje vode, rastezanje gume i sl.
- **Pokretne igre uz korišćenje rekvizita** — kretanje se vrši uz pomoć rekvizita, npr. vožnja bicikla, klackanje, hodanje po suženoj površini i sl.
- **Igre glasovima, slogovima i riječima** — izdvajaju se iz govornog konteksta i podvrgavaju slobodnom kombinovanju i preobražavanju. (Isto, 65)

20.4.2. Igre mašte ili igre uloga

Za ove igre još se koriste nazivi — igre imitacije i podražavanja, igre iluzije, dramske igre, igre fikcije itd., čime se određuje njihova suština. Oblici u kojima se javljaju su sledeći:

- **Oponašanje postupaka** — vrše se zamene u upotrebi predmeta (umesto bebe ljulja se komad drveta umotan u maramicu, stolica služi za jahanje kao konj), međutim, ove zamene nisu prevashodno simboličke.
- **Simbolička imitacija** — počinje se podražavanjem samog sebe u zamišljenim situacijama (dijete se igra „odlaska u krevet“). Zatim se projektuju sopstvene akcije na objekte („hrani se lutka“). Na kraju ponašanje djeteta u izvesnim realnim situacijama dobija elemente igranja uloge (djevojčica plače jer je njena omiljena ptičica pala i povrijedila se, a odmah zatim kaže: „uostalom, ona nije živa“).
- **Simbolička igra uloga sa sižeom** — dijete preuzima uloge odraslih osoba ili druge djece iz svakodnevnog života i prikazuje njihove međusobne odnose i ponašanje (igre „kuvanje ručka“, „odlazak kod lekara“ s1.).
- **Dramske igre uloga** — dijete učestvuje u složenijem izvodjenju dramatizovanog teksta neke priče, bajke, pozorišnog komada, što uključuje planiranje, podjelu uloga, upotrebu elemenata dekora i rekvizita, a često i prisustvo publike. Pored igre

pozorišta u kojoj su djeca glumci, ona mogu davati lutkarsku predstavu, predstavu pozorišta senki i izvoditi druge oblike dječje dramatizacije. (Isto)

20.4.3. Igre sa gotovim pravilima

Iako je postojanje pravila imanentna karakteristika svake igre, koja potiče od činjenice da je propisana aktivnost, moguće je razlikovati igre u kojima pravila nastaju u samom procesu igranja, zahvaljući dogovoru igrača, od tradicionalnih igara sa pravilima nastalim u toku razvoja igara kao kulturne baštine čovječanstva, koje se prenose sa jedne generacije na drugu, kao i od igara sa pravilima smišljenim da unapijrede razvoj i učenje, odnosno iz didaktičkih razloga. Ova pravila mogu biti prenijeta djeci na razne načine — saopštavanjem, pokazivanjem kako se nešto igra ili putem igračaka koje samim načinom funkcionisanja sugeriraju i određena pravila za postupanje sa njima. Didaktičke igre možemo naći povezane sa skoro svim ostalim sadržajima i aktivnostima koje se odvijaju u vrtiću, na primer u okviru:

- perceptivno-motornih aktivnosti — igre specijalno pripremljenim igračkama i u okolnostima koje podstiču djecu na uvežbavanje koordinacije krupnih mišićnih grupa i finih mišića sa čulom vida, kao i vježbe čula (kretnje između prepreka, nizanje perli, pogađanje po mirisu, ukusu, obliku i sl.); ,
- zdravstveno-higijenskih aktivnosti — igre u kojima se primenjuju i sistematizuju saznanja o zdravlju i higijeni, utkana u pravila igre, npr. očuvanju zuba od bolesti, o štetnosti pušenja i drugih poroka za zdravlje, o pravilima zdravog življenja, korisnim namirnicama itd.;
- društvenih aktivnosti — igre sa pravilima koje su probrane ili podešene za uticanje na dječji razvoj i učenje (ili specijalno konstruisane za tu svrhu), koje podrazumijevaju razmenu, takmičenje i saradnju među učesnicima, kao i druge vrste socijalnih kontakata.
- afektivnih aktivnosti — igre koje omogućavaju djeci da bolje upoznaju, i izraze svoja osećanja kako bi ovladavala njima (igre za „otplašivanje“, kojima se podstiče razmena emocionalnih iskustava, ukazuje na lijepe primjere prevazilaženja neprijatnih osećanja i sl.), kao i igre za razvoj emocionalne osjetljivosti, empatije i emocionalne kulture uopšte;
- ekoloških aktivnosti — igre u kojima se kao tema javlja zaštita životne sredine, ukazuje se na zagađivače i opasnosti po život na planeti Zemlji i načine koje djeca mogu doprinosti da se on spasava, održava i unapređuje;
- otkrivačkih aktivnosti, - iako u ovoj vrsti aktivnosti s obzirom na njihov eksperimentalni i improvizatorski karakter, nema mnogo pravila koja bi ograničila i

usmerila djecu, neke vrste igračaka i pribora koji se upotrebljavaju za njih mogu imati elemente didaktičnosti (npr. Mehaničke igračke koje se kreću prave se od providnog materijala kako bi se video rad mehanizma i od dijelova koji se mogu rastavljati i sastavljati; eksperimentalni pribori da bi funkcionisali sadrže određena pravila za postupanje i sl.); logičko-matematičkih aktivnosti u ovu obimnu kategoriju igara sa pravilima spadaju naročito igre kojima je u pravila ukomponovano vršenje intelektualnih operacija namijenjeno podsticanju mentalnog razvoja (didaktičke igre u užem smislu), što znači — aktivnosti koje se odnose na logičko saznanje, kao npr. domine, loto, igre logičkim blokovima, igre u kojima se rešavaju problemi, igre strategije i nadmudrivanja, itd.;

- praktičnih aktivnosti — u pogledu radnih aktivnosti, to bi bile igre u kojima se sistematizuju dječija saznanja o radu ljudi (npr. lota i parne slike kod kojih se povezuju alati i zanati, proizvodi i prodavnice u kojima se mogu kupiti, rad ljudi u razna godišnja doba i sl.) kao i o saobraćajnim propisima i ponašanju u saobraćaju., aktivnosti kojima se unapređuje komunikacija i stvaralaštvo razne govorne igre koje doprinose pravilnoj artikulaciji i raspoznavanju glasova, igre riječima i rimama i igre kojima se unapređuje govorno stvaralaštvo, igre koje se koriste elementima dramske umjetnosti (npr. igra ogledala, igre pogađanja po stavu tijela koga dijete predstavlja, i sl.), igre bojama i oblicima, povezane sa likovnim vaspitanjem, igre glasovima, tonovima i muzikom, povezane sa muzičkim vaspitanjem i ritmičke igre karakteristične za plesno vaspitanje (Kamenov, 2006, 67).

20.4.4. Konstruktorske igre

U ovim igrama dijete uobličava materijal (za razliku od rukovanja njime i korišćenja materijala) da bi postiglo određeni cilj koji prevazilazi vršenje pokreta karakteristično za funkcionalnu igru, odnosno — stvorilo je nešto što igrač doživljava kao rezultat svog napora. To što se stvara može biti sasvim bez funkcije i značenja (kao npr. mozaik), ili sa značenjem i nalik na neki objekt iz stvarnosti (npr. zgradu, most i sl.). Konstruktorske igre tokom razvoja karakteriše prelazak sa metaforičkog na logički način mišljenja. Oblici u kojima se javljaju su sledeći:

- pronalaženje kombinacija nastalih nenamernim rukovanjem materijalom - djeca oko druge godine otkrivaju da, kao rezultat njihovog manipulisanja elementima nekog materijala, mogu nastati spojevi koji su nalik na nešto (npr., gomilica kocaka stavljenih jedne na druge može se nazvati „kula“);

- oblikovanje - dijete otkriva najpogodniji način igranja određenim materijalom koji zavisi od samog materijala, što ga dovodi i bez svesne namere do kreacije koja ima smisla (plastelin navodi na pravljenje loptica, pogačica i zmija);
- redjanje materijala — između treće i četvrte godine dijete počinje da redja ili niže na vrpcu elernente materijala jedan do drugog ali bez dosljednog primenjivanja samo jednog kriterijuma,
- grafičko predstavljanje — uobličavanje šara koje dijete u početku stvara na papiru ne planirajući šta će od njih nastati, „gradjenje“ nacrtanim elementima;
- gradjenje gotovim materijalom i organizovanje materijala — razlikuje se gradjenje od elemenata koji sami za sebe ne predstavljaju konkretne objekte (npr. „lego“ materijal), od organizovanja figuralnih elemenata koji predstavljaju određene likove (kuće, drveće, vozila, životinje i sl.);
- utilitarne konstrukcije — iako se produkti konstruktorske igre i na ranijim etapama koriste za razne praktične aktivnosti, kao rekviziti za igre mašte ili igre sa gotovim pravilima i dr., utilitarne konstrukcije u prvi plan stavljaju upotrebljivost onoga što se napravi (to su obično igračke od gotovih dijelova i sa ugradjivanjem nekog mehanizma, izrada jednostavnih alatki, sprave koje koriste snagu vode ili vetra za pokretanje, dječje kućice i druge gradjevine).

20.4.5. Igrolike aktivnosti

Uz četiri opisane velike kategorije igara, ili odvojeno od njih, u vaspitno-obrazovnom radu dječjeg vrtića pojavljuju se igrolike aktivnosti, kojima, zbog dominacije vaspitača nedostaje u dovoljnoj meri spontanost i autonomni karakter kao obelježja autentične dječije igre. One su, izuzev navedene karakteristike, sasvim slične igrama, po sadržajima, načinu organizacije i izvodjenja, pravilima i dr., i naročito ih je teško razlikovati od igara sa gotovim pravilima, posebno didaktičkih igara. Da bi se ipak identifikovale, treba procijeniti kakve su uloge djece i vaspitača u jednoj aktivnosti — ako dominira vaspitač, to je igrolika aktivnost, ako djeca imaju glavnu reč u izboru sadržaja, organizaciji i izvodjenju igre, takva aktivnost se može smatrati za igru.

Na taj način jedna aktivnost može u svom početku da bude igrolika aktivnost — dok vaspitač određuje šta će se raditi (npr., postavlja probleme koje djeca pokušavaju da riješe), to je igrolika aktivnost koja se pretvara u igru ako je djeca dobrovoljno prihvate i počnu je slobodno, na svoju inicijativu izvoditi u obliku takmičenja ili podražavanjem neke životne situacije.

S obzirom na to da predstavljaju podražavanje igre, igrolike aktivnosti se mogu povezati sa svim vrstama igre kod kojih je moguća usmjerena imitacija, izvršavanje naloga i

ostvarivanje zadataka koje je vaspitač postavio, u igrama mašte ili igrama uloga (npr. Podražavanje pokreta nekih životinja ili simbolička igra uloga prema sižeju koji predloži vaspitač), igrama sa gotovim pravilima (npr. Izvršavanje naloga, rješavanje zadataka na zahtjev vaspitača, ali tako što se takmičenje upotrebom igračaka i sl., tome daje izgled igre) i konstruktorskim igrama (npr., razne vrste konstruisanja prema uputstvima ili imitiranja uzora koje je predložio vaspitač)(Kamenov, 2006, 69).

20.5. Prednosti učenja kroz igru

Prednosti učenja kroz igru su višestruke, naravno pod pretpostavkom da svaka igra zaista ima karakter igre, tj. da emocionalno angažirana, da u igri djeca imaju osjećaj slobode (a ne spoljašnje prinude), da su djeca motivirana, da pred sobom imaju neki cilj (za učešće u igri, a vaspitač razumnim pedagoškim upravljanjem igru usmjerava tako da se kroz nju ostvari i određeni vaspitni i obrazovni zadatak).

Učenje će u tako organiziranoj igri biti olakšano za djecu, čak i neprimjetno, a stečeno znanje trajnije i bolje. Psihološki je sasvim objašnjivo da se takav rezultat postiže prije svega zbog toga što je učenjem u igri dijete do najveće mjere motivirano. Inicijativa djeteta u igri je maksimalna i kroz igru je treba podsticati i razvijati.

Dijete je u igri naročito aktivno, a sopstvena aktivnost je za rezultate učenja od neprocjenjive važnosti. Djeca su mnogo pažljivija za vrijeme igre koja ih zanima, nego ako im nametnemo neku djelatnost. Zahvaljujući povećanoj aktivnosti, intenzivnoj i dugotrajnoj pažnji u igri je i pamćenje mnogo bolje. Na rezultat učenja kroz igru pozitivno utječe i pravilan emocionalni stav djece prema aktivnosti kojom se bave. Djeca su u igri raznovrsno emocionalno angažirana i to je veoma važno. U igri se manje zamaraju, odnosno imaju manji osjećaj umora, jer se u igri izmjenjaju različite aktivnosti i uloge. (Isto, 13)

U igri je veći stupanj tzv. socijalne kolaboracije i nema toliko antagonizama jednih prema drugima. Naročito je to moguće postići u igri s pravilima, gdje rukovodeću ulogu ima odgojitelj. Djeca u igri postaju tolerantnija jedna prema drugima, navikavaju se na izvršavanje pravila, kao i na doživljavanje neuspjeha.

U formiranju moralnih osobina djeteta predškolskog uzrasta igra zauzima značajno mjesto. U igri dijete aktivno i stvaralački upoznaje i ovladava pravilima i izvjesnim normama ponašanja i kroz igru se formira društveno ponašanje same djece, njihov odnos prema životu, razvijaju se i odgajaju pravilni međusobni odnosi. Igra predstavlja i specifičnu formu kolektivnog života. Djecu u igri ujedinjuje zajednički cilj, uskladjeni naponi i slična doživljavanja. Igra je pored navedenih utjecaja i posebna škola za ograničavanje želje djeteta, škola za savladjivanje samog sebe i škola za razne druge lične motive potrebne za aktivno djelovanje u kolektivu. Time se dijete osposobljava za socijalni život za osjećaj pripadanja grupi-džematu.

21. PROGRAM ODGOJNOG RADA SA DJECOM OD JEDNE DO TRI GODINE U VRTIĆU (MEKTEBU) „REUDA“

Vaspitanje je proces kojim se bude i aktualizuju psihofizički potencijali djeteta, zadovoljavaju dječije potrebe kao izvor razvojnih mogućnosti i stvaraju uslovi za što bolje i uspješnije korišćenje ovih mogućnosti za postizanje sve viših nivoa u sposobnostima, proširivanje i usavršavanje iskustava, izgradjivanje osnove za izgradjivanje voljno -karakternih osobina, oplemenjivanje emocija i mijenjanje ponašanja djeteta, odnosno oformljavanje i razvijanje svih pozitivnih svojstava njegove ličnosti u pogledu vjerskog, fizičkog, emocijalnog, socijalnog i umnog razvoja.

Odgojno-obrazovni rad sa djecom obuhvata sljedeće programske cjeline:

- njega i odgojne aktivnosti
- preventivno-zdrastvena zaštita
- oplemenjivanje sredine
- vjerske aktivnosti
- saradnja sa porodicom

Od procesa odgoja na ovom uzrastu ne odvojiva je njega djece, kojom se održava njihova higijena i zadovoljavaju potrebe za snom, ishranom i boravkom na vazduhu.

Njega podrazumjeva i preventivnu zdrastvenu zaštitu kojom se, medicinskim metodama čuva zdravlje djece i sprečava javljanje bolesti. Vaspitanje i njega djece uzrasta do tri godine vrši se, prije svega stvaranjem povoljne vaspitne sredine u kojoj će dijete sticati iskustva po sopstvenom programu otkrivajući sebe i svoju okolinu u kojoj će biti aktuelno u skladu sa svojim potrebama i mogućnostima. Njihov osnovni smisao je da čuvaju i podstiču spontane izraze ponašanja djeteta u odnosu na okolinu.

Tokom godine, vaspitno-obrazovni rad se realizuje u dvije grupe jaslenog uzrasta. Za svaku grupu je obezbjedjen adekvatan kadar, medicinske sestre pedijatrijskog smjera, koje će biti i neposredni realizatori programa. Tokom godine posvjetit će se se pažnja njezi i preventivno-zdrastvenoj zaštiti djece jaslenog uzrasta. Posebna pažnja će biti posvjećena pitanju adaptacije djece na jaslice, pri čemu će se voditi računa o postepenom dolasku u jaslice i produžetku boravka djece tokom dana dok traje adaptacioni period (Monografija Predškolske ustanove „Reuda“) .

21.2. Odlike djece u dobi izmedju tri i četiri godine

Fizičke: rast djeteta je ritmičan. Raste prema izvjesnim biološkim zakonima. Čovjek ima uzorak rasta koji je odjednom generaliziran- filogeneza, i specijaliziran- ontogeneza.

Od rođenja do dvije godine je period brzog rasta. Nakon dvije godine slijedi period laganog rasta sve do puberteta.

U ranom djetinjstvu adipozno tkivo raste brže od mišićnog. Mišići do pete godine života rastu proporcionalno težini tijela.

U prve četiri godine života razvoj motorike je najbrži od svih aspekata razvoja djeteta. U procesu razvojamotorne aktivnosti dijete koristi najprije krupnije mišiće a zatim sitnije.

Takodjer se u ovom dobu razvijaju veliki i grubi pokreti kao što su hodanje, trčanje, vožnja bicikla, stajanje na jednoj nozi, hvatanje lopte. Uči sjediti poput odraslog.

U ovom dobu dijete može imitirati kružne i vertikalne pokrete i poteze. Sve više izostaje pomijeranje cijele ruke i olovku pokreće prstima. Razvoj motorike je od velikog značaja i utječe na socijalnu, emotivnu i spoznajnu prilagodjenost djeteta.

Socijalne: Djeca u ovoj dobi još se vole igrati sama ali u blizini druge djece-uporedo se igraju. U ovom uzrastu se približuju zajedničkoj igri, koja najprije započinje u malim grupama- dvoje ili troje djece. U odgovarajućem društvenom okružju. Djeca se u ovoj dobi mogu početi navikavati na podjelu i čekanje na svoj red. Djeca su takodjer spremna dijeliti igračke sa bliskim drugovima.

Emocionalne: Dijete u ovoj dobi je egocentrično. Njegove potrebe i želje su značajnije nego one drugih. Kod djece se javljaju veoma konkretni strahovi i potrebna im je utjeha i podrška odraslih u svakoj situaciji.

Spoznajne: Radoznalost- dijete je u ovom dobu veoma radoznalo i sve ga zanima. Ovo je dob „pitanja“. Sada više „pita“- „što“, „gdje“?. Posjeduje zanimanje za upoznavanjem svijeta činjenjem prije nego slušanjem. Ono želi dotaknuti, okusiti, pomirisati.

22. PREDŠKOLSKA USTANOVA - PPP: VASPITANJE DJECE U PRIPREMNIM PREDŠKOLSKIM PROGRAMIMA

Treba napomenuti da u većini zemalja na zapadu djeca u ovom periodu polaze u tzv. male škole, što će reći da su ova djeca već mnogo zrelija i u ovoj dobi se bliže kraju ranog djetinjstva.

Fizičke odlike: normalno dijete ove dobi je aktivno, živahno, radoznalo i marljivo. Sada su njegove kretnje veštije i opuštenije. Može brzo trčati, skakati, preskakati, može hodati na petama, na prstima. Kretnje su koordiniranije, može se samostalno odijevati, obuvati i vezati vezice na cipelama. Dijete ove dobi se više oslanja na vid, poklanja više pažnje boji i veličini predmeta.

Emocionalne odlike: dijete na početku ovog perioda je još uvijek egocentrično, mada postaje sve više svjesnije drugih. Mnogi od strahova iz djetinjstva počinju nestajati. Mogu razlikovati stvarnost od fantazije, ljutnja se izražava više verbalno i fizički nego hirovitošću.

Spremna su prihvatiti i slijediti pravila. Odrasli moraju biti senzibilirani za osjećaje koje djeca pokazuju.

Spoznajne odlike: dijete ove dobi je još uvijek u fazi intelektualnog razvoja u kojoj razmišljanje simbolima uglavnom dominira njegovim životom. Razmišljanje simbolima mu omogućuje da izradi shemu slika i riječi koji predstavljaju jedan predmet ili izvjesne radnje u svijesti djeteta. Sposobno je osmišljenije koristiti jezik, međutim ovu sposobnost simboličnog razmišljanja prate važne odlike koje je Piaget označio kao egocentrizam, animizam, finalizam i centrizam.

Socijalne odlike: djeca ove dobi su spremnija biti odvojena od roditelja po nekoliko sati. Spremna su dijeliti stvari, brinuti o drugima, čekati na red i preuzimati male odgovornosti u učionici (radnoj sobi). Prema Piagetu djeca u dobi od tri do pet godina vjeruju da pravila nastaju prema nekom vanjskom autoritetu npr. Bogu, roditeljima ili vaspitačima i ne mogu se mijenjati.

Prema *Zakonu o predškolskom i osnovnom obrazovanju u Republici Srbiji* sva djeca koja do 1. marta navršše 6 godina obavezni²⁷ su upisati i početi sa školovanjem početkom septembra iste godine.²⁸ To znači da jednu godinu prije počinje realizacija obaveznog pripremnog predškolskog programa za djecu koja su navršila 5.5 godina i traje do navršenih 6.5 godina. Pripremni predškolski program (PPP²⁹) je Republika Srbija uvela 2006. godine i to u prvoj verziji u trajanju od 6 mjeseci, da bi tri godine kasnije (2009) taj program proširila na devet mjeseci. PPP (Pripremni predškolski program³⁰) se realizuje u predškolskim ustanovama ukoliko za to imaju uslovi (kadrovski, prostorni), a ukoliko ne postoje uslovi, PPP se može ostvariti i u školi u kojoj će dijete započeti osnovnoškolsko obrazovanje. Program pripremnog predškolskog programa realizuje se u trajanju koje ide u rasponu od 4 sata dnevno do višednevnog trajanja (duže od 24 sata. Ono može, dakle, biti u poludnevnom trajanju od 4 sata dnevno, zatim, poludnevno trajanje koje može biti do 6 sati dnevno, svaki drugi dan, poludnevno trajanje svaki dan, cjelodnevno u trajanju do 12 sati

²⁷ Roditelj je dužan da upiše dete u predškolsku ustanovu, odnosno školu, radi pohadjanja pripremnog predškolskog programa, u skladu sa Zakonom. Nadležni organ jedinice lokalne samouprave podneće zahtev za pokretanje prekršajnog postupka protiv roditelja, odnosno staratelja, čije dete nije blagovremeno upisano, odnosno koje ne pohadja pripremni predškolski program, najkasnije u roku od 15 dana od dana kada je o tome obavješten. (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, član 24.)

²⁸ Dete – strani državljanin i dete bez državljanstva, dete iz osetljive grupe bez dokaza o prebivalištu i drugih ličnih dokumenata, prognano ili raseljeno lice, upisuje se u predškolsku ustanovu, odnosno školu, koja ostvaruje pripremni predškolski program, pod istim uslovima i na način propisan za državljane Republike Srbije. (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, član 8.)

²⁹ Trajanje predškolskog vaspitanja i obrazovanja: Program pripreme deteta pred polazak u osnovnu školu u okviru predškolskog vaspitanja i obrazovanja (u daljem tekstu: pripremni predškolski program) traje četiri sata dnevno, najmanje devet meseci. Pripremni predškolski program ostvaruje vaspitač. (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja član 93.)

³⁰ Predškolski program ostvaruje se u toku radne godine, od 1. septembra tekuće godine do 31. avgusta naredne godine. (Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju u Srbiji, član 28.)

dnevno, i konačno, višednevno trajanje, više od 24 sata, u npr. „Školi u prirodi“. – dužem od 24 sata (Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju u Srbiji, član 27.).

No i pored toga što se PPP može realizovati u školi, isti trebaju izvoditi vaspitači predškolske ustanove (ne nastavnici razredne nastave). Ovakav (Zakonski³¹) pristup tretiranju ovoga pitanja je pozitivno implicirao na rast djece koja prate pripremni predškolski program. S drugu stranu uvođenje obaveznog programa kroz pripremni predškolski program ima ponekada i svoje teškoće, jer uvođenje PPP zahtijeva, s jednu stranu, povećanje prostora, odnosno umanjivanje postojećeg od mlađih uzrasnih grupa, a sa drugu, potrebu upošljavanja dodatnog vaspitačkog kadra. Duga tradicija predškolskog obrazovanja je posljednjih godina doživjela preobražaj. To se prije svega odnosi na zakonsku odredbu koja predškolsko obrazovanje od 2001 situira u dio formalnog obrazovanja prateći međunarodne standarde. Promjene su „iznudjene“ jer ciljevi predškolske ustanove (čuvanje djece, posebno uposlenim roditeljima) su se „morale“ transformisati u koncept predškolskog vaspitanja temeljene na Osnovama predškolskog programa vaspitanja i obrazovanja³² koje za cilj ima razvoj djece, odnosno preobražaj u razvojnu funkciju predškolske ustanove. To prije svega jer se ispunjavaju i drugi ciljevi i interesi poput smještanja u predškolsku ustanovu djece ranjivih (ugroženih) kategorija poput djece slaboga materijalnoga stanja, djeca majki koje ne rade van porodice, romska djeca i djeca nacionalnih manjina, djeca iz ruralnih predjela i tako dalje.³³

Vaspitači (kao i pedagozi, psiholozi, socijalni radnici, medicinske sestre) uz dijete i njegove aktivnosti su glavni akteri vaspitnog rada i djelovanja u ustanova za vaspitanje i obrazovanje djece predškolskog uzrasta.

Uloga vaspitača u procesu vaspitanja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta je posebno važna pa u skladu sa njenom važnosti, u naravi je veoma važna i složena. Ta

³¹ Glavni zakon koji generalno reguliše pružanje obrazovanja jeste Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. Ovaj zakon uspostavlja principe, ciljeve i standarde obrazovanja, metoda i uslova za sprovođenje predškolskog, osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja, organizaciju i finansiranje obrazovanja, uvođenje nastavnih planova i programa, kao i druga pitanja značajna za obrazovanje i vaspitanje. Zakon o predškolskom obrazovanju bavi se detaljnije predškolskim obrazovanjem. Pravilnik o osnovama programa za predškolsko obrazovanje definiše ciljeve i plan i program za predškolsko obrazovanje, fokusirajući se prvenstveno na pripremni predškolski program (PPP).

³² Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja: Predškolsko vaspitanje i obrazovanje za decu uzrasta od šest meseci do polaska u školu ostvaruje se u predškolskoj ustanovi u skladu sa osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja jesu osnova za:

- 1) izradu i razvijanje programa vaspitno-obrazovnog rada na nivou predškolske ustanove - jasli, vrtića i pripremnih grupa u vrtiću i pri osnovnoj školi (u daljem tekstu: predškolski program);
- 2) izradu i razvijanje posebnih i specijalizovanih programa, u skladu sa posebnim zakonom;
- 3) izradu kriterijuma za praćenje i vrednovanje kvaliteta vaspitanja obrazovanja;
- 4) unapređivanje i razvoj predškolske ustanove.

Sadržaj osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja uređuje se posebnim zakonom. (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, član 70)

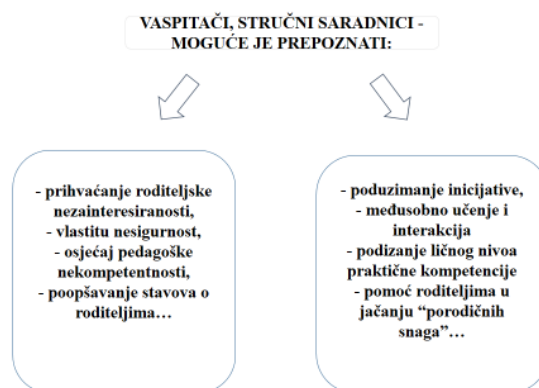
Ugrožene grupe se definišu kao izbeglice i interno raseljena lica, romska populacija, siromašni (ljudi ispod nacionalne linije siromaštva), lica iz socijalno i obrazovno depriviranih seoskih oblasti i lica s posebnim potrebama.

³³ Ivić, Pešikan i Jankov, Ulaganje u rani razvoj i učenje dece u Srbiji, Beograd, septembar 2012, str. 75.

složenost uloge vaspitača je prepoznata kroz potrebu za kvalitetnim planiranjem dječijih aktivnosti, organizaciji i realizaciji, te evaluaciji, s jednu stranu programskih sadržaja, a sa drugu, sveukupnosti djetetovih postignuća u predškolskoj ustanovi. Osim vaspitača i njegovih saradnika, ne rijetko se u radu sa djecom u predškolskim ustanovama uključuju i volonteri. Uključivanje volontera nije karakteristika predškolskih ustanova za vaspitanje i obrazovanje djece predškolskog uzrasta. Oni svoj angažman ostvaruju i u drugim ustanovama za razvoj mladih a posebno je zapaženo njihovo učešće u radu sa djecom koja imaju posebne potrebe bilo da su to ustanove javnog ili privatnog karaktera, odnosno radu u nevladinim (civilnim) organizacijama za pomoć i podršku djeci kojoj je takva pomoć potrebna.

Uloga vaspitača sa svim atributima koji uključuju njihovu savjetodavu i koordinirajuću funkciju je posebno prepoznata u njihovoj saradnji sa roditeljima djece (porodicom) sa kojom trebaju zajedno rješavati nastale poteškoće.

Razni autori na različite načine prepoznaju svojstva vaspitača, poput Mitrovića (1981) koji kaže kako uspjeh vaspitača „uslovljavaju slijedeći faktori: interesovanje i ljubav prema pedagoškom pozivu, inteligencija i opšta kultura vaspitača, posmatrački dar, poznavanje psihologije djeteta, ciljeva i metoda vaspitnog rada, pedagoški takt i emocionalna stabilnost.“(Mitrović, 1981, 86).

Slika 14. Način prepoznavanja stručnih saradnika

Mitrovićevo vidjenje uloge vaspitača nadopunjuje njegov savremenik Marko Stevanović (2001) koji vaspitača vidi kao „model stručnjaka“ za vaspitanje djeteta predškolske dobi. On kandidira cjelokupni kurikulum i vaspitno-obrazovne strategije kojima se potiče rast, razvoj, vaspitanje i obrazovanje djeteta. On to vidi kao sponu između djece i programskih sadržaja (kurikuluma), vršnjaka, djece, roditelja, roditelja pa i drugih vaspitača. Uloga vaspitača je posljednjih desetljeća dobila nove dimenzije, nove sadržaje svoga djelovanja koje imaju za cilj da prate i podstiču razvoj djece. Može se, dakle, konstatovati da je uloga vaspitača posebno zahtjevnija, veoma složena i potpuno otvorena za nove, kreativnije i iskustvenije spoznaje. Profesorica Mirha Šehović u koautorstvu sa Omerović, Musić i

Tomić, (2009) kaže da je “Vaspitač otvoreni personalni model koji svoje djelovanje zasniva na određenim bisocijalnim, socio-emocionalnim i edukativno-kreativnim potrebama djece određene hronološke dobi i u određenim društvenim, historijskim, socijalnim i društvenim prilikama. On je zajedno s djecom (ali i roditeljima) ishodište realnog kurikuluma (onog koji se ostvaruje)” (Omerovic, M. i drugi, 2009, 115).

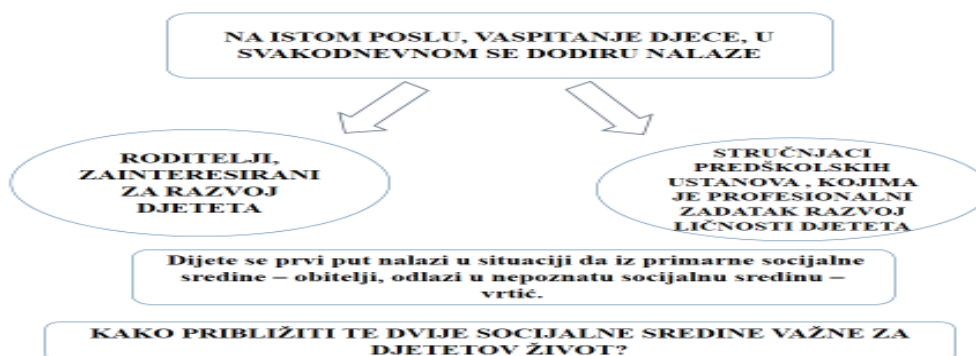
Programski zadaci i opseg poslova koje stoje pred vaspitačem unutar razvojne koncepcije vaspitanja kod djece predškolske dobi, prema Stevanoviću (2001) izgleda ovako:

- „vodjenje i organiziranje djelatnosti djece radi unapredjivanja njihovog fizičkog, umnog, društvenog i osjećajnog razvoja,
- organiziranje i provodjenje različitih djelatnosti i sadržaja radi poticanja razumijevanja fizičkog i društvenog okruženja djece, stimuliranja i razvijanja njihovih interesa i mogućnosti, samopouzdanja, samoizražavanja i ponašanja
- unapredjivanje fizičkog razvoja, navikavanje djece na čistoću, pozornost, strpljenje, toleranciju i socijalizirano ponašanje,
- razmatranje procesa razvoja djeteta i njihovih postignuća zajednički s roditeljima.“ (Stevanovic, 2001, 116).

Za razliku od stare, tradicionalne koncepcije predškolskog obrazovanja koja predpostavlja vaspitača i ustanovu nasuprot marginaliziranom položaju djeteta, nova, savremena koncepcija predškolskog vaspitanja vidi dijete kao kao subjekt, a vaspitača (pedagoga, psihologa, socijalnog radnika) kao nekoga ko će tu djecu motivirati, ko će koordinirati aktivnostima, ko će graditi partnerske odnose s jednu stranu sa djecom, a sa drugu stranu sa roditeljima. Svi oni (vaspitači, pedagozi, psiholozi, socijalni radnici) evidentiraju pojave i stanje, istražuju uzroke i pokušavaju preventivno djelovati u ma kojim situacijama u kojima se može naći dijete. Stručni tim (pedagozi, psiholozi, socijalni radnici) daje podršku vaspitačima, osiguravajući im svaku vrstu pomoći, naročito kada tokom aktivnosti u svom radu naidju na prepreke.

Brojne su uloge vaspitača od kojih one savjetodavne, koordinirajuće, usmjeravajuće i evaluativne zavrednuju posebnu pažnju. Vaspitač je kreator kulturnog i edukativnog života djece u predškolskim ustanovama (jaslicama, vrtićima i PPP-a), on je ne rijetko uključen u život na nivou lokalne zajednice i realizira programske sadržaje koji su u neposrednoj vezi sa okruženjem. Vaspitači (cjelokupan tim) u kome se “s jasno postavljenim ciljem organizirano raspravlja o vrijednosnom sistemu društva i društvenih odnosa, stvara atmosfera u kojoj se vrijedonosni sistem pojedinca sučeljava sa opšte prihvaćenim sistemom vrijednosti, kreira pedagoška situacija u kojoj se preispituje individualni vrijednosni sistem, čine opredjeljenja i stiče uvjerenje da su opredjeljenja bila nužna.”(Muratović, 2015, 51)

Na tragu rečenoga, autorica Ruža Tomić (2006) sa Univerziteta u Travniku, citirajući Mandića (1986) kaže da „... savjetodavni rad ima za cilj da kod mladih ljudi formira uvjerenja, stavove i poglede na društveno-medjuljudske odnose, a to je bitan činilac svestranog društvenog i moralnog razvoja ličnosti“ (Isto) Kada je u pitanju savjetodavni rad, isti se temelji djetetovim potrebama za pravilan rast i razvoj, za koji Resman (2000) kaže da zavisi od “funkcije i programa vrtića, o doktrini, teoriji posebnosti iz koje je izvedena „filozofija“ (teorija) savjetovanja i o razvojnim posebnostima djece.“(isto)

Slika 15. Socijalne sredine (roditelji i predškolska ustanova) u dječijem razvoju

Slika 16. Kompetencije vaspitača i saradnika

Grandić (2001) vidove saradnje porodice (roditelja) i predškolskih ustanova (vaspitača) vidi kao „individualno informiranje (razgovor sa jednim ili oba roditelja), razgovori u vrtiću, razgovori u dječijem domu, pismeno informiranje, grupni razgovori, roditeljski sastanci, izložbe, priredbe i proslave, prikazivanje usmjerenih aktivnosti.“ (Grandić, 228)

Individualno informisanje je najčešći vid saradnje vrtića (predškolske ustanove) i roditelja (porodice) koje se realizira neposrednim susretom roditelja i vaspitača. Neposredni susreti o kojima je riječ posebno su važni jer se „partneri“ medjusobno upoznaju, razgovaraju,

razmjenjuju informacije, razgovaraju o sadržajima, dogovaraju o didaktičkim materijalima, metodama i oblicima rada sa djecom.

Brojni su radovi na tragu priče o djeci, njihovom razvoju, te individualnim kontaktima gdje se pružaju individualne informacije, od kojih se sama kao argument nameće ona Grandićeva (2001) s čime se to roditelji informišu od strane vaspitača:

- „s utiscima vaspitača o cjelokupnom dječijem razvoju,
- s postupcima koje bi mogli i lično primjenjivati da bi usmjerili ili promjenili dječije ponašanje,
- da li su u toku boravka u ustanovi zadovoljene sve dječije potrebe (za hranom, odmorom, kretanjem),
- da li je dijete postiglo izuzetne rezultate na nekom polju,
- da li su tačni djetetovi iskazi koji se odnose na zahtjev vaspitača ili na boravak u vrtiću“ (Isto, 224)

Osim informacija koje vaspitači pružaju roditeljima po pozivu ili na traženje, iste se mogu pružiti „u prolazu“ jutrom kada roditelj dovede dijete u predškolsku ustanovu ili prilikom dolaska po dijete u poslijepodnevnim satima a riječ je o informacijama o onome što se dešava tokom dana ili su u pitanju određene upute (preporuke) za naredni dan. Informacija koje se pruža roditeljima može imati sadržaj o dječijim aktivnostima, njegovom razvoju i napredovanju za duži vremenski period.

U novije vrijeme se otvaraju mogućnosti za pravovremene i sadržajne informacije o djetetovom boravku u predškolskoj ustanovi kroz program prepoznat sintagmom „dan otvorenih varta“, Tim programom se otvara mogućnost da se roditelji djece čija djeca u jaslicama, vrtiću ili PPP-u, kao i roditeljima koji namjeravaju smjestiti svoje dijete u predškolsku ustanovu upoznaju sa mogućnostima, programskim sadržajima, te oblicima i metodama u radu sa djecom kao i sa okruženjem u kojima borave ili trebaju boraviti djeca predškolskog uzrasta. Dani otvorenih vrata se organiziraju tokom septembra a mogući razgovori, koje vodi vaspitač, se odvijaju bez prisustva djeteta iz kojih vaspitač treba da stekne nova iskustva na tragu iskustava roditelja nakon čega će se voditi evidencija. Nije samo vrtić mjesto susreta i dogovora vaspitača i roditelja. Ponekada se ti razgovori (razmjena informacija) mogu upriličiti i u porodici (dječijem domu), kojom će se prilikom vaspitači upoznati „iz prve ruke“ sa uslovima u kojem dijete boravi i razvija se. Dolazak će inicirati sami vaspitači, pronaći neki valjan razlog (rodjenje novog člana, bolest djeteta, rođendan i dr.). Ovim susretima trebaju, po mogućnosti, prisustvovati oba roditelja prije svega radi cjelovitog i sveobuhvatnog upoznavanja porodice (oba roditelja) od strane vaspitača.

Nerijetko usmeno saopštene informacije ne daju očekivane rezultate pa će vaspitači tragati za novim mogućnostima od kojih su pisane informacije posebno pogodne. Te pismene informacije su, smatra Musić i dr. (2009) pogodne u slijedećim situacijama:

- „Kad roditelje treba upoznati sa svim aktivnostima u kojima dijete učestvuje u toku dana. Raspored aktivnosti trebalo bi staviti na oglasnu ploču kako bi roditeljima bio vidljiv tokom cijele godine. Povremena obavještenja služe da bi se roditelji informirali u što kraćem vremenu o pitanjima koja su im značajna (npr. zaključci poslije održanih roditeljskih sastanaka, odluke koje se trebaju primjenjivati, a rezultati su zajedničkog dogovora itd.);
- Obavještanja roditelja šta djeca rade iz pojedinih oblasti, odnosno zanimanja i
- Informisanje roditelja o jelovniku tokom naredne sedmice“. (Muratović, 2015, 63)

Čvršća saradnja partnera u odnosu roditelj – vrtić se može ostvariti pismenim informacijama bilo sa koju stranu dolaze. Ona ne mora biti oficijelna (zvanična) informacija razmijena na poznati način, ona može biti smještena na list papira ili poledjinu dječijeg crteža.

Neka neprimjerena ponašanja kod djece, smatra Šehović (2009) naročito ona koja su u masovnijim pojavnim oblicima, ukazuju na potrebu organizacije grupnih roditeljskih sastanaka (5-15 roditelja) koji su ekonomičniji i imaju određene prednosti nad ostalim:

- pruža mogućnost konkretnog razgovora o problemu zajedničkom za sve članove grupe,
- postoji mogućnost razmjene iskustva medju roditeljima,
- vrijeme je maksimalno iskorišteno, jer se angažiraju na pitanja koja ih zanimaju,
- ovo je mogućnost da vaspitač upozna kako se djeca u različitim problemima ponašaju u različitim porodicama.

Pored mnogo prednosti u organizaciji grupnih oblika saradnje sa roditeljima, grupni oblik saradnje ima i svojih manjkavosti kao što su: a) nemogućnost da se govori o pojedninačnom djetetu, b)grupi roditelja ne daju se informacije za koje su zainteresirani svi roditelji jedne vaspitne grupe (to se radi na roditeljskim sastancima). (Isto)

23. PRIPREMANJE DJECE ZA CJELOŽIVOTNO UČENJE

Djecu već od predškolske dobi treba pripremati za mnoge izazove koji ih očekuju u budućnosti. Pogled u budućnost, odnosno futurološka promišljanja trebaju biti trajna orijentacija odgajatelja i roditelja.

Intelektualni razvoj djeteta započinje u obitelji. Tu dijete stječe prve percepcije, razvija svoja osjetila, formira navike, vježba sposobnosti, stječe prva iskustva i znanja. "Intelektualna se zadaća očituje u razvijanju intelektualne radoznalosti i zanimanja za različita područja života: u poticanju razvoja osjetila, sposobnosti percipiranja, predočavanja, memoriranja, shvaćanja, rasudjivanja, kritičkog i stvaralačkog mišljenja; u stvaranju povoljnih uvjeta i pomoći pri učenju, usvajanju znanja, formiranju prikladnih umijeća i navika; pronalaženju i uporabi različitih vrela novih spoznaja, nastajanju novih pojmova, njegovanju ljubavi prema istini; u težnjama za novim otkrićima, za širenjem spoznajnog obzora, izgradjivanjem kulture intelektualnog rada." (Vukasović, 1994, 142)

Za zdrav mentalni razvitak djeteta u obitelji potrebno je ispuniti odgovarajuće uvjete (Stevanović, 2001, 217). To su: "... mentalna i moralna zrelost roditelja i njihova pripremljenost kao i određena sposobnost da se bave odgojnim procesom: emocionalna povezanost djeteta s roditeljima i drugim članovima porodice..." (Golubović, 1981, 269).

U obitelji dijete osjeća prvu ljubav, skrb i sigurnost. Tu stječe prva iskustva i spoznaje. Otuda je njezina vrijednost neprocjenjiva.

Dok je ranije prevladavalo gledište da potomcima treba ostaviti materijalna dobra u naslijeđe, u elektroničko-informatičko-kompjutorskoj revoluciji takvo gledište je napušteno. Nagli porast znanstvenih informacija i njihova brza diseminacija, mijenjaju predodžbe o vrijednostima. Umjesto materijalnih, u budućnosti će se više cijeniti intelektualne vrijednosti. Ljudi će se vrednovati po vrsti i kvaliteti znanja, tj. po stupnju razvijenosti intelektualnih sposobnosti, kreativnih stavova i stvaralačkog znanja. Povijest civilizacije nedvojbeno potvrđuje da je ulaganje u ljude najrentabilnija investicija za prosperitet svakog društva. Prirodne resurse je moguće koristiti samo na osnovi intelektualnog rada i intelektualizacije procesa proizvodnje i fizičkog rada. U budućnosti ćemo se sve više susretati s pojmovima globalizacije, konkurencije, dugoročnih ciljeva, kontinuiranog obrazovanja, slobodnom vremenu, učenju na daljinu, apersonalnoj komunikaciji, kompjutorskoj tehnologiji, kreativnosti, neinstitucionalnoj edukaciji, životu i učenju ispred ekrana i INTERNET-UČENJU. Zato već sada djecu treba učiti kako je moguće poboljšavati život znanjem i odabranim strategijama racionalnog stjecanja. U oblikovanju svijeta budućnosti, imaginacija i kreativno rješavanje problema prethodit će tehnološkom napretku. To je moguće postići organiziranom edukacijom i primjenom koncepcije cjeloživotnog učenja. Prvi uvjet za to je osposobljavanje odgajatelja i roditelja, kako bi

njihov rad s djecom bio usmjeren na razvijanje dječjih navika i stjecanja znanja o metodama i tehnikama intelektualnog rada (Stevanović, 2001, 218).

24. SARADNJA SA PORODICOM U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI“ REUDA”

24.1. Institucionalno (vrtići) i porodično (roditelji) vaspitanje

Posljednje decenije prošloga vijeka se počelo ozbiljnije razmišljati i redefinirati položaj porodice u procesu vaspitnja djece predškolskog uzrasta. Bolja pozicija porodice u društvenoj stvarnosti dala joj je posebnu ulogu te je definirala kao „kamen temeljac društvu“ (Bon,1977)³⁴, ili kao „vrelo i nositeljicu života“ (Vukasović, 1994).³⁵ Mjere koje su se donijele za unpredjenje funkcija vaspitanja u porodici podrazumijevaju dodatnu edukaciju za roditelje, njihovo aktivnije učešće u radu jaslica, vrtića i PPP-a, jer je praksa pokazala da institucije (pa i roditelji) nisu na očekivanom nivou.

Roditelji (otac i majka) su neodvojivi dio porodice čije podsticanje i razvoj njihovim emocionalnih mogućnosti ima poseban značaj koji naglašava i Kamenov preporučujući i naglašavajući posebnu ulogu i odgovornost oca u vaspitanju. Porodica može ostvariti svoju funkciju (naročito društvenu) snažnije i kvalitetnije ukoliko joj predškolska ustanova bude podloga, uz uslov da su ostvareni saradnički (partnerski) odnosi između porodice (roditelja) – predškolske ustanove (jaslica, vrtića, PPP), odnosno njihove uloge komplementarne. Zamjenskih uloga nema, a te se uloge trebaju nadopunjavati, bez umanjena bilo čijih odgovornosti na dječiji vaspitni uticaj. Uspješna saradnja ove dvije institucije (obitelj i predškolska ustanova) za posljedicu će imati i bolje rezultate u radu. (Kamenov, 1987)

Od posebnog je značaja umijeće vaspitača da uspostavi kvalitetnu saradnju sa porodicom, da zadobije njeno povjerenje s ciljem obostranog razumijevanja. To je, dakle, puno važno jer kratkotrajan boravak djece u ustanovi polučuje slabije rezultate za razliku od rada sa porodicom.

Partnerstvo porodice i ustanove treba da podupre kontinuitet u dječijem razvoju. Na vaspitačima (predškolskoj ustanovi) i roditeljima (porodici) je posebna odgovornost jer izostanak bilo kojeg partnera ima gotovo uvijek za posljedicu izostanak komunikacije, odnosno izostanak kvalitetnih odnosa. Tada ne možemo govoriti o partnerstvu. Prepozna li se izostanak kvalitetnih (partnerskih) odnosa na potezu su vaspitači da „pokrenu“ mehanizme poput što češćih razgovora, prijema, posjeta vaspitača domu djece iz vrtića, razni oblici druženja i dr.

³⁴ http://ff.uns.ac.rs/studije/doktorske/uvid_javnosti/AleksejKisjuhas_disertacija.pdf

³⁵ <https://ika.hkm.hr/novosti/obitelj-vrelo-i-nositeljica-zivota/>

Kamenov smatra da bi „roditelji imali više koristi od saradnje sa predškolskom institucijom ako nisu skolni da se uključe u njen život i rad, a čak i kada se uključe, njihovo prisustvo stvara problem vaspitaču, jer mora da dijeli svoju pažnju između djece za koju je prvenstveno odgovoran i roditelja kojima je potrebna pomoć kako bi se uspješno snalazili u uslovima predškolske institucije“(Isto).

24.2. Uloga vaspitača u saradnji sa roditeljima

Uspješnoj saradnji roditelja i vaspitača, smatraju Omerović i dr. (2009) „doprinosе ljudske kvalitete koje bi trebao posjedovati svaki vaspitač, sposobnost dubljeg uvidjanja stvari, empatija i tolerancija. S obzirom da je predškolska ustanova prva institucija s kojom roditelji uspostavljaju saradnju u cilju pravilnog vaspitanja svog djeteta, to je razlog više za njeno uspješno funkcioniranje. Ova saradnja može doprinijeti uspješnoj saradnji roditelja s vaspitno-obrazovnim institucijama i na ostalim stupnjevima obrazovanja“(Omerovic, M. i drugi, 2009, 231).

U saradnji predškolske institucije (vaspitača) i roditelja (porodice) najveću odgovornost imaju vaspitači. Tome doprinose i mogućnosti vaspitača da svoje ciljeve prilagode novim ulogama koje se nameću shodno narastajućim potrebama djece.

U priči o promjenama novih uloga vaspitača brojni autori (Musić i dr., 2009, prema Poulton i Džejms a prema Kamenovu, 1999) govore o slijedećim ulogama vaspitača kao što su:

- "kućne posjete radi pozivanja djece da posjećuju grupu sa svojim roditeljima i kasnije da bi se roditeljima objašnjavali ciljevi aktivnosti u instituciji,
- prihvatanje majke kao ravnopravnog partnera u procesu pomaganja djetetu da uči i razvija se, bez obzira na loše uslove u kojima oni žive,
- prihvatanje činjenice da će majka htjeti da zna više od njega o razvitku i napredovanju u učenju sopstvenog djeteta,
- traganju za načinima da se i u instituciji postigne interesovanje za aktivnosti kakvo postoji u kući,
- spremnost da se izvjesne odgovornosti i zaduženja prenose s ustanove na roditelje,
- otkrivanje za šta su sposobni roditelji koji dodju u instituciju kako bi se sopstvene mogućnosti i postupci iskoristili za dopunjavanje s njima,
- naizmjeničan rad s djecom i odraslima da bi se na kraju radnog vremena održao seminar za roditelje koji su pomagali, vodeći računa o svim mogućim zahtjevima koje pred vaspitača postavlja svakodnevni rad s djecom".(Muratović, 2015, 59)

Vaspitač mora imati određene kompetencije kako bi bio u stanju uključiti roditelje u rad predškolske ustanove, da učestvuje u svakodnevnom životu djece, njihovih porodica i lokalne zajednice. Roditelje je potrebno animirati i privući predškolskoj ustanovi, mišljenja je Musić i dr. (2009) da što aktivnije sudjeluju u njenom životu i radu. "Ciljevi vaspitanja predškolske djece od strane porodice i predškolske ustanove treba da su jedinstveni. Roditelji pored dovodjenja i vraćanja djece kući iz predškolske ustanove mogu sudjelovati u brojnim drugim aktivnostima (npr. kuhanje zajedno s djecom, pripremanje materijala i opreme, praćenja na izletima, šetnjama, itd.). "Saradnja se može odvijati i na zajedničkom planiranju vaspitno-obrazovnih aktivnosti s predškolskom djecom, skupova na kojima se raspravlja o zadacima i metodama predškolskog vaspitanja i obrazovanja, pa do zajedničkog učestvovanja roditelja i vaspitača u organizovanju dječijih aktivnosti. Saradnju nikako ne treba shvatiti jednostrano i ona zahtijeva od roditelja i vaspitača mijenjanje njihovih uloga u vaspitno-obrazovnom procesu, kao i promjene u međusobnim očekivanjima".(Isto, 60)

24.3. Roditelj

Roditelji imaju važnu ulogu u vaspitanju svoje djece. Brojni autori su na slične načine definirali roditelje, odnosno roditeljstvo. U vaspitanju djece posebno je značajna uloga roditelja.

Stavljajući u prvi plan važnost uloge roditelja u vaspitanju svoje djece, Kur'an časni kaže:

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا

Bogatstvo i sinovi su ukras u životu na ovome svijetu, a dobra djela, koja vječno ostaju, biće od Gospodara tvoga bolje nagradjena i ono u što se čovjek može pouzdati.(Kuran; El-Kehf,46)

U literaturi se navode tipovi roditelja i tipovi porodice koji utiču na razvoj i ponašanje djece. Musić (2009) navodi nekoliko tipova roditelja:

- Roditelji tipa „prijatelj“ – njihov odnos s djecom zasniva se na povjerenju, dogovoru i saradnji, imaju ulogu savjetodavca i daju pravovremene i nenametljiva savjete.
- Pretjerano brižni i popustljivi tip roditelja – oni nastoje riješiti sve probleme svoje djece, ne osamostaljuju ih i ne kažnjavaju, samo ih ohrabruju.
- Autoritativni tip roditelja koji svoj autoritet zasniva na vrijednosti svoje ličnosti – pomažu svojoj djeci, uvažavaju njihove stavove i vrijednosti, pravični su, s djecom se dogovaraju i zajednički rješavaju probleme. Djecu često hvale, a rijetko pribjegavaju kazni kao vaspitnom sredstvu.

- Izrazito autoritativni i strogi tip roditelja – svoj autoritet zasnivaju isključivo na strogosti. Djeci nameću vlastite stavove i vrijednosti, a njihove ne uvažavaju. Djecu često kažnjavaju, a rijetko nagradjuju.
- Roditelji koji nisu u stanju učestvovati u rješavanju suštinskih problema svoje djece nemaju interesa za vaspitanje svoje djece.
- Roditelji koji su nedosljedni u postavljanju zahtjeva – čas su strogi, čas popustljivi u zahtjevima. Oni djecu zbunjuju, jer nekad uvažavaju njihova mišljenja i stavove, a nekad odbacuju, što uzrokuje dječiji nemir. (Muratović, 2015, 34)

Konačno, Stevanović (1999) poentira „Najveći učitelji su roditelji. Ako ne budemo imali dobre roditelje, neće biti ni dobrog vaspitanja. (Stevanović, 1999, str.565.)“ Stoga je sasvim umjestan ajet Kur'anski koji kaže:

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَسْبِيَ إِمْلَاقٌ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْءًا كَبِيرًا

„Ne ubijajte djecu svoju od straha od neimaštine, i njih i vas Mi hranimo, jer je ubijati njih doista veliki grijeh.“ (Kur'an; El-Isra, 31)

24.3.1. Roditelji - stilovi roditeljskog vodjenja

Autorica Diana Baumrind (prema Pašalić-Kreso, 2004) je zaključila da roditelji uglavnom primjenjuju 1 od 3 roditeljska stila koji se mogu ukratko opisati kao:

- Autoritarno roditeljstvo – vrlo restriktivno roditeljstvo; u porodici odrasli uspostavljaju mnoga pravila, očekuju striktno pokoravanje, rijetko ili nikada ne objašnjavaju djetetu zašto je neophodno prihvatiti sva ova pravila i često su povezani sa kaznama, taktikama prinuda da bi se postiglo pokoravanje. Djeca autoritarnih roditelja češće su bila potištena, neraspoložena, povremeno nesretna, pokazuju dosadu i neprijateljstvo.
- Autoritativni roditelj – odrasli ostavljaju djeci značajnu slobodu, ali pažljivo iznose razloge za restrikcije koje postavljaju da bi bili sigurni da djeca mogu da slijede osnovnu logiku i razloge zabrana. Oni uvažavaju dječije potrebe i mišljenja i često uključuju djecu u porodične odluke. Djeca iz autoritativnih porodica razvijala su se sasvim dobro. Ona su bila vesela, društveno odgovorna, samopouzdana, spremna da uče i kooperativna i sa djecom i sa odrasl.
- Permisivni roditelji – su topli sa labavim oblikom roditeljstva, gdje odrasli postavljaju relativno malo zahtjeva, dozvoljavajući djeci da slobodno iznose svoja osjećanja i impulse i ne nadgledaju direktno dječije aktivnosti. Djeca permisivnih roditelja su bila često impulsivna i agresivna, posebno dječaci. Traže da se ponašaju

šefovski, da budu u centru pažnje, zapaženo odsustvo samokontrole, nizak stepen samostalnosti i slab uspjeh u obavljanju određenih zadataka. (Muratović, 2015, 32)

U pogledu na autoritet roditelja i vaspitne postupke koje roditelji koriste govori, takodjer, Grandić o tri stila vaspitanja: demokratski, autoritarni i popustljivi stil.

- „Demokratski stil - produkt je savremenog društva. Roditelji (majka i otac) dijele obaveze i ravnopravni su članovi. Roditelji poštuju specifičnosti djeteta, pomažu mu i imaju razumijevanja za dijete“.
 - Autoritarni stil – otac je glava obitelji. Od djece se zahtijeva poslušnost, pokoravanje roditeljskom autoritetu. Ovi roditelji naredjuju, kažnjavaju i zahtijevaju strogu discipl.
 - Popustljiv stil - karakterizira popuštanje, nedosljedna i nedovoljna disciplina. Dijete je centar porodice i njemu se sve podređuje, udovoljava se njegovim zahtjevima, pa čak i hirovima. Ovaj stil razvija bezobzirnost, sebičnost, umišljenost i dominantnost“.
- (Grandić, 2000, 240)

24.4. Principi i metode u radu sa roditeljima

Principi u saradnji s roditeljima su, smatra, Grandić (2001) „poznati andragoško-didaktički principi prilagodjeni specifičnim uslovima u kojima vaspitači u porodicama i predškolskim ustanovama, podižu i vaspitavaju djecu.“

Vaspitači trebaju, kaže Grandić, poznavati ove principe kako bi organizirali uspješnu saradnju s roditeljima, moraju ih se pridržavati tokom saradnje. Ti principi su: „princip poštovanja ličnosti roditelja (uvažavanje i poštivanje ličnosti roditelja), princip efikasnog korištenja vremena (voditi računa o vremenu roditelja koje ima na raspolaganju za saradnju s predškolskom ustanovom), princip korisnosti (osjetiti koristi od saradnje s vaspitačima), princip korištenja iskustva roditelja (kada se donosi stav i zaključak o djetetu važno je poštovati iskustvo roditelja), princip taktičnosti (taktičnost u saradnji s roditeljima) i princip uzrasne i obrazovne umjerenosti (važno je da vaspitač vodi računa i o obrazovnom nivou roditelja). (Isto)

U saradnji sa svojim roditeljima vaspitači upotrebljavaju slijedeće metode:

- „verbalne metode (izlaganje-predavanje, monolog i razgovor)
- tekstualna metoda (izvještaji, nalaze, analize, odluke)
- metoda ilustracije (rad na predmetima iz prirode, dječijeg stvaralaštva, na fotografijama, skicama, grafikonima....)

- metoda demonstracije (demonstracija radnje jednog djeteta, demonstracija aktivnosti manje grupe djece.)“ (Muratović, 2015, 64).

24.4.1. Roditeljski sastanci u predškolskoj ustanovi

Roditeljski sastanci su kolektivni oblici saradnje predškolske ustanove (vaspitača) sa porodicom (roditeljima). U predškolskom vaspitanju se mogu prepoznati tri vida roditeljskih sastanaka i to:

- Opšti roditeljski sastanci,
- Roditeljski sastanci za roditelje djece iste uzrasne grupe,
- Roditeljski sastanci za roditelje djece iste vaspitne grupe

Roditeljski sastanci

a) Opšti

Predškolska ustanova ima Godišnji plan i program³⁶ koji se uspostavlja početkom nove godine (septembar) i u kome je predviđeno održavanje opšteg roditeljskog sastanka (jednom ili više puta). Ovim roditeljskim sastancima prisustvuju roditelji svih polaznika iste predškolske ustanove. Na opštim roditeljskim sastancima se razgovara o zajedničkim (opštim) problemima za svu djecu i njihove roditelje. Isti inicira menadžment predškolske ustanove (direktor) uz prisustvo svojih saradnika i svih uposlenika (vaspitača, pedagoga, psihologa i drugih saradnika).

b) za roditelje djece iste uzrasne grupe

Postoji li više uzrasnih grupa u predškolskoj ustanovi (mladja, srednja i starija) za njihove roditelje se redovno organiziraju roditeljski sastanci. Prilika je to da vaspitači sa roditeljima razgovaraju o pitanjima koje zanimaju roditelje vezane za te uzrasne grupe. Iste sazivaju, organiziraju i sprovode vaspitači, pedagozi/psiholozi ili glavni vaspitač shodno ukazanoj potrebi.

c) za roditelje djece iste vaspitne grupe

Pored organizacije roditeljskih sastanaka za roditelje djece iste uzrasne grupe, moguće je (i potrebno) organizirati i roditeljske sastanke za roditelje djece iste vaspitne grupe koje saziva vaspitač vaspitne grupe. Tom prilikom vaspitač sa roditeljima razgovara o radu i aktivnostima te grupe, o uslovima rada u grupi te o rezultatima koje postižu članovi te grupe.

³⁶ Godišnji plan rada: Godišnjim planom rada utvrđuju se vreme, mesto, način i nosioci ostvarivanja programa obrazovanja i vaspitanja. Godišnji plan rada ustanova donosi u skladu sa školskim kalendarom, razvojnim planom i predškolskim, školskim i vaspitnim programom, do 15. septembra. (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, član 89.)

Svakako da se i roditelji uključuju u razgovore o pitanjima koja su aktualna dajući na taj način svoj doprinos dobroj saradnji sa vaspitačem.

Da bi roditeljski sastanci bili što bolje organizovani, trebaju prethoditi valjane pripreme koje sprovodi vaspitač a one se ogledaju u slijedećem: „planirati adekvatno vrijeme održavanja sastanka, pripremiti dnevni red, o trajanje sastanka da nije duže od jednog sata, osigurati adekvatnu prostoriju, osigurati rad s djecom u vrijeme sastanka kako bi roditelji bili slobodni, donijeti zaključke, ali ih i realizirati, o voditi posebnu evidenciju“.(Muratović, 2015, 54)

Brojni sadržaji koji mogu biti povod za osiguranje kolektivnog informisanja su izložbe dječijih radova, odnosno, dječijeg stvaralaštva. Dječije stvaralaštvo je produkt dječije mašte i njihovih vještina na planu crtanja, izrade predmeta, rada na slikovnicima i dr. Dječije stvaralaštvo kroz izložbe radova je rezervisano za roditelje samo određene vapične grupe, ali i svima onima čiji je predmet isteresovanja vaspitanje i briga za djecu.

Stvaralaštvo, smatra Omerović i dr. (2009), koje se prezentira roditeljima jedne grupe pruža:

- „rad djece na određenom dijelu usmjerenih aktivnosti i rezultate koje postižu
- da porede rezultat svog djeteta s rezultatima ostale djece iz grupe
- da upoznaju izražajne mogućnosti i stvaralačke sposobnosti djece
- da upoznaju materijale i prilaz kojim se djeca mogu služiti i da aktiviraju dijete u životnim uslovima porodice
- da vide nivo napredovanja dječijih sposobnosti pod utjecajem stručnjaka“ (Omerovic, M. i drugi, 2009, 227).

Ustanove za vaspitanje djece predškolskog uzrasta organiziraju priredbe i proslave značajnih događaja u kojima na razne načine učestvuju i djeca. Prilika je to da djeca predstavljaju svoje umjetničko stvaralaštvo kroz pjesmu, igru, ples, kroz pokazivanje svoga napredovanja razvijajući sposobnosti javne prezentacije pred drugim, za njih nepoznatim licima. Na priredbama i proslavama obično budu prisutni i roditelji koji kroz dječije stvaralaštvo upoznaju djecu u jednom sasvim drugom „izdanju“, upoznaju njihove sposobnosti i mogućnosti da uporedjuju njihove rezultate sa rezultatima vršnjaka njihove djece, da se druže u važnim trenucima njihovog sazrijevanja i razvoja.

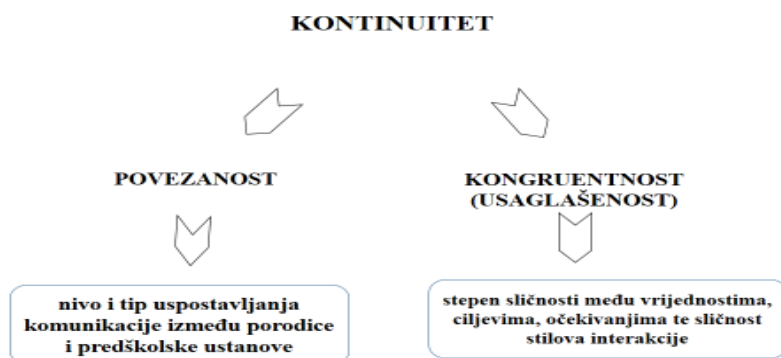
25. RODITELJI (PORODICA) I PREDŠKOLSKE USTANOVE (JASLICE, VRTIĆ, PPP)

Vaspitno-obrazovne ustanove trebaju biti otvorene prema vaspitno-obrazovnom okruženju (vanjskim ciljevima obrazovanja) s ciljem uključivanja elemenata okruženja (političko, ekonomsko, socijalno, uključujući i porodicu) u unutrašnje procese vaspitno-obrazovnih ustanova. To povezivanje unutrašnjih vaspitno-obrazovnih ciljeva sa okruženjem (vanjskim ciljevima obrazovanja) je nužno kako bi se ostvario jedinstveni vaspitni uticaja i realizovali predvidjeni sadržaji a sve u svrhu ostvarivanja saradnje koja u naprednom stepenu razvoja prelazi u partnerstvo.

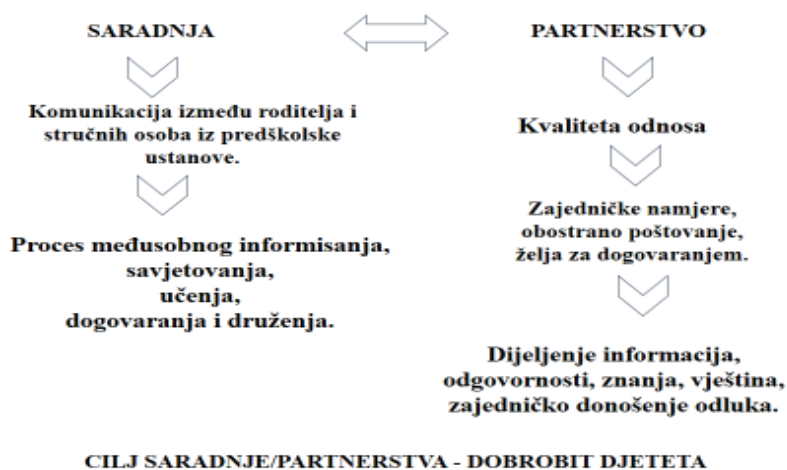
Onim vanjskim ciljevima obrazovanja koji uključuju i porodicu kao instituciju ostvaruje se snažan uticaj na dječiji razvoj. Dijete veliki dio svoga vremena provede u porodici, koja ostavlja neizbrisiv trag na njegov život, pa i u vremenu koje dijete provede van porodice, u ustanovi za vaspitanje djece predškolskog uzrasta (jaslice, vrtići, PPP). Stoga uspjeh djeteta, na planu njegovog napredovanja i razvoja razvoja, ovisi, prije svega, o uskladenosti vaspitnih djelovanja (utjecaja) porodice i vrtića. Desi li se suprotno od iznesenog, dakle ako se ne uskladi vaspitno djelovanje te dve institucije, zasigurno će izostati normalno napredovanje i razvoj djeteta što u konačnici dolazi do neispunjavanja s jednu stranu, unutrašnjih, a sa drugu, vanjskih ciljeva obrazovanja. Udurženim vaspitnim djelovanjem (uticajima) se očekuju ishodi koji će biti na tragu s jedne strane zadovoljstvo porodice, a sa drugu društvene ustanove jer će biti u cjelosti ostvareni njeni ciljevi.

Ove zajedničke akcije porodice i predškolske ustanove su preduslov partnerstvu koje može izostati promatrajući institucionalno vaspitanje zamjensko za porodično. Vaspitanje u ustanovama treba biti u kontinuitetu i da se naslanja na porodično (nužnost saradnje), sa jedinstvenim zahtjevima koji se stavljaju pred djecu kako ne bi došlo do vaspitnog disbalansa. Stručnije je i sadržajnije organizovanje predškolske ustanove nego porodice, jer je vaspitno osoblje stručnije i radi i djeluj po definisanim programima. Zato će vaspitno osoblje (vaspitači, pedagozi, psiholozi) roditelje djece iz vrtića (porodicu) upoznati sa programskim sadržajima ustanove, o njenim ciljevima i zadacima, na kojima će i roditelji temeljiti svoje ciljeve. Sa tako definisanim ciljevima porodica (roditelji) mogu pružiti pomoć predškolskoj ustanovi u kojoj je njihovo dijete kako bi se uskladili ciljevi (vaspitni uticaji).

O potrebi uskladjivanja vaspitnih uticaja (ciljeva) govore brojni autori od kojih je vrijedno navesti stavove Marka Stevanovića (2001), koji kaže da bi se pomoć mogla prepoznati u upoznavanju vaspitača s „osnovnim crtama temperamenta i navikama djeteta, interpretiranju svojih kulturnih, civilizacijskih i vrijednosnih sudova koje žele prenijeti i na dijete, predlažu programske sadržaje, pomažu u izradi odgovarajućih didaktičkih materijala i direktno učestvuju u realizaciji pojedinih programskih sadržaja“. (Stevanović, 2001, 137)

Slika 17. Partnerstvo roditelja (porodice) i predškolske ustanove (jaslice, vrtić, PPP)

Slika 18. Cilj partnerstva između roditelja (porodice) i predškolske ustanove(jaslice, vrtić, PPP)

Put uskladjivanja vaspitnih uticaja o kojima je bilo riječi u prethodnom poglavlju, temelji se na dobroj saradnji porodice (roditelja) i predškolske ustanove je u kontaktima (pojedinačnim i grupnim) za koje Mitrović (1981) kaže da su to „posjećivanje porodice od strane vaspitača, otvoreni dan za roditelje, roditeljski sastanci (grupni i opšti) i individualne i kolektivne konsultacije“. (Mitrović, 1981)

Neposredan kontakt sa roditeljima nerijetko imaju i drugi profesionalci iz tima (pedagozi, psiholozi, socijalni radnici) pa je i na njima velika odgovornost, jer partnerstvo (saradnja) vrtića (predškolske ustanove) i roditelja (porodice) u konačnici, za cilj imaju razmjenu informacija, nakon kojih bi i boravak djece u predškolskoj ustanovi bio kvalitetniji. Ta informisanost roditelja i mogućnostima rada sa djecom i njihovim postignućima, napredovanjima, stepenu usvojenosti sposobnosti i vještina, s jednu stranu, i upoznavanje

vaspitače aktivnostima djeteta unutar porodice, i njegovim životom i radom, njihovim sposobnostima i mogućnostima razvoja u porodici, s drugu stranu, od posebne su važnosti.

Na istom tragu je i Grandić koji kaže da „medjusobna informiranost vaspitača i roditelja ima osnovnu namjenu da pokrene aktivnost vaspitača u pravcu uspješnijeg pojedinačnog i grupnog djelovanja, a da roditelja pokrene na one postupke koji doprinose ujednačavanju djelovanja s vaspitačem“ (Muratović, 2015, 60). Vaspitači informišu roditelje (porodicu) o svim promjenama bilo da su one pozitivne (nadarenost, sklonosti) ili negativne (promjene ponašanja). Te promjene ponašanja su alarm kako za vaspitače, tako i za roditelje (porodicu) da je djetetu potrebna podrška. Roditelji će svaku promjenu u ponašanju, ma kojeg člana porodice, registrirati i o njoj obavijetiti vaspitača, kako bi se izbjegla „zamka“ dječijoj priči koja je nerijetko izražena utjecaju dječije mašte.

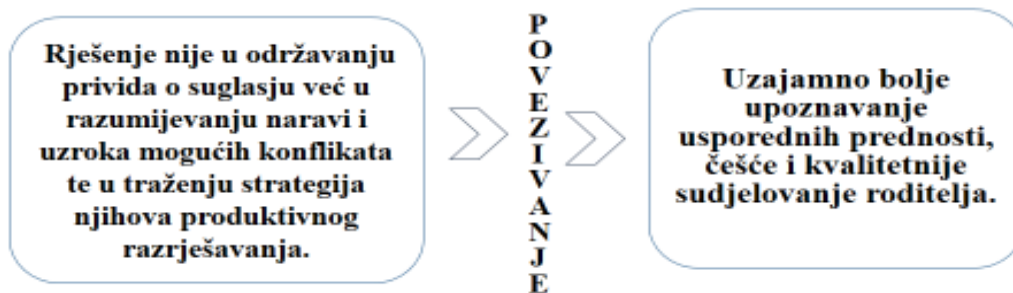
Potrebu razmjene informacija o djetetu i njegovom ponašanju između vaspitača i roditelja (porodice), Stevanović (2001) vidi kao pravi put da se nadrastu teškoće, pa kaže: „Veći uspjeh u vaspitanju djece moguće je ostvariti programsko – funkcionalnom saradnjom porodice i predškolske institucije. Oblici saradnje su raznovrsni: individualni kontakt (dnevni, sedmični, mjesečni, planirani, spontani, dvosmjerna komunikacija), roditeljski sastanci (informativni, stručni, rekreacijski za manje ili veće grupe djece, vapične grupe i za cijelu instituciju), kutić za roditelje – gdje mogu pogledati dječije radove, posjete roditeljskom domu ili hospitaliziranoj ustanovi, neformalni (slučajni kontakti), tribina za roditelje (edukacija roditelja za rješavanje vaspitnih pitanja u radu sa djecom, učenje kod kuće), programska saradnja (uključivanje roditelja u realizaciju pojedinih dijelova programskih sadržaja) i donošenje odluka – uključiti roditelje u donošenje važnih odluka“ (Stevanović, 2001, 138).

26. SARADNJA PREDŠKOLSKE USTANOVE I ŠKOLE

Značajno mjesto u sveukupnosti života i rada predškolske ustanove, zauzima saradnja predškolske ustanove i škole koju će dijete pohađati nakon što se steknu uslovi. Ta saradnja je utemeljena na potrebama djeteta za što bezbolniji prijelaz iz predškolskog u školski ambijent. Stoga se ta saradnja tretira kao, s jednu stranu društveni, a sa drugu, pedagoški problem. U ranije definiranu saradnju na relaciji roditelj – predškolska ustanova, nužno je pridodati i saradnju sa pedagoško-psihološkom službom. Takve vidove saradnje navodi i Mitrović (1981) pa kaže da je potrebno da se osiguraju pretpostavke za slijedeće saradnje:

- „saradnja vaspitača predškolskih ustanova i nastavnika početnih razreda osnovne škole,
- saradnja pedagoško – psiholoških službi,
- susreti djece predškolskih ustanova i učenika prvih razreda osnovne škole,
- uzajamna saradnja rukovodioca predškolskih ustanova i škole“ (Mitrović, 1981, 181-182).

Konačno, kontinuitet praćenja i razvoja djeteta se najčešće može prepoznati u aktivnostima na saradnji između vaspitača predškolskih ustanova i nastavnika (učitelja) razredne nastave (početnih razreda osnovne škole). Saradnja vaspitača predškolske ustanove sa školom u naravi može biti direktna i indirektna dok su vidovi saradnje mnogostruki. Obično vaspitači ugovaraju sastanke sa aktivom nastavnika završnih razreda u razrednoj nastavi (četvrtih ili petih razreda ovisno da li osnovno školovanje traje osam ili devet godina) organizirajući zajedničke posjete starije vaspitne grupe školi, razmjenjujući svoja iskustva o problemima koji su zajednički. Ovom saradnjom vaspitači stiču potrebna iskustva koja doprinose njihovom kvalitetnijem radu, a sa drugu stranu, nastavnici (učitelji) u školama bolje upoznaju djecu, te oblike, i metode rada u vrtićima. Nastavnici (učitelji) mogu organizovati posjete predškolskim ustanovama (vrtićima) s ciljem razmjene iskustava o pitanjima opšteg interesa za djecu koja su učenici škole, a ranije su boravili u toj predškolskoj ustanovi.

IZGRADNJOM SARADNIČKE VEZE IZMEĐU PREDŠKOLSKE USTANOVE I PORODICE DIJETE JE MOGUĆI DOBITNIK.

Slika 19. Izgradnja saradničke veze porodice (roditelja) i predškolske ustanove(jaslice, vrtić, PPP)

27. OBILJEŽJA MODERNOG SISTEMA PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA

Značaj ranog uzrasta i adekvatnog, poticajnog, stimulativnog okruženja i odgoja, prepoznale su mnoge institucije koje danas imaju programski karakter i značaj za svu djecu koja borave u njoj. Pored Konvencije o pravima djeteta (Convention on the Rights of the child, UN 1989), koju bi danas svaki upošljenik u obrazovanju morao znati napamet, postavlja se zadatak za odrasle da trže poglede i mišljenja djece i da ih tretiraju ozbiljno, kao i to da im pružaju pomoć kako bi razvili svoje kompetencije za autentično i smisleno djelovanje u savremenom svijetu.

Prve godine života svakog ljudskog bića su najpovoljnija za razvoja stavova i vrijednosti koje čine osnovu njihove ličnosti. Djeca su jako osjetljiva i pažljiva prema prirodi i elementima prirode (životinje, biljke, također ih interesuje i voda, zemlja, sunce, vjetar), te tu njihovu zainteresovanost treba njegovati i na osnovu toga graditi moralni odnos prema svijetu koji ih okružuje, to je prvo i najvažnije polazište u svakom obrazovanju na ranom uzrastu. Temelji koji se baziraju na ovim vrijednostima i stavovima, koji su izgrađeni u ranim godinama, imaju jake i trajne korijene za cijeli njihov život. Oni će biti pozitivni orijentiri za mnoge odluke u kasnijem životu svakog djeteta.

Predškolsko djetinjstvo je najburniji period razvoja i svaki od uzrasta u okviru ovog djetinjstva ima svoje specifičnosti. Vodjenje računa o ovim specifičnostima kao i o individualnim razlikama svakog djeteta, uslov je uspješnog vaspitno-obrazovnog rada gdje su uključeni porodica, vaspitno-obrazovne institucije, vaspitači.

Za rad sa djecom vaspitači imaju izbor je od dva ponudjena modela: Model A i Model B. U predškolskoj ustanovi izbor između Modela A i Modela B vrši se na nivou svake vaspitne grupe, na osnovu slobodnog opredeljenja vaspitača. Osnove programa se u predškolskoj ustanovi realizuju kroz ova dva modela.

Model A je otvoren sistem predškolskog obrazovanja i vaspitanja. Centar interesovanja je svakako dijete, kao nedjeljiva dinamična ličnost. Vaspitač je kreator, modelator, istraživač, partner, praktičar i kritičar sopstvene prakse.

Prema Modelu A Opštih osnova predškolskog programa cilj predškolskog vaspitanja se bazira na tri nivoa- dijete otkriva i upoznaje samoga sebe, razvijanja odnosa i saznanja o drugim ljudima, zatim upoznavanje i saznanje o okolini koja ga okružuje i načinima djelovanja na nju. Kada govorimo o zadacima modela A možemo navesti kao da je među prvim zadacima ovog modjela kod djece razvoj intelektualnih sposobnosti (opažanje, zaključivanje, povezivanje, itd.), razvijanje sigurnosti i povjerenja u sopstvene potencijale, otvorenosti i povjerenja prema drugim ljudima, razvijanje saradničkih odnosa i komunikacije

u grupi, uvažavanje potreba i osećanja drugih, usvajanje moralnih stavova i izgradjivanje moralnih normi, razvijanje samostalnosti, ispoljavanje kreativnih potencijala, samo su neki od vaspitnih zadataka, koji se prožimaju kroz sve aktivnosti sa decom u predškolskim ustanovama.

Model B ističe da je osnovni cilj – cjelovit razvoj ukupnih potencijala djeteta i napredovanje u svakom od njegovih aspekata, uz proširivanje, odnosno kvalitetno usavršavanje onih sposobnosti, vještina koje je već usvojilo. Teži se formiranju emancipovane ličnosti, svjesne sebe i svojih potencijala, svoje društvene i prirodne sredine, koja je otvorena, komunikativna, konstruktivna i kreativna, zadovoljna i optimistična, koja se rukovodi humanim vrednostima i težnjama, kod koje su uravnotežena fizička, intelektualna, emocionalna i socijalna svojstva, odnegovane autentične potrebe, razvijene lične karakterne crte, kao i individualne sklonosti i sposobnosti.

Model B se bazira na dobra, pozitivna iskustva vaspitno-obrazovne prakse. Osnovni cilj je cjelovit razvoj ukupnih potencijala djeteta usavršavanje svih segmenata, ali proširivanje i kvalitativno usavršavanje onih domena koje je već osvojilo. Ciljevi se ostvaruju kroz sistem realizovanih aktivnosti koji doprinosi ostvarivanju pojedinih aspekata razvoja i dječije ličnosti u cjelini, budući da teže sticanju iskustva i saznanja, a ostvaruju se u skladu sa potrebama i mogućnostima svakog djeteta.

27.1. Sličnosti i razlike A i B modela

Oba modela imaju sljedeće zajedničke karakteristike:

- ciljne orijentacije;
- funkcije predškolske ustanove;
- načela rada;
- orijentacija na saradnju sa okruženjem;
- zakonska regulativa.

Vaspitno - obrazovni ciljevi u oba modela su:

- sticanje pozitivne slike o sebi;
- razvijanje povjerenja u sebe i druge;
- podsticanje samostalnosti, individualne odgovornosti i autentičnosti
- razvoj intelektualnih kapaciteta u skladu sa razvojnim potrebama, mogućnostima i interesovanjima;
- razvoj socijalnih i moralnih vrijednosti u skladu sa humanim i tolerantnim vrijednostima demokratski uredjenog društva osetljivog na porodične, kulturološke i vjerske različitosti;

- kultivisanje dječjih emocija i njegovanje odnosa nenasilne komunikacije i tolerancije;
- razvoj motornih sposobnosti i spretnosti;
- podsticanje kreativnog izražavanja djeteta;
- priprema djece za nastupajuće tranzicione i kompleksnije periode života (priprema i adaptacija za polazak u vrtić; u školu; za rekreativni boravak i sl.);
- razvijanje svesti o značaju zaštite i očuvanju prirodne i društvene sredine.

U Modelu A naročito se naglašavaju sljedeći ciljevi:

- da dijete otkriva i upoznaje samog sebe;
- da razvija odnose i stiče iskustva i saznanja o drugim ljudima;
- da saznaje svijet oko sebe i razvija načine djelovanja na njega;

Razlika medju modelima je u tome što se Model A temelji na otvorenom sistemu vaspitanja i akcionom razvijanju programa zavisno od interesovanja dece, a Model B ima karakteristike kognitivno-razvojnog programa i razradjene vaspitno-obrazovne ciljeve, zadatke vaspitača i tipove aktivnosti, od kojih vaspitač bira one koji će zadovoljiti potrebe i interesovanja djece i biti u skladu sa njihovim mogućnostima. Također, jedna od razlika jeste i to što kod Modela A postoje 3 vrste a kod Modela B su konkretizovane. U Modelu A nema plana već se koristi kurikulum. Svakako da treba napomenuti da modeli za koje se vaspitač odluči ne moraju imati trajni karakter, a usljed neodlučnosti, poteškoće za donošenje odluke koji model realizirati, vaspitač može tražiti pomoć, savjet drugog vaspitača, stručnog saradnika ili ostalih stručnih lica koja rade u toj vaspitno-obrazovnoj ustanovi.

27.2. Nove uloge vaspitača

Razmatranje mogućnosti ličnog i profesionalnog razvoja vaspitača temelji se na postavkama dva pristupa : psiho – kulturalnog pristupa obrazovanju koji zastupa stanovište - u savremenom svetu promena je norma (Bruner, 2000) i sistemskog, koji ukazuje na profil predškolske ustanove kao konteksta dečjeg i ljudskog razvoja koje je određeno njenom ekološkom perspektivom, odnosno perspektivom budućeg razvoja u okvirima humanog koncepta , na svim nivoima ekološke strukture (Bronfenbrener , 1997) .

Posmatrajući ulogu odgoja i obrazovanja u kulturi, psiho-kulturalni pristup obrazovanju i odgoju ukazuje da položaj obrazovanja, odgoja a time i vaspitača , u velikoj mjeri zavisi od raspodjele moći, statusa i dostupnosti obrazovnih i kulturnih resursa, kako sa nivoa makrosistema države, tako i nivoa mezosistema predškolske ustanove. Ovaj pristup pruža načelo savremene orijentacije na predškolske ustanove kao dodatni faktor pomoći društvene zajednice, življenja i učenja djece i vaspitača, koji će poći od svojih urođenih predispozicija

baveći se svojom profesijom. Promjenjena paradigma o obrazovanju, kao mehanizmu kulture produkcije (nasuprot reprodukciji) koji predškolske ustanove transformiše u otvorenom sistemu vaspitanja u zajednice učenja, pokrenula je i pitanje održivosti promena u smislu eksplicitnijeg definisanja profesionalnog razvoja vaspitača (Pešić , 2009).

Obrazovno-vaspitna institucija, kao vrtić kao zajednica učenja podrazumijeva izgradjivanje profila te institucije u kontekstu dječijeg i ljudskog razvoja, koja se temelji na preporuci savremenih obrazovnih intervencija koje navode značaj dostupnosti i pristupačnosti svim korisnicima usluga, djeci i roditeljima. Ujednačenost uslova i mogućnosti sve djece da budu obuhvaćena obrazovnom intervencijom u ranom uzrastu podrazumjeva spremnost predškolske ustanove da odgovori na postojeće različitosti djece i roditelja koje obuhvata.

U tom smislu rad vaspitača treba da je usmjeren na realizaciju aktuelnih pedagoških standarda na uvođenje inkluzivnog obrazovanja po modelu sopstvene politike, prakse i kulture. Ukoliko dijete ostvaruje kontakt i sa novim osobama, pored roditelja i vaspitača naravno, dolazi do kvalitetnih moralnih aktivnosti, u smislu da prelazi na sljedeći ekološki nivo kao sistem mikrosistema stvara i proširuje mezosistem. Prema shvatanju Bronfenbrenera „... mezosistem sačinjavaju odnosi izmedju dva ili više okruženja u kojima osoba koja se razvija aktivno učestvuje...” (Isto , 36). U konkretnim terminima, mezosistem postoji kada dijete uspostavlja odnose sa grupom vršnjaka, kada širi krug svojih socijalnih iskustava - to je uticaj škole i komšiluka ili kada odrasli, odnosno roditelj doživljava odnose sa uticajima koji dolaze iz domena profesionalnog ili društvenog života, uključujući sva dješavanja (uspjeh na poslu, društvena angažovanja, promjene zanimanja) i druge promjene vezane za različite faze životnog ciklusa odraslih. Razvojni potencijal mezosistema, kao okruženja u kom postoje veze podrške, raste sa kvalitetom i intenzitetom medjusobno uskladenih odnosa osoba koje su u interakciji. (Srđić, 2002)

Veze podrške koje se uspostavljaju izmedju porodice (kao mikrosistema) i vrtića (kao mezosistema) ne podrazumijevaju samo minimalne uslove za postojanje dijade zajedničke aktivnosti, nego i reciprocitet i raspodjelu moći. Predškolska ustanova i porodica u odnosima reciprociteta i raspodjele moći podsticajno djeluju na razvoj djeteta jer u formi uzajamne povratne veze u zajedničkim aktivnostima saradnje dolazi do tzv. pomjeranja moći osobe koja je dominantna u korist osobe koja je u razvoju (Isto , 69–71).

Primjena inkluzivnog modela kao načina da se unutar predškolske ustanove promoviše razvoj igre, učenja i kooperacije roditelja i vaspitača i djece , kao i da se podstaknu i motivišu najbolji resursi, omogućava da se smanje prepreke i prevaziđu multiple barijere socijalnog modela uskraćenosti djece sa teškoćama u razvoju . Kao potvrda navedenom stavu može poslužiti Bronfenbrenерово razmatranje hipoteze o pozitivnim razvojnim efektima učešća u

više okruženja, kada se ona nalaze u kulturnim i supkulturnim uslovima, različitim kako u etničkom, tako i u svakom drugom pogledu (Isto , 225).

Budući da inkluzija počiva na priznavanju različitosti, što podrazumijeva neophodnost stvaranja zajedničkih iskustava, vaspitač mora biti spreman da odgovori zahtjevima dubokih promjena kako u prirodi strukture aktivnosti i odnosa u samoj ustanovi, tako i u odnosima sa roditeljima djece sa teškoćama u razvoju. Prema shvatanjima teoretičara koji ističu potrebu i značaj njegovanja subkultura koje postoje u jednom društveno-kulturnom kontekstu, neophodno je postojanje predškolskih institucija koje bi djelovale kao ispomažuće zajednice djece, pri čemu bi one predstavljale mjesto za ostvarivanje kulturne uzajamnosti i reciprociteta (Isto, 91). Primjena inkluzivnih aktivnosti u procesu samovrednovanja uslova, procesa i produkata rada predškolske ustanove uključuje procjenu svih aktera vaspitno-obrazovnog rada, a posebno vaspitača u pokušaju da se stvore uslovi, identifikuju načini i usaglase standardi za razvijanje vrtića u pravcu inkluzivne obrazovne institucije. Svjesni činjenice da godine prije ulaska u vrtić predstavljaju razvojni period u kome se obezbeđuje djetetov eventualni uspeh u školi i izvan nje kao i da se mnogo djece suočava sa različitim vrstama nedostataka u pogledu emocionalne podrške, intelektualne stimulacije ili težeg pristupa obrazovnim resursima, autori studija o intervencijama u ranom djetinjstvu naglašavaju značaj, u prvom redu, obrazovnih intervencija (Lynn , 2006).

Neophodnost primjene savremene obrazovne intervencije podrazumijeva uspostavljanje saradnje predškolske ustanove i porodice, gledano u smislu interakcije vaspitača i roditelja. Razne akcije, programi i inicijative sa nivoa makrosistema , kao npr. program Predškolsko za sve / Preschool for all / ili programi pod nazivom Prvih 5 inicijativa / the First 5 California initiative / i Odrasti sjajno „Grow Up Great“ naglasili su važnost za odrastanje u ranom djetinjstvu u pravcu optimalnih prilika i uslova, sa nivoa makrosistema, da dodje do roditelja i onih koji se brinu o djeci u raznim sektorima društva, a prvenstveno vaspitača. Analize zasnovane na ranijim studijama koje su omogućavale sintezu od nekoliko programa intervencija u ranom djetinjstvu kao, npr. program Investing in Our Children: What we know and Don't Know About the Cost and Benefits of Early Childhood Interventions isticale su značaj fokusiranja pažnje svih segmenata društva na potrebu primjene širih obrazovnih intervencija u ranom djetinjstvu koje bi poboljšale djetetov ukupni razvoj (Isto). Značaj savremene obrazovne intervencije u ranom uzrastu potvrdio je SCUK „ Save the Children UK „, programski model inkluzivnog obrazovanja koji obuhvata umrežavanje na svim nivoima, promenu prakse, politike i kulture u dosadašnjem radu obrazovnih institucija, a posebno predškolskih ustanova (Koleva, 2008). Na osnovu preporuka istraživanja koja su utvrdila prioritete u obrazovanju, uz kombinovanje višegodišnje iskustvene prakse, SCUK je pokretanjem projekta Inkluzivno obrazovanje i antidiskriminacija na Zapadnom Balkanu – jednake mogućnosti za djecu Rome (2005 – 2008), omogućio da se uvede sveobuhvatna

metodologija u vidu Indeksa za inkluziju (Booth and Ainscow, 2004). U direktnoj vezi sa ulogama vaspitača u vaspitno – obrazovnom procesu i savremenoj intervenciji obrazovne prirode preovladava stav da su porodice, koje su obuhvaćene obrazovnom intervencijom u ranom uzrastu dece, u stanju da razviju kvalitet sopstvenih funkcija i u interakciji sa vaspitačima budu podrška dečjem razvoju (Hansen et al. 2001).

Na nivou predškolskih ustanova koje su se unaprijedile ostvarivanjem savremenih obrazovnih institucija koje podrazumijevaju saradnju, profesionalno i lično usavršavanje, planove akcije, dobru-kvalitetnu metodologiju kao i uključivanje djece, vaspitača, stručnih saradnika i drugih zaposlenih u vrtiću. Iako porodica predstavlja u odnosu na ustanovu bazičniji sistem, po prirodi i brojnosti potreba koje se primarno u njoj zadovoljavaju, ustanova predstavlja okruženje koje funkcioniše na opštijem, institucionalnom nivou i omogućava uspostavljanje saradnje i povezanosti što pred vaspitača postavlja veoma složene ciljeve i zadatke (Polovina, 2007).

Prisutnost fleksibilnog kurikuluma, razne metode podrške, didaktički materijal organizacija i realizacija rada u grupi prilagodljive fizičke sredine, nudi nam pristup koji markira dobar orijentir za adaptaciju djece. Osnovni kriterijum za izbor i primenu programa koji se primenjuju jesu potrebe dece i razvijenost njihovih sposobnosti. Dodatna osposobljenost za rad sa svakim djetetom, partnerski odnos roditelja i vaspitača, dostupnost programa svakom djetetu, postojanje i izrada stimulativnih programa za djecu kojoj je potrebna podrška, zastupljenost timskog rada -osnovna su obelježja savremene obrazovne intervencije koja iziskuje kvalitativne promjene u radu i profesionalnom razvoju vaspitača.

METODOLOŠKI PRISTUP PROBLEMU PROUČAVANJA

1. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja je teorijsko i empirijsko proučavanje ključnih oblasti vaspitno – obrazovnog rada i organizacije predškolske ustanove „REUDA“ putem pokazatelja za praćenje i vrednovanje kvaliteta rada i dolaženje do podataka o potrebama i mogućnostima preispitivanja, mijenjanja i unapređivanja pedagoške prakse predškolske ustanove „REUDA“ kao resursa koji vrši presudan uticaj na sistem školstva u Sandžaku.

2. CILJ I ZADACI ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je dolaženje do validnih i relevantnih podataka čijom se kvantitativnom i kvalitativnom analizom pojedinih ključnih oblasti i njihovih pokazatelja može uticati na unapređivanje kvaliteta rada ustanove u cilju obezbjedjenja vlastitog sistema kvaliteta.

Iz ovako formulisanog cilja proističu sljedeći *zadaci istraživanja*:

1. Utvrditi kvalitet planiranja i programiranja života i rada predškolske ustanove „REUDA“
2. Utvrditi koje postupke i vrste aktivnosti vaspitači koriste kada se ostvaruju različiti tipovi aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja dječije ličnosti u predškolskoj ustanovi „REUDA“
3. Sagledati ispunjenost pedagoških standarda u pogledu optimalnosti prostora predškolske ustanove „REUDA“ kao sredine za učenje i razvoj
4. Utvrditi stepen zadovoljstva roditelja djece koja pohađaju predškolsku ustanovu „REUDA“ načinom rada i ostvarenom saradnjom
5. Utvrditi stepen zadovoljstva učitelja prvih razreda pripremljenošću djece za polazak u školu koja su pohađala predškolsku ustanovu „REUDA“

3. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Osnovna hipoteza istraživanja :

H : 0. Rad i organizacija predškolske ustanove “REUDA” ispunjava osnovne zahijete u pogledu pedagoške zasnovani, standardizacije vaspitno – obrazovnog procesa i pokazatelja

kvaliteta i kao takva vrši pozitivan uticaj na cjelokupan razvoj vaspitno – obrazovnog sistema u Sandžaku.

Na osnovu opšte postavljene su i *posebne hipoteze* istraživanja:

H : 1. Pretpostavlja se da je planiranje i programiranje vaspitno – obrazovnog rada uskladjeno sa opštim i posebnim standardima kvaliteta u predškolskoj ustanovi „REUDA“.

H : 2. Pretpostavlja se da se kao način aktivnosti i učenja djece u predškolskoj ustanovi „REUDA“ osmišljavaju i kreiraju situacije rešavanja sazajnih problema u toku više vrsta igara i aktivnosti (tradicionalne, dramske, pokretne, didaktičke i sl.)

H : 3. Pretpostavlja se da sredina za učenje i razvoj u predškolskoj ustanovi „REUDA“ zadovoljava pedagoške standarde u pogledu ispunjenosti zahteva fizičke sredine i socijalnih odnosa.

H : 4. Pretpostavlja se da postoji visok stepen zadovoljstva roditelja djece koja pohađaju predškolsku ustanovu „REUDA“ načinom rada i ostvarenom saradnjom.

H : 5. Pretpostavlja se da postoji visok stepen zadovoljstva učitelja prvih razreda pripremljenošću djece za polazak u školu koja su pohađala predškolsku ustanovu „REUDA“ .

4. POSTUPAK (DIZAJN) ISTRAŽIVANJA

4.1. Karakter istraživanja i nacrt varijabli

Realizovano istraživanje je iz grupe terenskih, koje po svojoj suštini pripada neeksperimentalnom istraživačkom nacrtu. Kako terensko istraživanje pokriva veoma široku oblast, za dati slučaj primjenjeno je eksplorativno (deskriptivno) terensko istraživanje sa osnovnim ciljem - prostom deskripcijom, kao medijumom za utvrđivanje postojanja konstrukata.

Deskriptivna priroda istraživačkog nacrta upućuje na definisanje atributa *nezavisnih varijabli* kroz sljedeće činioce:

1. sociodemografske

- a) broj djece u porodici – *porodica sa jednim djetetom, sa dva djeteta, tri djeteta, četiri djeteta, sa pet i više djece;*
- b) status porodice – *potpuna, nepotpuna*

2.obrazovne

- a) socio-obrazovni status oca - *operacionalizovan kroz školsku spremu i zanimanje;*
- b) socio-obrazovni status majke - *operacionalizovan kroz školsku spremu i zanimanje;*
- c) radni staž vaspitača
- d) radni staž učitelja

Zavisne varijable predstavljaju pokazatelje procjene kvaliteta unutar ključnih oblasti rada.

- a) plan i program rada
- b) igre i aktivnosti
- c) sredina za učenje i razvoj : *fizička sredina i socijalni odnosi*
- d) interakcijski pokazatelji:

- saradnja na relaciji roditelj – vaspitač: sa aspekta roditelja procjenjena kao *dobra / zadovoljavajuća / loša ;*

- saradnja na relaciji roditelj – roditelj: procjenjena kao *dobra / zadovoljavajuća / loša;*

- uključenost / informisanost roditelja u aktivnosti djece u predškolskoj ustanovi.

e) zadovoljstvo učitelja prvih razreda pripremljenošću djece za polazak u školu koja su pohađala predškolsku ustanovu „REUDA“.

4.2. Metode istraživanja

Izbor metoda istraživanja je uslovljen ekstenzitetom i intenzitetom predmeta istraživanja, ciljem i zadacima istraživanja, te izvorima teorijskog i empirijskog saznanja. Značaj i vrsta ovog istraživanja uslovljavaju korišćenje više različitih istraživačkih metoda. Za potrebe ovog pedagoškog istraživanja koristili smo sljedeće metode: metod teorijske analize, deskriptivnu metodu i Sarvey metod. Navedene metode imaju podjednako značenje za ovo istraživanje. Njihovom primjenom olakšaće se prihvatanje ili odbacivanje postavljenih hipoteza.

Metoda teorijske analize

Kao izvori koji su pružili korisnu gradju za metodu teorijske analize korišćene su: pedagoške publikacije, monografije, udžbenici i priručnici, opšta i stručna pedagoška literatura, naučna djela, naučni članci i rasprave itd. Metoda teorijske analize u ovom istraživanju je korišćena pri odredjivanju iizradi teorijskog okvira istraživanja, odnosno kod uopštavanja i sistematizacije teorijskog okvira istraživanja, zatim pri postavljanju hipoteza, pri analizi i interpretaciji rezultata istraživanja. Prilikom teorijske analize, za potrebe ovog rada, neophodno je bilo proučiti svu relevantnu pedagošku gradju koja se na bilo koji način dotiče predmeta istraživanja.

Deskriptivna metoda

Deskripcija shvaćena kao naučna metoda obuhvata prikupljanje, obradu i prezentaciju podataka, njihovu interpretaciju, izvodjenje zaključaka, uključujući i ukazivanje na to kako bi se na osnovu tih rezultata mogla ili trebala usavršiti vaspitno–obrazovna praksa.

Sarvey istraživačka metoda

Pomoću ove metode smo ostvarivali pregledan uvid (Sarvey) u različita svojstva populacije kao što su npr: znanja, procjene, mišljenja, uvjerenja ili interesi ispitanika, pa je bila pogodan okvir za korišćenje tehnike anketiranja.

4.3. Tehnike i instrumenti istraživanja

U okviru primjene prethodno navedenih metoda u toku ovog istraživanja koristili smo i odgovarajuće tehnike istraživanja – *anketiranje* i skaliranje kojima smo prikupljali procjene vaspitača, roditelja i učitelja o ispitivanim pedagoškim pojavama i *analizu pedagoške dokumentacije*, s ciljem prikupljanja podataka relevantnih za rasvetljavanje dosadašnjih teorijskih i empirijskih saznanja vezanih za analizu teorijskog okvira.

4.3.1. Izrada i primjena instrumenata – upitnika i skala procjene

U skladu sa istraživačkim ciljem, konstruisana su tri zasebna instrumenta: upitnik za vaspitače i dvije skale procjene – jedna za roditelje djece koja pohađaju predškolsku ustanovu a druga za učitelje prvih razreda osnovne škole u koje polaze djeca koja su pohađala predškolsku ustanovu “REUDA”.

Anketni upitnik sadrži pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Zatvorena pitanja koncipirana su kao alternativna ili dihotomna, i pitanja sa višestrukim izborom. Pitanja višestrukog izbora zapravo postaju skale procjene jer su uz odgovore ponudjene i različite gradacije: „ *uvijek*“ , „*skoro uvijek*“ , „ *ponekad*“, „*skoro nikad*“ i „*nikad*“. Na taj način detektovan je stepen izraženosti svojstva, koje se procjenjuje na kontinuumu.

Upitnik u uvodnom dijelu sadrži kratko objašnjenje o namjeni i uputstvo za popunjavanje. U upitnicima je obuhvaćeno nekoliko različitih kategorija pitanja koja se odnose na predmet ispitivanja:

- filter pitanja (pitanja za mjerenje obaveštenosti);
- otvorena pitanja;
- dihotomna pitanja,;
- pitanja „zašto“ (za utvrđivanje razloga);
- pitanja za mjerenje intenziteta.

Skala procjene za roditelje sadrži 12 ajtema a za učitelje prvih razreda 14 ajtema.

4.3.2. *Metrijske karakteristike upitnika zadovoljstva učitelja prvih razreda pripremljenošću djece za polazak u školu*

Kako je upitnik koji mjeri zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu sačinjen za potrebe ovog istraživanja, ispitali smo dimenzionalnost i pouzdanost ovog instrumenta.

4.3.2.1. *Dimenzionalnost upitnika za procjenu zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu*

Skala procjene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu sastoji se iz 14 ajtema. Ispitanici su procjenjivali stepen slaganja na petostepenoj skali Likertovog tipa, gde je jedinicom označen najniži stepen slaganja, a peticom najviši stepen slaganja.

Kako smo skalom procjene merili zadovoljstvo učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu, proverili smo da li svi ajtemi upitnika mjere jedan faktor, tj. zadovoljstvo.

Osnovni cilj faktorske analize je opisati povezanost medju velikim brojem varijabli pomoću malog broja slučajnih varijabli, koje se nazivaju faktorima. Formiranje faktorskog modela temelji se na pretpostavci da se varijable mogu grupisati prema svojim korelacijama u različite grupe. Unutar svake grupe su medjusobno visokokorelirane varijable, a varijable u različitim grupama su medjusobno slabo korelirane. Svaka grupa varijabli čini jedan faktor, koji je odgovoran za postojeće korelacije.

Faktori se izlučuju metodom glavnih komponenti. Analiza glavnih komponenti (*engl. Principal Component Analysis - PCA*) je postupak pojednostavljenja podataka kroz smanjenje broja varijabli. Kao metodu rotacije izabrali smo Varimax rotaciju.

Da bismo proverili da li je skup podataka prikladan za faktorsku analizu, uradili smo KMO and Bartlett's Test. Kako je Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy veća od 0,6 i iznosi 0,712 i vrednost Bartlett's Test of Sphericity je statistički značajna ($p=0,000$), te je faktorska analiza opravdana.

Tabela br.1:*Kajzer Majer Oklin i Bartletov test*

KMO and Bartlett's Test	
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	0,712
Approx. Chi-Square	1806,92

Bartlett's Test of Sphericity	Df	325
	P	0,000

Tabela br.2: *Svojstvene vrijednosti (Varimax rotacija faktora)*

	Svojstvena vrijednost	Kumulativni postotak ukupne varijanse
1	1,355	68,247
2	0,978	71,800
3	0,970	72,179
4	0,967	78,707
5	0,842	84,722
6	0,544	88,608
7	0,494	92,137
8	0,369	94,774
9	0,303	96,936
10	0,169	98,141
11	0,142	99,157
12	0,056	99,557
13	0,047	99,894
14	0,015	100

Svojstvene vrijednosti prikazane su u Tabeli iznad. Svojstvena vrijednost predstavlja dio varijanse koji je objašnjen jednom glavnom komponentnom, a cilj je izdvojiti što veći dio varijanse u nekoliko prvih glavnih komponenti. Prema Kaiser-Guttmanovom kriteriju treba zadržati faktore sa svojstvenom vrijednošću većom od 1. U tabeli iznad, unete su karakteristične vrijednosti komponenti. Jedna ispunjava kriterijum da je svojstvena vrijednost iznad 1. Ona objašnjava ukupno 68,2% varijanse.

Dakle, skala procjene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu sastoji se iz jednog faktora. Drugim riječima, cijela skala mjeri zadovoljstvo učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu.

Tabela br.3: *Faktorska opterećenja za izlučeni factor*

	Faktor 1
--	-----------------

Postavlja smisljena pitanja kada nešto ne razumije	0,846
Može da učestvuje u dramatizaciji na osnovu ispričane price	0,715
Prepričava priču ili neki događaj tako da priča ima pravilan tok	0,758
Zna da nacrti ljudsku figuru crtajući i detalje	0,818
U stanju je da prati tok nastave na času	0,723
Samostalno brine o sopstvenim potrebama i navikama	0,837
Ispoljava socijalno poželjno ponašanje	0,642
Zna da sačeka red	0,670
Kulturno se ophodi	0,661
Komunikativno je	0,576
Poštuje pravila grupe	0,502
Zna da se izvini i prihvata izvinjenje kada drugo dijete nešto nije uradilo namjerno	0,476
Inicira igru sa vršnjacima	0,401
Razumije smisao takmičarskih igara i trudi se da pobjedi	0,376

Varimax rotacijom rotirali smo 14 ajtema. Rotacijom smo definisali jedan faktor. U tabeli br. 3 prikazana su faktorska zasićenja. Ajtemi su prikazani redoslijedom veličine faktorskih zasićenja. Zadovoljstvo učitelja najviše objašnjava ajtem: postavlja smisljena pitanja kada nešto ne razumije, a najmanje: razumije smisao takmičarskih igara i trudi se da pobjedi.

4.3.2.2. Pouzdanost upitnika za procjenu zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu

Pouzdanost mjernog instrumenta je metrijska karakteristika koja ukazuje na to do koje mjere se mogu očekivati isti ili slični rezultati primjenom istog mjernog instrumenta u budućim istraživanjima. Postoji više načina da se izračuna pouzdanost. Mi smo se odlučili za najčešće korišćen način preko pouzdanosti interne konzistencije, te je za to potrebno izračunati Chrombach alfa koeficijent. Prihvatljive vrijednosti Krombah Alfa koeficijenta su one iznad 0,70.

Tabela br.4 : Pouzdanost upitnika za procenu zadovoljstva učitelja pripremljenošću dece za polazak u školu

	Cronbach's Alpha
Postavlja smisljena pitanja kada nešto ne razumije	0,833

Može da učestvuje u dramtizaciji na osnovu ispričane price	0,850
Preporučava priču ili neki događaj tako da priča ima pravilan tok	0,847
Zna da nacrti ljudsku figuru crtajući i detalje	0,835
U stanju je da prati tok nastave na času	0,835
Samostalno brine o sopstvenim potrebama i navikama	0,842
Ispoljava socijalno poželjno ponašanje	0,847
Zna da sačeka red	0,858
Kulturno se ophodi	0,870
Komunikativno je	0,846
Poštuje pravila grupe	0,854
Zna da se izvini i prihvata izvinjenje kada drugo dijetenešto nije uradilo namjerno	0,838
Inicira igru sa vršnjacima	0,838
Razumije smisao takmičarskih igara i trudi se da pobjedi	0,841
UKUPNO ZADOVOLJSTVO UČITELJA	0,845

U osnovi Cromabh alfa tipa pouzdanosti je korelacija ajtema u testu. Ako je koreliranost visoka, onda je visoka interna konzistencija i visoka je pouzdanost. Krombah alfa za sve ajteme je $<0,80$, a za ukupa skor na upitniku 0,845. Kada pogledamo korelaciju medju ajtemima, vidimo da svi ajtemi izmaju zadovoljavajuće korelacije ($r \leq 0,40$). To znači da su svi ajtemi dovoljno jako povezani sa ostalim ajtemima. Dobijena vrijednost homogenosti podataka u Upitniku za vaspitače je 0,80, a interkorelacija ajtema u upitniku za vaspitače $r=0,855$.

4.3.3. Metrijske karakteristike upitnika zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”

Kako je upitnik koji mjeri zadovoljstvo roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA” sačinjen za potrebe ovog istraživanja, ispitali smo dimenzionalnost i pouzdanost ovog instrumenta.

4.3.3.1. Dimenzionalnost upitnika za procjenu zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”

Skala procjene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA” sastoji se iz 12 ajtema. Ispitanici su procjenjivali stepen slaganja na petostepenoj skali Likertovog tipa, gde je jedinicom označen najniži stepen slaganja, a peticom najviši stepen slaganja.

Faktorizacijom upitnika provjerili smo da li svi ajtemi pripadaju jednom faktoru. Najprije smo provjerili da li je skup podataka prikladan za faktorsku analizu, te smo sproveli KMO and Bartlett's Test. Kako je Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy veća od 0,6 i iznosi 0,615 i vrednost Bartlett's Test of Sphericity je statistički značajna ($p=0,000$), te je faktorska analiza opravdana.

Tabela br.5: *Kajzer Majer Oklin i Bartletov test*

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		0,615
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	254,087
	Df	66
	Sig.	,000

Tabela br.6 : *Svojstvene vrednosti (Varimax rotacija faktora)*

	Svojstvena vrednost	Kumulativni postotak ukupne varijanse
1	1,452	52,311
2	0,954	71,379
3	0,919	71,00
4	0,832	77,907
5	0,811	83,922
6	0,655	87,808
7	0,611	91,337
8	0,456	93,974
9	0,308	96,136
10	0,211	97,341
11	0,169	98,357
12	0,046	98,757
13	0,032	99,094
14	0,011	100,00

Izdvojen je jedan faktor prema Kaiser-Guttmanovom kriteriju. On objašnjava 52,31% varijanse zavisne promenljive. Drugim riječima, cijela skala mjeri zadovoljstvo roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, te se skor zadovoljstva može izračunati kao aritmetička sredina ajtema koji ga čine.

Tabela br.7:*Faktorska opterećenja za izlučeni factor*

	Faktor 1
Ustanova pruža utisak dobrodošlice	0,820
Okruženje za učenje odražava aktualna događanja i aktivnosti u vrtiću	0,688
Prostorni, higijenski uslovi i opremljenost zadovoljavaju uslove bezbjednog boravka djece u vrtiću	0,730
Roditelji se povremeno uključuju u vaspitno-obrazovne programe u vrtiću	0,789
Vaspitači povezuju dječavanja u vrtiću sa porodičnim okruženjem	0,693
Podaci o djeci i porodicama se diskretno razmenjuju uz poštovanje povjerljivosti	0,806
U predškolskoj ustanovi razvijena je vjerska tolerancija (odsustvo svakog oblika diskriminacije)	0,610
Predškolska ustanova učestvuje urazličitim kulturnim i sportskim aktivnostima	0,637
U ustanovi se informišem o napretku svoga djetetakroz svakodnevne kontakte s odgojiteljima	0,627
Uključen sam u programe edukacije za roditelje	0,541
Realizuju se odgojno-zdravstveni i kulturni programi (posjete, izleti, sportski programi, pozorišne predstave.....)	0,466
Ustanova učestvuje u kulturnim i sporstskim manifestacijama grada	0,439

Varimax rotacijom rotirali smo 12 ajtema. Rotacijom smo definisali jedan faktor – zadovoljstvo roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”. U tabeli br. 7 prikazana su faktorska zasićenja. Ajtemi su prikazani redosljedom veličine faktorskih zasićenja. Zadovoljstvo roditelja najviše objašnjava ajtem: Ustanova pruža utisak dobrodošlice, a najmanje: Ustanova učestvuje u kulturnim i sporstskim manifestacijama grada.

4.3.3.2. Pouzdanost upitnika za procjenu zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”

Tabela br.8 :Pouzdanost upitnika za procjenu zadovoljstva roditelja

	Cronbach's Alpha
Ustanova pruža utisak dobrodošlice	0,785
Okruženje za učenje odražava aktualna događanja i aktivnosti u vrtiću	0,801
Prostorni, higijenski uslovi i opremljenost zadovoljavaju uslove bezbjednog boravka djece u vrtiću	0,797
Roditelji se povremeno uključuju u vaspitno-obrazovne programe u vrtiću	0,784
Vaspitači povezuju dječavanja u vrtiću sa porodičnim okruženjem	0,783
Podaci o djeci i porodicama se diskretno razmjenjuju uz poštovanje povjerljivosti	0,789
U predškolskoj ustanovi razvijena je vjerska tolerancija (odsustvo svakog oblika diskriminacije)	0,793
Predškolska ustanova učestvuje urazličitim kulturnim i sportskim aktivnostima	0,803
U ustanovi se informišem o napretku svoga djeteta kroz svakodnevne kontakte s odgojiteljima	0,814
Uključen sam u programe edukacije za roditelje	0,789
Realizuju se odgojno-zdravstveni i kulturni programi (posjete, izleti, sportski programi, pozorišne predstave.....)	0,796
Ustanova učestvuje u kulturnim i sportskim manifestacijama grada	0,779
UKUPNO ZADOVOLJSTVO RODITELJA	0,793

U osnovi Cronbach alfa tipa pouzdanosti je korelacija ajtema u testu. Ako je koreliranost visoka, onda je visoka interna konzistencija i visoka je pouzdanost. Cronbach alfa za sve ajteme je $<0,70$, a za ukupa skor na upitniku 0,793. Svi ajtemi izmaju zadovoljavajuće korelacije ($r \leq 0,40$). To znači da su svi ajtemi dovoljno jako povezani sa ostalim ajtemima. Dobijena vrijednost homogenosti podataka u Upitniku za roditelje je 0,75, a interkorelacija ajtema u upitniku za roditelje $r=0,798$.

5. ORGANIZACIJA I TOK ISTRAŽIVANJA

U cilju sagledavanja rada, analize, predstave i istraživanja predškolske ustanove “REUDA”, programskih sadržaja, kompetencija vaspitača, zadovoljstva roditelja i učitelja, analiza subjekata istraživanja podrazumijevala je regionalni pregled.

Prikupljanje podataka obuhvatalo je pregled više objekata predškolske ustanove “REUDA”, objekat koji se nalazi u haremu Altun-Alem džamije, objekat koji se nalazi u haremu džamije Ahmed-bega Silahdara poznatija kao Lejlek džamija, objekti u gornjem i donjem Šutenovcu, objekat Paralovo, objekat Musala, objekat na Paricama, objekat u Selakovcu, objekat na Dojeviću, objekat u Požegi, objekti u Tutinu, Sjenici, Rožajama, škole.

Prikupljanje podataka trajalo je dva mjeseca u periodu oktobar - novembar školske 2018/2019.godine, u okviru predškolskih ustanova, škola na teritoriji školske uprave obuhvaćene istraživanjem, uz nesebičnu pomoć roditelja, prosvjetnih radnika- učitelja, vaspitača, za područje predškolskog odgoja i obrazovanja.

6. UZORAK ISTRAŽIVANJA

6.1. Struktura uzorka roditelja

6.1.1. Prosječna starost roditelja na uzorku

Tabela br.9

	N	Min	Max	M	SD
Starost	46	26,0 0	45,00	34, 32	4,68

N=broj ispitanika, Min=minimalna vrijednost na uzorku, Max=maksimalna vrijednost na uzorku, M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija

U istraživanju na temu “Nastanak i razvoj predškolske ustanove “Reuda” i njen doprinos razvoju učestvovalo je ukupno N=46 roditelja.

Dob ispitanika (roditelja)

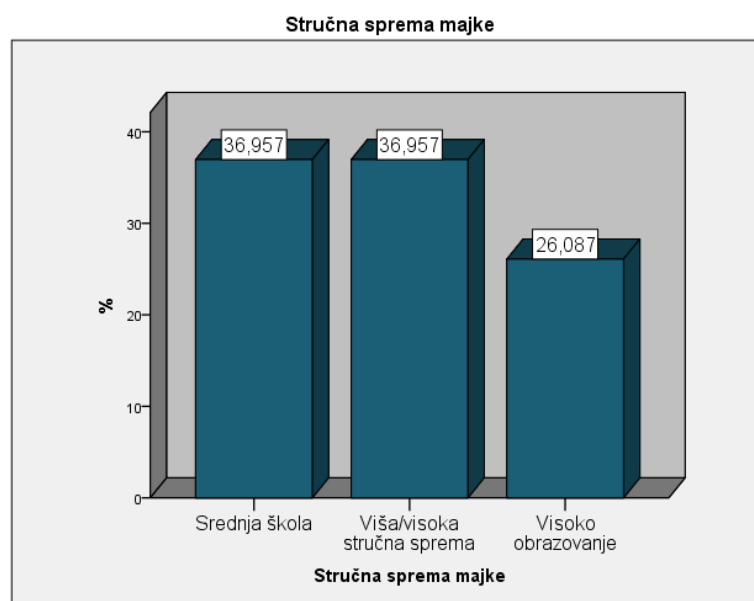
Njihova starost kreće se od 26 do 45 godina, dok je prosječna starost ispitanika $M=34,32\pm 4,68$.

6.1.2. Struktura uzorka roditelja prema obrazovanju majke

Tabela br.10

	Frekvencija	Procjenat (%)
Srednja škola	17	37,0

Viša/visoka stručna sprema	17	37,0
Visoko obrazovanje	12	26,1
Total	46	100,0

Grafikon br. 1

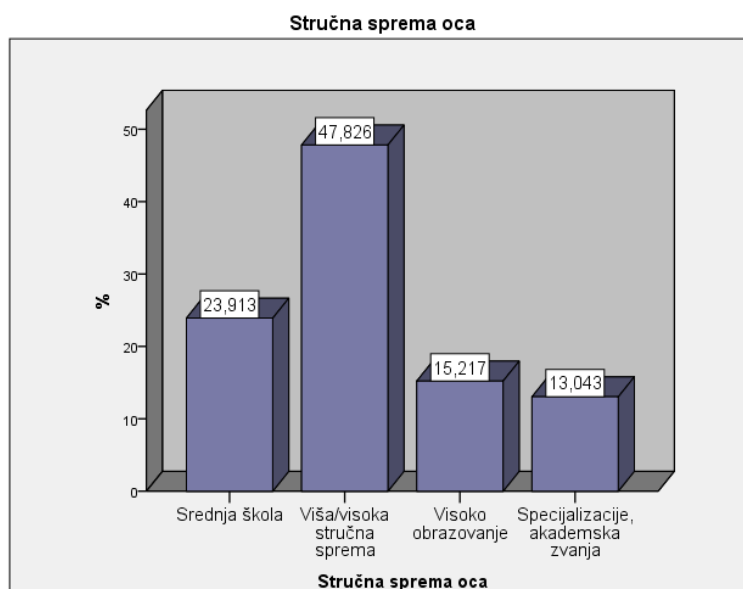
Stepen obrazovanja ispitanika (roditelja-majka)

Prema stepenu obrazovanja 17 roditelja ili (37%) majki ima završenu srednju školu, isti procenat ima završenu višu/visoku stručnu školu, dok visoko obrazovanje ima 12 ili (26,1%) majki iz uzorka.

6.1.3. Struktura uzorka roditelja prema obrazovanju oca

Tabela br. 11

	Frekvencija	Procenat (%)
Srednja škola	11	23,9
Viša/visoka stručna sprema	22	47,8
Visoko obrazovanje	7	15,2
Specijalizacije, akademska zvanja	6	13,0
Total	46	100,0

Grafikon br. 2

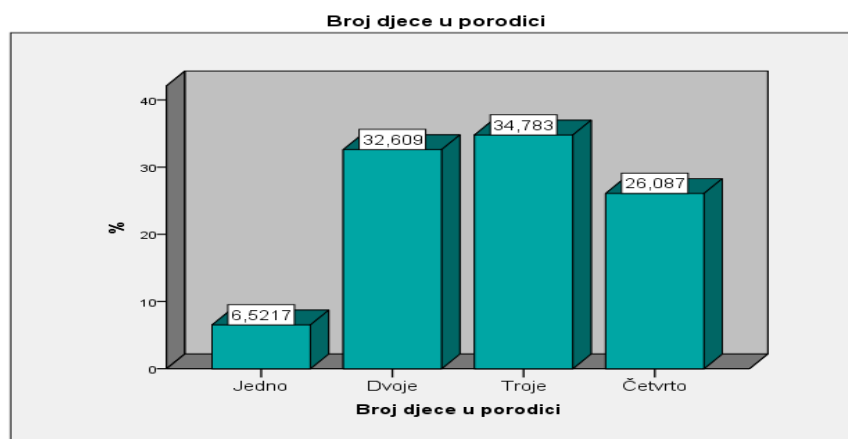
Stepen obrazovanja ispitanika (roditelja-otac)

Prema stepenu obrazovanja srednju školu ima 11 ili (23,9%) očeva, završenu višu/visoku školu imaju 22 ili (47,8%) očeva, visoko obrazovanje kao najviši stepen formalnog obrazovanja ima 7 ili (15,2%) očeva iz uzorka, dok akademsko zvanje ima 6 ili (13%) očeva iz uzorka.

6.1.4. Struktura uzorka roditelja prema broju djece u porodici

Tabela br. 12

	Frekvencija	Procenat (%)
Jedno	3	6,5
Dvoje	15	32,6
Troje	16	34,8
Četvrto	12	26,1
Total	46	100,0

Grafikon br. 3

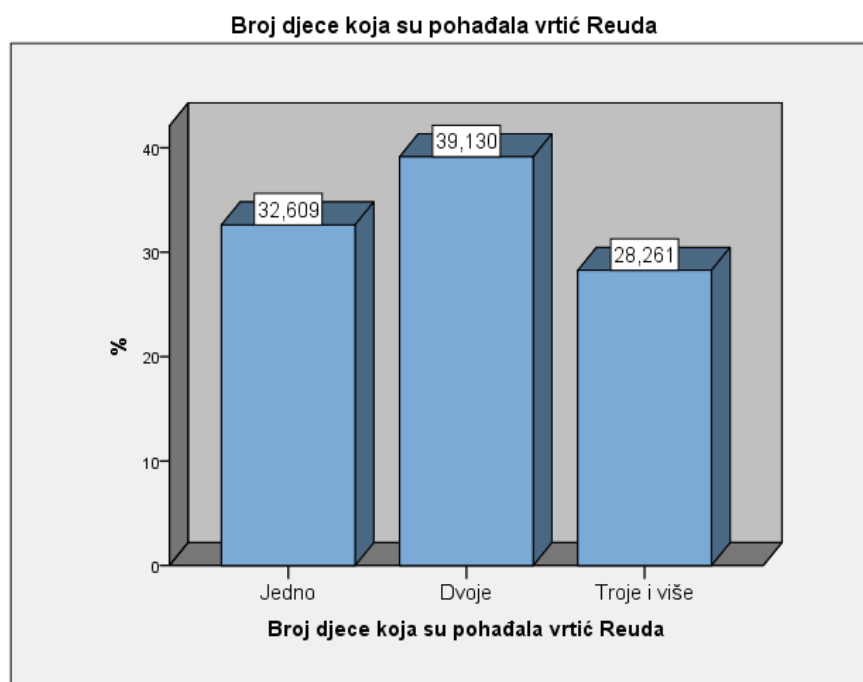
Broj djece u porodici

Prema broju djece u porodici najveći broj roditelja je odgovorilo da ima troje djece (34,8%), nešto manji broj, dvoje djece (32,6%), četvero djece ima 26,1%, dok najmanji broj roditelja ima jedno dijete (6,5%).

6.1.5. Struktura uzorka roditelja prema broju djece koja su pohađala vrtić „Reuda“

Tabela br.13

	Frekvencija	Procjenat (%)
Jedno	15	32,6
Dvoje	18	39,1
Troje i više	13	28,3
Total	46	100,0

Grafikon br. 4

Broj djece koja pohađaju ili su pohađala vrtić “Reuda”

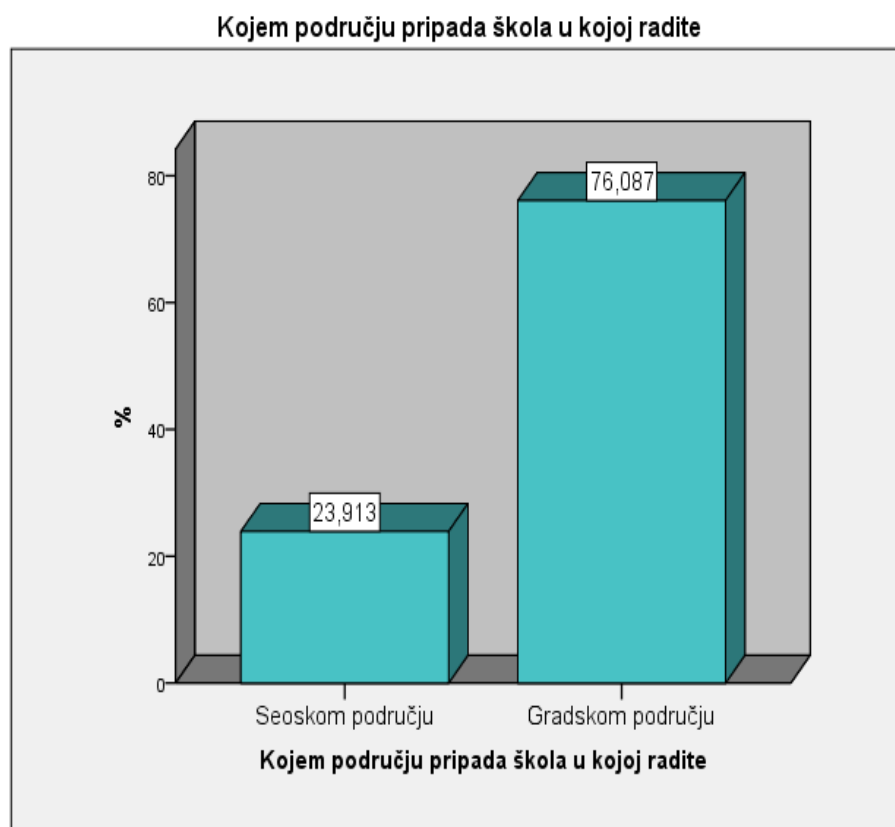
Prema broju djece iz porodice koja su pohađala vrtić „Reuda“ ukupno 32,6% roditelja ima jedno dijete koje je pohađalo vrtić „Reuda”, njih 39,1% ima dvoje djece koja pohađaju ili su pohađala ovaj vrtić, dok 28,3% ima troje i više djece koja pohađaju ili su pohađala ovaj vrtić.

6.2. Struktura uzorka učitelja

6.2.1. Struktura uzorka prema mjestu škole u kojoj učitelji rade

Tabela br.14.

	Frekvencija	Procjenat (%)
Seoskom području	11	23,9
Gradskom području	35	76,1
Total	46	100,0

Grafikon br. 5

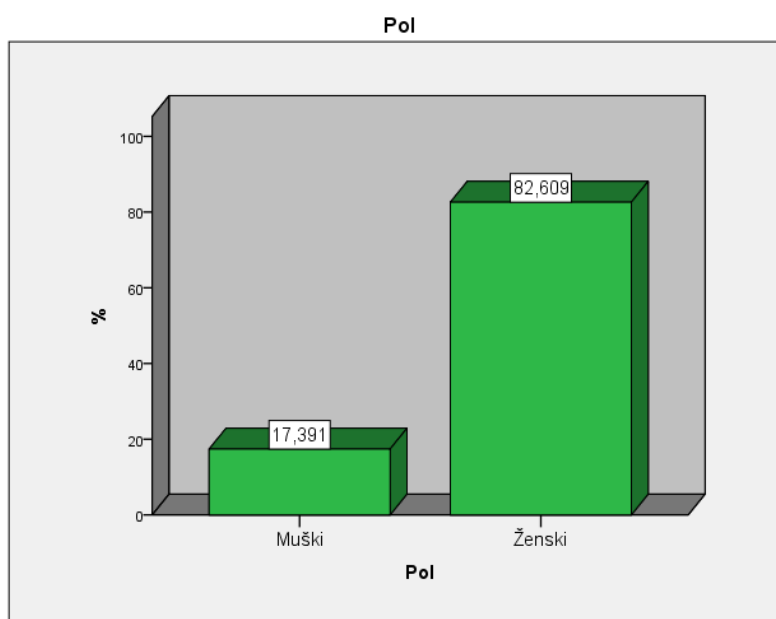
Područje kojem pripadaju škole u kojima učitelji rade

Prema području kojem pripada škola u kojoj učitelji rade od ukupnog broja učitelja njih N=46, 23,9% ili 11 učitelja rade u školama koje se nalaze na seoskom području, dok 76,1% ili 35 učitelja radi u školama na gradskom području.

6.2.2. *Struktura uzorka učitelja prema polnoj pripadnosti*

Tabela br.15

	Frekvencija	Procjenat (%)
Muški	8	17,4
Ženski	38	82,6
Total	46	100,0

Grafikon br. 6

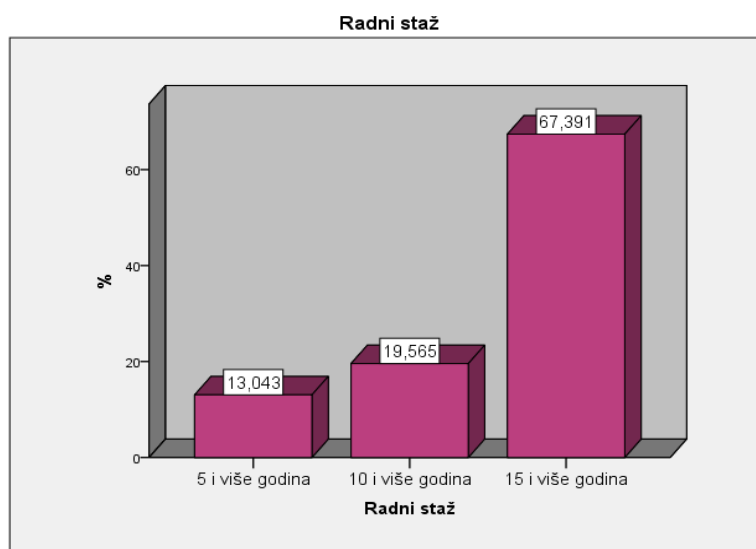
Pol ispitanika (učitelja)

U istraživanju je učestvovalo 46 učitelja, gdje žene čine dominantan dio uzorka učitelja njih 82,6% ili 38 žena, dok 12 muškaraca ili 17,4% učitelja-muškarci.

6.2.3. *Struktura uzorka učitelja prema dužini radnog staža*

Tabela br.16

	Frekvencija	Procjenat (%)
5 i više godina	6	13
10 i više godina	9	19,6
15 i više godina	31	67,4
Total	46	100

Grafikon br. 7

Radni status ispitanika (učitelja)

S obzirom na radni status najveći broj učitelja ima preko 15 godina radnog staža (67,4%) ili 31 učitelj, 10 i više godina radnog staža ima 19,6% ili 9 učitelja u uzorku, dok 13% ili 6 učitelja ima 5 i više godina radnog staža.

6.3. Struktura uzorka vaspitača

6.3.1. Struktura uzorka vaspitača prema polnoj pripadnosti

Tabela br.17

	Frekvencija	Procenat (%)
Ženski	53	100,0
Muški	0	0
Total	53	100

U uzorak je ušlo N=53 vaspitača. Ovaj poduzorak čine žene (100%).

6.3.2. Struktura uzorka vaspitača prema dužini radnog staža

Tabela br.18.

	Frekvencija	Procenat (%)
5 godina	21	39,6
10 godina	19	35,8
15 godina	9	17,1
više od 15 godina	4	7,5
Total	53	100,0

Radni status ispitanika (vaspitača)

Od ukupnog broja vaspitačica koje su ušle u uzorak (N=53), 3,8% ili 2 vaspitača ima do 5 godina radnog staža, 47,2% ili 25 vaspitača ima do 10 godina radnog staža, 41,5% ili 22 vaspitača ima do 15 godina radnog staža, dok 7,5% ili 4 vaspitača ima preko 15 godina radnog staža.

6.4. Relacije pojedinačnih skupova

6.4.1. Polna struktura uzorka učitelja i vaspitača

Tabela br.19

			Pol		Total
			Muški	Ženski	
Uzorak	Učitelji	Ukupno	8	38	46
		%	17,4%	82,6%	100,0%
	Vaspitači	Ukupno	0	53	53
		%	0,0%	100,0%	100,0%
Total		Ukupno	8	91	99
		%	8,0%	91,9%	100,0%

$\chi^2=19,28$, $df=1$, $p=0,000$

Žene čine dominantan dio uzorka učitelja (82,6%), ali i 100% uzorka vaspitača. Ova razlika u polnoj strukturi uzorka je statistički značajna ($\chi^2=19,28$, $df=1$, $p=0,000$).

7. STATISTIČKA OBRADA PODATAKA

Za statističku obradu podataka prilikom izrade ove disertacije korišćen je paket IBM SPSS Statistics 24.0. Analiza podataka je obuhvatila metode deskriptivne i inferencijalne statistike. Numerička obeležja su prikazana putem srednjih vrijednosti (aritmetička vrednost) i mjera varijabiliteta (standardna devijacija). Atributivna obelježja su prikazana korišćenjem frekvencija i procjenata. Za univarijantnu analizu upotrebljena primena Hi kvadrat testa (χ^2) za atributivna obelježja, a za numerička obelježja je se korišćen Studentov t-test i jednosmerna analiza varijanse (ANOVA). Za dokazivanje korelacije između varijabli korišćen je Pirsonov test korelacije.

Za ispitivanje dimenzionalnosti skala procjene korišćena je Faktorska analiza, a za rotaciju izabrana je Varimax rotacija.

Statistički značajnim je smatrana vrijednost nivoa značajnosti $p<0,05$.

8. ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

8.1. Stav roditelja prema radu ustanove i saradnji ustanove sa roditeljima

Stavovi roditelja ispitani su Upitnikom za roditelje koji se sastoji iz skale procjene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA” i iz pitanja o stavovima roditelja. Upitnik se sastoji iz zatvorenih i otvorenih pitanja. Otvorena pitanja kodirana su u kategorije, te na taj način zatvorena.

8.1.1. Deskriptivni pokazatelji ajtema na skali: Zadovoljstvo roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”

Tabela br.20

	N	Min	Max	M	SD
Ustanova pruža utisak dobrodošlice	46	4,00	5,00	4,93	0,25
Podaci o djeci i porodicama se diskretno razmenjuju uz poštovanje povjerljivosti	45	3,00	5,00	4,82	0,49
Prostorni, higijenski uslovi i opremljenost zadovoljavaju uslove bezbjednog boravka djece u vrtiću	46	4,00	5,00	4,72	0,46
U predškolskoj ustanovi razvijena je vjerska tolerancija (odsustvo svakog oblika diskriminacije)	46	4,00	5,00	4,65	0,48
Okruženje za učenje odražava aktualna događanja i aktivnosti u vrtiću	46	4,00	5,00	4,63	0,49
U ustanovi se informišem o napretku svoga djeteta kroz svakodnevne kontakte s odgojiteljima	46	3,00	5,00	4,54	0,55
Predškolska ustanova učestvuje urazličitim kulturnim i sportskim aktivnostima	46	3,00	5,00	4,37	0,53
Realizuju se odgojno-zdravstveni i kulturni programi (posjete, izleti,	46	4,00	5,00	4,26	0,44

sportski programi, pozorišne predstave.....)					
Roditelji se povremeno uključuju u vaspitno-obrazovne programe u vrtiću	46	2,00	5,00	4,04	0,51
Uključen sam u programe edukacije za roditelje	46	2,00	5,00	3,96	0,36
Vaspitači povezuju dječavanja u vrtiću sa porodičnim okruženjem	46	3,00	5,00	3,91	0,41
Ustanova učestvuje u kulturnim i sportskim manifestacijama grada	46	2,00	4,00	3,39	0,61

N=broj ispitanika, Min=minimalna vrijednost na uzorku, Max=maksimalna vrijednost na uzorku, M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija

Skala procjene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA” sastoji se iz 12 ajtema. Stepem slaganja roditelji su procjenjivali na petostepenoj skali Likertovog tipa. Dakle, teorijski minimum je 1, a teorijski maksimum je 5.

Najveći stepen slaganja ispitanici pokazuju sa ajtemom: Ustanova pruža utisak dobrodošlice ($4,93 \pm 0,25$), a najmanji sa ajtemom: Ustanova učestvuje u kulturnim i sportskim manifestacijama grada ($3,39 \pm 0,61$). Treba naglasiti da svi ajtemi imaju visoke prosjeke (M), što ukazuje na visok stepen slaganja.

8.1.2. Deskriptivni pokazatelji ukupnog zadovoljstva roditelja radom i sadnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”

Tabela br.21

	N	Min	Max	M	SD
Zadovoljstvo roditelja	45	3,83	4,58	4,36	0,15

N=broj ispitanika, Min=minimalna vrijednost na uzorku, Max=maksimalna vrijednost na uzorku, M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija

Faktorskom analizom utvrdili smo da svi ajtemi pripadaju jednom jedinstvenom faktoru koji smo nazvali zadovoljstvo roditelja. To nam je dalo mogućnost da izračunamo jedinstven skor na skali zadovoljstva roditelja saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”. Prosječan skor zadovoljstva roditelja iznosi $M=4,36 \pm 0,15$. Dakle, zadovoljstvo roditelja je veoma visoko.

Pitanje: *Po Vašoj procjeni, u čemu je dijete osobito napredovalo tijekom protekle pedagoške godine u vrtiću?*

Tabela br.22

	Frekvencija	Procjenat (%)
u samostalnoj brizi o sebi	6	13,0
u povećanoj emocionalnoj stabilnosti i sigurnosti	14	30,4
u sigurnosti u sebe, u samopouzdanju, samopoštovanju	10	21,7
u društvenosti	9	19,6
u razgovorljivosti, u komunikativnosti	7	15,2
Total	46	100,0

Roditelji su i pitani: u čemu je dijete osobito napredovalo tijekom protekle pedagoške godine u vrtiću? Najveći procjenat roditelja (30,4%) ili četrnaest roditelja smatra da je to povećana emocionalna stabilnost i sigurnost, 21,7% ili njih deset roditelja smatra da je dijete najviše napredovalo u sigurnosti u sebe, u samopouzdanju, samopoštovanju. Da je dijete najviše napredovalo u društvenosti smatra 19,6% ili devet roditelja, napredak u razgovorljivosti i komunikativnosti vidi 15,2% ili sedam roditelja, dok najmanji procjenat roditelja smatra da je to samostalna briga o sebi (13%) ili šest roditelja.

Pitanje: *Šta bi ste rekli o saradnji sa vaspitačima?*

Tabela br.23

	Frekvencija	Procjenat (%)
Zadovoljni	45	97,8
Djelimično zadovoljni	1	2,2
Total	46	100,0

Na pitanje da li su roditelji zadovoljni saradnjom sa vaspitačima, čak 97,8% ili 45 roditelja odgovorilo je da su zadovoljni, a samo 1 ili 2,2% roditelj je djelimično zadovoljan. Nema nezadovoljnih roditelja.

Ajtemi: Razlozi zadovoljstva saradnjom sa vaspitačima

Tabela br.24

	Frekvencija	Procjenat (%)
Stručnost	17	40,5
Voli djecu/svoj posao	12	28,6
Sigurnost	3	7,1
Kreativnost	3	7,1
Praćenje vjerskih načela	2	4,8
Dobar čovjek	1	2,4
Radi na razvijanju dječije ličnosti	1	2,4
Dobijam informacije o djetetu svaki dan	1	2,4
Dijete voli da ide u vrtić	1	2,4
Dijete je na sigurnom	1	2,4
Total	42	100,0

Roditelji su zamoljeni da upišu razlog zadovoljstva saradnjom sa vaspitačima. Od ukupno N=45 zadovoljnih roditelja, njih N=42 upisalo je razloge zadovoljstvo. Ovo je bilo otvoreno pitanje, koje smo naknadnim kodiranjem zatvorili. Od ukupnog broja roditelja koji su naveli razloge zadovoljstva (N=42), najveći procjenat (40,5%) izjavio je da je to stručnost, 28,6% upisao je da je to zato što voli djecu, tj. svoj posao. Po 7,1% roditelja izjavilo je da razlog zadovoljstva saradnjom sa roditeljima sigurnost i kreativnost, 4,8% smatra da je to praćenje vjerskih načela. Po jedan roditelj (2,4%) naveo je sljedeće razloge: dobar čovjek, radi na razvijanju dječije ličnosti, dobijam informacije o djetetu svaki dan, dijete voli da ide u vrtić i dijete je na sigurnom.

Pitanje: Razlozi djelimičnog zadovoljstva saradnjom sa vaspitačima

Tabela br.25

	Frekvencija	Procjenat (%)
Veća posvećenost edukaciji	1	2,2

Jedan roditelj koji je odgovorio da je djelimično zadovoljan saradnjom sa vaspitačima, kao razlog naveo je da želi od vaspitača veću posvećenost edukaciji djece.

Pitanje: Šta je to što bi po vašem mišljenju u vrtiću trebalo mijenjati ili ugraditi/doraditi?

Tabela br.26

	Frekvencija	Procjenat (%)
Smanjit broj djece u grupi	2	4,3

Na pitanje - šta je to što bi po Vašem mišljenju u vrtiću trebalo mijenjati ili ugraditi/doraditi - odgovor su dala dva roditelja koja smatraju da bi se mogao smanjiti broj djece u grupi.

Pitanje: Šta je to što bi po Vašem mišljenju u vrtiću trebalo istaknuti kao pozitivan primjer?

Tabela br.27

	Frekvencija	Procjenat (%)
Vaspitači	17	43,6
Vjerski sadržaj / vjerska pogodnost	10	25,7
Sve je pozitivno	4	10,3
Uslovi rada (radne sobe, enterijer)	2	5,1
Ishrana	2	5,1
Plan i program	2	5,1
Djeca spremna za polazak u prvi razred	1	2,6
Kompletna ustanova	1	2,6
Total	39	100,0

Roditelji su pitani da navedu šta bi trebalo istaknuti kao pozitivan primjer. Roditelji su sami upisivali odgovore, koji su naknadno kodirani. Odgovor je dalo 39 roditelja. Najveći procjenat roditelja smatra da kao pozitivan primjer treba istaknuti vaspitače (43,6%) ili sedamnaest roditelja, zatim to što ustanova ima predviđen vjerski sadržaj / vjerska pogodnost (25,7%) ili deset roditelja, 10,3% ispitanika ili četiri roditelja smatra da je sve pozitivno. Po 5,1% roditelja ili dva roditelja navelo je da treba istaći: uslovi rada (radne sobe, enterijer), ishrana, plan i program. Po jedan roditelj smatra da se treba pohvaliti time što su djeca spremna za polazak u prvi razred i to što je to kompletna ustanova.

8.2. Razlike u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA” s obzirom na sociodemografske varijable

Nakon prikazanih deskriptivnih podataka iz Upitnika za roditelje, ispitali smo da li se zadovoljstvo roditelja statistički značajno razlikuje medju stratumima uzorka. Drugim riječima, ispitali smo da li postoji statistički značajna razlika u iskazanom stepenu zadovoljstva saradnjom sa ustanovom „REUDA”, a s obzirom na sociodemografske varijable (obrazovanje majke, obrazovanje oca, broj djece u porodici i broj djece koja su pohađala vrtić Reuda). Nije ispitana razlika s obzirom na varijablu: potpunost porodice, s obzirom na mali broj ispitanika u stratumu nepotpuna porodica (N=3).

8.2.1. Razlika na ajtemima skale procjene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na stepen obrazovanja majke

Tabela br.28

		Obrazovanje majke				
		Srednja škola	Viša/višoka stručna sprema	Visoko obrazovanje	F	p
Ustanova pruža utisak dobrodošlice	M	4,824	5,000	5,000	2,905	0,066
	SD	0,393	0,000	0,000		
Okruženje za učenje odražava aktualna događanja i aktivnosti u vrtiću	M	4,647	4,765	4,417	1,875	0,166
	SD	0,493	0,437	0,515		
Prostorni, higijenski uslovi i opremljenost zadovoljavaju uslove bezbjednog	M	4,765	4,824	4,500	2,008	0,147
	SD	0,437	0,393	0,522		

boravka djece u vrtiću						
Roditelji se povremeno uključuju u vaspitno-obrazovne programe u vrtiću	M	4,000	4,000	4,167	0,454	0,638
	SD	0,354	0,612	0,577		
Vaspitači povezuju dječavanja u vrtiću sa porodičnim okruženjem	M	3,882	3,824	4,083	1,504	0,234
	SD	0,332	0,393	0,515		
Podaci o djeci i porodicama se diskretno razmenjuju uz poštovanje povjerljivosti	M	4,875	4,824	4,750	0,215	0,807
	SD	0,500	0,529	0,452		
U predškolskoj ustanovi razvijena je vjerska tolerancija (odsustvo svakog oblika diskriminacije)	M	4,471	4,647	4,917	3,333	0,045
	SD	0,514	0,493	0,289		
Predškolska ustanova učestvuje urazličitim kulturnim i sportskim aktivnostima	M	4,235	4,471	4,417	0,892	0,417
	SD	0,437	0,514	0,669		
	M	4,353	4,529	4,833		

U ustanovi se informišem o napretku svoga djetetakroz svakodnevn kontaktima s odgojiteljima	SD	0,493	0,624	0,389	2,972	0,062
Uključen sam u programe edukacije za roditelje	M	3,882	4,000	4,000	0,553	0,579
	SD	0,485	0,000	0,426		
Realizuju se odgojno-zdravstveni i kulturni programi (posjete, izleti, sportski programi, pozorišne predstave.....)	M	4,235	4,235	4,333	0,209	0,812
	SD	0,437	0,437	0,492		
Ustanova učestvuje u kulturnim i sportskim manifestacijama grada	M	3,588	3,412	3,083	2,561	0,089
	SD	0,618	0,618	0,515		

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, F=ANOVA, p=statistička značajnost

Jednofaktorskom analizom varijanse ispitali smo da li postoji statistički značajna razlika između majki različitog obrazovnog nivoa, a kada je u pitanju stepen slaganja sa ajetemima skale zadovoljstva radom i saradnjom sa ustanovom „REUDA”. Statistički značajna razlika postoji na ajetemu: U predškolskoj ustanovi razvijena je vjerska tolerancija (odsustvo svakog oblika diskriminacije), ($F=3,33$, $p=0,045$). Da je u ustanovi razvijena vjerska tolerancija najviše se slažu majke sa visokim obrazovanjem ($M=4,91$), nešto manje majke sa višom/visokom stručnom spremom ($M=4,64$), dok se najmanje slažu majke sa srednjom školom ($M=4,47$).

8.2.2. Razlika u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na stepen obrazovanja majke

Tabela br.29

		Obrazovanje majke				
		Srednja škola	Viša/visoka stručna sprema	Visoko obrazovanje	F	P
Zadovoljstvo roditelja	M	4,318	4,377	4,375	0,739	0,484
	SD	0,130	0,148	0,193		

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, F=ANOVA, p=statistička značajnost

Nakon ispitanih razlika u stepenu slaganja sa svakim ajtemom skale, razlike su ispitane i u opštem zadovoljstvu roditelja, a s obzirom na stepen formalnog obrazovanja majki. F test pokazuje da statistički značajna razlika ne postoji jer statistička značajnost F testa ne prelazi graničnu vrijednost od $p < 0,05$.

8.2.3. Razlika na ajtemima skale procjene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na stepen obrazovanja oca

Tabela br.30

		Obrazovanje oca				
		Srednja škola	Viša/visoka stručna sprema	Visoko obrazovanje	F	P
Zadovoljstvo roditelja	M	4,318	4,377	4,375	0,739	0,484
	SD	0,130	0,148	0,193		

			r u č n a s p r e m a	a n j e	a d e m s k a z v a n j a		
Ustanova pruža utisak dobrodošlice	M	5 , 0 0 0	4 , 8 6 4	5 , 0 0 0	5, 0 0 0	1 , 1 5 3	0 , 3 3 9
	SD	0 , 0 0 0	0 , 3 5 1	0 , 0 0 0	0, 0 0 0		
Okruženje za učenje odražava aktualna dogadjanja i aktivnosti u vrtiću	M	4 , 7 2 7	4 , 6 3 6	4 , 5 7 1	4, 5 0 0	0 , 3 0 8	0 , 8 2 0
	SD	0 , 4 6 7	0 , 4 9 2	0 , 5 3 5	0, 5 4 8		
Prostorni, higijenski uslovi i opremljenost zadovoljavaju	M	4 , 9 0 9	4 , 7 2 7	4 , 4 2 9	4, 6 6 7	1 , 6 9 2	0 , 1 8 3

ustanovi razvijena je vjerska tolerancija (odsustvo svakog oblika diskriminacije)		3	6	8	0	2	0
	SD	6	3	5	0	0	3
Predškolska ustanova učestvuje urazličitim kulturnim i sportskim aktivnostima	M	4	4	4	4,	1	0
	SD	, 1 8 2	, 3 6 4	, 7 1 4	3 3 3		
U ustanovi se informišem o napretku svoga djetetakroz svakodnevne kontakte s odgojiteljima	M	4	4	4	5,	4	0
	SD	, 1 8 2	, 5 0 0	, 8 5 7	0 0 0		
Uključen sam u programe edukacije za roditelje	M	3	3	4	4,	0	0
	SD	, 9 0 9	, 9 0 9	, 0 0 0	1 6 7		
		0	0	0	0,	8	5
		, 3	, 4	, 0	4 8	7	6

		0	2	0			
		2	6	0			
Realizuju se odgojno-zdravstveni i kulturni programi (posjete, izleti, sportski programi, pozorišne predstave.....)	M	4,182	4,227	4,143	4,667	2,1	0,1
	SD	0,405	0,440	0,370	0,516	1,46	1,09
Ustanova učestvuje u kulturnim i sportskim manifestacijama grada	M	3,63	3,54	3,00	2,83	4,4	0,0
	SD	0,67	0,51	0,57	0,44	0,98	0,08

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, F=ANOVA, p=statistička značajnost

ANOVA testom ispitali smo da li postoji statistički značajna razlika između očeva različitog obrazovnog nivoa, a kada je u pitanju stepen slaganja sa ajtemima skale zadovoljstva radom i saradnjom sa ustanovom „REUDA”. Statistički značajna razlika postoji na ajtemima: U predškolskoj ustanovi razvijena je vjerska tolerancija (odsustvo svakog oblika diskriminacije) ($F=3,320$, $p=0,033$), u ustanovi se informišem o napretku svoga djeteta kroz svakodnevne kontakte s odgojiteljima ($F=4,790$, $p=0,006$) i ustanova učestvuje u kulturnim i sportskim manifestacijama grada ($F=4,49$, $p=0,008$).

Da je u ustanovi razvijena vjerska tolerancija najviše se slažu očevi sa visokim obrazovanjem ($M=5,00$), nešto manje očevi sa visokim obrazovanjem ($M=4,85$), slede oni sa višom/visokom stručnom spremom ($M=4,63$), dok se najmanje slažu očevi sa srednjom školom ($M=4,36$).

Da se u ustanovi informišu o napretku djeteta, najviše se slažu očevi sa visokim obrazovanjem ($M=5,00$), nešto manje očevi sa visokim obrazovanjem ($M=4,85$), slijede oni

sa višom/visokom stručnom spremom (M=4,50), dok se najmanje slažu očevi sa srednjom školom (M=4,18).

Da ustanova učestvuje u kulturnim i sportskim manifestacijama grada najviše se slažu oni očevi sa srednjom školom (M=3,64), slede oni sa višom školom (M=3,54), pa oni sa visokim obrazovanjem (M=3,00), dok najmanji stepen slaganja sa ovim ajtemom imaju očevi sa akademskim zvanjem (M=2,83).

8.2.4. *Razlika u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na stepen obrazovanja oca*

Tabela br.31

		Obrazovanje oca					
		Srednja škola	Viša/visoka stručna sprema	Visoko obrazovanje	Specijalizacije, akademska zvanja	F	p
Zadovoljstvo roditelja	M	4,295	4,349	4,369	4,472	1,828	0,157
	SD	0,172	0,164	0,106	0,068		

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, F=ANOVA, p=statistička značajnost

Nakon ispitanih razlika u stepenu slaganja sa svakim ajtemom skale, razlike su ispitane i u opštem zadovoljstvu roditelja, a s obzirom na stepen formalnog obrazovanja očeva. F test pokazuje da statistički značajna razlika ne postoji.

8.2.5. *Razlika na ajtemima skale procene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na broj djece u porodici*

Tabela br.32

		Broj djece u porodici					
		Jedno	Dvoje	Troje	Čet	F	p

					v r t i c u		
Ustanova pruža utisak dobrodošlice	M	5,000	4,933	4,938	4,917	0,085	0,968
	SD	0,000	0,258	0,250	0,289		
Okruženje za učenje odražava aktualna događanja i aktivnosti u vrtiću	M	5,000	4,733	4,500	4,583	1,233	0,310
	SD	0,000	0,458	0,516	0,515		
Prostorni, higijenski uslovi i opremljenost zadovoljavaju uslove bezbjednog boravka djece u vrtiću	M	5,000	4,867	4,625	4,583	1,543	0,217
	SD	0,000	0,352	0,500	0,515		
Roditelji se povremeno uključuju u	M	4,000	4,067	3,875	4,22	1,255	0,3

vaspitno- obrazovne programe u vrtiću					5 0		0 2
	SD	0,000	0,258	0,719	0 , 4 5 2		
Vaspitači povezuju dječavanja u vrtiću sa porodičnim okruženjem	M	3,667	3,867	3,875	4 , 0 8 3	1,1 60	0 , 3 3 6
	SD	0,577	0,352	0,500	0 , 2 8 9		
Podaci o djeci i porodicama se diskretno razmenjuju uz poštovanje povjerljivosti	M	4,333	4,857	4,750	5 , 0 0 0	1,7 44	0 , 1 7 3
	SD	1,155	0,363	0,577	0 , 0 0		
U predškolskoj ustanovi razvijena je vjerska tolerancija (odsustvo svakog oblika diskriminacije)	M	4,000	4,467	4,750	4 , 9 1 7	5,0 96	0 , 0 0 4
	SD	0,000	0,516	0,447	0 , 2 8 9		

Predškolska ustanova učestvuje urazličitim kulturnim i sportskim aktivnostima	M	4,000	4,267	4,438	4,500	0,998	0,403
	SD	0,000	0,458	0,629	0,522		
U ustanovi se informišem o napretku svoga djetetakroz svakodnevene kontakte s odgojiteljima	M	3,667	4,400	4,563	4,917	6,588	0,001
	SD	0,577	0,507	0,512	0,289		
Uključen sam u programe edukacije za roditelje	M	4,000	4,000	3,938	3,917	0,141	0,935
	SD	0,000	0,000	0,250	0,669		
Realizuju se odgojno-zdravstveni i kulturni programi (posjete, izleti, sportski	M	4,000	4,200	4,188	4,500	1,844	0,154
	SD	0,000	0,414	0,403	0,5		

programi, pozorišne predstave.....)					5 2 2		
Ustanova učestvuje u kulturnim i sportskim manifestacijama grada	M	4,000	3,533	3,375	3 , 0 8 3	2,4 86	0 , 0 7 4
	SD	0,000	0,640	0,619	0 , 5 1 5		

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, F=ANOVA, p=statistička značajnost

Da li se stepen slaganja sa ajtemima na skali procjene zadovoljstva radom i saradnjom sa ustanovom „REUDA” statistički značajno razlikuju s obzirom na broj djece u porodici ispitali smo Jednofaktorskom analizom varijanse (ANOVA). Statistička značajnost ovog testa ispod je granične vrijednosti od 0,05 za ajteme: U predškolskoj ustanovi razvijena je vjerska tolerancija (odsustvo svakog oblika diskriminacije) ($F=5,09$, $p=0,004$) i U ustanovi se informišem o napretku svoga djeteta kroz svakodnevne kontakte s odgojiteljima ($F=6,58$, $p=0,001$).

Da je u ustanovi razvijena vjerska tolerancija najviše se slažu roditelji sa četvoro djece ($M=4,9$), slijede roditelji sa troje djece ($M=4,75$), pa oni sa dvoje djece ($M=4,46$), dok se najmanje slažu roditelji sa jednim djetetom ($M=4,00$).

Da se u ustanovi informišu o napretku djeteta, najviše se slažu roditelji sa četvoro djece ($M=4,91$), slijede roditelji sa troje djece ($M=4,56$), pa oni sa dvoje djece ($M=4,40$), dok se najmanje slažu roditelji sa jednim djetetom ($M=3,66$).

8.2.6. Razlika u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na broj djece u porodici

Tabela br.33

		Broj djece u porodici					
		Jed no	Dv oje	Tr oje	Četv rto	F	P
	M	4,2	4,3	4,3	4,43	2,4	0,0
		22	57	18	8	08	81

Zadovoljstvo roditelja	S D	0,1 92	0,0 76	0,2 13	0,07 2		
------------------------	--------	-----------	-----------	-----------	-----------	--	--

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, F=ANOVA, p=statistička značajnost

Nakon ispitanih razlika u stepenu slaganja sa svakim ajtemom skale, razlike su ispitane i u opštem zadovoljstvu roditelja, a s obzirom na broj djece u porodici. Statistički značajna razlika ne postoji pokazuje F test. Dakle, zadovoljstvo roditelja je slično bez obzira na broj djece koje imaju.

8.2.7. Razlika na ajtemima skale procjene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na broj djece koja su pohađala ovaj vrtić

Tabela br.34

		Broj djece koja su pohađala vrtić Reuda				
		Jedno	Dvoje	Troje i više	F	p
Ustanova pruža utisak dobrodošlice	M	4,933	4,944	4,923	0,027	0,974
	SD	0,258	0,236	0,277		
Okruženje za učenje odražava aktualna događanja i aktivnosti u vrtiću	M	4,733	4,611	4,538	0,567	0,571
	SD	0,458	0,502	0,519		
Prostorni, higijenski uslovi i opremljenost zadovoljavaju uslove bezbjednog boravka djece u vrtiću	M	4,800	4,778	4,538	1,437	0,249
	SD	0,414	0,428	0,519		
Roditelji se povremeno uključuju u	M	4,133	3,833	4,231	2,798	0,072
	SD	0,352	0,618	0,439		

vaspitno- obrazovne programe u vrtiću						
Vaspitači povezuju dješavanja u vrtiću sa porodičnim okruženjem	M	3,867	3,778	4,154	3,669	0,034
	SD	0,352	0,428	0,376		
Podaci o djeci i porodicama se diskretno razmenjuju uz poštovanje povjerljivosti	M	4,714	4,778	5,000	1,284	0,288
	SD	0,611	0,548	0,000		
U predškolskoj ustanovi razvijena je vjerska tolerancija (odsustvo svakog oblika diskriminacije)	M	4,533	4,556	4,923	3,151	0,053
	SD	0,516	0,511	0,277		
Predškolska ustanova učestvuje urazličitim kulturnim i sportskim aktivnostima	M	4,200	4,389	4,538	1,460	0,243
	SD	0,414	0,608	0,519		
U ustanovi se informišem o napretku svoga djetetakroz svakodnevn	M	4,400	4,389	4,923	5,200	0,009
	SD	0,632	0,502	0,277		

kontakte s odgojiteljima						
Uključen sam u programe edukacije za roditelje	M	4,000	3,944	3,923	0,167	0,847
	SD	0,000	0,236	0,641		
Realizuju se odgojno-zdravstveni i kulturni programi (posjete, izleti, sportski programi, pozorišne predstave.....)	M	4,067	4,278	4,462	3,026	0,059
	SD	0,258	0,461	0,519		
Ustanova učestvuje u kulturnim i sportskim manifestacijama grada	M	3,600	3,444	3,077	2,857	0,068
	SD	0,507	0,705	0,494		

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, F=ANOVA, p=statistička značajnost

Da li se stepen slaganja sa ajetemima na skali procjene zadovoljstva radom i saradnjom sa ustanovom „REUDA” statistički značajno razlikuju s obzirom na broj djece koja pohađaju ovaj vrtić, testirali smo Jednofaktorskom analizom varijanse (ANOVA). Statistička značajnost ovog testa ispod je granične vrijednosti od 0,05 za ajteme: Vaspitači povezuju dješavanja u vrtiću sa porodičnim okruženjem ($F=3,66$, $p=0,034$) i U ustanovi se informišem o napretku svoga djetetakroz svakodnevnne kontakte s odgojiteljima ($F=5,20$, $p=0,009$).

Da vaspitači povezuju dješavanja u vrtiću sa porodičnim okruženjem najviše se slažu roditelji čije troje i više djece pohađaju ovaj vrtić ($M=4,15$), a najmanje oni roditelji čije dvoje djece pohađaju ovu predškolsku ustanovu ($M=3,77$). Da se u ustanovi informišu o napretku djeteta, najviše se slažu roditelji čije troje i više djece pohađaju ovaj vrtić ($M=4,92$), a najmanje oni roditelji čije dvoje djece pohađaju ovu predškolsku ustanovu ($M=3,38$).

8.2.8. Razlika u zadovoljstvu roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA”, s obzirom na broj djece koja su pohađjala ovaj vrtić

Tabela br.35

		Broj djece koja su pohađjala vrtić Reuda				
		Jedno	Dvoje	Troje i više	F	P
Zadovoljstvo roditelja	M	4,339	4,310	4,436	2,838	0,070
	SD	0,129	0,196	0,069		

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, F=ANOVA, p=statistička značajnost

Nakon ispitanih razlika u stepenu slaganja sa svakim ajtemom skale, razlike su ispitane i u opštem zadovoljstvu roditelja, a s obzirom na broj djece koji pohađja vrtić „REUDA”. Statistički značajna razlika ne postoji pokazuje F test. Dakle, zadovoljstvo roditelja je slično bez obzira na broj djece koja pohađaju vrtić „REUDA”.

8.2.9. Povezanost skora na ajtemima skale procjene zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA” i starosti roditelja

Tabela br.35

		Starost
Ustanova pruža utisak dobrodošlice	R	-,115
	P	,449
Okruženje za učenje odražava aktualna događanja i aktivnosti u vrtiću	R	-,277
	P	,063
Prostorni, higijenski uslovi i opremljenost zadovoljavaju uslove bezbjednog boravka djece u vrtiću	R	-,383**
	P	,009
Roditelji se povremeno uključuju u vaspitno-obrazovne programe u vrtiću	R	-,043
	P	,777
Vaspitači povezuju dječavanja u vrtiću sa porodičnim okruženjem	R	,165
	P	,274
Podaci o djeci i porodicama se diskretno razmenjuju uz poštovanje povjerljivosti	R	,229
	P	,131

U predškolskoj ustanovi razvijena je vjerska tolerancija (odsustvo svakog oblika diskriminacije)	R	,229
	P	,126
Predškolska ustanova učestvuje urazličitim kulturnim i sportskim aktivnostima	R	,067
	P	,660
U ustanovi se informišem o napretku svoga djetetakroz svakodnevne kontakte s odgojiteljima	R	,190
	P	,206
Uključen sam u programe edukacije za roditelje	R	-,293*
	P	,048
Realizuju se odgojno-zdravstveni i kulturni programi (posjete, izleti, sportski programi, pozorišne predstave.....)	R	,225
	P	,132
Ustanova učestvuje u kulturnim i sporstskim manifestacijama grada	R	,001
	P	,995

r=Prisonov koeficijent korelacije, p=statistička značajnost

*Statistička značajnost na nivou 0,05

**Statistička značajnost na nivou 0,01

Kako je starost numerička varijabla, povezanost starosti sa skorom na ajtemima zadovoljstva saradnjom sa ustanovom „REUDA“ ispitali smo Pirsonovim koeficijntom korelacije. Statistički značajna negativna korelacija zabeležena je izmedju starosti i ajtema: prostorni, higijenski uslovi i opremljenost zadovoljavaju uslove bezbjednog boravka djece u vrtiću i uključen sam u programe edukacije za roditelje. Dakle, što su roditelji stariji to su zadovoljniji sa higijenskim uslovima opremljenošću, odnosno uključenošću u programe edukacije za roditelje.

8.2.10. Povezanost zadovoljstva roditelja radom i saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“ sa starošću roditelja

Tabela br.36

		Starost
Ustanova pruža utisak dobrodošlice	r	,040
	p	,792

r=Prisonov koeficijent korelacije, , p=statistička značajnost

Pirsonov koeficijent koreacije pokazuje da ne postoji statistički značajna povezanost ukupnog zadovoljstva roditelja sa ustanovom „REUDA“ sa njihovom starošću.

8.3. Ocjena uspješnosti realizacije plana i programa u predškolskoj ustanovi „REUDA“ od strane učitelja

Stavovi učitelja ispitani su Upitnikom za učitelje koji se sastoji iz skale procjene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak djece u prvi razred i iz pitanja o stavovima učitelja. Upitnik se sastoji iz zatvorenih i otvorenih pitanja. Otvorena pitanja kodirana su u kategorije.

8.3.1. Deskriptivni pokazatelji ajtema na skali: Procjena zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu

Tabela br.37

	N	Min	Max	M	SD
Kulturno se ophodi	46	3	5	4,85	0,51
Zna da nacрта ljudsku figuru crtajući i detalje	46	4	5	4,46	0,5
Samostalno brine o sopstvenim potrebama i navikama	46	3	5	4,37	0,57
Ispoljava socijalno poželjno ponašanje	46	3	5	4,2	0,45
Može da učestvuje u dramatizaciji na osnovu ispričane priče	46	3	5	4,17	0,57
Prepričava priču ili neki događaj tako da priča ima pravilan tok	46	3	5	4,13	0,54
Zna da sačeka red	46	3	5	4,09	0,51
Poštuje pravila grupe	46	3	5	4,02	0,58
Zna da se izvini i prihvata izvinjenje kada drugo dijete nešto nije uradilo namjerno	46	3	5	3,65	0,85
U stanju je da prati tok nastave na času	46	3	5	3,59	0,65
Razumije smisao takmičarskih igara i trudi se da pobedi	46	3	5	3,59	0,78
Postavlja smisljena pitanja kada nešto ne razumije	46	3	5	3,57	0,75
Komunikativno je	46	3	5	3,57	0,75
Inicira igru sa vršnjacima	46	3	5	3,54	0,81

N=broj ispitanika, Min=minimalna vrijednost na uzorku, Max=maksimalna vrijednost na uzorku, M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija

Skala procjene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak djece u prvi razred sastoji se iz 14 ajtema. Stepem slaganja roditelji su procjenjivali na petostepenoj skali Likertovog tipa. Dakle, teorijski minimum je 1, a teorijski maksimum je 5.

Najveći stepen slaganja ispitanici pokazuju sa ajtemom: Kulturno se ophodi ($4,85 \pm 0,51$), a najmanji sa ajtemom: Inicira igru sa vršnjacima ($3,54 \pm 0,81$). Svi ajtemi su visoko izraženi, tj. sa njima su učitelji pokazali visok stepen slaganja. Kao što je navedeno, ajtem sa najmanjom prosječnom vrijednošću ima prosjek iznad 3,5.

Kada se pogleda kako su učitelji procjenjivali napredak djece i njihovu spremnost za polazak u školu, prvo što se uočava jeste da su učitelji u prosjeku davali visoke ocjene (preko 3,5). To znači da ocjene učitelja govore u prilog velikom napredovanju djece uključene u program, u socioemocionalnoj i intelektualnoj sferi.

Ukoliko analiziramo domen u kome je došlo do napretka možemo zaključiti da su ocjene učitelja posebno visoke za stavke koje se odnose na socioemocionalne kompetencije. Kada se zadržimo na pojedinačnim stavkama, vidimo da učitelji procenjuju da je napredak ostvaren u razvijanju socijalnih kompetencija, s druge strane, napredak u sferi složenijih verbalnih (prepričavanje priče, postavljanje smislenih pitanja) i grafomotoričkih sposobnosti je ocjenjen takodje visokom ocjenom.

8.3.2. Deskriptivni pokazatelji ukupnog zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu

Tabela br.38

	N	Min	Max	M	SD
Zadovoljstvo učitelja	46	3,36	4,86	3,98	0,37

N=broj ispitanika, Min=minimalna vrijednost na uzorku, Max=maksimalna vrijednost na uzorku, M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija

Nakon što smo faktorskom analizom utvrdili da svi ajtemi pripadaju jednom jedinstvenom faktoru koji smo nazvali zadovoljstvo učitelja. Izračunat je jedinstven skor na skali zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak djece u prvi razred. Prosječan skor zadovoljstva učitelja iznosi $M=3,98 \pm 0,37$. Dakle, zadovoljstvo učitelja je visoko.

Pitanje: *Da li pored nastavnih aktivnosti koje se realiziraju u školi djeca imaju i dovoljan broj časova fizičkog vaspitanja i boravka na čistom zraku?*

Tabela br.39

	Frekvencija	Procjenat (%)
Da	39	84,8
Ne	7	15,2
Total	46	100,0

Na pitanje - da li pored nastavnih aktivnosti koje se realiziraju u školi djeca imaju i dovoljan broj časova fizičkog vaspitanja i boravka na čistom zraku, ukupno 84,8% učitelja odgovara potvrdno.

Pitanje: *Da li ste zadovoljni saradnjom sa roditeljima u dijelu njihove spremnosti da sa Vama dijele informacije koje su od velikog značaja za uspješan odgoj i obrazovanje učenika?*

Tabela br.40

	Frekvencija	Procjenat (%)
Da	43	93,5
Ne	3	6,5
Total	46	100,0

Čak 93,5% učitelja zadovoljno je saradnjom sa roditeljima u dijelu njihove spremnosti da sa roditeljima dijele informacije koje su od velikog značaja za uspješan odgoj i obrazovanje učenika.

Pitanje: *Postoji li nešto čime, po Vašem mišljenju niste zadovoljni u saradnji sa roditeljima djece koja su pohađjala predškolsku ustanovu „ Reuda“?*

Tabela br.41

	Frekvencija	Procenat (%)
Da	4	8,7
Ne	42	91,3
Total	46	100,0

Četiri učitelja (od 46) iz uzorka izjavnili su da postoji nešto čime nisu zadovoljni u saradnji sa roditeljima djece koja su pohađjala predškolsku ustanovu „ Reuda“.

Pitanje: Razlozi nezadovoljstva – čime niste zadovoljni?

Tabela br.42

	Frekvencija	Procjenat (%)
Nezainteresovanost za saradnju	2	4,3
Previše sigurni u vještine svoje djece	1	2,2
Total	3	6,5

Od četiri učitelja koja su se izjasnila da postoji nešto čime nisu zadovoljni u saradnji sa roditeljima djece koja su pohađala predškolsku ustanovu „ Reuda“, njih 3 dalo je razlog. Naime, 2 učitelja upisala su da je to nezainteresovanost roditelja za saradnju, a 1 učitelj izjasnio se da su roditelji previše sigurni u vještine svoje djece.

8.3.3. Razlike u zadovoljstvu učitelja pripremljenošću djece za polazak u školu, s obzirom na sociodemografske varijable

Nakon prikazanih deskriptivnih podataka iz Upitnika za učitelje, ispitali smo da li se zadovoljstvo učitelja pripremljenošću djece za polazak u prvi razred statistički značajno razlikuje s obzirom na sociodemografske varijable (područje rada škole, pol i radni staž).

8.3.4. Razlika na ajetemima skale procjene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na područje rada škole u kojoj učitelji rade

Tabela br.43

		Kojem području pripada škola u kojoj radite			
		Seoskom području	Gradskom području	T	p
Postavlja smislenu pitanja kada nešto ne razumije	M	3,45	3,60	0,31	0,58
	S	0,69	0,77		
	D			0	0
	M	4,18	4,17		

Može da učestvuje u dramatisaciji na osnovu ispričane price	S D	0,60	0,57	0,00 3	0,95 9
Preporučava priču ili neki događaj tako da priča ima pravilan tok	M	4,00	4,17	0,83 4	0,36 6
	S D	0,45	0,57		
Zna da nacrtala ljudsku figuru crtajući i detalje	M	4,36	4,49	0,48 6	0,48 9
	S D	0,50	0,51		
U stanju je da prati tok nastave na času	M	3,55	3,60	0,05 7	0,81 2
	S D	0,69	0,65		
Samostalno brine o sopstvenim potrebama i navikama	M	4,18	4,43	1,57 8	0,21 6
	S D	0,60	0,56		
Ispoljava socijalno poželjno ponašanje	M	4,18	4,20	0,01 3	0,90 9
	S D	0,60	0,41		
Zna da sačeka red	M	4,09	4,09	0,00 1	0,97 7
	S D	0,54	0,51		
Kulturno se ophodi	M	4,73	4,89	0,78 8	0,37 9
	S D	0,65	0,47		
Komunikativno je	M	3,27	3,66	2,26 1	0,14 0
	S D	0,47	0,80		
	M	3,82	4,09		

Poštujte pravila grupe	S D	0,60	0,56	1,83 3	0,18 3
Zna da se izvini i prihvata izvinjenje kada drugo dijete nešto nije uradilo namjerno	M S D	3,36 0,81	3,74 0,85	1,69 6	0,20 0
Inicira igru sa vršnjacima	M S D	3,18 0,40	3,66 0,87	3,02 3	0,08 9
Razumije smisao takmičarskih igara i trudi se da pobjedi	M S D	3,27 0,47	3,69 0,83	2,44 2	0,12 5

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, t=t test za velike nezavisne uzorke, p=statistička značajnost

T testom za velike nezavisne uzorke ispitali smo da li postoji statistički značajna razlika između učitelja koji rade u seoskim i gradskim školama, a kada je u pitanju stepen slaganja sa ajtemima skale zadovoljstva pripremljenošću djece za polazak u prvi razred. T test nije statistički značajan ni za jedan ajtem, tj. vrijednost p ne prelazi graničnu vrijednost od $p < 0,05$.

8.3.5. Razlika u zadovoljstvu učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na područje rada škole u kojoj učitelji rade

Tabela br.44

		Kojem području pripada škola u kojoj radite			
		Seoskom području	Gradskom području	T	P
Zadovoljstvo učitelja	M	3,83	4,03	2,443	0,125
	SD	0,26	0,40		

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, t=t test za velike nezavisne uzorke, p=statistička značajnost

Nakon ispitanih razlika u stepenu slaganja sa svakim ajtemom skale, razlike su ispitane i u opštem zadovoljstvu učitelja, a s obzirom na to da li učitelj radi u seoskoj ili gradskoj školi. Statistički značajna razlika ne postoji, tj. zadovoljstvo je slično bez obzira na područje rada.

8.3.6. Razlika na ajtemima skale procjene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na pol učitelja

Tabela br.45

		Pol			
		Muški	Ženski	T	P
Postavlja smislenu pitanja kada nešto ne razumije	M	3,75	3,53	0,763	0,449
	SD	0,71	0,76		
Može da učestvuje u dramatisaciji na osnovu ispričane priče	M	4,13	4,18	- 0,264	0,793
	SD	0,64	0,56		
Preporučava priču ili neki događaj tako da priča ima pravilan tok	M	4,00	4,16	- 0,745	0,460
	SD	0,53	0,55		
Zna da nacrtati ljudsku figuru crtajući i detalje	M	4,75	4,39	1,863	0,069
	SD	0,46	0,50		
U stanju je da prati tok nastave na času	M	3,88	3,53	1,388	0,172
	SD	0,64	0,65		
Samostalno brine o sopstvenim	M	4,75	4,29	2,152	0,037
	SD	0,46	0,57		

potrebama i navikama					
Ispoljava socijalno poželjno ponašanje	M	4,25	4,18	0,370	0,713
	SD	0,46	0,46		
Zna da sačeka red	M	4,38	4,03	1,805	0,078
	SD	0,52	0,49		
Kulturno se ophodi	M	4,88	4,84	0,162	0,872
	SD	0,35	0,55		
Komunikativno je	M	3,75	3,53	0,763	0,449
	SD	0,89	0,73		
Poštuje pravila grupe	M	3,75	4,08	-	0,145
	SD	0,71	0,54		
Zna da se izvini i prihvata izvinjenje kada drugo dijete nešto nije uradilo namjerno	M	3,75	3,63	0,355	0,724
	SD	0,89	0,85		
Inicira igru sa vršnjacima	M	3,63	3,53	0,311	0,758
	SD	0,92	0,80		
Razumije smisao takmičarskih igara i trudi se da pobjedi	M	3,88	3,53	1,158	0,253
	SD	0,83	0,76		

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, t=t test, p=statistička značajnost

Ispitali smo i da li postoji razlika u stepenu slaganja učitelja sa ajtemima skale procjene zadovoljstva pripremljenošću djece za polazak u prvi razred, a s obzirom na polnu pripadnost. Statistički značajna razlika postoji na ajtemu: Samostalno brine o sopstvenim potrebama i navikama ($t=2,15$, $p=0,037$). Uvidom u prosječne ostvarene vrijednosti dolazimo do podatka da se učitelji u većem stepenu ($M=4,75$) u odnosu na učiteljice ($M=4,29$) slažu sa tvrdnjom da učenici koji dolaze iz predškolske ustanove „REUDA” su sposobna da samostalno brinu o sopstvenim potrebama i navikama.

8.3.7. Razlika u zadovoljstvu učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na pol učitelja

Tabela br.46

		Pol			
		Muški	Ženski	t	p
Zadovoljstvo učitelja	M	4,11	3,96	1,008	0,319
	SD	0,21	0,40		

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, t=t test, p=statistička značajnost

Ispitali smo i da li se učitelji i učiteljice statistički značajno razlikuju s obzirom na ukupno zadovoljstvo. Statistički značajna razlika ne postoji pokazuje Studentov t test.

8.3.8. Razlika na ajtemima skale procjene zadovoljstva učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na radni staž učitelja

Tabela br.47

		Radni staž				
		5 i više godina	10 i više godina	15 i više godina	F	p
Postavlja smisljena pitanja kada nešto ne razumije	M	4,17	3,67	3,42	2,807	0,071
	SD	0,75	0,71	0,72		
Može da učestvuje u dramatizaciji na osnovu ispričane price	M	4,33	4,33	4,10	0,866	0,428
	SD	0,52	0,71	0,54		
Preporučava priču ili neki događaj tako	M	4,33	4,11	4,10	0,475	0,625
	SD	0,52	0,60	0,54		

da priča ima pravilan tok						
Zna da nacрта ljudsku figuru crtajući i detalje	M	4,83	4,78	4,29	6,46 0	0,00 4
	S					
	D	0,41	0,44	0,46		
U stanju je da prati tok nastave na času	M	4,00	4,00	3,39	5,31 7	0,00 9
	S					
	D	0,63	0,50	0,62		
Samostalno brine o sopstvenim potrebama i navikama	M	5,00	4,44	4,23	5,68 1	0,00 6
	S					
	D	0,00	0,73	0,50		
Ispoljava socijalno poželjno ponašanje	M	4,33	4,22	4,16	0,37 1	0,69 2
	S					
	D	0,52	0,67	0,37		
Zna da sačeka red	M	4,17	4,22	4,03	0,56 0	0,57 6
	S					
	D	0,75	0,67	0,41		
Kulturno se ophodi	M	4,67	4,78	4,90	0,62 3	0,54 1
	S					
	D	0,82	0,67	0,40		
Komunikativ no je	M	4,17	4,00	3,32	6,24 7	0,00 4
	S					
	D	0,98	0,71	0,60		
Poštuje pravila grupe	M	4,33	3,89	4,00	1,14 3	0,32 8
	S					
	D	0,82	0,78	0,45		
Zna da se izvini i prihvata izvinjenje kada drugo	M	3,67	3,78	3,61	0,12 7	0,88 1
	S					
	D	0,82	0,83	0,88		

dijetenešto nije uradilo namjerno						
Inicira igru sa vršnjacima	M	4,00	3,89	3,35	2,83	0,07
	S					
	D	1,10	0,93	0,66	6	0
Razumije smisao takmičarskih igara i trudi se da pobjedi	M	4,17	4,00	3,35	5,12	0,01
	S					
	D	0,98	0,87	0,61	0	0

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, F=ANOVA, p=statistička značajnost

Ispitali smo razliku u stepenu slaganja sa ajtemima skale procjene zadovoljstva učitelja, s obzirom na njihov radni staž. Statistički značajne razlike postoje na ajtemima: Zna da nacrtava ljudsku figuru crtajući i detalje ($F=6,46$, $p=0,004$), u stanju je da prati tok nastave na času ($F=5,31$, $p=0,009$), samostalno brine o sopstvenim potrebama i navikama ($F=5,68$, $p=0,006$), komunikativno je ($F=6,24$, $p=0,004$) i razumije smisao takmičarskih igara i trudi se da pobjedi ($F=5,12$, $p=0,010$).

Da prvak zna da nacrtava ljudsku figuru crtajući i detalje najviše se slažu učitelji sa radnim stažom do 5 godina ($M=4,83$), a najmanje oni sa 15 i više godina radnog iskustva ($M=4,29$). Da je prvak u stanju da prati tok nastave na času više se slažu učitelji sa do 15 godina radnog iskustva ($M=4,00$) u odnosu na one sa preko 15 godina radnog iskustva ($M=3,39$). I da je prvak koji je predškolsko pohadjao u ustanovi „Reuda” zna samostalno brine o sopstvenim potrebama i navikama najviše se slažu učitelji sa 5 i više godina radnog iskustva ($M=5,00$), a najmanje oni sa 15 i više godina ($M=4,23$). Učitelji sa najmanje godina radnog staža najviše se slažu da su ovi prvaci komunikativni ($M=4,17$), a ponovo se najmanje slažu oni sa najviše radnog iskustva ($M=3,32$). I da razumije smisao takmičarskih igara i trudi se da pobjedi najsaglasniji su učitelji sa najkraćim radnim stažom ($M=4,17$), a najmanje saglasni učitelji sa najdužim radnim stažom ($M=3,35$).

8.3.9. Razlika u zadovoljstvu učitelja pripremljenošću djece za polazak u školi, s obzirom na radni staž učitelja

Tabela br.48

		Radni staž				
		5 i više godina	10 i više godina	15 i više godina	F	p
Zadovoljstvo učitelja	M	4,30	4,15	3,88	4,93	0,01
	SD	0,38	0,44	0,32		

M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija, F=ANOVA, p=statistička značajnost

Zadovoljstvo učitelja pripremljenošću djece za polazak u prvi razred statistički je značajno različito kod učitelja različite dužine radnog staža. Najveće zadovoljstvo pokazuju učitelji sa radnim stažom od 5 i više godina (M=4,30), slijede oni sa 10 i više godina radnog staža (M=4,15) i najmanje zadovoljstvo pokazuju učitelji sa 15 i više godina radnog staža (M=3,88).

8.4. Stavovi vaspitača o ključnim oblastima rada vrtića „Reuda“

Stavovi vaspitača ispitani su Upitnikom za vaspitače koji se sastoji iz 18 otvorenih i zatvorenih pitanja. Frekvencije i procjente koristimo u cilju predstavljanja odgovora vaspitača. U istraživanju je učestvovalo N=53 vaspitača.

Pitanje : Kako sredina za učenje reflektuje aktualna dješavanja i vaspitno obrazovnih proces?

Tabela br.49

	Frekvencija	Procjenat (%)
Svi dječiji radovi kao i izabrane slike koje su u vezi sa dječijim interesovanjima izloženi su u nivou dječijih očiju	20	37,7
Dječijim produktima se poklanja značajna pažnja - izlažu se i dostupni su djeci i roditeljima	14	26,4
Igrovni materijal je raznovrstan i podstiče mogućnost izbora i različite vrste aktivnosti	12	22,6
U aktivnostima djeca koriste prirodni i nestruktuirani materijal (glina, pijesak, voda)	7	13,2
Total	53	100

Na pitanje: Kako sredina za učenje reflektuje aktualna dješavanja i vaspitno obrazovnih procesa, najveći procjenat vaspitača odgovorio je: Svi dječiji radovi kao i izabrane slike koje su u vezi sa dječijim interesovanjima izloženi su u nivou dječijih očiju (37,7%), nešto manji procjenat vaspitača (26,4%) dao je odgovor: igrovni materijal je raznovrstan i podstiče mogućnost izbora i različite vrste aktivnosti, 22,6% dalo je odgovor: dječijim produktima se poklanja značajna pažnja - izlažu se i dostupni su djeci i roditeljima, dok je 13,2% odgovorio: u aktivnostima djeca koriste prirodni i nestruktuirani materijal (glina, pijesak, voda)

Pitanje : *Da li prostor ispunjava kriterijume povoljne sredine u pogledu svojih fizičkih karakteristika (toplota, provetrenost, osvjetljenje, nivo buke...)?*

Tabela br.50

	Frekvencija	Procjenat (%)
Da	53	100,0
Ne	0	0,0
Total	53	100,0

Svi vaspitači (N=53) smatraju da prostor predškolske ustanove „REUDA” ispunjava kriterijume povoljne sredine u pogledu svojih fizičkih karakteristika (toplota, provetrenost, osvjetljenje, nivo buke...).

Pitanje : *Da li svi prostori u vrtiću i van njega se koriste kao mjesto za igru, aktivnosti i učenje?*

Tabela br.51

	Frekvencija	Procenat (%)
Da	53	100,0
Ne	0	0,0
Total	53	100,0

Svi vaspitači (N=53) dali su potvrđan odgovor i na pitanje da li prostori u vrtiću i van njega se koriste kao mjesto za igru, aktivnosti i učenje.

Pitanje : *Šta od navedenog se uzima u obzir kada se radi o načinu na koji se njeguje pozitivna atmosfera u grupi?*

Tabela br.52

	Frekvencija	Procenat (%)
Svojim postupcima vaspitač razvija kod djece osjećanje sigurnosti, prihvaćenosti i samopouzdanja (govorom, gestom, pogledom)	20	37,7
Vaspitač adekvatno reaguje na dječije potrebe i osjećanja i pomaže djetetu da razumije i svoja i tuđa osjećanja	14	26,4
Prati dječije verbalne i neverbalne reakcije i reaguje na njih	7	13,2
Govori sa djetetom u visini djetetovih očiju	5	9,4
Djeca se oslovljavaju po imenu	4	7,5
Upućuje jasne pozitivne poruke djeci	3	5,7
Total	53	100,0

Najveći procenat vaspitača (37,7%) smatra da se najviše uzima u obzir kada se radi o načinu na koji se njeguje pozitivna atmosfera u grupi to što svojim postupcima vaspitač razvija kod djece osjećanje sigurnosti, prihvaćenosti i samopouzdanja (govorom, gestom,

pogledom). 26,4% vaspitača smatra da je to što vaspitač adekvatno reaguje na dječije potrebe i osjećanja i pomaže djetetu da razumije i svoja i tuđa osjećanja, 13,2% izjasnilo se da je to što vaspitač prati dječije verbalne i neverbalne reakcije i reaguje na njih, 9,4% da vaspitač govori sa djetetom u visini djetetovih očiju, 7,5% to što se djeca oslovljavaju po imenu, dok 5,7% vaspitača smatra da je to što vaspitač upućuje jasne pozitivne poruke djeci.

Pitanje :Šta od navedenog se uzima u obzir kada vaspitač podstiče djecu na interakciju i zajedničke aktivnosti?

Tabela br.53

	Frekvencija	Procenat (%)
Svojim ponašanjem i reakcijama daje primjer poželjnog ponašanja	17	32,1
Prepoznaje i prati spontane interakcije medju djecom	14	26,4
Pomaže djeci da rešavaju konflikte i uče da nalaze rešenja za svoje probleme	11	20,8
U dogovoru sa djecom uspostavlja jasna pravila ponašanja i primjenjuje ih dosljedno i mirno	11	20,8
Total	53	100,0

Kada vaspitač podstiče djecu na interakciju i zajedničke aktivnosti u obzir 32,1% vaspitača uzima to što svojim ponašanjem i reakcijama daje primjer poželjnog ponašanja, 26,4% prepoznaje i prati spontane interakcije medju djecom, 20,8% pomaže djeci da rešavaju konflikte i uče da nalaze rešenja za svoje probleme, 20,8% u dogovoru sa djecom uspostavlja jasna pravila ponašanja i primenjuje ih dosljedno i mirno.

Pitanje : *Koje od navedenih tvrdnji je neophodno uzeti u obzir u procesu pripreme plana i programa vaspitno obrazovnog rada?*

Tabela br.54

	Frekvencija	Procenat (%)
U pripremi plana i programa učestvuju oba vaspitača	21	39,6
U pripremi se koriste priručnici i druga stručna literature	20	37,7
U pripreme se ugradjuju vještine znanja i iskustva stečena kroz stručno usavršavanje	12	22,6
Total	53	100,0

U procesu pripreme plana i programa vaspitno obrazovnog rada, najveći broj vaspitača smatra da je neophodno uzeti u obzir da učestvuju oba vaspitača (39,6%), da se koriste priručnici i druga stručna literature (37,7%) i da se ugradjuju vještine znanja i iskustva stečena kroz stručno usavršavanje (22,6%).

Pitanje : *Šta od navedenog uzimate u obzir kada se planira program vaspitno-obrazovnog rada?*

Tabela br.55

	Frekvencija	Procenat (%)
Planiraju se različiti tipovi aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece	16	30,8
Planira se izrada potrebnih sredstava i materijala za aktivnosti	15	28,8
Postoji jasna veze izmedju plana rada i realizacije	9	17,3
Planira se redovno korišćenje otvorenog prostora	6	11,5
Planirani sadržaji oslanjaju se na iskustvo djece	6	11,5
Total	52	100,0

Kada se planira program vaspitno-obrazovnog rada najveći procjenat vaspitača (30,8%) uzima u obzir to da se planiraju različiti tipovi aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece, 28,8% da se planira izrada potrebnih sredstava i materijala za aktivnosti, 17,3% vaspitača uzima u obzir to da postoji jasna veze izmedju plana rada i realizacije, za 11,5% važno je da se planira redovno korišćenje otvorenog prostora, dok je za 11,5% vaspitača važno da se planirani sadržaji oslanjaju se na iskustvo djece.

Pitanje :*Da li se planira aktivno učestvovanje roditelja u različitim aktivnostima u okviru vaspitne grupe?*

Tabela br.56

	Frekvencija	Procjenat (%)
Da	53	100,0
Ne	0	0,0
Total	53	100,0

Na pitanje - da li se planira aktivno učestvovanje roditelja u različitim aktivnostima u okviru vaspitne grupe, svi vaspitači su dali potvrđan odgovor.

Pitanje :*Na šta od navedenog se treba posebno obratiti pažnja kada se se evidentiraju promjene kod djeca koje vaspitač registruje?*

Tabela br.57

	Frekvencija	Procjenat (%)
U zapažanjima su evidentirane teškoće, dileme, otvorena pitanja	24	45,3
Radna knjiga prevashodno koristi vaspitaču za uvid u dješavanje i razvoj grupe i u kvalitet sopstvenog rada	15	28,3
Radna knjiga je pokazatelj realnog života i funkcionisanja vaspitne grupe	8	15,1
U zapažanjima će se unijeti izbor podataka u dogovoru sa drugim vaspitačem	6	11,3
Total	53	100,0

U zapažanjima su evidentirane teškoće, dileme, otvorena pitanja – na ovo se treba posebno obratiti pažnja kada se se evidentiraju promjene kod djeca koje vaspitač registruje smatra 45,3% vaspitača. Njih 28,3% smatra da se pažnja posebno treba obratiti da radna knjiga prevashodno koristi vaspitaču za uvid u dječavanje i razvoj grupe i u kvalitet sopstvenog rada, 15,1% vaspitača prednost daje da radna knjiga je pokazatelj realnog života i funkcionisanja vaspitne grupe, dok 11,3% vaspitača smatra da prednost treba dati zapažanjima kojima će se unijeti izbor podataka u dogovoru sa drugim vaspitačem.

Pitanje : *Šta od navedenog se treba uzeti u obzir kada sačinjavate plan adaptacije djece na boravak u vrtiću?*

Tabela br.58

	Frekvencija	Procjenat (%)
Uvažavaju se specifične potrebe i navike svakog djeteta (posebno u pogledu hranjenja, higijene, potrebe za snom...)	13	24,5
U procesu adaptacije ne insistira se na mijenjanju tzv.loših navika djeteta	13	24,5
U saradnji sa stručnim saradnikom i kolegama planiraju se postupci u slučaju produžene adaptacije djeteta	9	17
Roditelju je omogućeno da boravi u vaspitnoj grupi ukoliko se to zajednički procjeni da je korisno	9	17
Prije i u toku procesa adaptacije roditelj dobija pravremenu stručnu podršku	9	17
Total	53	100,0

Pri sačinjavanju plana adaptacije djece na boravak u vrtiću treba uzeti u obzir: uvažavaju se specifične potrebe i navike svakog djeteta (24,5%), u procesu adaptacije ne insistira se na mijenjanju tzv.loših navika djeteta (24,5%), u saradnji sa stručnim saradnikom i kolegama planiraju se postupci u slučaju produžene adaptacije djeteta (17%), roditelju je omogućeno

da boravi u vaspitnoj grupi ukoliko se to zajednički procjeni da je korisno (17%) i prije i u toku procesa adaptacije roditelj dobija pravremenu stručnu podršku (17%).

Pitanje : *Šta od pobrojanog se treba uzeti u obzir kada se realizuje vremenski raspored dnevnih aktivnosti?*

Tabela br.59

	Frekvencija	Procjenat (%)
Podstiče se aktivno učešće djece u kreiranju rasporeda aktivnosti, njihove ideje i prijedlozi se uvažavaju	27	50,9
Vaspitač vodi računa o smjeni aktivnosti i odmora, a ravnoteži aktivnijih i mirnijih perioda tokom dana	11	20,8
Vaspitač uvažava individualne razlike medju djecom u pogledu potreba za hranom i brzine kojom dijete jede	8	15,1
Vaspitač podstiče osamostaljivanje djece u usvajanju navika lične higijene i zajedničkog života	5	9,4
Vaspitač uvažava individualne razlike medju djecom u pogledu potreba za snom (ne insistira da sva djeca spavaju)	2	3,8
Total	53	100,0

Pri realizaciji vremenskog rasporeda dnevnih aktivnosti, 50,9% vaspitača smatra da se treba uzeti u obzir podsticanje aktivnog učešća djece u kreiranju rasporeda aktivnosti, njihove ideje i prijedlozi se uvažavaju, 20,8% vaspitača smatra da vaspitač treba da vodi računa o smjeni aktivnosti i odmora, o ravnoteži aktivnijih i mirnijih perioda tokom dana, 15,1% vaspitača smatra da je to što vaspitač uvažava individualne razlike medju djecom u pogledu potreba za hranom i brzine kojom dijete jede, 9,4% pak misli da vaspitač podstiče osamostaljivanje djece u usvajanju navika lične higijene i zajedničkog života, dok 3,8%

vaspitača se opredelilo da vaspitač uvažava individualne razlike medju djecom u pogledu potreba za snom (ne insistira da sva djeca spavaju).

Pitanje :*Da li se svakodnevno praktikuju fizičke aktivnosti u vrtiću?*

Tabela br.60

	Frekvencija	Procjenat (%)
Da	53	100,0
Ne	0	0,0
Total	53	100,0

Svi vaspitači potvrdili su da se svakodnevno praktikuju fizičke aktivnosti u vrtiću.

Pitanje :*Šta od navedenog se uzima u obzir kada se ostvaruju različiti tipovi aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja dječije ličnosti?*

Tabela br.61

	Frekvencija	Procjenat (%)
Podstiče se prirodna radoznalost djece i unutrašnja motivacija za učenjem i razvijanje novih vještina i sposobnosti	24	45,3
Vaspitač učestvuje u igri i aktivnostima	15	28,3
Osmišljavaju se, kreiraju situacije rešavanja sazajnih problema u toku igre i aktivnosti	8	15,1
Vaspitač inicira, predlaže, demonstrira mogućnosti korišćenja igrovnog materijala	6	11,3
Total	53	100,0

Pri ostvarivanju različitih tipova aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja dečije ličnosti, važno je za 45,3% vaspitača uzeti u obzir podsticanje prirodne radoznalosti djece i unutrašnja motivacija za učenjem i razvijanje novih vještina i sposobnosti, za 28,3% vaspitača važno je da vaspitač učestvuje u igri i aktivnostima, za 15,1% vaspitača pak je

najvažnije da se osmišljavaju, kreiraju situacije rješavanja sazajnih problema u toku igre i aktivnosti i za 11,3% vaspitača to je ipak činejnica da vaspitač inicira, predlaže, demonstrira mogućnosti korišćenja igrovnog materijala.

Pitanje:Šta od pobrojanog se treba uzeti u obzir kada vaspitač podstiče i pomaže djeci da izraze svoje ideje i grade značenja, osmišljavaju svoja iskustva?

Tabela br.62

	Frekvencija	Procjenat (%)
Vaspitač podržava dječija pitanja, inicijative, interesovanja, „greške“...	22	41,5
Podržava se dječija potreba za ponavljanjem aktivnosti	12	22,6
Omogućava se da pojedina djeca slobodno prelaze na novu aktivnost	8	15,1
Djeci se omogućava dovoljno vremena i prilike da uče putem otkrića (posmatranjem, manipulisanjem, eksperimentisanjem...	6	11,3
Prati se dječije verbalno i neverbalno izražavanje tokom igre i aktivnosti	5	9,4
Total	53	100,0

Najvažnije je za 41,5% vaspitača uzeti u obzir kada vaspitač podstiče i pomaže djeci da izraze svoje ideje i grade značenja, osmišljavaju svoja iskustva, to da vaspitač podržava dječija pitanja, inicijative, interesovanja, „greške“... Za 22,6% vaspitača najvažnije je da se podržava dječija potreba za ponavljanjem aktivnosti, 15,1% vaspitača prednost daju mogućnosti da pojedina djeca slobodno prelaze na novu aktivnost, 11,3% za najvažnije smatra da se djeci omogućava dovoljno vremena i prilike da uče putem otkrića (posmatranjem, manipulisanjem, eksperimentisanjem..., dok je za najmanji procjenat vaspitača (9,4%) najvažnije ipak da se prati dječije verbalno i neverbalno izražavanje tokom igre i aktivnosti.

Pitanje : *Da li životne situacije djece i neposredna dješavanja u grupi su izvori aktivnosti u vaspitnoj grupi?*

Tabela br.63

	Frekvencija	Procenat (%)
Da	45	97,8
Ne	1	2,2
Total	46	100,0

Da su životne situacije djece i neposredna dješavanja u grupi izvori aktivnosti u vaspitnoj grupi slaže se 97,8% vaspitača iz uzorka.

Pitanje: *Koji sve od navedenih tipova aktivnosti se primjenjuju u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece u vrtiću?*

Tabela br.64

	Frekvencija	Procenat (%)
Stvaraju se uslovi za praktikovanje razvojno-značajnih igara	25	47,2
Pruža se dovoljno prilika za slobodnu i spontanu igru, prihvata se dječija inicijativa za samostalnu igru	11	20,8
Uočava se da dijete ponudjeni i drugi materijal koristi na različite načine	9	17
Djeci se pružaju raznovrsne mogućnosti i materijali otvorenog tipa za kreativno izražavanje	5	9,4
Uočava se da se dijete samostalno igra sa materijalom ponudjenim u prethodnim aktivnostima	3	5,7
Total	53	100,0

Vaspitači su trebali da se odluče da izaberu tipove aktivnosti koji se primjenjuju u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece u vrtiću. Najveći procenat vaspitača (47,2%) se opredijelio da je to: stvaranje uslova za praktikovanje razvojno-značajnih igara, 20,8% smatra da je to: pruža se dovoljno prilika za slobodnu i spontanu igru, prihvata se dječija inicijativa za samostalnu igru, 17% smatra da je to uočavanje da se dijete ponudjeni i drugi

materijal koristi na različite načine, 9,4% da djeci pružaju raznovrsne mogućnosti i materijali otvorenog tipa za kreativno izražavanje i 5,7% uočavanje da se dijete samostalno igra sa materijalom ponudjenim u prethodnim aktivnostima.

8.5. Razlike u stavovima vaspitača s obzirom na sociodemografske varijable

Vaspitači su popunjavali upitnik koji je bio kompozitne strukture, odnosno sadržao je i pitanja otvorenog i pitanja zatvorenog tipa kako bi iskazali svoje stavove o:

- radu u predškolskim grupama
- ostvarenim rezultatima u radu sa djecom

Što se tiče radnog staža vaspitača, možemo zaključiti da su uzorkom, obuhvaćeni kako mlađji vaspitači-početnici, tako i oni sa više godina radnog staža. Kao što se vidi na priloženoj tabeli , 50,9 vaspitača imaju do 10 godina radnog iskustva, dok 49,1 njih imaju preko deset godina radnog iskustva.

Svi ispitanici su ženskog pola, te razlika s obzirom na pol neće biti sprovedena. S obzirom na mali broj ispitanika u pojedinim kategorijama radnog iskustva, za potrebe poredjenja stratumata spojili smo određene kategorije te ćemo u daljoj analizi porediti dve kategorije radnog iskustva. Slijedi tabela.

8.5.1. Radno iskustvo vaspitača

Tabela br.65

	Frekvencija	Procjenat (%)
do 10 godina	27	50,9
preko 10 godina	26	49,1
Total	53	100

Ispitali smo se da li se stavovi vaspitača statistički značajno razlikuju s obzirom na radno iskustvo vaspitača. S obzirom da su obe varijable kategoričke, za ispitivanje odnosa dvije varijable koristili smo Hi kvadrat test.

Pitanje : *Kako sredina za učenje reflektuje aktualna dešavanja i vaspitno obrazovni proces; razlike s obzirom na radni staž vaspitača*

Tabela br.66

		Radno iskustvo		Total	
		do 10 godina	preko 10 godina		
Kako sredina za učenje reflektuje aktualna dešavanja i vaspitno obrazovnih proces?	Svi dečiji radovi kao i izabrane slike koje su u vezi sa dečijim interesovanjima izloženi su u nivou dečijih očiju	Ukupno	13	7	20
		%	48,1%	26,9%	37,7%
	Dečijim produktima se poklanja značajna pažnja - izlažu se i dostupni su djeci i roditeljima	Ukupno	6	8	14
		%	22,2%	30,8%	26,4%
	Igrovni materijal je raznovrstan i podstiče mogućnost izbora i različite vrste aktivnosti	Ukupno	3	9	12
		%	11,1%	34,6%	22,6%
	U aktivnostima djeca koriste prirodni i nestruktuirani materijal (glina, pijesak, voda);	Ukupno	5	2	7
		%	18,5%	7,7%	13,2%
	Total	Ukupno	27	26	53
		%	100,0%	100,0%	100,0%

$\chi^2=14,70$, $df=3$, $p=0,002$

Vaspitači različite dužine radnog iskustva se razlikuju, statistički značajno, u stavu kako sredina za učenje reflektuje aktualna dešavanja i vaspitno obrazovnih proces ($\chi^2=14,70$, $df=3$, $p=0,002$). Čak 48,1% vaspitača sa radnim iskustvom do 10 godina smatra da svi dječiji radovi kao i izabrane slike koje su u vezi sa dječijim interesovanjima izloženi su u nivou dječijih očiju. Najveći procjenat vaspitača sa radnim iskustvom preko 10 godina (34,6%) smatra da igrovni materijal je raznovrstan i podstiče mogućnost izbora i različite vrste aktivnosti.

Pitanje : Šta od navedenog se uzima u obzir kada se radi o načinu na koji se njeguje pozitivna atmosfera u grupi, razlike s obzirom na radni staž vaspitača

Tabela br.67

		Radno iskustvo		Total	
		do 10 godina	preko 10 godina		
Šta od navedenog se uzima u obzir kada se radi o načinu na koji se njeguje pozitivna atmosfera u grupi?	Svojim postupcima vaspitač razvija kod osjećanje sigurnosti, prihvaćenosti i samopouzdanja (govorom, gestom, pogledom)	Ukupno	6	14	20
		%	22,2%	53,8%	37,7%
	Vaspitač adekvatno reaguje na dečje potrebe i osjećanja i pomaže djetetu da razumije i svoja i tuđa osjećanja	Ukupno	9	5	14
		%	33,3%	19,2%	26,4%
	Prati dečje verbalne i neverbalne reakcije i reaguje na njih	Ukupno	4	3	7
		%	14,8%	11,5%	13,2%
	Upućuje jasne pozitivne poruke djeci	Ukupno	3	0	3
		%	11,1%	0,0%	5,7%
	Govori sa djetetom u visini djetetovih očiju	Ukupno	2	3	5
		%	7,4%	11,5%	9,4%
	Djeca se oslovljavaju po imenu	Ukupno	3	1	4
		%	11,1%	3,8%	7,5%
	Total	Ukupno	27	26	53
		%	100,0%	100,0%	100,0%

$\chi^2=20,57$, $df=5$, $p=0,001$

Hi kvadrat testom ispitali smo i da li postoji statistički značajna razlika između vaspitača sa radnim iskustvom do 10 godina i preko 10 godina, a povodom stava o tome šta je najvažnije uzeti u obzir kada se radi o načinu na koji se njeguje pozitivna atmosfera u grupi. Statistički značajna razlika postoji ($\chi^2=20,57$, $df=5$, $p=0,001$). Za vaspitače sa manje radnog iskustva to je da vaspitač adekvatno reaguje na dječije potrebe i osjećanja i pomaže djetetu da razumije i svoja i tuđa osjećanja. Sa ovim se slaže 33,3% vaspitača sa radnim iskustvom do 10 godina. Iskusnije kolege su dominantno (53,8%) za to da svojim postupcima vaspitač razvija kod djece osjećanje sigurnosti, prihvaćenosti i samopouzdanja (govorom, gestom, pogledom).

Pitanje: Šta od navedenog se uzima u obzir kada vaspitač podstiče djecu na interakciju i zajedničke aktivnosti, razlike s obzirom na radni staž vaspitača

Tabela br.68

		Radno iskustvo			Total
		do 10 godina	preko 10 godina		
Šta od navedenog se uzima u obzir kada vaspitač podstiče djecu na interakciju i zajedničke aktivnosti?	Prepoznaje i prati spontane interakcije među djecom	Ukupno	9	5	14
		%	33,3%	19,2%	26,4%
	Svojim ponašanjem i reakcijama daje primjer poželjnog ponašanja	Ukupno	9	8	17
		%	33,3%	30,8%	32,1%
	U dogovoru sa djecom uspostavlja jasna pravila ponašanja i primenjuje ih dosljedno i mirno	Ukupno	4	7	11
		%	14,8%	26,9%	20,8%
	Pomaže djeci da rešavaju konflikte i uče da nalaze rešenja za svoje probleme	Ukupno	5	6	11
		%	18,5%	23,1%	20,8%
	Total	Ukupno	27	26	53
		%	100,0%	100,0%	100,0%

$\chi^2=6,25$, $df=3$, $p=0,100$

Vaspitači različite dužine radnog iskustva ne razlikuju se statistički značajno ($\chi^2=6,25$, $df=3$, $p=0,100$) u stavu šta je najvažnije da se uzima u obzir kada vaspitač podstiče djecu na interakciju i zajedničke aktivnosti, pokazuje Hi kvadrat test.

Pitanje: Koje od navedenih tvrdnji je neophodno uzeti u obzir u procesu pripreme plana i programa vaspitno obrazovnog rada, razlike s obzirom na radni staž vaspitača

Tabela br.69

		Radno iskustvo		Total
		do 10 godina	preko 10 godina	
	Ukupno	10	10	20

Koje od navedenih tvrdnji je neophodno uzeti u obzir u procesu pripreme plana i programa vaspitno obrazovnog rada?	U pripremi se koriste priručnici i druga stručna literatura	%	37,0%	38,5%	37,7%
	U pripreme se ugrađuju veštine znanja i iskustva stečena kroz stručno usavršavanje	Ukupno	8	4	12
		%	29,6%	15,4%	22,6%
	U pripremi plana i programa učestvuju oba vaspitača	Ukupno	9	12	21
		%	33,3%	46,2%	39,6%
	Total	Ukupno	27	26	53
%		100,0%	100,0%	100,0%	

$$\chi^2=4,48, df=2, p=0,106$$

Statistički značajna razlika ne postoji ($\chi^2=4,48, df=2, p=0,106$) ni u stavu šta je neophodno uzeti u obzir u procesu pripreme plana i programa vaspitno obrazovnog rada, a kada se porede vaspitači sa kraćim i dužim radnim iskustvom

Pitanje: Šta od navedenog uzimate u obzir kada se planira program vaspitno-obrazovnog rada, razlike s obzirom na radni staž vaspitača

Tabela br.70

		Radno iskustvo		Total	
		do 10 godina	preko 10 godina		
Šta od navedenog uzimate u obzir kada se planira program vaspitno-obrazovnog rada?	Planiraju se različiti tipovi aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece	Ukupno	10	6	16
		%	38,5%	23,1%	30,8%
	Planirani sadržaji oslanjaju se na iskustvo djece	Ukupno	6	0	6
		%	23,1%	0,0%	11,5%
	Planira se redovno korišćenje otvorenog prostora	Ukupno	1	5	6
		%	3,8%	19,2%	11,5%
	Planira se izrada potrebnih sredstava i materijala za aktivnosti	Ukupno	4	11	15
		%	15,4%	42,3%	28,8%
	Postoji jasna veze između plana rada i realizacije	Ukupno	5	4	9
		%	19,2%	15,4%	17,3%

Total	Ukupno	26	26	52
	%	100,0%	100,0%	100,0%

$\chi^2=21,24$, $df=4$, $p=0,000$

Najveći procjenat vaspitača do 10 godina radnog iskustva (38,5%) smatra da je najvažnije uzeti u obzir kada se planira program vaspitno-obrazovnog rada, planiranje različitih tipova aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece. Najveći procjenat vaspitača preko 10 godina radnog iskustva (42,3%) smatra da je to planiranje izrade potrebnih sredstava i materijala za aktivnosti. Ova razlika je statistički značajna potvrđuje Hi kvadrat test ($\chi^2=21,24$, $df=4$, $p=0,000$).

Pitanje : *Na šta od navedenog se treba posebno obratiti pažnja kada se se evidentiraju promjene kod djeca koje vaspitač registruje, razlike s obzirom na radni staž vaspitača*

Tabela br.71

		Radno iskustvo		Total	
		do 10 godina	preko 10 godina		
Na šta od navedenog se treba posebno obratiti pažnja kada se se evidentiraju promjene kod djeca koje vaspitač registruje?	U zapažanjima su evidentirane teškoće, dileme, otvorena pitanja	Ukupno	10	14	24
		%	37,0%	53,8%	45,3%
	U zapažanjima će se unijeti izbor podataka u dogovoru sa drugim vaspitačem	Ukupno	3	3	6
		%	11,1%	11,5%	11,3%
	Radna knjiga je pokazatelj realnog života i funkcionisanja vaspitne grupe	Ukupno	7	1	8
		%	25,9%	3,8%	15,1%
	Radna knjiga prevashodno koristi vaspitaču za uvid u dešavanje i razvoj grupe i u kvalitet sopstvenog rada	Ukupno	7	8	15
		%	25,9%	30,8%	28,3%
	Total	Ukupno	27	26	53
		%	100,0%	100,0%	100,0%

$\chi^2=8,71$, $df=3$, $p=0,033$

Posebno je potrebno obratiti pažnju kada se evidentiraju promjene kod djeca koje vaspitač registruje na zapažanja gde su evidentirane teškoće, dileme, otvorena pitanja smatra

najveći procjenat vaspitača sa radnim iskustvom do 10 godina. Da na zapažanja gdje su evidentirane teškoće, dileme, otvorena pitanja treba posebno obratiti pažnju smatra i dominantan broj vaspitača sa preko 10 godina radnog iskustva (53,8%). Medjutim, zanačajno je veći procjenat onih vaspitača koji su se opredijelili za ovaj argument, te otuda i statistički značajna razlika medju dva poredjena stratuma ($\chi^2=8,71$, $df=3$, $p=0,033$).

Pitanje:Šta od navedenog se treba uzeti u obzir kada sačinjavate plan adaptacije djece na boravak u vrtiću, razlike s obtirom na radni staž vaspitača

Tabela br.72

		Radno iskustvo		Total	
		do 10 godina	preko 10 godina		
Šta od navedenog se treba uzeti u obzir kada sačinjavate plan adaptacije djece na boravak u vrtiću?	Uvažavaju se specifične potrebe i navike svakog djeteta (posebno u pogledu hranjenja, higijene, potrebe za snom...)	Ukupno	9	4	13
		%	33,3%	15,4%	24,5%
	U procesu adaptacije ne insistira se na mijenjanju tzv.loših navika djeteta	Ukupno	4	9	13
		%	14,8%	34,6%	24,5%
	Prije i u toku procesa adaptacije roditelj dobija pravremenu stručnu podršku	Ukupno	5	4	9
		%	18,5%	15,4%	17,0%
	Roditelju je omogućeno da boravi u vaspitnoj grupi ukoliko se to zajednički procjeni da je korisno	Ukupno	5	4	9
		%	18,5%	15,4%	17,0%
	U saradnji sa stručnim saradnikom i kolegama planiraju se postupci u slučaju produžene adaptacije djeteta	Ukupno	4	5	9
		%	14,8%	19,2%	17,0%
	Total	Ukupno	27	26	53
		%	100,0%	100,0%	100,0%

$\chi^2=7,49$, $df=4$, $p=0,112$

Statistički značaja razlika ne postoji ($\chi^2=7,49$, $df=4$, $p=0,112$) u stavu šta je neophodno uzeti u obzir kada sačinjava plan adaptacije djece na boravak u vrtiću, a kada se porede vaspitači sa kraćim i dužim radnim iskustvom.

Pitanje : Šta od pobrojanog se treba uzeti u obzir kada se realizuje vremenski raspored dnevnih aktivnosti, razlike s obzirom na radni staž vaspitača

Tabela br.70

		Radno iskustvo		Total	
		do 10 godina	preko 10 godina		
Šta od pobrojanog se treba uzeti u obzir kada se realizuje vremenski raspored dnevnih aktivnosti?	Podstiče se aktivno učešće djece u kreiranju rasporeda aktivnosti, njihove ideje i prijedlozi se uvažavaju	Ukupno	15	12	27
		%	55,6%	46,2%	50,9%
	Vaspitač vodi računa o smjeni aktivnosti i odmora, a ravnoteži aktivnijih i mirnijih perioda tokom dana	Ukupno	5	6	11
		%	18,5%	23,1%	20,8%
	Vaspitač podstiče osamostaljivanje djece u usvajanju navika lične higijene i zajedničko života	Ukupno	1	4	5
		%	3,7%	15,4%	9,4%
	Vaspitač uvažava individualne razlike medju djecom u pogledu potreba za hranom i brzine kojom dijete jede	Ukupno	5	3	8
		%	18,5%	11,5%	15,1%
	Vaspitač uvažava individualne razlike medju djecom u pogledu potreba za snom (ne insistira da sva djeca spavaju)	Ukupno	1	1	2
		%	3,7%	3,8%	3,8%
	Total	Ukupno	27	26	53
		%	100,0%	100,0%	100,0%

$\chi^2=74,92$, $df=4$, $p=0,295$

Statistički značajna razlika ne postoji izmedju dva poredjena stratum ($\chi^2=74,92$, $df=4$, $p=0,295$) u percepciji bitnosti šta treba uzeti u obzir kada se realizuje vremenski raspored dnevnih aktivnosti.

Pitanje: Šta od navedenog se uzima u obzir kada se ostvaruju različiti tipovi aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja dječije ličnosti?, razlike s obzirom na radni staž vaspitača

Tabela br.71

			Radno iskustvo		Total
			do 10 godina	preko 10 godina	
Šta od navedenog se uzima u obzir kada se ostvaruju različiti tipovi aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja dečije ličnosti?	Podstiče se prirodna radoznalost djece i unutrašnja motivacija za učenjem i razvijanju novih vještina i sposobnosti	Ukupno	14	10	24
		%	51,9%	38,5%	45,3%
	Vaspitač inicira, predlaže, demonstrira mogućnosti korišćenja igrovnog materijala	Ukupno	4	2	6
		%	14,8%	7,7%	11,3%
	Osmišljavaju se, kreiraju situacije rešavanja saznajnih problema u toku igre i aktivnosti	Ukupno	2	6	8
		%	7,4%	23,1%	15,1%
	Vaspitač učestvuje u igri i aktivnostima	Ukupno	7	8	15
		%	25,9%	30,8%	28,3%
	Total	Ukupno	27	26	53
		%	100,0%	100,0%	100,0%

$$\chi^2=4,96, df=3, p=0,174$$

Hi Kvadrat test pokazuje da ne postoji statistički značajna razlika između vaspitača sa kraćim i dužim radnim iskustvom ($\chi^2=4,96, df=3, p=0,174$) a kada je u pitanju stav o tome šta treba uzeti u obzir kada se ostvaruju različiti tipovi aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja dječije ličnosti.

Pitanje : Šta od pobrojanog se treba uzeti u obzir kada vaspitač podstiče i pomaže djeci da izraze svoje ideje i grade značenja, osmišljavaju svoja iskustva, razlike s obzirom na radni staž vaspitača

Tabela br.72

		Radno iskustvo		Total	
		do 10 godina	preko 10 godina		
Šta od pobrojanog se treba uzeti u obzir kada vaspitač podstiče i pomaže djeci da izraze svoje ideje i grade značenja, osmišljavaju svoja iskustva?	Vaspitač podržava dječja pitanja, inicijative, interesovanja, „greške“...	Ukupno	12	10	22
		%	44,4%	38,5%	41,5%
	Podržava se dečija potreba za ponavljanjem aktivnosti	Ukupno	7	5	12
		%	25,9%	19,2%	22,6%
	Prati se dečije verbalno i neverbalno izražavanje tokom igre i aktivnosti	Ukupno	3	2	5
		%	11,1%	7,7%	9,4%
	Omogućava se da pojedina djeca slobodno prelaze na novu aktivnost	Ukupno	2	6	8
		%	7,4%	23,1%	15,1%
	Deci se omogućava dovoljno vremena i prilike da uče putem otkrića (posmatranjem, manipulisanjem, eksperimentisanjem...	Ukupno	3	3	6
		%	11,1%	11,5%	11,3%
	Total	Ukupno	27	26	53
		%	100,0%	100,0%	100,0%

$\chi^2=5,87$, $df=4$, $p=0,209$

Razlika ne postoji ni na pitanju šta je to što je najvažnije što treba uzeti u obzir kada vaspitač podstiče i pomaže djeci da izraze svoje ideje i grade značenja, osmišljavaju svoja iskustva.

Pitanje: *Koji sve od navedenih tipova aktivnosti se primjenjuju u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece u vrtić, razlike s obzirom na radni staž vaspitača*

Tabela br.73

		Radno iskustvo		Total	
		do 10 godina	preko 10 godina		
Koji sve od navedenih tipova aktivnosti se primjenjuju u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece u vrtiću?	Stvaraju se uslovi za praktikovanje razvojno-značajnih igara	Ukupno	15	10	25
		%	55,6%	38,5%	47,2%
	Pruža se dovoljno prilika za slobodnu i spontanu igru, prihvata se dečija inicijativa za samostalnu igru	Ukupno	4	7	11
		%	14,8%	26,9%	20,8%
	Uočava se da dijete ponudjeni i drugi materijal koristi na različite načine	Ukupno	4	5	9
		%	14,8%	19,2%	17,0%
	Djeci se pružaju raznovrsne mogućnosti i materijali otvorenog tipa za kreativno izražavanje	Ukupno	2	3	5
		%	7,4%	11,5%	9,4%
	Uočava se da se dijete samostalno igra sa materijalom ponudjenim u prethodnim aktivnostima	Ukupno	2	1	3
		%	7,4%	3,8%	5,7%
	Total	Ukupno	27	26	53
		%	100,0%	100,0%	100,0%

$\chi^2=4,76$, $df=4$, $p=0,313$

Izbor tipova aktivnosti se primjenjuju u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece u vrtiću sličan je za vaspitače sa kraćim i dužim radnim stažom, pokazuje Hi kvadrat test ($\chi^2=4,76$, $df=4$, $p=0,313$).

DOKAZANE HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

H : 1. Jedna od hipoteza u istraživanju odnosila se na provjeru pretpostavke da je *planiranje i programiranje vaspitno – obrazovnog rada uskladjeno sa opštim i posebnim standardima kvaliteta u predškolskoj ustanovi „REUDA“*. Operacionalizacija navedene hipoteze odnosila se na potrebu utvrđivanja statistički značajne razlike medju vaspitačima u nastojanju da iskažu šta smatraju vrijednim i važnim u procesu planiranja i programiranja. I pored rezultata koji ukazuju da *postoji statistički značajna razlika u stavovima vaspitača* šta je neophodno uzeti u obzir u procesu pripreme plana i programa vaspitno obrazovnog rada, ne postoje oprečni stavovi izmedju teorijskih saznanja i vrijednosnih opredeljenja vaspitača, već profesionalna orijentacija i usmjerenost na povezanost sa godinama radnog staža u vlastitoj praksi. Preovladjujući stavovi vaspitača u odabiru ciljeva programa usmjerenih na podršku dobrobiti djece ukazuju na potrebu za izgradnjom fleksibilnog kurikuluma koji nije gotov model koji se direktno implementira u praksu već fleksibilni okvir kojim se postavljaju osnovne vrijednosti i načela koja se konkretizuju u specifičnom kontekstu kroz eksperimentisanje i inovacije. Vaspitači preferiraju program koji nastaje i gradi se u realnom kontekstu vaspitno-obrazovne prakse koji se za dijete manifestuje kao ostvarivanje njegove dobrobiti kroz odnose koji se razvijaju sa fizičkim okruženjem, vršnjacima i odraslima u realnim situacijama u vrtiću. U pogledu procjene ostvarivanja standarda kvaliteta, kvalitet programa se ne prati na osnovu mjerenja postignuća djece ili njihovog napredovanja prema razvojnim normama, već praćenjem kvaliteta ključnih dimenzija programa koje proističu iz programske koncepcije, odnosno ciljeva usmjerenih ka najboljem interesu djeteta.

H : 2 . U nastojanju da se utvrdi koje postupke i vrste aktivnosti vaspitači koriste kada se podstiče proces učenja u ranom uzrastu, pretpostavilo se da se *kao način aktivnosti i učenja djece u predškolskoj ustanovi „REUDA“ osmišljavaju i kreiraju situacije rešavanja saznavnih problema u toku više vrsta igara i aktivnosti (tradicionalne, dramske, pokretne, didaktičke i sl.)*. Ne postoji *statistički značajna razlika* u stavovima vaspitača kada je u pitanju šta treba uzeti u obzir kada se ostvaruju različiti tipovi aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja dječije ličnosti. Vaspitači su saglasni u stavu da su to različite vrste igara i aktivnosti koje pokreću planirane situacije učenja u koje djeca ulaze sa namjerom da nešto istraže, otkriju ili predstavljaju a poživaju isključivo na onome što djecu interesuje i što je podstaknuto nekim njihovim doživljajem i iskustvom. Opredeljenje vaspitača ka primjeni kreativnih načina izražavanja (vizuelno izražavanje, gradjenje u prostoru, pokret i ples, izražavanje glasom, pjevanje, zvuk i muzika, pričanje, dramatizacija, neverbalna komunikacija) omogućava da se djeci približi kulturno i vjersko nasljeđe neposredne i šire zajednice kao i čovečanstva (vizuelne umjetnosti, sporta, drame, nauke, tehnike, književnosti, muzičkog stvaralaštva i drugih kulturnih produkata) gradeći doživljaj smisla i pripadništva vjerskom, kulturnom i globalnom identitetu. Planiranim situacijama

učenja vaspitači omogućuju da djeca budu aktivna, da kroz praktičnu manipulaciju i upotrebu nestrukturiranih i polustrukturiranih materijala i različitih igara i aktivnosti istražuju neki problem koji vide kao smislen, produbljuju svoje ideje ili iskustvo i saznaju, analiziraju i izražavaju doživljeno. Vaspitači se u vodjenju planiranih situacija oslanjaju na prethodno iskustvo djece, omogućujući im različite načine izražavanja i različite načine interakcije. Vaspitač u planiranim situacijama učenja nije usmjeren na davanje gotovih znanja, jednoobraznih rešenja i tačnih odgovora, nego podržava proces učenja u kome djeca razvijaju strategije istraživanja i uče kako da uče.

H : 3. Vaspitači su saglasni u stavu *da sredina za učenje i razvoj u predškolskoj ustanovi „REUDA“ zadovoljava pedagoške standarde u pogledu ispunjenosti zahtjeva fizičke sredine i socijalnih odnosa*. U kontekstu realnog programa odnosi koji proističu iz fizičkog okruženja i kojima se istovremeno oblikuje fizičko okruženje čine neposrednu sredinu za učenje. Vaspitači ukazuju da je veoma važna fleksibilnost vremenske organizacije kao i prostor i materijali jer omogućavaju i podstiču različite oblike grupisanja djece i zajedničkog učešća u aktivnostima. Predvidljivost, bezbjednost i preglednost su karakteristike fizičkog prostora u vrtiću u pogledu kojih su vaspitači usaglašeni ali je u komentarima prisutna svijest o potrebi obogaćivanja prostora mnoštvom nestrukturiranog i polustrukturiranog materijala, različitih likovnih materijala, rekvizita, senzornih materijala i materijala kojima se podržavaju senzorne aktivnosti i praktična manipulacija. U pogledu izražavanja različitosti, pripadnosti i personalizovanosti vaspitači smatraju da prostor odražava osobenosti i život grupe i pojedine djece kao i vjersku kulturu zajednice i dječija životna iskustva. Visok stepen slaganja vaspitača u tvrdnjama u upitniku koje se odnose na promovisanje pozitivnih interakcija medju djecom i razvijanje i njegovanje grupnog identiteta govori u prilog potvrde o prihvatanju navedene hipoteze koja ukazuje da *ne postoji statistički značajna razlika u stavovima vaspitača* kada je u pitanju kvalitet struktuiranosti prostora u kome se realizuje vremenski raspored dnevnih aktivnosti.

H : 4. Istraživanje je potvrdilo pretpostavku *o visokom stepenu zadovoljstva roditelja djece koja pohađaju predškolsku ustanovu „REUDA“, načinom rada i ostvarenom saradnjom*. Jedinstven skor na skali zadovoljstva roditelja saradnjom sa predškolskom ustanovom „REUDA“ obuhvatio je kategorije kao što stručnost, kreativnost, ispunjavanje vjerskih načela, kao i sociodemografske varijable (obrazovanje majke, obrazovanje oca, broj djece u porodici i broj djece koja su pohađala vrtić „REUDA“). Nakon ispitanih razlika u stepenu slaganja sa svakim ajtemom skale, razlike su ispitivane i u opštem zadovoljstvu roditelja pri čemu je statističkim postupcima utvrđeno da *statistički značajna razlika ne postoji* jer statistička značajnost F testa ne prelazi graničnu vrijednost od $p < 0,05$ ni na jednoj od varijabli ispitivanog kontinuuma. Kvalitativna analiza odgovora roditelja o načinima saradnje ukazala je na aktivnosti vaspitača koje su usmjerene na izgradnju partnerskih odnosa sa roditeljima. U razvijanju programa, fokus je na

uvažavanju perspektive djece i porodice (njihovih mišljenja, ideja, inicijative, odluka) i na različitim načinima uključivanja porodice i povezivanja sa lokalnom zajednicom. Procjenjujući saradnju sa predškolskom ustanovom kao adekvatnu i podržavajuću, roditelji otvoreno izražavaju potrebu da se porodični kontekst poštuje jer predstavlja osnov učenja i razvoja djeteta u svim drugim kontekstima.

H : 5. Testirajući značajnost hipoteze o (ne) postojanju zadovoljstva učitelja prvih razreda pripremljenošću djece za polazak u školu koja su pohađala predškolsku ustanovu „REUDA“ , nakon ispitanih razlika u stepenu slaganja sa svakim ajtemom skale, razlike su ispitane i u opštem zadovoljstvu učitelja, koje je izraženo u visokom stepenu. Kada se zadržimo na pojedinačnim stavkama, vidimo da učitelji procjenjuju da je napredak ostvaren u razvijanju socijalnih kompetencija, a sa druge strane, napredak u sferi složenijih verbalnih (prepričavanje priče, postavljanje smislenih pitanja) i grafomotoričkih sposobnosti je ocijenjen takodje visokom ocjenom. *Statistički značajna razlika ne postoji*, tj. zadovoljstvo je slično bez obzira na područje rada (gradsko ili seosko). Najveće zadovoljstvo pokazuju učitelji sa radnim stažom od 5 i više godina (M=4,30), nešto u manjem stepenu slijede oni sa 10 i više godina radnog staža (M=4,15) i najmanje zadovoljstvo pokazuju učitelji sa 15 i više godina radnog staža (M=3,88). Ovaj podatak ne predstavlja iznenađenje budući da se pretpostavlja da učitelji „starog kova“ imaju tradicionalan pogled na školsku nastavu, inertni su prema inovacijama u pedagoškom radu i nisu spremni da rade nešto novo što izlazi iz okvira programa predviđenog za djecu ranoškolskog uzrasta. Profesionalni kompromis po pitanju približavanja stavova vaspitača i učitelja prvih razreda o bitnim uslovima pripremanja djece za polazak u školu ukazuje na to da će se predškolci lako uklopiti u školsku sredinu ukoliko postoji fleksibilna organizacija prostora, vremena, metodička organizacija nastave sa primenom igre, dobar nastavni kadar, dobra saradnja sa roditeljima i stručnim saradnicima. Na osnovu predstavljenih nalaza može se konstatovati da učitelji i vaspitači prema ovim tvrdnjama imaju približno slične stavove koji se tiču bitnih uslova za pripremu djece za polazak u školu. Time je potvrđena i peta posebna hipoteza istraživanja, po kojoj se pretpostavljalo da *postoji visok stepen zadovoljstva učitelja prvih razreda pripremljenošću djece za polazak u školu koja su pohađala predškolsku ustanovu „REUDA“* .

ZAVRŠNA RAZMATRANJA I PEDAGOŠKE IMPLIKACIJE

Predškolska ustanova „Reuda“, već punih dvadeset godina uspješno realizira specifičan i jedinstven plan i program koji u sebi sadrži sve aspekte kvalitetne - bitne za uspješno realiziranje svih predviđenih ciljeva i zadataka postavljenih zakonima ove države, činjenica je da odgovorno učestvuje u odgojno-obrazovni proces kroz koji je prošlo nekoliko hiljada polaznika. Akcentat prilikom realizacije planom i programom usmjerenih i slobodnih aktivnosti je svakako na vjerske aktivnosti, vjerski sadržaj, gdje se bošnjačkoj djeci obezbjeđuje odgoj u islamskom duhu, vjerska načela, svjetovna naobrazba i njegovanje etičkih i kulturoloških vrijednosti. Kompletan odgojno-obrazovni proces i program je organiziran po jedinstvenom planu i programu, prilagodjen kulturološkim, vjerskim spocificnostima i odlikama sandžačke sredine.

Velike promjene koje su došle poslednjih godina kada govorimo o porodičnim odnosima, načinu življenja, društvenoj strukturi i organizaciji, sistemu odgoja i obrazovanja, uslovio je potrebu nastanka i velikog značaja vanporodičnog predškolskog odgoja. Na polju odgoja i obrazovanja neophodna je društvena intervencija koje sa sobom nose određene sadržaje i oblike organizacije na institucije i vaspitače, svakako uzimajući u obzir sve ranije uzraste djece koji su nekada pripadali samo i isključivo porodici.

Vaspitno- obrazovna institucija „ Reuda“ nastala je kao potreba da se pruži djeci podrška, da imaju mogućnost da budu srećna, zadovoljna, ponosna , vesela, komunikativna, otvorena, prihvaćena, da razvijaju moralne norme i vrijednosti pravičnosti i poštovanje i uvažavanje različitosti. Prema planu i programu za realizaciju predviđene su sljedeće aktivnosti: Gajenje islamskog identiteta, Razvoj govora, Upoznavanje okoline, Logičko-matematičke aktivnosti, Likovne aktivnosti, Muzičke aktivnosti, Vjerske aktivnosti. Pored usmjerenih aktivnosti u realizaciji su prisutne i slobodne aktivnosti, centri interesovanja. Spontanost djece i njihova prilagodljivost ritmu življenja u vrtiću zavisi od ličnosti vaspitača, on je zadužen za stvaranje dobre, bezbjedne i prijatne atmosfere u vrtiću (radnoj sobi, igraonici, kuhinji...), zapravo da pruži djeci dobro tlo za njihov razvoj i učenje kako bi se vaspitavali i obrazovali u skladu sa njihovih potrebama i mogućnostima.

Odlučujući aspekt za uticaj vaspitno-obrazovne institucije (vrtića) na razvoj, sposobnosti, vještine, učenje, predškolskog djeteta nisu same po sebi aktivnosti koje su planom i programom predviđene kao ni sredstva koja se koriste pri realizaciji određene jedinice, već osoba koja je posrednik između nje same i djeteta, koja će ga podsticati na slobodnu, bogatu i raznovrsnu igru i aktivnost. Predškolsko obrazovanje se definiše kao proces formativnog karaktera, gdje se na uzrastu od rođenja djeteta do njegovog polaska u školu animiraju, bude i aktuelizuju njegovi psihofizički potencijali, usmjerava se pozitivna tendencija koja se ispoljava u dječijem razvoju, zadovoljavaju se dječije potrebe i omogućavaju uslovi za što kvalitetnije i kreativnije izražavanje pomenutih mogućnosti kako bi se postigao viši nivo sposobnosti, vještina, proširili i usavršili iskustva, odnosno razvijanje svih pozitivnih svojstava djetetove ličnosti.

U svojoj programskoj orijentaciji predškolska ustanova „REUDA“ pored vjerskog, zastupa stanovište blisko psiho-kulturalnom pristupu, koje aktivnosti predškolske ustanove posmatra kao pokretače promjena kroz obrazovanje na nivou kulturnih obrazaca, standarda i uvjerenja, što u praksi znači da predstavlja sredinu u kojoj djeca i odrasli borave koja obezbjeđuje adekvatne uslove za uspostavljanje primarnih odnosa emocionalne razmjene stvarajući mogućnosti za zajedničke aktivnosti i interakciju.

Sprovedeno empirijsko istraživanje imalo je za cilj da istraži, analizira i predstavi nastanak i razvoj predškolske ustanove „Reuda“ i njen uticaj u pogledu definisanja sistema standarda i kvaliteta na cjelokupan razvoj vaspitno – obrazovnog sistema u Sandžaku. Šira pedagoška stručna javnost pokrenula je aktivnosti na polju unapredjenja kvaliteta rada u predškolskom odgoju i obrazovanju, kojim bi se omogućili uslovi za visoko kvalitetan i uskladjen odgoj, obrazovanje i njegu u ranom djetinjstvu širom Srbije i bivših republika u okruženju. Trenutno, stanje je takvo da su standardi kvaliteta u predškolskom odgoju i obrazovanju neujednačeni i da se njihovo praćenje vrši na različite načine, što predstavlja jedan od prioritetnih zadataka u daljem radu predškolske ustanove „REUDA“ – rad na povišavanju kvaliteta u ključnim oblastima rada. Definicija kvaliteta zavisi od ciljeva koje postavimo, kako gledamo na ulogu odgojno-obrazovne ustanove, vrtića i djetinjstva uopšte, kako gledamo na dijete i kakva je preovladavajuća paradigma s kojom radimo na području odgoja i obrazovanja. Kada govorimo o istraživanjima na polju kvaliteta, preovladavaju istraživanja koja se bave strukturalnim dimenzijama kao: koliko djece ima u grupi, kolika je kvadratura učionice, kakva je oprema u učionici, kakva je kvalifikacija edukatora, i sl. Mnogo je manje istraživanja koja se bave procesnom dimenzijom kvaliteta, jer sve ono što je na nivou procesne dimenzije mnogo je teže mjeriti, slijediti i evaluirati (kakva je interakcija, koje strategije se koriste u podučavanju, kakva je psihološka i socijalna sredina za učenje i sl.), što bi se svakako trebalo promijeniti.

Pedagoški značaj proučavanja navedene teme istaknut na početku ovoga rada a formulisan kao pitanje - koje su vizije mogućeg razvoja predškolske ustanova „REUDA“ kao kompetentnog dijela evropskog prostora obrazovanja, privlačne za međunarodnu i vjersku saradnju, osim deskriptivnog prikaza omogućava da se izvedu određene *pedagoške implikacije* koje, osim praktičnog doprinosa razmatranju proučavane problematike, predstavljaju i smjernice perspektivnog razvoja predškolske ustanove „REUDA“.

Imajući u vidu analizu i interpretaciju podataka kao i dokazane hipoteze istraživanja, *predlažu se* sljedeće aktivnosti i postupci za unapređivanje djelatnosti predškolske ustanove „REUDA“:

Rezultati istraživanja su pokazali da na polju planiranja cjelokupne organizacije vaspitno – obrazovnog rada vaspitači koriste planiranje kao timski proces zasnovan na principima integrisanog kurikulumu. Planiranje proizlazi iz razvojno primjerenog kurikulumu, a temelji se na igri kao dječijem prirodnom obliku učenja, na praćenju i procjenjivanju razvoja i karakteristika napretka svakog djeteta, te na uvažavanju dječijih interesa, potreba i razvojnih mogućnosti i na podsticanju novih razvojnih i potreba za učenjem.

Kao dopuna postojećem načinu planiranja bilo bi preporučljivo da se koristi tematsko i projektno planiranje koje počinje od realnih situacija u vrtiću a ciklično se nastavlja na osnovu ideje za neku aktivnost ili sadržaja koji proističu i vezani su za temu ili projekat, pri čemu vaspitač planira organizaciju aktivnosti i načine svog učešća u aktivnosti (načine podupiranja, modjelovanja, proširivanja). Bitno je da su sadržaji u funkciji istraživanja u okviru teme / projekta, a nisu gotova znanja koja djeca treba da usvoje. Istovremeno, vaspitač je u obavezi da planira opremanje prostora različitim sredstvima i materijalima koji su inspirativni i provokativni djeci za istraživanje u okviru teme / projekta čime će se podstaći shema akcionog istraživanja u vrtiću . što je prirodni tok istraživanja putem projekata. Prilikom ovog načina planiranja, vaspitač treba da zna koje su to “resurs – osobe” na koje se u takvom radu može osloniti . Drugim riječima, to je način planiranja mogućeg uključivanja roditelja, djece iz drugih grupa ili pojedinaca iz lokalne zajednice. U vezi sa tim, takodje treba da planira mjesta u lokalnoj zajednici u kojima mogu da proširuju iskustva vezana za temu/projekat (institucije, organizacije, otvoreni prostori, pojedinci) čime se ostvaruje paradigma sistema otvorenog vaspitanja. Takodje se preporučuje planiranje prostora za kretanje djece unutar vrtića i izvan njega kako bi se obezbjedili uslovi sigurnosti i individualni planovi pomoći za djecu koja stagniraju u svakodnevnom izvršavanju aktivnosti i zadataka. Neizbježna aktivnost vaspitača koju zahtijeva planiranje na principima integrisanog kurikulumu je planiranje praćenja i dokumentovanja dječijeg razvoja i napredovanja i pravovremeno informisanje roditelja. I na kraju, odgovorno i u skladu sa dogovorenim pravilima, vrši evaluaciju koja se zasniva na utvrđivanju efikasnosti ishoda i izbora aktivnosti djece iz ugla interesa i napredovanja djece, što predstavlja polazište za sledeći ciklus planiranja.

Rezultati istraživanja su pokazali da vaspitači na polju razvijanja strategije igara i aktivnosti kao podrške razvoju i učenju kroz igru koriste načine koji omogućuju iskustveno, kontekstualno učenje i učenje s razumijevanjem. Igra, kao prirodan način učenja predškolskog deteta, polazište je u procesu otkrivanja, istraživanja i rešavanja problema neposrednog dječijeg okruženja čime se podstiče inovativnost i kreativnost, povećava dječiji interes za predmete i pojave neposredne stvarnosti i produžava vrijeme učestvovanja u različitim vrstama igara i

aktivnosti, samostalno ili u saradnji s vršnjacima. U procesu struktuiranja prostornih uslova za igru i aktivnosti vaspitači kreiraju klimu povjerenja i saradnje.

Preporučuje se modjelovanje igrovnog stvaralačkog pristupa u okviru teme/projekta u kom će pored aktivnosti modjelovanja uspjeti da podstakne kod djece uživanje i otvorenost prema novom, spremnost na preuzimanje rizika, radost otkrivanja i istraživanja i odnos uvažavanja, razumijevanja i saradnje sa drugima. Uslov za modjelovanje igrovnog pristupa jesu planirane situacije učenja su situacije u koje se ulazi sa namjerom da se nešto istraži, sazna, iskusi, otkrije ili predstavi. One su uvijek djelatne za djecu i smisleno su povezane sa temom/projektom. To znači da omogućava djeci da kroz praktičnu manipulaciju i upotrebu nestrukturiranih i polustrukturiranih materijala i različitih sredstava i orudja istražuju neki problem koji vide kao smislen, produbljuju svoje ideje ili iskustvo i saznaju, analiziraju i izražavaju doživljeno. Vaspitači se u vodjenju planiranih situacija oslanjaju na prethodno iskustvo djece, omogućavaju djeci različite načine izražavanja i različite načine interakcije medju djecom. U planiranoj situaciji učenja dijete gradi odnose, istražuje i konstruiše znanje, razvija simboličko izražavanje i gradi identitet.

Rezultati istraživanja su pokazali da su vaspitači na polju *procjene optimalnosti prostora predškolske ustanove „REUDA“ kao sredine za učenje i razvoj* jedinstveni u stavu da zadovoljava kriterijume povoljne sredine u pogledu svojih fizičkih karakteristika i mogućnosti gradjenja socijalnih odnosa.

Poznat je stav da fizičko okruženje (prostorno-vremenska organizacija) na direktan način oblikuje položaj djeteta u programu i da odnosi koji proističu iz fizičkog okruženja i kojima se istovremeno oblikuje fizičko okruženje čine neposrednu sredinu za učenje. Iz navedenog polazišta proističe preporuka za fleksibilnije struktuiranje sredine u smislu da prostor treba da omogući slobodnu komunikaciju, zadovoljno i radosno življenje i učenje što je u skladu sa načelima Reggio koncepcije, u kojoj se okruženje naziva i trećim vaspitačem, čime se dodatno naglašava koliko je značajna njegova uloga. U prostoru ne treba da bude izražena hijerarhija odnosa, već su sve prostorije povezane, što govori o još jednom važnom načelu – kvalitetu međusobnih odnosa. U tako struktuiranom prostoru dijete može da izrazi svoje potencijale, sposobnosti i znatiželju, da individualno i grupno manipuliše i istražuje, osnaži svoj identitet, autonomiju i sigurnost, komunicira sa drugima i sačuva i zaštiti svoj identitet i privatnost.

Eksplicitno izraženo *zadovoljstvo roditelja djece koja pohađaju predškolsku ustanovu „REUDA“ načinom rada i ostvarenom saradnjom* ukazuje da oni svoju ocjenu prvenstveno zasnivaju na procjeni kvaliteta rada i zalaganja vaspitača, kao i na procjeni kvaliteta odnosa koji su izgradile sa djecom i roditeljima. Za roditelje je najupadljiviji napredak u socijalnom pogledu – socijalna integracija, razvoj komunikacijskih vještina kao i socijalizacija navika. Što se tiče napredovanja u kognitivnoj i emocionalnij sferi, komentari roditelja su manje specifični, oni jednostavno nemaju mehanizme da prepoznaju, kao ni rječnik da imenuju napredak u ovim

oblastima. Međutim, opšte zadovoljstvo radom u grupi, kao i prilagodjavanje aktivnosti potrebama djece govore da su roditelji registrovali rad u ovim sferama, iako to nije eksplicitno iskazano. Predškolska ustanova kao zajednica učenja podrazumijeva izgradjivanje profila te institucije u kontekstu dječijeg i ljudskog razvoja, koja se temelji na preporuci savremenih obrazovnih intervencija koje navode značaj dostupnosti i pristupačnosti svim korisnicima usluga, djeci i roditeljima. Ujednačenost uslova i mogućnosti sve djece da budu obuhvaćena obrazovnom intervencijom u ranom uzrastu podrazumijeva spremnost predškolske ustanove da odgovori na postojeće različitosti djece i roditelja koje obuhvata. Veze podrške koje se uspostavljaju između porodice i vrtića ne podrazumijevaju samo minimalne uslove za postojanje dijade zajedničke aktivnosti, nego i reciprocitet i raspodjelu moći. Iz tog razloga, potrebno je djelovati u pravcu izgradjivanja partnerskog odnosa sa porodicama u cilju pružanja optimalne podrške razvoju djeteta kako bi se omogućila prava participacija ili *učestvovanje porodice*. Pored uobičajenih oblika saradnje, vaspitač treba da *komunicira* sa porodicama, *podstiče* roditelje na učešće, *sakuplja informacije* o običajima i kulturi, načinu života porodice, *dijeli odgovornost* sa roditeljima, *edukativno djeluje* na roditelje, *pomaže* i podstiče ohrabrivanje roditeljstva i *promoviše* porodično učešće. Predškolska ustanova „REUDA“ treba da postane prostor zajedničkog učešća djece i odraslih u učenju i gradjenju smisla, kroz dijalog i uzajamnu podršku kako bi porodice imale mogućnosti i prilike da biraju, aktivno učestvuju u vaspitanju i obrazovanju svoje djece na javnom planu, da osvijeste svoje potrebe i kapacitete i razvijaju roditeljske kompetencije. U domenu procjene *zadovoljstva učitelja prvih razreda* istraživanje je potvrdilo navedenu hipotezu prema kojoj postoji visok stepen zadovoljstva učitelja prvih razreda pripremljenošću djece za polazak u školu koja su pohađala predškolsku ustanovu „REUDA“

Zadovoljstvo pripremljenošću djece za polazak u školu od strane učitelja prvih razreda mogla bi biti posebna kategorija istraživanja sa indikatorima koji bi mogli ukazati na dva pravca u pripremljenosti - postizanje akademskih vještina na ranom uzrastu i program obogaćivanja životnog, opšteg iskustva djeteta. Ne rijetko, praksa pokazuje da učitelji preferiraju akademsko razvojnim postignućima djece (da znaju da pišu, čitaju, računaju) jer su tada u situaciji da brže i sa jasno razradjenim ishodom realizuju školski program. Pri tome se pribjegava činjenica da je samo učenje kumulativno i da su osnovne vještine ranog djetinjstva neophodan temelj za sticanje i razvoj drugih vještina u školi. Budući da dijete uči ono što živi a da je pri tome veoma značajna stimulaturna sredina strukturirana tako da nudi neiscrpe mogućnosti za dječiji razvoj, obogaćujuća sredina, kao kontekst dječijeg razvoja i napredovanja ima nemjerljiv značaj. Visokokvalitetno strukturirana sredina u smislu jasne orijentacije na boje, oblike, veličinu, prostornu i vremensku orijentaciju, pravila ponašanja, primjena razvojnih aktivnosti sa jasnim zadacima i njihovom usmjerenošću na aspekte razvoja, doprinijeće da se u evaluaciji uoči napredovanje djece koja su bila obuhvaćena programom obogaćivanja kao i da se pomenuti program nastavi primjenjivati u školi.

Jedna od preporuka vaspitačima je da se u radu orijentišu ne samo na razvijanje akademskih vještina i postignuća nego pokretanje psihološkog procesa učenja i razvijanje pojmova sopstvenom aktivnošću a jedan od načina je rad djece i vaspitača na projektima. Vaspitač je moderator faza projekta a djeca sama sprovode evaluaciju ponovnim promišljanjem rada na projektu, pronalaženjem efikasnih i neefikasnih postupaka, ispravnih i pogrešnih pretpostavki u radu, nedovoljno istraženih područja i slično.

Na opštem planu pripreme djece za polazak u školu metodički dio aktivnosti vaspitača treba da je usmjeren ka kreiranju, realizovanju, evaluiranju i unapređivanju integrisanog predškolskog kurikuluma u dijelu pripremnog predškolskog programa. Osim navedenog, neophodno je da samostalno primjenjuju svoje stručne (metodičke, umjetničke, jezičke, informatičke) kompetencije u praksi pripreme predškolske grupe, principe aktivnog, kooperativnog, interaktivnog i kreativnog učenja kako bi mogli kompetentno da prezentuju dostignuća sopstvene prakse, demonstriraju viši nivo znanja i razumijevanja, sposobnosti analiziranja, sintetizovanja i vrednovanja u području praktičnog i istraživačkog rada sa djecom pripremnog predškolskog uzrasta.

U nastojanju da odgovori na pitanje postavljeno na početku rada - *koji su to društveni i pedagoški putevi kojima treba razvijati predškolsku ustanovu da bi ona bila kompetentan dio evropskog prostora obrazovanja, privlačna za međunarodnu i vjersku saradnju i prepoznatljiva u neposrednom okruženju Republike Srbije, na Zapadnom Balkanu odnosno u Jugoistočnoj Evropi*, istraživanje sugerise jedan od odgovora - primjena metodologije rada zasnovane na samovrednovanju efekata vaspitno – obrazovnog procesa, savremenoj edukaciji u vidu profesionalnog sistema mentorstva i ostvarivanju pedagoških standarda kvaliteta (Srđić, 2010).

Pristupanje vaspitača u predškolskoj ustanovi u procesu samovrednovanja podrazumijeva uspostavljanje standarda u vaspitno - obrazovnom procesu koji predstavljaju definisan, usaglašen i opšteprihvaćeni nivo ostvarenosti kvaliteta u domenima rada vaspitača koji se odnose na obrazovanje djece predškolskog uzrasta (Ministarstvo prosvete i sporta RS, 2005).

Obzirom na okolnost da se vaspitači međusobno veoma razlikuju po iskustvu, sposobnostima i znanju, rad na unapređivanju ličnog i profesionalnog razvoja potrebno je usmjeravati dugoročnim ciljevima koji se zasnivaju na vaspitačevom aktuelnom nivou postignuća koji je potrebno što objektivnije procjeniti.

Ostvarivanje pedagoških standarda kvaliteta u radu vaspitača uključuje poznavanje, poštovanje i primjenu utvrđene procedure definisane *ISSA pedagoškim standardima* (International Step by Step Association) sačinjenih od strane međunarodnog stručnog tima koji se bavi implementacijom sistema kvaliteta u obrazovni sistem (Centar za interaktivnu pedagogiju, 2007).

Standardi obuhvataju indikatore procjene kvaliteta unutar sedam oblasti vaspitno - obrazovne prakse vaspitača: individualizacija, sredina za učenje, učešće porodice, strategije

podučavanja, planiranje i procjenjivanje, profesionalni razvoj i socijalna inkluzija. Unutar svake od oblasti razvijanja kvaliteta jasno su definisani primjeri obrazovne prakse usmjerene na dijete i kontekst njegovog življenja i odrastanja. Svaki od primjera obrazovne prakse, zasnovane na ISSA pedagoškim standardima, unutar razvojnog kontinuuma kompetencija vaspitača treba da slijedi liniju razvoja u odnosu na sljedeće nivoe procjene : *početni, osnovni, efikasan, vrlo efikasan i integrisan*.

Navedene konstatacije i pedagoške implikacije na kraju završnih razmatranja istovremeno otvaraju pitanja za dalja proučavanja, predstavljajući u isto vrijeme i polaznu osnovu metodološkog ishodišta u pogledu definisanja sistema standarda i kvaliteta predškolske ustanove „REUDA“ i njenog uticaja na cjelokupan razvoj vaspitno – obrazovnog sistema u Sandžaku.

LITERATURA

1. Korkut, B., (2011), Kur'an s prijevodom, El Kelimeh, Mešihat IZ-e u Srbiji, Novi Pazar.
2. Babić, N., Irović, S. (1999) Interakcija odrasli dijete i autonomija djeteta. Osijek:Visoka učiteljska škola, Rijeka: Visoka učiteljska škola, 24-39.
3. Muratović, A. (2015). Partnerstvo roditelja i vaspitača kao faktor kvalitetne socijalizacije djece u predškolskim ustanovama Mešihata IZ-e u Srbiji na području Sandžaka, Master rad, Novi Pazar: IUNP.
4. Abdu-l-Alim Ibrahim.(1978),„El-Mevdžehu-l-fennijj li medresi-l-lugati-l-arebijje", Daru-l-Me'arif, Kairo.
5. Abdu-l-Fettah Dželal. (1977). Mine-l-usuli-t-terbevijjeti fi-l-islam, El-Merkezu-d-devlijj li-t-ta'limi-l-vezifi li-l-kibar fi-l-alemi-l-arebi, Sursu-l-Lejjan.
6. Ahmed Fuad el-Ehvani. (1967). Et-Terbijjetu fi-l-islam, Kairo, Daru-l-Me'arif.
7. Alij Ma'bid Fergali. (1984). Lemhat fi neš'eti-l-fikri ve tatavvurihi inde-l-areb ve-l-misrijjin ve-l-hunud; Daru-l-kitab el-džami'i", Kairo.
8. Anninig, A., Cullen, J., Flear, M. (2004). Early Childhood Education, Society & Culture, London: Sage Publication, Dahlberg, G.
9. Babić, N. (2007). Kompetencije i obrazovanje učitelja. U: Zbornik radova, ur. Babić, N. Kompetencije i kompetentnost učitelja. Osijek,(823-67).
- 10.Babić, N., Kuzma, Z. (1999). Kontinuitet/diskontinuitet u razvoju djetetove autonomije, Rijeka :Visoka učiteljska škola.
- 11.Bašić, J., Hudina, B., Koler-Trbović, N., Žižak, A. (2005). Integralna metoda, Zagreb :Alinea.
- 12.Bennett, J. (2008). Nencmarks for Early Childhood Services in OECD Countries. Innocenti Working Paper 2008-2.
- 13.Boguslavska, Z. M. (1972). Psihološke osobenosti sazajne aktivnosti dece predškolskog uzrasta u uslovima didaktičke igre. Beograd : *Predškolsko dete*, br. 2 -3.
- 14.Booth , T. and Ainscow, M. (2004). Index for Iclusion (Early Years and Childcare). Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
- 15.Brajša, P. (2003.) Roditelji i djeca. Zagreb : Glas Koncila.
- 16.Brdar, I. i Pokrajac-Bulian, A. (1993). Predstavlja li empatija dio socijalne kompetencije? Rijeka: Godišnjak Zavoda za psihologiju (23-27).
- 17.Britton, L., Montessori (2000). Učenje kroz igru. Zagreb: Hena Com.
18. Bruner, J. (2000). Kultura obrazovanja. Zagreb:Educa.

19. Bronfenbrenner, J. (1997). *Ekologija ljudskog razvoja*. Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
20. Bruner, J. (2000). *Kultura obrazovanja*. Zagreb : Educa
21. Cochran-Smith, M. (2010). *Toward a Theory of Teacher Education for Social Justice*. In Hargreaves et al. (Ed) *Second International Handbook of Educational Change* (445-468). London: Springer.
22. Crnovršanin, H., Sadiković, N. (2001). *Sandžak porobljena zemlja*. Zagreb: GRAFOMARK.
23. Ćatić, R., Stevanović, M. (2003). *Pedagogija*. Zenica: Pedagoški fakultet.
24. Ćurić, H. (1965). *Školske prilike muslimana u Bosni i Hercegovini 1800-1878*. Beograd: Naučno delo (SANU)
25. Delores, J. et al. (1996). *Learning: The Treasure Within*. Paris: UNESCO.
26. Domović, Z. Anić, S., Klaić, N. (1998). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Sanipus.
27. Došen-Dobud, A. (2004). *S djecom u jaslicama*. Zagreb: Alinea.
28. Dudić, M. (2006). *ULOGA SIBJAN-MEKTEBA U OČUVANJU ISLAMA U SANDŽAKU*, doktorska disertacija, Novi Pazar.
29. Duran, M. (2001). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
30. Dwyer, K., Osher, D., & Warger, C. (1998). *Early warning, timely response: A guide to safe schools*. Washington, DC: US Department of Education.
31. Ferucci, P. (2000). *Što nas uče djeca. Učeći ih, učimo od njih*. Zagreb: Algoritam.
32. Fethi Ali Jusuf - dr. Mahmud Abduhu Ahmed - dr. Mustafa Abdullah Ibrahim; (1999). *Et-Terbijetu-d-dinijetu-l-islamijje bejne-l-esaleti ve-l-muasare; Alemu-l-kutub*, Kairo.
33. Flear, (2009). *Cultural-Historical Perspective on Play: Play as a Leading Activity Across Cultural Communities*, In Pramling-Samuelsson, I., Flear, M.A (Eds) *Play & Learning in Early Childhood Settings (1-19)*. London: Springer.
34. Gavrilović, A. (2001). *Sistem društvene brige o djeci u Srbiji*. Beograd: Službeni glasnik.
35. Giddens, A. (2005). *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu.
36. GLASNIK Rijaseta IZ-e u BiH. (2005). *Iz djela: Al-terbije al-islamijje: usuluha ve tetavvuruha fi al-bilad al-arebijje*, Alem el-Kutub, Kairo.
37. Golubović, Z. (1981). *Porodica kao ljudska zajednica*, Zagreb: Naprijed.
38. Grandić, R. (2000). *Osnovi pedagogije*. Novi Sad : Filozofski fakultet.
39. Gudjon, H. (1994). *Pedagogija- temeljna znanja (93-107; 143-160)*. Zagreb: Educa.

40. Hansen, A. K., Kaufmann, K. R. and Walsh, K. B. (2001). Kreiranje vaspitno-obrazovnog procesa u kome dete ima centralnu ulogu. Beograd: Centar za interaktivnu pedagogiju.
41. Hansen, K. A. i autori (2006). Kurikulum za vrtiće: razvojno primjereni program za djecu od 3 do 6 godina. Zagreb.
42. Holt, J. (1974). Kako deca uče. *Predškolsko dete*. Beograd: 1974/4. 341-343.
43. Huizinga, J. (1970). *Homo ludens*. Zagreb: Matica hrvatska.
44. Irović, S. Babić, N. (2004). Djeca i odrasli u igri. Zbornik radova: Rastimo zajedno (str. 15-24), Osijek.
45. Ivić, I. (1969). Razvoj saznavnih funkcija u predškolskom periodu. *Pedagogija*. Beograd: ZZUINS.
46. Jakobs, G., Crowley, K. (2007). *Play, projects and preschool standards: Nurturing children's sense of wonder and joy in learning*. Thousand Oaks, California: Corwin Press.
47. James, A & A. Prout (Ed.) *Constructing & Reconstructing Childhood (227-247)* 2nd Edition, London: Taylor & Francis e-library.
48. Juul, J., Jensen, H. (2010). *Od poslušnosti do odgovornosti*. Zagreb.
49. Kamenov, E. (2006). *Vaspitno-obrazovni rad u pripremnoj grupi dečjeg vrtića*. Novi Sad: Dragon.
50. Kamenov, E. (2006). *Dečja igra: vaspitanje i obrazovanje kroz igru*. Beograd: Zavod za udžbenike.
51. Kamenov, E. (1987). *Predškolska pedagogija*. Beograd: ZZUINS.
52. Kasumović, I. (1992). *Džamije i mektebi. Islamska misao* br. 159. Sarajevo.
53. Katz, L.G., McClellan, D.E. (1999). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa.
54. Koleva, D. (2008). *Inclusive Education and Anti-Discrimination in the Western Balkans-Equal Opportunities for Roma Children. A guide for models of good practice in regional project - based work on inclusion of Roma children in pre - primary and primary education*. Beograd: Save the Children UK.
55. Kopas-Vukašinović, E. (2004). *Karakteristike i razvoj programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji*, doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet: Novi Sad.
56. Krnjaja, Ž., Pavlović Breneselović, D. (2013). *Gde stanuje kvalitet – Politika gradjenja kvaliteta u predškolskom vaspitanju*, Knjiga 1, Beograd: Insitut za pedagogiju i andragogiju.

57. Kujović, D. (2006). Tragovima orijentalno-islamskog kulturnog nasljedja u Crnoj Gori. Podgorica: ALMANAH
58. Kunstek, M. (2007). Kvaliteta suradnje vrtića i roditelja. U: Partnerstvo s roditeljima, 13. DANI PREDŠKOLSKOG ODGOJA ŽUPANIJE SPLITSKO-DALMATINSKE, Omiš
59. Lew, A. & Bettner, B. (1996). Vodič za razumijevanje i motiviranje djece. Connexions Press. Velika Britanija: Sheffield.
60. Lynn, A. K. (2006). Early Childhood Interventions: Proven Results, Future Promise. Santa Monica, CA, USA: The Rand Corporation.
61. Ljubetić, M. (2001.): Partnerstvo obitelji i dječjeg vrtića. Napredak, 142(1), 16-23.
62. Ljubetić, M. (2007). Biti kompetentan roditelj. Zagreb: Mali Profesor.
63. Ljubetić, M. (2009). Vrtić po mjeri djeteta. Zagreb: Školske novine.
64. MacNaughton, G. (2005). Doing Foucault in Early Childhood Studies. Applying poststructural ideas. London & New York: Routledge.
65. Malateški, M. (1904). Zabavište – zbirka celokupnog rada u srpskim veroispovednim zabavištima za ,porodice, zabavišta i zabavilje. Beograd: Školski odjek.
66. Maleš, D. (1994). Različito shvaćanje suradnje roditelja i profesionalaca. Zagreb: *Napredak*, 135(3), 342-349.
67. Maleš, D. (2007). Od suradnje do partnerstva obitelji i dječjeg vrtića. Omiš.
68. Maleš, D., Stričević, I., Ljubetić, M. (2010.) Osposobljavanje budućih pedagoga za rad s roditeljima. *Život i škola*, br. 24, str. 35. – 44.
69. Marjanović, A. (1987). Odabrani radovi. *Predškolsko dete*, br. 1-4. Beograd.
70. Marjanović, A. (1975). Igra i stvaralaštvo. *Predškolsko dete*, br. 1. Beograd.
71. Matić, R. i dr. (1990). Igre i aktivnosti dece. Beograd : Nova prosveta.
72. Matterson, E. M. (1975). Play with a Purpose for Under-Sevens, Pengiun Books – Harmondsworth, Middlesx.
73. McKernan, J. (2008). Curriculum and Imagination. London: Routledge.
74. Milanović, M. (1997). Pomozimo im rasti. Zagreb : MOZS.
75. Millar, S. (1972). The Psihology of Play. Pengiun Books - Harmondsworth, Middlesx.
76. Miljković, D., Rijavec, M. (2001). Razgovori sa zrcalom. Psihologija samopouzdanja. Zagreb: Zrno soli.
77. Miljković, Rijavec. (2002). Bolje biti vjetar nego list. Zagreb.
78. Ministarstvo prosvete i sporta RS (1996). Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina . Beograd: Prosvetni pregled.
79. Mitrovic, D. (1981). Predškolska pedagogija. Sarajevo: Svjetlost.
80. Mitrovic, D. (1981). Predškolska pedagogija. Sarajevo: Svjetlost

81. Mitrović, D.(1969). Savremeni problemi estetskog vaspitanja. Beograd.
82. Mladenović, V. (1936).Opšta pedagogika. Beograd.
83. Moomaw i Brenda Hieronimus (2008). Igre čitanja i pisanja – aktivnosti za razvoj predčitačkih veština i početnog čitanja i pisanja u predškolskoj dobi. Zagreb: Ostvarenje.
84. Moss, P.(2007). Bringing Politics into the Nursery: Early Childhood Education as democratic practice. London: Institute of Education University of London.
85. Moss, P., Pence, A. (2007). Beyond Quality in Early Childhood Education and care New York: Rotledge;
86. Muhammed Kutb, (1981),„Menhedžu-t-terbijjeti-l-islamijje", I tom, Daru-š-šuruk, Kairo.
87. Muhammed Mutevelli eš-Ša'ravi: (1985),„El-Islam hadasetu ve hadaretu", Daru-l-avde, Bejrut.
88. Muhammed Salih Smek:(1973). „Fennu-t-tedrisi li-t-terbijjeti-d-dinijjeti ve irtibatuha-n-nefsijje", El-Endžlu-l-misrijje, Kairo.
89. Nacionalni kurikulum za rani predškolski odgoj i obrazovanje. (2014). Hrvatska.
90. National curriculum guidelines on early childhood education and care in Filand (2003).
91. National Scientific Council on The Developing Child, 2004.
92. Omerovic, M. i dr. (2009). Predškolska pedagogija. Tuzla:Ofset.
93. Osnovi programa vaspitno – obrazovne delatnosti u dečjim vrtićima i vaspitnim grupama predškolske dece pri osnovnim školama.(1975).*Prosvetni glasnik SR Srbije*, br. 5-6.
94. Pennington, D. (1997). Osnove socijalne psihologije. Jastrebarsko: Naklada Slap.
95. Pešić , M . (2009). Razvijanje otvorenog kurikulumu u dečjem vrtiću - zajednici učenja . Zbornik rezimea „ Dečji vrtić – zajednica učenja “. Beograd: Filozofski fakultet.
96. Pešić, M(2004). Pedagogija u akciji. Beograd: IPA.
97. Peteh, M. (2008). Matematika i igra za predškolce. Zagreb:Alinea.
98. Polovina, N. (2007). Sistemska analiza saradnje škole i porodice. S, Krnjajić (Ur.), Saradnja škole i porodice (91-113). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
99. Prodanović, T., Ničković, R. (1980). Didaktika. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika.
100. Program odgojno-obrazovnog rada u islamskim predškolskim ustanovama, sa priručnikom za odgajatelje (1996). Rijaset IZ-e u Bosni i Hercegovini, El- Kalem, Sarajevo.

101. Rogoff, B., Goodman Turkanis, C., Barlett, L. (Eds) (2001). Learning Together Children and Adults in the School Community. Oxford: Oxford University Press.
102. Sejjid Ibrahim el-Džejjar.(1977). Dirasat fi tarihi-l-fikriji-t-terbevi, Mektebe Garib, Kairo.
103. Seligman, M. (2005) .Optimistično dijete. Zagreb:IEP.
104. Shonkoff, J.P, Philips, D.A. (Eds) (2000). From Neurons to Neighborhoods: The science of early childhood development. Washington DC: National Academy Press.
105. Slunjski, E. (2001). Integrirani predškolski kurikulum — rad djece na projektima. Zagreb: Mali profesor.
106. Srđić, V. (2009). Kompenzatorsko obrazovanje dece kao faktor društvene integracije i emancipacije nacionalne zajednice Roma u republici Srbiji (doktorska disertacija) Novi Sad: Filozofski fakultet.
107. Srđić, V. (2010). Lični i profesionalni razvoj vaspitača. U: Soleša – Grijak, DJ. Soleša, D., Bogosavljević, R. (ur.): Kompetencije vaspitača i učitelja za društvo znanja.
108. Stanojlović, S. i Spasojević, P. (2005). Unapređivanje kompetencijau predškolskom vaspitanju. Banja Luka:Republički pedagoški zavod.
109. Stevanovic, M. (2001). Predškolska pedagogija. Tuzla:Denfas.
110. Stevanović, M. (2001). Predškolska pedagogija 1. Tuzla:R&S.
111. Stojaković, P. (1999). Taksonomija vaspitno-obrazovnih ciljeva u kognitivnom području i njen značaj za efikasniju individualizaciju učenja i nastave. U knjizi: Interaktivno učenje I. Banja Luka:Ministarstvo prosvjete i UNICEF.
112. Suzić, N. (2005). Pedagogija za XXI vijek. Banja Luka:TT-Centar.
113. Suzić, N. (2005b). Riznica igara za učenje slova i brojki. Banja Luka:TT-Centar.
114. Suzić, N. (2006). Uvod u predškolsku pedagogiju i metodiku. Banja Luka:XBS.
115. Sylva, K., J. Bruner, P. Genova . (1976) .The Role of Play in the Problem Solving of Children 3-5 years Old, u: Bruner i dr.
116. Šabanović, H. (1952). Dvije najstarije vakufname u Bosni. Prilozi za orijentalnu filologiju. Sarajevo.
117. Šagud, M. (2002). Odgajatelj u dječjoj igri, Zagreb: ŠK Novine.
118. Šain, M., Topić, S., DJaković, N., Božić, D. i Galić, B. (2001). Kako pripremamo dijete za polazak u školu. Banja Luka: Centar za predškolsko vaspitanje i obrazovanje.
119. Šapiro, L. E. (1998). Emocionalna inteligencija - kako vaspitanjem dobiti dete sa visokim EQ. Beograd:Narodna knjiga – Alfa.
120. Ševo, E. (2001). Zagogonetke. Novi Sad:Dragon.
121. Stojanović, B. (2006).Istraživači dečjih duša.Novi Sad:Dragon.

122. Tabain, S. Ljubetić, M. (2009). Odnosi roditelja i djece rane predškolske dobi – kako ih unaprjediti? U: Interdisciplinarni pristup učenju put ka kvalitetnijem obrazovanju djeteta. Rijeka :Grafika Zambelli.
123. Te Whariki. (2016). Early Childhood Curriculum, Ministry of education New Zealand.
124. Timotijević, O., Stevanović, R., Bajić, B. (1950). Prilozi metodici vaspitnog rada sa decom predškolskog uzrasta. Beograd:Znanje.
125. Valon, H.(1971). Igra. *Predškolsko dete*, br. 3.
126. Vasta, R., Haith, M., Miller, S. (2005). Dječja psihologija. Zagreb: Slap.
127. Vigotskij, L.S. (1971). Igra i njena uloga u psihičkom razvitku deteta. *Predškolsko dete* – br.1.
128. Vilotijević, M. (1999). Didaktika 3: organizacija nastave.Beograd:Zavod za udžbenike i nastavna sredstva i Učiteljski fakultet.
129. Vučetić, M. (1971). Prilog istoriji predškolskog vaspitanja u Vojvodini.*Predškolsko dete*, br.2. ,Beograd.
130. Vukasović, A. (1994). Pedagogija. Zagreb:Alfa.
131. „El-Merkezu-l-Arebij li-l-buhusi-t-terbevijjeti li duveli-l-Halidži: (1992) Verekatu havle ia'dadi muellimine mutehassisine fi tedrisi-t-terbijjeti-l-islamijje fi duveli-l-ea'dai", Kuvajt.

Internet sajтови

- <https://www.detinjarije.com/platonovo-shvatanje-vaspitanja-i-obrazovanja/>
- <https://www.knjizara.com/Gargantua-i-Pantagruel-Fransoa-Rable-8457>
- <https://filozofskitekstovi.wordpress.com/2010/06/27/erazmo-roterdamski-pohvala-ludosti-o-ludosti-prijateljstvu-braku-nauci-umetnosti/>
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63513>
- <http://www.artnit.net/društvo/item/2040-tomazo-kampanela-grad-sunca.html>
- <http://magnolijavrtic.rs/vrtici-u-srbiji-nekad-i-sad/>
- <http://decijisajam.rs/kako-je-nastao-prvi-vrtic-pre-177-godina/>
- https://www.academia.edu/5346423/Islamska_pedagogija_-savremeni_izazov_odgoju_i_obrazovanju
- Halilović, N.: <http://www.islamskazajednica.ba/dini-islam/tekstovi/97-islamska-pedagogija/1801-islamska-pedagogija-01>
- www.islamskazajednica.ba/dini-islam/tekstovi/97-islamska-pedagogija/1804-islamska-pedagogija-04
- <http://minber.ba/muhammed-a-s-najbolji-ucitelj-i-pedagog-u-historiji-covjecanstva/>

-
- https://archive.org/stream/PoslanikKaoUciteljINjegoviMetodiUPoducavanju/Poslanik%20kao%20ucitelj%20i%20njegovi%20metodi%20u%20poducavanju_djvu.txt
- <http://dzemat-oberhausen.de/?p=1296>
- <http://www.islamskazajednica.ba/dini-islam/tekstovi/97-islamska-pedagogija/1809-islamska-pedagogija-07>
- <http://www.islamskazajednica.ba/dini-islam/tekstovi/97-islamska-pedagogija/1802-islamska-pedagogija-02>
- <http://www.islamskazajednica.ba/dini-islam/tekstovi/97-islamska-pedagogija/1803-islamska-pedagogija-03>
- Nastavni plan i program mektebske pouke, Sarajevo, muharrem 1439. god. po H./oktobar 2017. god.
-
- http://mekteb.islamskazajednica.ba/images/stories/Dokumenti/NPP_mektebske_pouke_2018-1.pdf
- <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Правилник-о-општим-основама-предшколског-програма.pdf>
- <https://mesihat.org/2015/12/25/predskolska-ustanova-rewda-organizirala-nekoliko-manifestacija-u-povodu-rodenja-muhammeda-a-s/>
- <https://www.facebook.com/pg/Predškolska-ustanova-Reuda-406261349563126/posts/>
- <https://sanapress.info/2018/02/24/svecanom-akademijom-obiljezana-20-godisnjica-postojanja-reude/>
- <https://mesihat.org/2015/06/30/reudinim-predskolcima-iz-altun-alem-mekteba-urucene-diplome/>
- https://www.youtube.com/watch?v=xabR5memg_o
- <https://mesihat.org/2016/06/03/polaznici-reude-dijelili-ramazanske-cestitke-gradanima/>
- www.pravno-informacioni-sistemi.rs

PRILOZI

Anketni upitnik za vaspitače

Poštovani vaspitači,

Ovaj upitnik je sastavni dio istraživanja koje se bavi naučnim sagledavanjem problematike koja se odnosi na temu: " Nastanak i razvoj predškolske ustanove „Reuda“ i njen doprinos vaspitno-obrazovnom sistemu u Sandžaku“.

Od veoma velikog značaja je da sagledamo kakva su Vaša profesionalna i lična iskustva iz svakodnevne prakse. U istraživanju učestvuju pored vaspitača u predškolskim ustanovama, i roditelji i učitelji osnovne škole. Učešće u ovom istraživanju je dobrovoljno i anonimno, pa Vas molimo da na sva pitanja odgovorite krajnje otvoreno. Na pitanja koja slijede odgovorite tako što ćete zaokružiti broj/slovo pored jednog od ponudjenih odgovora (ostavljena je i mogućnost da eventualno i sami dodate određeni prijedlog, odgovor ili sugestiju).

Zahvaljujemo na saradnji!

1. Pol : 1) muški 2) ženski

2. Radno iskustvo/staž :

- 1) 5 godina 2) 10 godina 3) 15 godina 4) više od 15 godina

3. Šta od navedenog se treba imati na umu kada je pitanje kako sredina za učenje reflektuje aktualna dješavanja i vaspitno obrazovnih proces? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)
 - a) Svi dječiji radovi kao i izabrane slike koje su u vezi sa dječijim interesovanjima izloženi su u nivou dječijih očiju;
 - b) Dječijim produktima se poklanja značajna pažnja - izlažu se i dostupni su djeci i roditeljima;
 - c) Igrovni materijal je raznovrstan i podstiče mogućnost izbora i različite vrste aktivnosti (istraživanje, eksperimentisanje i otkrivanje);
 - d) U aktivnostima djeca koriste prirodni i nestruktuirani materijal (glina, pijesak, voda);
 - e) Ako nije nijedna od navedenih tvrdnji ponudite Vaš odgovor_____.

4. Da li prostor ispunjava kriterijume povoljne sredine u pogledu svojih fizičkih karakteristika (toplota, provetrenost, osvetljenje, nivo buke...)? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

DA / NE

5. Da li svi prostori u vrtiću i van njega se koriste kao mjesto za igru, aktivnosti i učenje? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

DA / NE

6. Šta od navedenog se uzima u obzir kada se radi o načinu na koji se njeguje pozitivna atmosfera u grupi? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

- a) Svojim postupcima vaspitač razvija kod djece osjećanje sigurnosti, prihvaćenosti i samopouzdanja (govorom, gestom, pogledom);
- b) Vaspitač adekvatno reaguje na dječje potrebe i osjećanja i pomaže djetetu da razumije i svoja i tuđa osjećanja;
- c) Prati dječje verbalne i neverbalne reakcije i reaguje na njih;
- d) Upućuje jasne pozitivne poruke djeci;
- e) Govori sa djetetom u visini djetetovih očiju;
- f) Djeca se oslovljavaju po imenu;
- g) Neki drugi način _____

7. Šta od navedenog se uzima u obzir kada vaspitač podstiče djecu na interakciju i zajedničke aktivnosti? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

- a) Prepoznaje i prati spontane interakcije medju djecom;
- b) Svojim ponašanjem i reakcijama daje primjer poželjnog ponašanja;
- c) U dogovoru sa djecom uspostavlja jasna pravila ponašanja i primjenjuje ih dosljedno i mirno;
- d) Pomaže djeci da rešavaju konflikte i uče da nalaze rješenja za svoje probleme;
- e) _____ (navedite još nešto.

8. Koje od navedenih tvrdnji je neophodno uzeti u obzir u procesu pripreme plana i programa vaspitno-obrazovnog rada? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

- a) U pripremi se koriste priručnici i druga stručna literatura;

- b) U pripreme se ugradjuju vještine znanja i iskustva stečena kroz stručno usavršavanje;
- c) U pripremi plana i programa učestvuju oba vaspitača;
- d) _____ (nešto drugo).

9. Šta od navedenog uzimate u obzir kada se planira program vaspitno-obrazovnog rada? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

- a) Planiraju se različiti tipovi aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece;
- b) Planirani sadržaji oslanjaju se na iskustvo djece;
- c) Planira se redovno korišćenje otvorenog prostora;
- d) Planira se izrada potrebnih sredstava i materijala za aktivnosti;
- e) Postoji jasna veze izmedju plana rada i realizacije;
- f) _____ (ponuditi još neki odgovor).

10. Da li se planira aktivno učestvovanje roditelja u različitim aktivnostima u okviru vaspitne grupe? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

DA / NE

11. Na šta od navedenog se treba posebno obratiti pažnja kada se evidentiraju promjene kod djece koje vaspitač registruje? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

- a) U zapažanjima su evidentirane teškoće, dileme, otvorena pitanja;
- b) U zapažanjima će se unijeti izbor podataka u dogovoru sa drugim vaspitačem;
- c) Radna knjiga je pokazatelj realnog života i funkcionisanja vaspitne grupe;
- d) Radna knjiga prevashodno koristi vaspitaču za uvid u dješavanje i razvoj grupe i u kvalitet sopstvenog rada.

12. Šta od navedenog se treba uzeti u obzir kada sačinjavate plan adaptacije djece na boravak u vrtiću? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

- a) Uvažavaju se specifične potrebe i navike svakog djeteta (posebno u pogledu hranjenja, higijene, potrebe za snom...);
- b) U procesu adaptacije ne insistira se na mijenjanju tzv.loših navika djeteta;
- c) Prije i u toku procesa adaptacije roditelj dobija pravovremenu stručnu podršku (upoznaje se sa mogućim tokom adaptacije i promjenama kod djeteta);

- d) Roditelju je omogućeno da boravi u vaspitnoj grupi ukoliko se to zajednički procjeni da je korisno;
- e) U saradnji sa stručnim saradnikom i kolegama planiraju se postupci u slučaju produžene adaptacije djeteta;
- f) _____ (nešto drugo).

13. Šta od pobrojanog se treba uzeti u obzir kada se realizuje vremenski raspored dnevnih aktivnosti? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

- a) Podstiče se aktivno učešće djece u kreiranju rasporeda aktivnosti, njihove ideje i prijedlozi se uvažavaju;
- b) Vaspitač vodi računa o smjeni aktivnosti i odmora, a ravnoteži aktivnijih i mirnijih perioda tokom dana;
- c) Vaspitač podstiče osamostaljivanje djece u usvajanju navika lične higijene i zajedničko života;
- d) Vaspitač uvažava individualne razlike među djecom u pogledu potreba za hranom i brzine kojom dijete jede;
- e) Vaspitač uvažava individualne razlike među djecom u pogledu potreba za snom (ne insistira da sva djeca spavaju);
- f) _____ (nešto drugo).

14. Da li se svakodnevno praktikuju fizičke aktivnosti u vrtiću? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

DA / NE

15. Šta od navedenog se uzima u obzir kada se ostvaruju različiti tipovi aktivnosti u cilju podsticanja svih aspekata razvoja dječije ličnosti? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

- a) Podstiče se i njeguje prirodna radoznalost djece i unutrašnja motivacija za učenjem i stvaraju prilike za razvijanje novih vještina i sposobnosti;
- b) Vaspitač inicira, predlaže, demonstrira mogućnosti korišćenja igrovnog materijala;
- c) Osmišljavaju se, kreiraju situacije rešavanja sazajnih problema u toku igre i aktivnosti;
- d) Vaspitač učestvuje u igri i aktivnostima: dodavanjem novih materijala, davanjem prijedloga za proširenjem dječje igre, pružanjem prilika da ispolje svoju inicijativu;
- e) _____ (vaše mišljenje).

16. Šta od pobrojanog se treba uzeti u obzir kada vaspitač podstiče i pomaže djeci da izraze svoje ideje i grade značenja, osmišljavaju svoja iskustva? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

- a) Vaspitač podržava dječja pitanja, inicijative, interesovanja, „greške“, da bi identifikovao iskustva i interesovanja, proširio dječije angažovanje u učenju i igri koja za dijete ima smisla;
- b) Podržava se dječija potreba za ponavljanjem aktivnosti;
- c) Prati se dječije verbalno i neverbalno izražavanje tokom igre i aktivnosti;
- d) Omogućava se da pojedina djeca slobodno prelaze na novu aktivnost;
- e) Djeci se omogućava dovoljno vremena i prilike da uče putem otkrića (posmatranjem, manipulisanjem, eksperimentisanjem...;
- f) _____ (dodati još ako je potrebno).

17. Da li životne situacije djece i neposredna dešavanja u grupi su izvori aktivnosti su izvori aktivnosti u vaspitnoj grupi? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

DA / NE

18. Koji sve od navedenih tipova aktivnosti se primjenjuju u cilju podsticanja svih aspekata razvoja djece u vrtiću? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

- a) Stvaraju se uslovi za praktikovanje razvojno-značajnih igara: funkcionalnih, konstruktorskih, igara uloga, igara s pravilima;
- b) Pruža se dovoljno prilika za slobodnu i spontanu igru, prihvata se dječija inicijativa za samostalnu igru;
- c) Uočava se da dijete ponudjeni i drugi materijal koristi na različite načine;
- d) Djeci se pružaju raznovrsne mogućnosti i materijali otvorenog tipa za kreativno izražavanje kroz muziku, pokret, slikanje, vajanje, dramu;
- e) Uočava se da se dijete samostalno igra sa materijalom ponudjenim u prethodnim aktivnostima;
- f) _____ (ostalo).

Anketni upitnik za roditelje

Dragi roditelji,

U toku je istraživanje o radu vaspitne grupe u koju je uključeno Vaše dijete. Kako bismo bolje sagledali efekte programa, veoma nam je važno Vaše mišljenje.

Pred Vama je lista intelektualnih i socioemocionalnih vještina. Vaš zadatak je da procjenite u kojoj mjeri su ove vještine unapredjene kod Vašeg djeteta od trenutka kada je pošlo u vrtić. Ukoliko za neku vještinu uopće nije bilo napretka zaokružite broj 1, ukoliko napredak postoji ali je mali zaokružite broj 2, ukoliko je napredak za datu vještinu veliki zaokružite broj 3 i ukoliko je vještina bila u potpunosti razvijena pre sprovođenja programa zaokružite broj 4. Ukoliko smatrate da Vaše dijete pokazuje sposobnosti koje prevazilaze njegov uzrast zaokružite broj 5.

Privatnost svih prikupljenih podataka je obezbjedjena. Popunjene ček liste će biti dostupne samo istraživačima koji su neposredno uključeni u sprovođenje istraživanja. Na taj način će biti zagarantovana povjerljivost informacija o pojedinačnom djetetu.

Zahvaljujemo na saradnji!

1. Navedite Vaše godište rođenja: _____
(upišite na liniji)

2. Stručna sprema roditelja:

Majka

Otac

a) Nepotpuna osnovna škola	a) Nepotpuna osnovna škola
b) Osnovna škola	b) Osnovna škola
c) Srednja škola	c) Srednja škola
d) Viša-visoka stručna sprema	d) viša – visoka stručna sprema
e) Visoko obrazovanje	c) Visoko obrazovanje
f) Specijalizacije-akademska zvanja	f) Specijalizacije – akademska zvanja

(zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

3. Koliko imate djece u porodici? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

- a) Jedno i više;
- b) Dvoje i više;
- c) Troje i više;
- d) Četvoro i više;

- e) Upišite sami _____.
4. Vaša porodica je: (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)
- a) Potpuna
b) Nepotpuna
5. Koliko Vaše djece je pohađalo vrtić Reuda? (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)
- a) Jedno;
b) Dvoje;
c) Troje i više.
7. Cjelokupan prostor predškolske ustanove uređen je tako da pruža utisak dobrodošlice: DA
- NE (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)
7. Okruženje za učenje odražava aktualna događanja i aktivnosti u vrtiću:
DA - NE (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)
8. Prostorni, higijenski uslovi i opremljenost zadovoljavaju uslove bezbjednog
boravka djece u vrtiću: DA
- NE (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)
9. Roditelji se povremeno uključuju u vaspitno-obrazovne programe u vrtiću
DA - NE (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)
10. Vaspitači povezuju dješavanja u vrtiću sa porodičnim okruženjem
u kojem dijete živi: DA
- NE (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)
11. Predškolska ustanova učestvuje u različitim kulturnim i sportskim aktivnostima
(zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)
DA - NE

12. Podaci o djeci i porodicama se diskretno razmenjuju uz poštovanje povjerljivosti (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

DA - NE

13. U predškolskoj ustanovi razvijena je vjerska tolerancija (odsustvo svakog oblika diskriminacije) (zaokružiti jedan od ponudjenih odgovora)

DA - NE

Anketni upitnik za učitelje prvih razreda osnovne škole

Poštovani,

Pred Vama je upitnik koji ima za cilj ocjenu uspješnosti realizacije plana i programa u predškolskoj ustanovi „Reuda“, posebno u dijelu rada sa djecom predškolske uzrasti, a za potrebe naučno-istraživačkog projekta pod naslovom „Nastanak i razvoj predškolske ustanove „Reuda“ i njen doprinos vaspitno-obrazovnom sistem u Sandžaku“, autorke msc. Amele Muratović.

Smatramo da je u cilju dobijanja potpunog uvida u rezultate rada ove ustanove od izuzetne važnosti i mišljenje učitelja sa kojima se svršenicima ovog vrtića odmah sreću, u nastavku odgojno-obrazovnog procesa, u osnovnoj školi.

Molimo Vas da iskreno odgovorite na sva pitanja.

Uputstvo:

Pred sobom imate listu pitanja koju je potrebno pažljivo pročitati i izabrati željeni odgovor zaokruživanjem (skala od 1 do 5) ili sa da ili ne. Možete napisati i Vašu eventualnu sugestiju ili kritiku.

Popunjavanje upitnika je anonimno i dobijeni odgovori će se koristiti isključivo u okviru navedenog projekta. Za popunjavanje upitnika potrebno je izdvojiti od 5 do 10 minuta.

Zahvaljujemo na saradnji!

1. Kojem području pripada škola u kojoj radite:
 - a) Seoskom području
 - b) Gradskom području
2. Pol ispitanika
 - a) Muški
 - b) Ženski
3. Koliko godina radnog staža imate:
 - a) 5 i više godina;
 - b) 10 i više godina;
 - c) 15 i više godina
 - d) _____

(Navedite sami)

	Uopće nema napretka	Napredak postoji, ali je mali	Postoji veliki napredak	U potpunosti razvijeno	Pokazuje posebne sposobnosti
4. Ocjenite sposobnost djeteta da postavlja smisljena pitanja kada nešto ne razumije	1	2	3	4	5

5. Može da učestvuje u dramatizaciji na osnovu ispričane priče,	1	2	3	4	5
6. Prepričava priču ili neki događaj tako da priča ima pravilan tok	1	2	3	4	5
7. Zna da nacrtu ljudsku figuru crtajući i detalje	1	2	3	4	5
8. U stanju je da prati tok nastave na času	1	2	3	4	5
9. Emicionalno je uravnotežen	1	2	3	4	5
10. Samostalno brine o sopstvenim potrebama i navikama	1	2	3	4	5
11. Ispoljava socijalno poželjno ponašanje (zna da sačeka red, kulturno se ophodi, komunikativno i poštuje pravila grupe)	1	2	3	4	5
12. Zna da se izvini i prihvata izvinjenje kada drugo dijete nešto nije uradilo namjerno	1	2	3	4	5
13. Inicira igru sa vršnjacima, razumije smisao takmičarskih igara i trudi se da pobedi	1	2	3	4	5
Na sljedeća pitanja odgovoriti sa DA ili NE					
14. Da li pored nastavnih aktivnosti koje se realiziraju u školi djeca imaju i dovoljan broj časova fizičkog vaspitanja i boravka na čistom zraku?		DA		NE	
15. Da li ste zadovoljni saradnjom sa roteljima u dijelu njihove spremnosti da sa Vama dijele informacije koje su od velikog značaja za uspješan odgoj i obrazovanje učenika?		DA		NE	
16. Postoji li nešto čime, po Vašem mišljenju niste zadovoljni	DA	NE		Navedite čime eventualano niste zadovoljni	

FOTOGRAFIJE

Fotografija br.1 Vrtić u haremu Altun Alem džamije, objekat u kojem je počela sa radom „Reuda“

Fotografija 2. Prvi polaznici mekteba „Reuda“, 1998. godina

Fotografija 3. Posjeta Reis ul uleme, Dr. Mustafe ef. Cerića vrtiću

Fotografija 4. Javni nastupi polaznika vrtića „Reuda“ prilikom svječivosti u organizaciji IZ

Fotografija 5. Novi objekat vrtića na Musali, smješten u prostorijama povraćenog vakufskog objekta

Fotografija 6. Tok odgojno-obrazovnog u objektu vrtića na Paricam

Fotografija 7. Kolektiv vrtića „Reuda“

